

UNIVERZITET UNION U BEOGRADU
BEOGRADSKA BANKARSKA AKADEMIJA
Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije

DOKTORSKA DISERTACIJA

UTICAJ PRILIVA INOSTRANOG KAPITALA NA PERFORMANSE BANKARSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI I REPUBLICI SRBIJI

Mentor:

Prof. dr Branko Živanović

Ime i prezime kandidata

mr Suad Mahmić

Beograd, maj 2014. godina

UNIVERZITET UNION U BEOGRADU
BEOGRADSKA BANKARSKA AKADEMIJA
Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije

DOKTORSKA DISERTACIJA

UTICAJ PRILIVA INOSTRANOG KAPITALA NA PERFORMANSE BANKARSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI I REPUBLICI SRBIJI

Mentor:

Prof. dr Branko Živanović

Ime i prezime kandidata

mr Suad Mahmić

Beograd, maj 2014. godina

Komisija

Mentor:

dr Branko Živanović, vanredni profesor

Beogradska bankarska akademija – Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije Univerziteta
Union u Beogradu

Članovi komisije:

dr Hasan Hanić, redovni profesor

Beogradska bankarska akademija – Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije Univerziteta
Union u Beogradu

dr Lidija Barjaktarević, vanredni profesor

Univerzitet Singidunum u Beogradu

Datum odbrane:

Datum promocije:

Doktorat ekonomskih nauka

Sadržaj

Apstrakt

Abstract

Uvod

I TEORIJSKO-METODOLOŠKI ASPEKTI UTICAJA KAPITALNIH STRUKTURA KOMERCIJALNIH BANAKA NA PERFORMANSE BANKARSKOG SEKTORA.....1

- 1. Determinante kapitalne strukture u komercijalnom bankarstvu.....1**
- 2. Upravljanje kapitalnim strukturama u komercijalnom bankarstvu.....20**
 - 2.1. Determinante performansi bankarskih sistema i mjerenje nivoa kapitala u komercijalnom bankarstvu.....25
- 3. Uticaj kapitalne adekvatnosti i strukture kapitala na performanse nacionalnih bankarskih sistema.....28**
 - 3.1. Struktura kapitalnog okvira komercijalne banke prema Bazel I.....33
 - 3.2. Struktura kapitalnog okvira komercijalne banke prema Bazel II.....48

II KAPITALNA ADEKVATNOST BANKARSKIH SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI I SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI.....63

- 1. Retrospektiva razvoja republičkih bankarskih sistema u Saveznoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.....63**
- 2. Retrospektiva razvoja nacionalnog bankarskog sistema Bosne i Hercegovine.....80**
- 3. Retrospektiva razvoja bankarskog sistema Savezne Republike Jugoslavije.....101**

III UTICAJ PRILIVA INOSTRANOG KAPITALA NA PERFORMANSE BANKARSKIH SEKTORA BOSNE I HERCEGOVINE I REPUBLIKE SRBIJE.....111

1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na bankarske sektore Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.....111

2. Analiza rezultata empirijskog istraživanja uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....112

2.1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu broja i koncentraciju banaka u nacionalnom bankarskom sistemu.....114

2.2. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture kapitala nacionalnog bankarskog sistema.....118

2.3. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukturu bankarske bilansne i vanbilansne aktive nacionalnog bankarskog sistema.....128

2.4. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa kreditne aktivnosti nacionalnog bankarskog sistema.....135

2.5. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene pokazatelja profitabilnosti nacionalnog bankarskog sistema.....145

2.6. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene u strukturi organizacione mreže i broju zaposlenih lica u nacionalnom bankarskom sistemu.....152

2.7. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture depozitnog potencijala i promjene nivoa štednje stanovništva nacionalnog bankarskog sistema.....160

2.8. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na kvalitet kapitalne adekvatnosti nacionalnog bankarskog sistema.....172

3. Analiza rezultata empirijskog istraživanja uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora Republike Srbije.....174

3.1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu broja i koncentraciju banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije.....176

3.2. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture kapitala bankarskog sektora Republike Srbije.....	178
3.3. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukturu bankarske bilansne i vanbilansne aktive u bankarskom sektoru Republike Srbije	186
3.4. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa kreditne aktivnosti u bankarskom sektoru Republike Srbije	192
3.5. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene pokazatelja profitabilnosti bankarskog sektora Republike Srbije.....	201
3.6. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene u strukturi organizacione mreže i broju zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	207
3.7. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture depozitnog potencijala i promjene nivoa štednje stanovništva u bankarskom sistemu Republike Srbije.....	213
3.8. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na kvalitet kapitalne adekvatnosti bankarskog sistema Republike Srbije.....	225

Zaključna razmatranja

Literatura

Prilozi

Sadržaj tabela

Tabela 1 Dozvoljena odstupanja parametara u tranzicijskom periodu.....	34
Tabela 2 Prikaz osnovnih dijelova dokumenta o međunarodnoj konvergenciji mjerenja kapitala i kapitalnih standarda.....	36
Tabela 3 Struktura pondera prema rizičnosti određene kategorije aktive.....	39
Tabela 4 Struktura vanbilansne aktive u sistemu faktora konverzije.....	43
Tabela 5 Bilans stanja banke „X“ d.d. BiH (u 000 KM).....	44
Tabela 6 Konverzija vanbilansnih stavki u bilansne ekvivalente.....	46
Tabela 7 Rizikom ponderirana aktiva.....	46
Tabela 8 Kategorizacija banaka prema ostvarenom koeficijentu adekvatnosti.....	48
Tabela 9 Ponderi kreditnog rizika za potraživanja od vlada i CB (I).....	54
Tabela 10 Ponderi kreditnog rizika za potraživanja od vlada i CB (II).....	54
Tabela 11 Opcija 1 pri određivanju rizičnosti potraživanja od banke.....	55
Tabela 12 Opcija 2 pri određivanju rizičnosti potraživanja od banke.....	55
Tabela 13 Ponderi rizika za korporativna potraživanja.....	56
Tabela 14 Ponderi rizika za neosigurane dijelove kredita.....	57
Tabela 15 Struktura poslovnih linija u sistemu fiksnog faktora β	59
Tabela 16 Institucionalna struktura banaka u SFR Jugoslaviji u periodu od 1961. do 1965 godine.....	68
Tabela 17 Tendencija racionalizacije bankarske mreže.....	70
Tabela 18 Ročna struktura finansijskog potencijala bankarskog sektora SFR Jugoslavije (iznos u mlrd. YUD).....	71
Tabela 19 Sektorska struktura finansijskog potencijala banaka SFR Jugoslavije (u mlrd. YUD).....	72
Tabela 20 Struktura finansijskih plasmana banaka SFR Jugoslavije (u mlrd. YUD).....	73
Tabela 21 Bankarska struktura i mreža.....	74
Tabela 22 Geografska struktura banaka u SFR Jugoslaviji.....	76

Tabela 23 Sektor poslovnih banaka SFR Jugoslavije.....	77
Tabela 24 Osnovni ekonomski indikatori Bosne i Hercegovine u periodu 1997. – 2000.....	80
Tabela 25 Kreditni rast i uticaj na ekonomski razvoj tranzitornih ekonomija.....	83
Tabela 26 Direktna strana investicije u Bosni i Hercegovini (u milionima USD)	85
Tabela 27 Struktura vlasništva bankarskog sektora BiH prema učešću državnog, privatnog i stranog kapitala.....	85
Tabela 28 Profitabilnost bankarskog sektora FBiH i RS.....	86
Tabela 29 Obim osnovnih agregata bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	87
Tabela 30 Obim poslovne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	88
Tabela 31 Raiffeisen BANK d.d. Bosna i Hercegovina.....	91
Tabela 32 Volksbank / Sberbank Gropu u BiH.....	92
Tabela 33 UniCredit u BiH.....	95
Tabela 34 Hypo Alpe Adria Group u BiH.....	96
Tabela 35 Reklasifikovan bilans stanja jugoslovenskih banaka (u 000 dinara).....	100
Tabela 36 Valutna struktura kapitala	101
Tabela 37 Učešće kapitala u bilansnoj pasivi	102
Tabela 38 Šema za utvrđivanje kapitala pri izračunavanju kapitalne adekvatnosti (I).....	103
Tabela 39 Koeficijent kapitalne adekvatnosti poslovnih banaka u SRJ.....	104
Tabela 40 Učešće velikih i najvećih mogućih kredita u ukupnom kapitalu.....	105
Tabela 41 Pokazatelji poslovanja bankarskog sektora SRJ (u %).....	105
Tabela 42 Broj banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	111
Tabela 43 Pokazatelji poslovanja ključnih bankarskih grupacija u Bosni i Hercegovini.....	116
Tabela 44 Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	117
Tabela 45 Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora BiH.....	123
Tabela 46 Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine....	130
Tabela 47 Profitabilnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	137
Tabela 48 Organizaciona mreža bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	143
Tabela 49 Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	144
Tabela 50 Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	148
Tabela 51 Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine....	151
Tabela 52 Koeficijent adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	154

Tabela 53 Broj banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	158
Tabela 54 Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Republike Srbije.....	160
Tabela 55 Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora Republike Srbije.....	167
Tabela 56 Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Republike Srbije.....	170
Tabela 57 Profitabilnost bankarskog sektora Republike Srbije.....	177
Tabela 58 Organizaciona mreža bankarskog sektora Republike Srbije.....	180
Tabela 59 Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	182
Tabela 60 Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Republike Srbije.....	185
Tabela 61 Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	187
Tabela 62 Koeficijent adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Republike Srbije.....	192

Sadržaj grafikona

Grafikon 1 Adekvatnost kapitala najvećih svjetskih banaka u periodu 2008. - 2012.godina.....	28
Grafikon 2 Pokazatelj adekvatnosti kapitala u periodu 2006/2012. godina – REGION.....	30
Grafikon 3 Struktura finansijskog potencijala bankarskog sektora SFR Jugoslavije.....	73
Grafikon 4 Struktura kapitala nerezidenata bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	118
Grafikon 5 Struktura finansijskog sektora u Bosni i Hercegovini.....	126

Apstrakt

Kapital bankarskih sistema Bosne i Hercegovine i Republike Srbije dominantno je sačinjen od inostranih sredstava. Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala, započeo je od 2000. godine istovremeno u obje zemlje. Ključni problem prije ulaska inostranog kapitala u nacionalnim bankarskim sektorima obje zemlje bio je nedostak realnog kapitala. Za bankarski sistem obje zemlje bio je karakterističan nizak nivo kapitala i kapitalne adekvatnosti, koji nije omogućavao dinamičan razvoj bankarskih organizacionih struktura i adekvatnog kreditiranja kako privrede tako i stanovništva. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu opadalo je tokom vremena izazivajući nepovjerenje u bankarski sektor, a samim tim i odsustvo kvalitetnog depozitno-kreditnog potencijala. Ovakva struktura bankarskog sektora u krajnjoj instanci remetila je monetarnu i makroekonomsku stabilnost u posmatranim zemljama.

Priliv stranih sredstava ulaskom u kapitalne strukture bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije uticao je na jačanje pojedinačnog finansijskog potencijala komercijalnih banaka. Za kratko vrijeme je modernizovao bankarsku mrežu, izmjenio način poslovanja, te na taj način stvorio pogodan ambijent za povećanje konkurentnosti. Dalji doprinos ogleda se u realnoj mogućnosti kapitala i rezervi da apsorbiraju rizike koji tangiraju suvremeno komercijalno bankarstvo, visokoj likvidnosti, poboljšanju sistema internih kontrola i revizije, kao i suzbijanju visokog stepena kontaminiranih nenaplativih potraživanja i povećanju stepena realno kamatonosne aktive u obje zemlje.

Ključne reči: Kapital poslovnih banaka, kapitalna adekvatnost, nacionalni bankarski sistem, priliv inostranog kapitala

Abstract

Banking capital of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Serbia predominantly consist of foreign funds. The process of ownership transformation, followed by intensive foreign capital inflow started simultaneously in 2000 in both countries. A key problem, prior to entry of foreign capital in the national banking sectors of both countries, has been a lack of real capital. For both countries, the banking system was characterized by low level of capital and capital adequacy, which did not allowed dynamic development of bank organizational structure and adequate lending to the corporate and retail sector. The ratio of capital to total banking assets declined over time causing distrust in the banking sector, and hence the lack of quality deposit and lending potential. This structure of the banking sector ultimately distressed the monetary and macroeconomic stability in the surveyed countries.

The inflow of foreign funds into the capital structure of the banking sector in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Serbia strengthen individual financial resources of commercial banks. For a short time it modernized branch networks, changed the way of doing business, and thus created an enabling competitiveness environment. Furthermore, it empowers banks' capital and reserves to absorb the risks of the modern commercial banking, increases liquidity, improves internal control and auditing, decreases high- level of non-performing loans, and increases in the level of real interest-bearing assets in both countries.

Keywords: Banks capital, capital adequacy, the national banking system, foreign capital inflow

UVOD

Predmet doktorske disertacije predstavlja analiza efekata priliva inostranog kapitala u nacionalne bankarske sisteme Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. U disertaciji akcenat je stavljen na testiranje teorijskih pretpostavki da je priliv inostranog kapitala prouzrokovao značajne pozitivne promjene u performansama bankarskih sektora navedenih zemalja, a samim tim i njihovog privrednog razvoja.

Cilj disertacije je da dokaže hipotezu da priliv i dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. Dopunski ciljevi su dokazivanje pozitivnog uticaja ulaska inostranog kapitala u nacionalne bankarske strukture na ključne finansijske pokazatelje performansi navedenih bankarskih sektora, razvoj organizacionih konfiguracija banaka, kao i dokazivanje njegovog pozitivnog uticaja na nivo kreditne aktivnosti upućene prema sektoru privrede i stanovništva.

U fokus istraživanja stavljena je hipoteza prvog reda koja pretpostavlja da dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima direktni pozitivni uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. Postavljena hipoteza prvog reda podržana je testiranjem hipoteza drugog reda, koje su međusobno istog ranga, da značajno i sve više dominantno prisustvo inostranog kapitala u strukturi kapitala komercijalnih banaka Bosne i Hercegovine i Republike Srbije ima pozitivan uticaj na ključne finansijske pokazatelje performansi nacionalnih bankarskih sektora, zatim da ima pozitivan uticaj na razvoj organizacione mreže, kao i da ima pozitivan uticaj na nivo kreditne aktivnosti u sektoru privrede i stanovništva.

U toku procesa formiranja hipoteza, generalno očekivanje zasnivalo se na činjenici da u obje navedene zemlje postoji sve naglašenije prisustvo inostranih sredstava, kako kapitala, tako i paketa kreditnih linija u bilansima i kapitalnim strukturama bankarskih sektora, koji su za kratko

vrijeme doprinijeli poboljšanju performansi u obje posmatrane zemlje. Naime, za obje zemlje, u periodu 90 – tih godina, odnosno prije ulaska inostranih sredstava u kapital poslovnih banaka, bio je karakterističan nizak nivo kapitala i kapitalne adekvatnosti, koji nije omogućavao dinamičan razvoj bankarskih organizacionih struktura i adekvatnog kreditiranja kako privrede tako i stanovništva. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu opadalo je tokom vremena izazivajući nepovjerenje u bankarske sektore, a time i odsustvo kvalitetnog depozitno-kreditnog potencijala, što je u krajnjoj instanci remetilo monetarnu i makroekonomsku stabilnost u posmatranim zemljama.

U testiranju postavljenih hipoteza korišten je veći broj naučnih metoda, a u empirijskom dijelu istraživanja korištene su kvantitativne metode. Generalno, istraživanje prati deduktivni metod sproveden u dva stadija u skladu s strukturom rada, koji se može podijeliti na teorijski i empirijski dio.

U prvoj fazi istraživanja izvršeno je sveobuhvatno desk-istraživanje teorijsko-metodoloških aspekata determinanti i strukture kapitala, zasnovano na relevantnoj, kako inostranoj tako i domaćoj literaturi i izvještajima međunarodnih i nacionalnih finansijskih institucija. Metodama deskriptivne i komparativne analize prikazano je naslijeđeno stanje u bankarskim sistemima Bosne i Hercegovine i Republike Srbije iz 90.-tih godina. Također, ukazano je koliko je bankarski sistem obje posmatrane zemlje bio nerazvijen te je ukazano na napore regulatora koji su prethodili tendenciji razvoja bankarskih sistema odnosno stvaranju pogodne klime za upliv inostranih sredstava u kapital poslovnih banaka Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, što je bio preduvjet za operacionalizaciju postavljenih hipoteza, testiranih u drugom stadiju istraživanja. U ovom stadiju prevashodno su korišteni postojeći naučni radovi, kao i monografije autora iz zemalja čiji su bankarski sistemi predmet istraživanja. Prilikom opisivanja naslijeđenog stanja bosanskohercegovačkog bankarskog sistema iz 90-tih godina, zbog nedostatka relevantnih podataka, autor se dominantno oslonio na lično iskustvo i poznavanje prilika na domicilnom tržištu, kao i na stručne, magistarske i doktorske radove koji opisuju navedeni period. Opisni dio disertacije, koji se odnosi na isti referentni period u Republici Srbiji uređen je na bazi izvještaja Narodne banke Srbije, Udruženja banaka Srbije i zakonske regulative.

U drugom stadiju istraživanja, koji se odnosi na empirijsko testiranje formuliranih hipoteza, dominantno su korišteni izvještaji centralnih banaka obje analizirane zemlje, kao i statističke metode koje s određenim procentom sigurnosti dokazuju zavisnost između posmatranih pojava. Osim navedenog, korišteni su i metodi intervjua, s rukovodiocima u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine i djelimično Republike Srbije, kao i rukovodiocima određenih sektora u nacionalnim centralnim bankama odnosno CB BiH i NBS i nacionalnim berzama, Agencijama za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske, kao i kvalitetnih regulativa i periodičnih izvještaja spomenutih institucija, s ciljem da se ukaže na uzroke rezultata dobijenih statističkom analizom na nivou bankarskih sistema obje zemlje.

U empirijskom dijelu istraživanja za potrebe statističke analize, korišteni su primarni podaci Agencija za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske te Centralne banke Bosne i Hercegovine, kao i podaci dobijeni od Sektora za kontrolu bankarskog sektora Narodne banke Srbije. U segmentu istraživanja pojedinih banaka korišteni su podaci dobijeni intervjuom i anketom, kao i zvanični finansijski izvještaji analiziranih bankarskih grupacija. Rezultati dobijeni sprovedenom empirijskom analizom pokazali su da priliv inostranih sredstava u kapital bankarskih sektora odnosno da dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima izražen pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

Rad je podijeljen u tri dijela. Prvi dio rada, pod nazivom „Teorijsko – metodološki aspekti uticaja kapitalnih struktura komercijalnih banaka na performanse bankarskog sektora“, sadrži osnovne teorijske-metodološke aspekte determinanti aktuelnih struktura kapitala poslovnih banaka. Akcenat je stavljen na strukturu i funkcije kapitala suvremene poslovne banke u međunarodnom bankarstvu.

Drugi dio rada, pod nazivom „Kapitalna adekvatnost bankarskih sektora u Bosni i Hercegovini i Saveznoj Republici Jugoslaviji“, analizira dosadašnji razvoj bankarskog sektora navednih zemalja, s fokusom na tranziciju bankarskog sistema od društvenog i državnog vlasništva prema dominantno privatnom vlasništvu. U navedenom privatnom vlasništvu dominira kapital inostranih bankarskih grupacija, pretežno iz zemalja EU (Austrija, Italija, Njemačka, Francuska, Grčka).

Kapitalna adekvatnost bankarskih sistema Bosne i Hercegovine i Republike Srbije detaljno je analizirana iz perspektive dinamičkog kretanja u protekloj deceniji. Istovremeno, dat je empirijsko analitički osvrt kapitalne adekvatnosti bankarskog sistema zemlje prethodnice (SFRJ). Naime, za zemlje članice *ex* Jugoslavije karakterističan je bio trend stalnog smanjenja stope kapitalizacije odnosno povećane izloženosti rizicima koji tangiraju bankarsku djelatnost, što je svakako uticalo na stabilnost kompletnog finansijskog sistema navedenih privreda. Prilagođavanjem nacionalnih zakona čvrstoj Bazelskoj regulativi, stvorena je povoljna klima za priliv inostranog kapitala, a time i jačanje kapitalnog potencijala komercijalnih banaka, na osnovu čega je prekinut trend konstantnog pada stope adekvatnosti kapitala. To je vratilo povjerenje u bankarske sektore tranzicionih ekonomija te dovelo do rasta stopa profitabilnosti, dividendi i stopa rasta aktiva. Teorijske osnove uticaja učešća inostranog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskih sistema Bosne i Hercegovine i Republike Srbije na njihove performanse prikazano je kroz dosadašnje teorijske pretpostavke i analize drugih autora.

Treći dio disertacije, pod nazivom „Uticaj priliva inostranog kapitala na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije”, predstavlja ključni istraživački dio ovog rada. Rad pruža nedvosmislen stav, baziran na empirijskoj analizi bankarskih sektora obje navedene zemlje u namjeri da dokaže osnovnu hipotezu da dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. Pri tome su na podacima prikupljenim za kompletan bankarski sektor Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, analizirane i hipoteze drugog reda kojima je dokazana hipoteza prvog reda da inostrani kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektor ima pozitivan uticaj na ključne finansijske pokazatelje performansi nacionalnih bankarskih sektora, razvoj organizacionih mreža i nivo kreditiranja privrede i stanovništva. Osim činjenice da je istraživanje obuhvatilo dvije zemlje na makro nivou bankarskog sistema, analiza je urađena u vremenskom periodu koji obuhvata različite nivoe privrednog razvoja, kao i periode ekspanzije i recesiju privreda.

U zaključnim razmatranjima sublimirane su teorijske osnove i nalazi empirijskog istraživanja koji daju dokaz da naglašeno prisustvo inostranih sredstava u kapitalu bosanskohercegovačkih i srbijanskih banaka ima pozitivne efekte na performanse bankarskih sistema obje zemlje.

Shodno tome, rad pruža osnove za dalje naučne diskusije na temu da li priliv inostranog kapitala u bankarski sistem jedne zemlje doprinosi razvoju nacionalnog bankarskog sistema, a posljedično i razvoju nacionalnih ekonomija. Zaključci pružaju dodatne mogućnosti naučno zasnovanih razmatranja dosadašnjeg razvoja bankarskog sistema kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Republici Srbiji. Na taj način omogućava se jasna osnova za determiniranje budućih strategija razvoja i odnosa prema inostranom kapitalu u nacionalnom bankarskom sektoru, naročito imajući u vidu buduću primjenu Bazel III standarda.

Rezultat istraživačkog napora u ovoj disertaciji ogleda se u dokazivanju polazne pretpostavke da dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

Naučni značaj istraživanja ogleda se u temeljitoj analizi teme „Uticaj priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji“, definiranju potencijalnih problema i pregledu pozitivnih efekata kroz dokapitalizaciju odnosno privatizaciju bankarskih sektora zemalja u tranziciji, a posljedično i razvoj nacionalnih privreda.

Shodno navedenom, namjera je da rad unaprijedi naučne diskusije intenzivirane posljednjih godina oko uticaja inostranog kapitala na stabilnost finansijskih sistema u periodu globalnih finansijskih kriza, kao i u periodu finansijskih kriza u zemljama iz kojih kapital potiče. Zaključci će dodatno pružaju mogućnost naučno zasnovanog razmatranja dosadašnjeg razvoja bankarskog sistema, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Republici Srbiji. Na taj način omogućava se jasan osnov za determiniranje budućih strategija razvoja i odnosa prema inostranom kapitalu, kako bankarskog sektora, tako i nacionalnih ekonomija.

Želim izraziti najdublju zahvalnost mentoru prof. dr Branku Živanoviću, prije svega za sugestiju oko odabira teme, a onda i za lično angažiranje i stručnu pomoć tokom pisanja disertacije. Bez njegove nesebične pomoći ovaj rad sigurno ne bi nastao, obzirom da su njegovi kako lični tako i profesionalni kontakti značajno doprinijeli u empirijskom dijelu istraživanja. Zahvaljujem se i članovima komisije prof. dr Hasanu Haniću i prof. dr Lidiji Barjaktarević na podršci i stručnoj pomoći.

Posebnu zahvalnost dugujem kolegama iz Raiffeisen banke BiH, koji su pratili istraživanje i pružili nesebičnu pomoć prilikom prikupljanja podataka. Zahvalnost dugujem i kolegama s Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Veliku zahvalnost dugujem i zaposlenima u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine, a posebno rukovodiocima Raiffeisen Bank d.d. Bosna i Hercegovina, UniCredit Bank d.d. Mostar, Intesa Sanpaolo Banka d.d. Bosna i Hercegovina, NLB Banka d.d. Tuzla, NLB Razvojne banke a.d. Banja Luka, Nove banke a.d. Banja Luka, Investiciono-komercijalne banke d.d. Zenica, Razvojne banke Federacije BiH, MF banke a.d. Banja Luka, kao i rukovodiocima u regulatornim tijelima – Centralnoj banci BiH, Agencijama za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske i Agenciji za osiguranje depozita BiH, koji su podržali istraživanje učestvovanjem u anketi. Posebno se želim zahvaliti kolegi Željku Peharu, koji je uvijek imao strpljenja odgovoriti na sva pitanja i podržati pisanje disertacije mnogobrojnim stručnim savjetima i ličnim radovima na predmetnu temu. Zahvaljujem se i zaposlenima u bankarskom sektoru Republike Srbije, a naročito onima koji su odgovorili na moje upite u Anketi. Na kraju, najviše se želim zahvaliti svojoj porodici na podršci i razumijevanju.

I TEORIJSKO-METODOLOŠKI ASPEKTI UTICAJA KAPITALNIH STRUKTURA KOMERCIJALNIH BANAKA NA PERFORMANSNOST BANKARSKOG SEKTORA

1. Determinante kapitalne strukture u komercijalnom bankarstvu

Bankarska teorija i praksa pod kapitalom podrazumijeva trajno deponovana sredstva u vidu dionica (akcija), zadržane dobiti (zarade), viškova i rezervi za nepredviđene događaje od strane osnivača i vlasnika banke. Na kapital u pogledu njegovog nivoa, strukture i procentualnih odnosa prema aktivni, pasivi i pojedinim njihovim dijelovima literatura ima sve jedinstvenije stanovište. Anglo-saksonski izvori su gotovo jedinstveni u pogledu definiranja strukturiranja i bilansnog lociranja kapitala. Primijetno je da se posljednjih godina, godinama krize, težište kod njih sve više se stavlja na relacije između nivoa i strukture kapitala i stepena rizičnosti plasmana poslovne banke, pri čemu se broj bankarskih rizika značajno uvećava. Bosanski akademski izvori uglavnom prate anglosaksonsku literaturu vezano za nivo, strukturu i racio kapitala. Konceptualne razlike nisu primijećene, ali su tekstovi, koji se odnose na sekundarne izvore i alternativne oblike kapitala dosta skromniji. Slična je situacija i u srbijanskim akademskim izvorima.

Definiciju kapitala na različite načine pojašnjavaju mnogi autori. Casu, Girardone i Molyneux¹ ističu da se kapital odnosi na sredstva koja su jednaka neto aktivni, dok Ehlen² bankarski kapital definira sa aspekta značaja uloženi sredstava od strane vlasnika i osnivača ne samo za komercijalnu banku, već i za ukupan bankarski sistem. Posebno ističe da bi ne posjedovanjem kapitala svaki gubitak vodio u nesolventnost, a što bi uticalo na stabilnost finansijskog sistema jedne zemlje.

¹ Casu, B., Girardone, C., Molyneux, P., str. 179

² Ehlen, J., str. 492

Hudgins³ ide korak dalje pa kaže da je kapital dio osobnog bogatstva vlasnika uloženog u obične i prioritetne dionice stavljen na raspolaganje finansijskoj instituciji u svrhu očekivanja da se ostvari zarada (dobit) u visini tržišne kamatne stope na uložena sredstva.

Kapital u formi osnivačkih običnih dionica obezbjeđuje sredstva neophodna za početak rada, odnosno sredstva sa kojima banka organizira poslovanje⁴, prije kreiranja adekvatnog depozitnog potencijala. Tokom poslovanja, kapitalni račun, predstavlja najznačajniju „odbrambenu liniju” u slučaju nepredviđenih gubitaka, štiteći poslovnu banku od rizika kojima je izložena. Kapital se može posmatrati kao „sigurnosni jastuk”, koji apsorbira sve finansijske i poslovne gubitke. S druge strane kapital predstavlja deponirana sredstva na duži rok, na osnovu kojih se može ostvariti kontinuiran rast kreditnog i depozitnog potencijala, kao i poslovanja uopće⁵.

Heffernan⁶ dolazi do zaključka da se sa povećanjem obima poslovne aktivnosti, izloženost banke ključnim rizicima povećava pa je neophodno obezbijediti dodatnu kapitalnu podršku, u cilju osiguravanja dugoročno održivog rasta.

U skladu sa navedenim Hadžić⁷ kapital definiše kao oblik nedepozitnog izvora, koji služi kao garant za rizik i osnov za utvrđivanje obima plasmana poslovne banke. Krstić⁸ pod kapitalom banke podrazumjeva oblik relativno jeftinog izvora, koji se za razliku od drugih depozitnih i nedepozitnih izvora sredstava, trajno ulaže u poslovnu banku. Također, predstavlja nedugovni, nedohodovni i niskotroškovni resurs. Kupujući dionice investitori stiču određeni procenat vlasništva, dok banka postaje jedini vlasnik uložених sredstava te njima raspolaže kao svojom imovinom. Navedena sredstva banka nije u obavezi vratiti⁹, već na osnovu njih isplaćuje dividendu. Po ovom osnovu ne nastaje klasični dužničko-povjerilački odnos¹⁰, nego dioničari dijele sudbinu u slučaju bankrotstva ili obustave rada, s finansijskom organizacijom.

3 Hudgins, S., str. 483

4 Obezbjedjivanje adekvatno opremljenog poslovnog prostora i radne snage.

5 Širenje poslovne mreže, spektra proizvoda, usluga i slično.

6 Heffernan, S., str. 156-158

7 Hadžić, F., str. 17

8 Krstić, B., str. 418

9 Poslovna banka nema „dug“ po tom osnovu - nedugovni resurs.

10 Kao što je to slučaj između deponenata i banke.

Uložena sredstva u kapital nisu ili ne bi trebala biti predmet kasnijih plasmana te po ovom osnovu banka nije u mogućnosti da generira prihod, iz čega proizilazi da kapital ne stvara dohodak¹¹ odnosno ne stvara prihod po osnovu kamate. Banka nema obavezu plaćanja kamata po osnovu uloženog kapitala jer kapital nema svoju utvrđenu cijenu, kao što je to slučaj s klasičnim izvorom sredstava tj. depozitom.

Prethodno navedeno nameće zaključak da je kapital specifičan oblik nedepozitnog izvora kojim se izražava finansijska sposobnost apsorpcije svih rizika prisutnih u suvremenom komercijalno bankarskom poslovanju. Predstavlja onu komponentu koja je osnov za odluku finansijsko suficitarnih subjekata da slobodna novčana sredstva povjere određenoj banci na čuvanje i upravljanje. Kapital se javlja kao neophodan uvjet za osnivanje i otpočinjanje rada banke, a tek onda kao garancija za ispunjenje obaveza i faktora na osnovu kojih se gradi povjerenje.

Bosna i Hercegovina je Zakonom o bankama¹² definirala minimalan iznos kapitala, koji je neophodno uplatiti prije osnivanja komercijalne banke u iznosu od 15.000.000 KM (petnaest miliona konvertibilnih maraka), u gotovini.

Republika Srbija je svojim Zakonom¹³ propisala da visina sredstava na privremenom računu Narodne banke pri osnivanju komercijalne banke ne može biti manji od 10.000.000 eura (deset miliona eura) u dinarskoj protuvrijednosti.

Inicijalni uvjet se pretvara u vlasnički kapital, koji, obzirom da se banka osniva kao dioničko društvo, obezbjeđuje i da osnivači u visini uplaćenog kapitala dobijaju srazmjeran broj dionica. Logičan slijed je da uz korist preuzimaju i rizike. Logikom tržišnog poslovanja, nameće se i logika bilansnog tretmana kapitala.

S tim u vezi Sinkey¹⁴ precizira da je kapital neto aktiva banke odnosno razlika između, s jedne strane ukupne aktive, a s druge strane depozita, primljenih kredita i obaveza po osnovu hartija od vrijednosti.

¹¹ Nedohodovni resurs

¹² Zakon o bankama "Službene novine Federacije BiH" broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, i 28/03 i "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12

¹³ Zakon o bankama "Službeni glasnik Republike Srbije": br. 107/2005 i 91/2010

¹⁴ Sinkey, J., str. 411

Kapital komercijalne banke, kao dio finansijskog potencijala, predstavlja jednu od komponenti pasivne strane bilansa banke¹⁵. Izračunava se oduzimanjem ukupnih obaveza, koje banka ima prema: centralnoj banci, deponentima i povjeriocima, od ukupne aktive.

Zaklan¹⁶ navodi kako je učešće kapital u strukturi finansijskog potencijala bilo zastupljeno u većem procentu u ranim fazama, u odnosu na sadašnju fazu razvoja bankarstva te u ovom smislu ističe kako je prosječna stopa kapitala¹⁷ banaka u SAD-u 1875. godine iznosila 35%, a krajem XX stoljeća oko 6%. Izrazita redukcija stope bankarskog kapitala stvorila je potrebu za adekvatnom regulativom, obzirom na sve veći broj rizika koji su tangirali suvremeno komercijalno bankarsko poslovanje.

Đukić¹⁸ navodi da je kapital sekundarni izvor finansiranja komercijalne banke. Uloga kapitala se ne može zaključiti na osnovu klasične teorije korporativnih finansija, obzirom da pasivna strani bilansa ne predstavlja isključivo izvore finansiranja aktivnosti banke, već dio aktivnosti. Pozajmljujući sredstva po značajno povoljnijim uvjetima na međubankarskom tržištu za dnevne potrebe poslovanja, komercijalna banka nije prinuđena plaćati više stope kako bi došla do kapitala.

Kako znamo, vrijednost kapitala ujedno je i neto vrijednost poslovne banke, onda je jasno da ukoliko vrijednost obaveza prijelazi vrijednost aktive, kapital banke će biti negativna veličina.

Kapital ne predstavlja i dio kreditnog potencijala¹⁹, iako je dio finansijskog potencijala, na osnovu čega zaključujemo da kapital ovdje ima pasivnu ulogu. Međutim, da bi banka imala funkcionalnu stabilnost i sigurnost, neophodan je odgovarajući obim i struktura kapitala. Konstantno uvećanje obima poslovanja, izraženog preko uvećanja kreditnog portfolija, zahtijeva veći obim kapitala. Sve navedeno dovodi nas do tri osnovne funkcije kapitala, a što potvrđuje i literatura: protekcionu, amortizacionu i regulativnu.

¹⁵ Bjelica, V., str. 133

¹⁶ Zaklan, D., str. 147

¹⁷ Omjer kapitala i ukupne pasive

¹⁸ Đukić, Đ., str. 3

¹⁹ Finansijski potencijal poslovne banke treba šire shvatiti od kreditnog potencijala.

Pasivnu stranu bilansa čine depoziti, što obavezuje. Kapitalom se štite depozitari. U suvremenim uvjetima, pojavom instrumenata osiguranja depozita, navedena funkcija gubi na značaju, dok tradicionalno posmatrano volumen kapitala predstavlja sigurnost da će deponovana sredstva biti i vraćena.

Sekundarna funkcija kapitala ogleda se u mogućnosti nesmetanog obavljanja tekućeg poslovanja banke u slučajevima iznenadnih gubitaka. Ukoliko banka dođe u zonu nelikvidnosti, te ne bude u stanju na kratak rok odgovoriti obavezama, amortizacijska funkcija kapitala omogućava sanaciju gubitka²⁰ i uredno obavljanje poslovnih aktivnosti. S druge strane, takva funkcija kapitala štiti banku od masovnog odliva depozita.

Tercijalna, odnosno regulatorna funkcija kapitala sprječava nadinvestiranje banke što se može se posmatrati iz dva ugla: međunarodnog i nacionalnog. Međunarodna dimenzija prouzrokovana je konstantno rastućim trendom globalizacije finansijskog poslovanja. Riječ je o institucionalnom utvrđivanju minimalnih standarda za osnivanje i poslovanje banaka. U pogledu visine stope kapitala najviše je prihvaćen Bazelski standard²¹, koji predviđa da banke održavaju visinu kapitala u iznosu od 8% ukupne rizične bilansne i vanbilansne aktive²², što će se u nastavku rada detaljnije elaborirati. Nacionalna dimenzija uvjetovana je obimom društvenog interesa za povećanom rizičnošću bankarskog poslovanja. Također, regulatornu funkciju ne obavlja isključivo centralna banka, propisujući određeni nivo kapitala koji poslovna banka obavezno treba posjedovati, kako bi se spriječilo nadinvestiranje banke, već je često sprovodi i menadžment banke. Iz ugla poslovne banke, regulatorna funkcija je personificirana u adekvatnom upravljanju izvorima i plasmanima bančinih sredstava (*asset liability management*). Potrebno je konstantno održavanje optimalnog nivoa kapitala u odnosu na rizičnost i ročnost aktive.

Zaključuje se da regulatorna funkcija održava konstantnu ravnotežu između kreditne aktivnosti i kapitala banke.

²⁰ Navedeni gubici se primarno pokrivaju iz operativnih rezervi formiranih iz tekućeg prihoda. U slučaju da gubici prijeđu anticipirani nivo na „scenu stupa“ zaštitna funkcija kapitala.

²¹ Bazelski komitet za kontrolu banaka (Committee on Banking and Supervisors Practices) predvidio je 1988.g. kriterije za mjerenje kreditnog rizika i "prag" potrebnog kapitala u poslovanju banaka. Sporazum je predviđen za međunarodno orijentirane banke iz zemalja Grupe 10 koje su se obavezale da od 1992.g. održavaju predviđenu minimalnu stopu kapitala. Bazelski kodeks ima karakter otvorenog sporazuma što znači da njemu mogu pristupiti i zemlje izvan grupacije.

²² Ponderisane aktive.

Rastom izvora sredstava, depozita, prirodno je i uvećavati obim kreditne aktivnosti, čime se povećava izloženost ključnim rizicima koji su prisutni na bankarskom tržištu. Znači, neophodno je permanentno održavati optimalan nivo pokrića rizika.

U suvremenoj bankarskoj literaturi dominiraju prethodno navedene funkcije kapitala, navodi Krstić²³ ukazujući i na funkciju finansiranja. Kapital²⁴, kao dio pasive bilansa banke, ima funkciju izvora sredstava, može se reći da ima alternativnu ulogu u odnosu na pozajmljena sredstva²⁵. Za razliku od privrednih društava iz nefinansijskog sektora, banke kao finansijske organizacije relativno malo koriste navedeni način finansiranja u odnosu na ukupan obim aktivnosti²⁶. Kod nefinansijskih firmi navedeni omjer iznosi 40-50%²⁷, u odnosu na banke gdje omjer kapitala i ukupne aktive iznosi 6-8%²⁸. Iz čega proizlazi da u bilansu poslovnih banaka dominiraju pozajmljeni izvori sredstava. Kod drugih preduzeća radi se o sredstvima dopunskog karaktera.

Alijagić²⁹ umanjuje značaj funkcija kapitala, obzirom da “dobro vođena” profitabilna komercijalna banka poslovanje može obavljati poslovanje i s vrlo niskom stopom kapitala, čiji iznos ne mora biti garant solventnosti banke. Ovo se može shvatiti uvjetno, s obzirom da kapital poslovne banke predstavlja “stok koncept”, a da je s aspekta obezbjeđenja solventnosti banke značajniji “tok koncept”, koji podrazumjeva kreiranje većih prihoda od rashoda, a što rezultira zaključkom da, ukoliko su ukupni prihodi permanentno veći od ukupnih rashoda, značaj kapitala bio bi potpuno irelevantan u pogledu pokrića gubitaka. Međutim, osnovni smisao kapitala, kako je prethodno isticano, upravo se ogleda u pokrivanju neočekivanih i vandrednih gubitaka odnosno u održavanju perspektive stabilnog poslovanja i solventnosti banke.

Uslijed globalizacija finansijskih tržišta javila se potreba za međunarodnom koordinacijom u pogledu visine³⁰ i strukture kapitala banaka, u cilju minimiziranja tržišnih rizika. Adekvatnost kapitala može se posmatrati s tri gledišta.

²³ Krstić, B., str. 461

²⁴ Sopstveni kapital.

²⁵ Depozite, dužničke hartije od vrijednosti.

²⁶ Pomenuta razlika bazira se na odnosu kapitala i ukupne aktive kod privrede i poslovnih banaka.

²⁷ Misli se na finansiranje aktivnost iz sopstvenih izvora.

²⁸ Nagle, R., Petersen, B., str. 296

²⁹ Alijagić, M., str. 136

³⁰ Adekvatnost stope kapitalizacije.

S gledišta centralne monetarne vlasti interes je okrenut na stabilnost ukupnog bankarskog sistema, što podrazumijeva i više stope bankarskog kapitala. U tom smislu, Nagle i Petersen³¹ navode da suočeni s naglašenim pritiskom nadzornih organa u pravcu povećanja kapitala, banke se mogu okrenuti eksternim ili internim izvorima. U obzir se moraju uzeti relativni troškovi i rizičnost svakog izvora kapitala, ukupna izloženost riziku, zakonska regulativa. Ne treba izostaviti ni uticaj koji će odabrani način imati na potencijalne investitore. Vođeni ovom idejom pod eksternim izvorima podrazumijeva se svaki oblik tržišno povučenog kapitala, kao i kapital formiran prema zakonu. Osnovni izvori su emitiranje i prodaja običnih i preferencijalnih vlasničkih i dužničkih hartija od vrijednosti ili prodaja imovine banke. Razlikuje se dugovni kapital, kapital pribavljen emisijom obveznica čiji rok dospijeća prelazi sedam godina i trajno angažiran kapital eksternog porijekla, čije se pribavljanje vrši emisijom običnih dionica.

Suvremena literatura ističe da u zemljama s razvijenim finansijskim tržištem, poslovnim bankama stoji na raspolaganju niz formi za eksternu mobilizaciju kapitala, te Sinkey³² pored emisije obveznica ističe i emisiju obligacija, pod kojima podrazumjeva značajniji subordinirani dug po fiksnoj kamatnoj stopi, čiji rok prijelazi period od 15 godina, za koji nije predviđeno plaćanje kamate i vrijednuje se uz veliki diskont. Hempe i Simonson³³ dalje kao glavne forme eksternog povlačenja kapitala ističu konvertibilni zajam, zajam sa varijabilnom kamatnom stopom, zajam sa pravom na izbor kamatne stope i aranžmane lizinga. Đukić, Bjelica, Ristić³⁴ pod konvertibilnim zajmom podrazumijevaju subordinirani dug koji je obično zamjenljiv po izboru vlasnika u obične dionice banke, po prethodno utvrđenoj cijeni, koja je ovisna od stope dividende i od politike njegovanja kursa dionica banke. Pod zajmom s varijabilnom kamatnom stopom podrazumjeva se subordinirani dug čija se kamatna stopa prilagođava promjenama referentne stope. Kada se govori o zajmu s mogućnošću izbora kamatne stope, riječ je zapravo o dugu sa varijabilnom stopom koji je moguće konvertovati u dug s fiksnom stopom.

³¹ Nagle, R., Petersen, B., str. 296

³² Sinkey, J., str. 590

³³ Hempe, G., S, G., str. 345

³⁴ Đukić, Đ., Bjelica, V., Ristić, Ž., str. 257

Pod lizing aranžmanom, kao načinu eksternog povećanja kapitala, slijedeći navedeni koncept Barać, Hadžić i Stakić³⁵ podrazumjevaju prodaju imovine banke, a nakon toga uzimanje te imovine u zakup. Komentirajući prethodno navedeno Alijagić³⁶ kao primarni faktor izbora forme eksternog povećanja kapitala banke analizira uticaj navedenih formi na povrat dioničarima te naglašavajući da će forma koja obezbjeđuje više zarade po dionici biti i primijenjena. Trošak eksterno angažiranog kapitala poistovjećuje se s najnižom stopom povrata koju očekuju kreditori ili dioničari banke za plasirani odnosno uloženi novac.

Interno pribavljeni fondovi kapitala formiraju se iz ostvarene neto dobiti odnosno iz neraspoređene dobiti prethodne godine. Ostvarena dobit u određenoj poslovnoj godini raspoređuje se na zaradu poslodavca, plaćanje dividendi, kapital, rezerve i druge fondove, ukoliko postoje. Trošak interno angažiranog kapitala predstavlja oportunitetni trošak ili propuštenu stopu povrata na neraspoređeni profit u odnosu na situaciju kada bi se investirao izvan banke. Đukić³⁷ ističe da menadžment banke svake godine treba usaglasiti visinu koeficijenta vlastitih rezervi³⁸. Kako navedeni koeficijent pokazuje odnos tekućeg zadržanog profita i tekućeg neto profita nakon oporezivanja, dobijeni rezultat ima značaj jer određuje koeficijent isplaćene dividende.

Slijedeće gledište, u pogledu visine kapitala, odnosi se na stav dioničara i menadžmenta banke, koji dijele donekle isti pristup, favorizirajući maksimaliziranje profita i rast cijena dionica banke. Na prikupljeni kapital gledaju kao na relativno jeftin resurs, čijim se plasiranjem ostvaruje rentabilnost iznad prosjeka³⁹. Oni imaju zajedničke sklonosti, ali njihovi interesi su suprotstavljeni. Primarni cilj vlasnika je uvećanje vlastite imovine, što je u navedenom slučaju moguće kroz raspodjelu profitne mase⁴⁰. Menadžment, na bazi vlastite sposobnosti vođenja poslovanja svoj interes zasniva na umjerenom, stabilnom i dugoročnom rastu banke i jačanju njenih kapitalnih fondova⁴¹.

³⁵ Barać, S., Hadžić, M., Stakić, B., str. 170

³⁶ Alijagić, M., str. 164-165

³⁷ Đukić, Đ., str. 248

³⁸ Retencioni koeficijent.

³⁹ Takva namjera je zakonski ograničena.

⁴⁰ Insistiranje na rastućoj dividendnoj politici.

⁴¹ Što redukuje dio profita namjenjenog za raspodjelu.

Leko i Jurković⁴² na adekvatnost kapitala gledaju kao na sposobnost banke da pruža usluge sve dok je moguće obezbijediti zakonski propisan nivo kapitala prema ukupnoj aktivi. Teoretski gledano, nije jednostavno odrediti nivo potrebnog kapitala određenoj banci za nesmetano poslovanje. Suvremeni autori smatraju da ne postoji nivo kapitala koji bi bio optimalan, odnosno garant sigurnog opstanka neuspješnoj poslovnoj banci. U tom kontekstu naglašavaju usku povezanost kapitala i rizika, dok Tvico⁴³ kao ključni element prilikom procjene sigurnosti, „zdravog” poslovanja i nivoa rizičnosti poslovanja određene komercijalne banke ističe kapital. Greuning i Brajović⁴⁴ elaboriraju da adekvatan nivo kapitalne podrške služi kao obezbjeđenje od rizika koji su prisutni u bankarskom poslovanju te kao ključnu odrednicu kreditne sposobnosti banke u odnosu na nivo kapitala, komentiraju upravo to.

U tom kontekstu, autori iz Bosne i Hercegovine jedinstvenog su stava da se rizik, generalno, može posmatrati kao neizvjesnost ishoda događaja. Iz ugla ulaganja, rizik podrazumjeva neizvjesnost po pitanju povrata. Sam po sebi, rizik je stanje u kome postoji mogućnost negativnih odstupanja od očekivanih rezultata, tj. vjerojatnoća nastupanja događaja koje karakterizira neizvjesnost zbog varijabilnosti mogućih ishoda. Rizik kome su izložene banke u svom poslovanju Ivanović⁴⁵ definiše kao „mogućnost da posljedica neke aktivnosti ili događaja proizvede štetne uticaje na bančin kapital, prihode i nastavak daljnjeg poslovanja“.

Rizik, kao mogućnost apsolutnog ili relativnog gubitka, u odnosu na očekivanja u poslovanju banaka karakteristika je svakog bankarskog posla. Kako se bankarska djelatnost razvijala, tako se i broj rizika povećavao⁴⁶, što iziskuje uvećanje kapitalne osnove. Funkcija upravljanja rizicima u banci imperativ je uspješnog poslovanja, a suvremeni koncept ove funkcije predstavlja upravljanje svim vodećim rizicima kojima je banka izložena. Zbog potencijalnih gubitaka koji mogu nastati, banke moraju kalkulirati i izdvojiti potreban kapital⁴⁷ kao način obezbjeđenja u odnosu na izloženost riziku. Banke nastoje da razviju modele za mjerenje izloženosti, uz pomoć nacionalnih i međunarodnih kontrolora⁴⁸.

⁴² Leko, V., Jurković, P., str. 29

⁴³ Tvico, M., str. 89

⁴⁴ Greuning, H., Brajović, S., str. 102

⁴⁵ Ivanović, P., str. 4

⁴⁶ Naročito sa razvojem poslova investicionog bankarstva

⁴⁷ U skladu sa zakonskom regulativom, banka je dužna da izdvoji na poseban račun određeni procentualni iznos po svakom plasmanu, kako bi se zaštitila od mogućnosti nastanka potencijalnog gubitka

⁴⁸ Pod nacionalnim kontrolorom, autor podrazumjeva Agencije za bankarstvo, a pod međunarodnim Bazelski komitet za superviziju banaka.

Agencija za bankarstvo Federacije BiH i Agencija za bankarstvo Republike Srpske propisale su brojne odluke u kojima je stavljen akcenat na uputstva za adekvatno poslovanje banaka: Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka⁴⁹, Odluka o minimalnim standardima za upravljanje tržišnim rizicima u bankama⁵⁰, Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka⁵¹.

Narodna banka Srbije, kao centralna monetarna vlast, nadležna je za reguliranje obaveza upravljanja rizicima u bankarskom sektoru Srbije. Shodno tome, a saglasno Zakonu o bankama⁵² od 2005. godine, Narodna banka Srbije donijela je niz važnih odluka kojima se daju bliža uputstva za poslovanje banaka: Odluka o adekvatnosti kapitala banke, Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke, Odluka o upravljanju rizicima⁵³.

Odlukom o upravljanju rizicima u Republici Srbiji utvrđeni su kriteriji za identificiranje, mjerenje i procjenu rizika kojima je banka izložena u svom poslovanju⁵⁴. Prema navedenoj odluci, jasno su definirani rizici kojima je banka izložena, načini upravljanja u skladu s zakonom, drugim pozitivnim propisima i njihovim aktima.

U Bosni i Hercegovini su odlukama entitetskih Agencija za bankarstvo definirani rizici kojima je banka izložena, kao i kako da upravlja njima te izdvajamo slijedeće: Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizikom likvidnosti⁵⁵, Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikacija aktive banaka⁵⁶, Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka⁵⁷, Odluka o

⁴⁹ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka ("Službene novine Federacije BiH", broj: 48/12 i "Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 12/03, 31/04, 01/06, 115/06, 70/11, 91/11 i 127/11),

⁵⁰ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka „Službene novine FBiH“, broj: 55/07, 81/07, 06/08, 52/08 i 79/08 i "Službeni glasnik RS" broj: 61/08, 116/08, 112/09, 100/10 i 127/11

⁵¹ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka "Sl. novine FBiH", broj: 3/03, 18/03, 53/06, 55/07, 81/07, 6/08, 86/10, 70/11 i 48/12 i "Sl. glasnik RS" broj: 12/03, 29/03, 115/06, 61/08, 136/10, 91/11 i 127/11

⁵² Zakon o bankama „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 107/05

⁵³ Odluka o upravljanju rizicima „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 57/2006 i br. 116/2006

⁵⁴ Odluka o upravljanju rizicima, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 57/2006 i br. 116/2006

⁵⁵ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizikom likvidnosti, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 48/12 i Agencija za bankarstvo RS, „Službeni glasnik RS“ br. 36/07

⁵⁶ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikacija aktive banaka, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 3/03, 54/04 i 68/05 i Agencija za bankarstvo RS, „Službeni glasnik RS“ br. 12/03, 85/04, 01/06 i 127/11

⁵⁷ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 48/12 i Agencija za bankarstvo RS, „Službeni glasnik RS“ br. 12/03, 31/04, 01/06, 115/06, 70/11, 91/11 i 127/11

minimalnim standardima za upravljanje deviznim rizikom banaka⁵⁸, te Odluka o minimalnim standardima za upravljanje operativnim rizikom u bankama⁵⁹.

Prije svih poslovne banke su izložene rizikom likvidnosti, pod kojim se podrazumjeva mogućnost nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke uslijed nesposobnosti banke da ispunjava svoje tekuće obaveze. Prema Hadžiću⁶⁰, rizik likvidnosti predstavlja rizik neposjedovanja dovoljno likvidnih sredstava za izmirenje dnevnih obaveza. Nivo likvidnosti banke iskazuje se pokazateljem likvidnosti, koji predstavlja odnos zbira likvidnih potraživanja prvog⁶¹ i drugog reda⁶² i zbira obaveza po viđenju sa i bez ugovorenog roka dospijeca u narednih mjesec dana od dana vršenja obračuna pokazatelja likvidnosti. Ivanović⁶³ smatra da rizik likvidnosti najčešće proizilazi iz drugih bankarskih rizika kojima je banka izložena, kao što su kreditni i kamatni rizik. Banka se može suočiti sa rizikom likvidnosti ukoliko neki od velikih klijenata ili grupa klijenata, zapadne u poteškoće zbog kojih ne može izvršavati obaveze prema banci. Rizik likvidnosti se svodi na dva moguća rizika: uže posmatrano rizik likvidnosti ogleda se u nedostatku sopstvenih sredstava, i šire posmatrano, nemogućnost zaduživanja na finansijskom tržištu.⁶⁴

U vođenju politike likvidnosti banka treba striktno provoditi princip racionalne diverzifikacije porijekla i ročne strukture izvora njenih sredstava i plasmana, vodeći računa da prikupljeni depoziti predstavljaju primarni izvor kreditiranja⁶⁵. Vodeći računa o strukturi instrumenata aktive i pasive, strukturi cijena, valutnoj strukturi aktive i pasive, raspoloživim regionalnim i globalnim tržišnim izvorima sredstava, banka je dužna kreirati, provoditi i održavati jasne i racionalne politike koje osiguravaju da plasmani nisu neoprezno i pretjerano koncentrirani.

⁵⁸ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje deviznim rizikom banaka, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, br.48/12 i Agencija za bankarstvo RS, „Službeni glasnik RS“ br. 12/03, 53/03 i 85/04

⁵⁹ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje operativnim rizikom u bankama, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 6/08 i 40/09 i Agencija za bankarstvo RS, „Službeni glasnik RS“ br. 61/08

⁶⁰ Hadžić, M., str. 405

⁶¹ Likvidna potraživanja banke prvog reda čine: gotovina u blagajni, sredstva na žiro-računu, zlato i drugi plemeniti metali, sredstva na računima kod drugih banaka, depoziti kod Narodne banke Srbije, čekovi i druga novčana potraživanja u postupku realizacije, neopozive kreditne linije odobrene banci, dionice i obveznice kotirane na berzi.

⁶² Likvidna potraživanja banke drugog reda čine: ostala potraživanja banke koja dospjevaju u narednih mjesec dana od dana vršenja obračuna pokazatelja likvidnosti

⁶³ Ivanović P., str. 12

⁶⁴ Mogućnost zaduživanja banke na finansijskom tržištu zavisi od razvijenosti tržišta i od kreditnog rejtinga banke

⁶⁵ Odluka o minimalnom standardu za upravljanje rizikom likvidnosti banaka („Službene novine Federacije BiH“, broj: 48/12 i „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 36/07)

Navedene politike moraju da uključe i slijedeće zahtjeve:⁶⁶

1. ročno usklađivanje preostalih rokova do ugovorenih dospijeca instrumenata aktive i obaveza, pri čemu banka mora da:
 - a) najmanje 85% izvora sredstava sa rokom dospijeca do 30 dana angažira u plasmane (instrumente aktive) sa rokom dospijeca do 30 dana;
 - b) najmanje 80% izvora sredstava sa rokom dospijeca do 90 dana angažira u plasmane (instrumente aktive) sa rokom dospijeca do 90 dana;
 - c) najmanje 75% izvora sredstava sa rokom dospijeca do 180 dana angažira u plasmane instrumente aktive) sa rokom dospijeca do 180 dana.
2. održavanje prosječnog desetodnevnog minimuma likvidnosti u novčanim sredstvima u visini od najmanje 20% iznosa kratkoročnih izvora sredstava prema knjigovodstvenom stanju na zadnji dan prethodnog kalendarskog mjeseca, s tim da ni na jedan dan visina novčanih sredstava ne može iznositi manje od 10%.

Rizik likvidnosti je u grupi vodećih rizika u bankarstvu što se da zaključiti i iz navoda autora koji se slažu da se rizik likvidnosti javlja s promjenom likvidne pozicije banke, a u kojoj njena likvidna aktiva nije dovoljna odgovoriti tekućim obavezama. Izvori rizika likvidnosti najčešći su drugi rizici koji prouzrokuju promjene u novčanim tokovima banke. Poremećaje novčanih tokova mogu uzrokovati ročna i valutna neusklađenost pozicija aktive i pasive, kao i nagli rast vanbilansnih pozicija.

Strategija upravljanja rizikom likvidnosti predstavlja dio upravljanja drugim rizicima, s obzirom na posljedice prouzrokovane djelovanjem različitih rizika. Menadžment i stručne službe banke upravljaju rizikom likvidnosti tako što u svakom trenutku raspolažu adekvatnim nivoom likvidnih sredstava i usklađivanjem ročne strukture izvora i plasmana. Banke bi trebalo da u svakom trenutku posjeduju visokokvalitetna likvidna sredstva⁶⁷, koja mogu prodati ili založiti radi pribavljanja dodatnih izvora finansiranja, u cilju adekvatnog upravljanja rizikom likvidnosti.

⁶⁶ Odluka o minimalnom standardu za upravljanje rizikom likvidnosti banaka („Službene novine Federacije BiH“, broj: 48/12 i „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 36/07)

⁶⁷ Pod visokolikvidnim sredstvima podrazumjeva se gotovina, dužničke hartije od vrijednosti emitovane od strane vlade i slično

Kreditni rizik je ključni rizik suvremenog komercijalnog bankarstva. On se definira kao rizik promjene kreditne sposobnosti klijenta koji može uticati na promjenu vrijednosti finansijske imovine povjerioca. Heffernan⁶⁸ svrstava kreditni rizik u jedan od tržišnih rizika. U posljednje vrijeme uživa veliki „publicitet“. S obzirom da varijacije kreditnog rizika dovode do povećanja prihoda ili rashoda u bankarskom poslovanju, ova oblast je od posebnog značaja za sve bankare.

Kreditni rizik predstavlja „*bread and butter*“ ove problematike, i to ne samo za one koji se bave kontrolom kreditnog rizika. Alijagić, Hadžić, Đukić, Bjelica, Ristić, Greunin, Brajović-Bratanović, kreditni rizik definiraju kao rizik s mogućnošću da otplata odobrenog kredita i pripadajuće kamate dođu u pitanje⁶⁹.

Kreditni rizik definiramo kao rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke uslijed neizvršenja obaveza dužnika prema banci⁷⁰. Izloženost banke kreditnom riziku može se posmatrati sa stanovišta pojedinačnog potraživanja i sa stanovišta kreditnog portfolija banke, tj. skup svih pojedinačnih potraživanja. Banka se suočava s procjenom visine kreditnog rizika ne samo u postupku odobravanja kredita, već i tokom otplate odnosno do momenta ukupne otplate kredita⁷¹. Adekvatno i uspješno upravljanje kreditnim rizikom generalno predstavlja aktivnosti planiranja i održavanja prihvatljivog odnosa između preuzetog rizika i realnog stepena naplativosti te aktivnosti kontrole i smanjenja na najmanju moguću mjeru svih oblika rizika vezanih za kvalitet, koncentraciju, osiguranje naplate odnosno instrumente za osiguranje, dospijeće, valutu, i slično⁷².

Tržišni rizik je rizik od nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke uslijed promjena vrijednosti portfolija finansijskih instrumenata, a uključuje devizni rizik i kamatni rizik⁷³.

⁶⁸ Heffernan S., str. 155

⁶⁹ Alijagić M., Hadžić F., Đukić Đ., Bjelica V., Ristić Ž., Greuning H. i Brajović-Bratanović S., str. 135

⁷⁰ Zakon o bankama „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 107/05

⁷¹ Vidjeti šire – Jevtić, Đ., Živanović, B., str. 89-105

⁷² Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom, „Sl. novine Federacije BiH“, broj: 85/11

⁷³ Odluka o upravljanju rizicima banaka „Službeni glasnik RS“ br. 45/2011

Banka je dužna upravljati svim tržišnim rizicima kojima je izložena u svom poslovanju, a narocito:⁷⁴

- rizikom kamatne stope;
- deviznim rizikom;
- cjenovnim rizikom.

Tržišni rizici, u smislu ove Odluke⁷⁵, uključuju i rizike koji su povezani s kreditnim rizikom i to: rizik druge ugovorne strane, rizik emitenta i rizik plasmana.

Izloženost tržišnom riziku zavisi od tržišnog segmenta kome je primarno okrenuta banka. Poslovne banke, koje se bave poslovima investicionog bankarstva, uglavnom su izložene s pomenutom riziku, pošto se prevashodno odnosi na promjene kamatnih stopa i cijene dionica. Međutim, u domicilnom komercijalnom bankarstvu, izloženost banke tržišnom riziku je konstantno prisutna, s obzirom na izvore sredstava koji su u ino valutama. Česta kolebanja deviznog kursa i promjene u visini kamatnih stopa povećavaju rizike. Kako je u BiH domaća valuta (KM – konvertibilna marka) vezana za kurs eura (u odnosu 1 euro = 1,95583 KM), to je smanjen valutni rizik.

Tržišni rizik je dobio na značaju u posljednje dvije decenije, o čemu svjedoči i regulativa donijeta od strane Bazelskog komiteta za superviziju banaka. Naime, Komitet je prvo bio usmjeren na kreditni rizik, a od devedesetih godina prošlog stoljeća angažirao se i po pitanju upravljanja tržišnim rizicima. Bazelski komitet je definirao tržišni rizik kao rizik gubitka na bilansnim i vanbilansnim pozicijama uslijed kretanja tržišnih cijena⁷⁶. Najznačajniji oblici tržišnog rizika su devizni i kamatni rizik.

Devizni ili valutni rizik (FX) predstavlja izloženost banke mogućem uticaju promjena deviznih kurseva i opasnost da nepovoljne promjene rezultiraju gubicima banke u KM (domaćoj valuti).

⁷⁴ Videti šire Odluku o minimalnim standardima za upravljanje tržišnim rizicima u bankama, „Sl.novine Federacije BiH“ br. 55/07 i „Sl.glasnik Republike Srpske“ br. 61/08

⁷⁵ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje tržišnim rizicima u bankama, „Sl.novine Federacije BiH“ br. 55/07 i „Sl.glasnik Republike Srpske“ br. 61/08

⁷⁶ Basel Committee on Banking Supervision „overview of the amendment to the Capital accord to incorporate Market Risks“, Basel, January 1996, str 7 i 8

FX rizik predstavlja funkciju visine i dužine trajanja izloženosti banke mogućim promjenama deviznih kurseva i zavisi od visine zaduženja banke u inostranstvu i stepena valutne usklađenosti aktive i pasive bilansa i vanbilansa banke odnosno stepena usklađenosti njenih valutnih novčanih tokova⁷⁷. Ograničenja FX aktivnosti banke u odnosu na osnovni kapital iznose:⁷⁸

- za individualnu deviznu poziciju preko-noći banke, osim u eurima, najviše do iznosa 20%;
- za individualnu deviznu poziciju preko-noći banke u eurima najviše do iznosa 30%;
- za deviznu poziciju banke najviše do iznosa 30%.

U obracun FX aktivnosti banka je dužna uključiti i stavke aktive i obaveza koje su ugovorene sa deviznom klauzulom.

Kamatni rizik predstavlja rizik smanjenja profita banke zbog promjena u visini kamatnih stopa. Kamatni rizik je izuzetno važan za banke jer promjena kamatnih stopa na aktivu i obaveze utiču na visinu kamatne marže. U vezi s tim Ćirović⁷⁹ smatra da promjene kamatnih stopa mogu uticati na profitabilnost i kapital banke. Kamatni rizik sastoji se od promjena kamatnih stopa na plasmane i obaveze banke, ukoliko su promjene nepovoljne za banku. Isti autor tvrdi da banke plasiraju sredstva s relativno dužim rokovima u odnosu na rokove izvora sredstava. Prema tome, porast tržišnih kamatnih stopa brže utiče na prilagođavanje kamate koju banke moraju platiti na izvore sredstava, nego na kamatne stope za plasirana sredstva.

Upravljanje kamatnim rizikom predstavlja set mjera kojima banka nastoji minimizirati kamatni rizik smanjenjem učešća stavki koje su osjetljive na kretanje kamatnih stopa i usklađivanjem ročne strukture stavki aktive i pasive koje su osjetljive na kretanje kamatnih stopa. Gup i Kolari⁸⁰ značaj kamatnog rizika povezuju s rizikom likvidnost i kreditnim rizikom. Oni navode: „ukoliko ne bi postojala povezanost između određenih vrsta rizika tada bi posao banke bio jednostavan. Bankari bi se morali koncentrirati samo na određenu vrstu rizika i donositi odluke na osnovu jednog pokazatelja“.

⁷⁷ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje deviznim rizikom banaka, “Sl.novine Federacije BiH”, br. 48/12 i “Sl.glasnik Republike Srpske”, br. 12/03, 53/03 i 85/04

⁷⁸ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje deviznim rizikom banaka, “Sl.novine Federacije BiH”, br. 48/12 i “Sl.glasnik Republike Srpske”, br. 12/03, 53/03 i 85/04

⁷⁹ Ćirović M. str. 198

⁸⁰ Gup B., Kolari J. str. 98

Međutim, povezanost između određenih vrsta rizika je više nego uočljiva, a naročito između kamatne stope i kreditnog rizika⁸¹.

Promjenama u kamatnim stopama odnosno povećanje kamatnih stopa poskupljuje kredite pa klijenti neće biti u mogućnosti ispunjavati svoje obaveze. Na bazi ove pretpostavke, banka može doći u zonu nelikvidnosti i imati problem u naplati potraživanja, a obaveze po osnovu izvora sredstava dospijevaju. Bjelica⁸² kamatni rizik definira kao rizik od neizvjesnosti u pogledu visine prihoda i rashoda banke zbog eventualnih promjena kamatne stope, koja direktno utiče na njene prihode i troškove. Kamatni rizik postoji kao posljedica kretanja tržišne kamatne stope⁸³, što direktno utiče na kamatne prihode i kamatne rashode banke. Fluktuacijom referentne kamatne stope dolazi do promjene kako aktivnih tako i pasivnih kamatnih stopa⁸⁴. Živanović⁸⁵ ističe, kao jedan od faktora koji direktno izaziva varijacije kamatnih stopa, ročnu transformaciju sredstava. Ročna transformacija podrazumjeva ročnu neusklađenost aktive i pasive odnosno izvora i plasmana.

Ukoliko u pasivi banke dominiraju kratkoročni izvori, a banka ima potrebu plasiranja sredstava na dugi rok, biće prinuđena dio kratkoročnih izvora dugoročno plasirati. Kamatni rizik ogleda se u činjenici da može doći do porasta kratkoročnih kamatnih stopa po osnovu kojih banka ima obavezu, a pri tom je plasirala sredstva po fiksnoj kamatnoj stopi. Posljedica ovakvog poslovanja jeste da će banka biti primorana dio dugoročnih plasmana financirati skupljim kratkoročnim sredstvima, prikupljenim na međubankarskom tržištu, npr. Ako u pasivi banke dominiraju dugoročni izvori, a banka ima potrebu sredstava plasirati na kratki rok, biće prinuđena dio dugoročnih izvora sredstava plasirati kratkoročno i izložiti banku kamatnom riziku. U tom slučaju, a uslijed pada kratkoročnih kamatnih stopa, kamatni rizik bi se manifestirao u plasiranju skuplje pribavljenih sredstava po nižim kamatnim stopama.

Rizik izloženosti banke je specifična vrsta rizika, koji obuhvata rizik izloženosti banke prema jednom licu ili prema grupi povezanih lica i rizik izloženosti banke prema licu povezanim s bankom.

⁸¹ Gup B., Kolari J. str. 101

⁸² Bjelica V., str. 266

⁸³ Prilikom analize kamatnih stopa, pod tržišnom kamatnom stopom podrazumjeva se jedna reprezentativna kamatna stopa. U BiH ne postoji referentna kamatna stopa, dok je to u Srbiji referentna kamatna stopa NBS

⁸⁴ Aktivna kamatna stopa je stopa koju banka naplaćuje na plasirana sredstva, dok je pasivna kamatna stopa ona koju banka plaća na prikupljena sredstva

⁸⁵ Živanović, B., Kovačević, M., Vukoje, U., str. 153

Pretjerana koncentracija rizika u odnosu na jednu grupu klijenata povećava rizik gubitka banke, zato što je naplata potraživanja direktno uvjetovana bonitetom klijenta. Rizik izloženosti može se ispoljiti po osnovu kreditne izloženosti, vanbilansne, regionalne ili granske izloženosti.

Rizik izloženosti često proizilazi iz težnje banke da se specijaliziraju u smislu većeg ulaganja u određenu privrednu granu, što direktno dovodi do zavisnog položaja banke u odnosu na poslovanje konkretne grane. Politika upravljanja rizikom izloženosti, tj. diversifikacija, postavlja se u cilju ograničavanja ulaganja banke u jednog ili u jednu grupu dužnika, odnosno obezbjeđuje se ulaganje banke u različite privredne subjekte koji posluju u različitim privrednim granama. Cilj ove politike je poboljšanje kvaliteta portfolija banke i ostvarenje nezavisnosti od jednog lica ili grupe povezanih lica. Ukupna izloženost banke prema jednom licu ili prema grupi povezanih lica predstavlja zbir svih bilansnih potraživanja i vanbilansnih stavki koje se odnose na to lice ili grupu povezanih lica (kredit, ulaganja u dužničke hartije od vrijednosti, vlasnički ulozi i učešća, izdate garancije i avali). Ukupno dozvoljeno izlaganje kreditnom riziku banke prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica ne smiju prelaziti iznos od 40% iznosa osnovnog kapitala banke (u daljem tekstu: NIKR) banke.

Banka može dostići NIKR prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica samo ako osigura njegovu slijedeću strukturu i ograničenja⁸⁶:

- da izlaganje banke kreditnom riziku prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica, koje nije pokriveno instrumentima za obezbjeđenje naplate (u daljem tekstu: kolateral), ne smije prijeći iznos od 5% iznosa osnovnog kapitala banke;
- da izlaganje banke kreditnom riziku prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica koje prelazi 5% do najviše 25% iznosa osnovnog kapitala banke mora biti pokriveno kvalitetnim kolateralom;
- izlaganje banke kreditnom riziku prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica koje prelazi 25% iznosa osnovnog kapitala banke do iznosa NIKR mora biti pokriveno kvalitetnim utrživim zalogom čija vrijednost, utvrđena pouzdanim i stabilnim cijenama, prelazi iznos tog izlaganja banke tj. prvoklasnim;

⁸⁶ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka, „Sl. novine Federacije BiH“, br. 48/12 i „Sl. glasnik Republike Srpske“, br. 12/03, 31/04, 01/06, 115/06, 70/11, 91/11 i 127/11

- da ukupno izlaganje banke kreditnom riziku u obliku izdatih garancija prema pojedinačnom korisniku ili grupi povezanih lica, osim garancija za dobro izvršenje posla, ne smije preći iznos od 20% iznosa osnovnog kapitala.

Banka ne smije deponirati sredstva, davati kredite i vršiti ulaganja u jednu povezanu banku u ukupnom iznosu većem od iznosa 25% niti u sve povezane banke u ukupnom iznosu većem od 40% njenog osnovnog kapitala.

Rizik ulaganja banke podrazumijeva ulaganja u druga pravna lica i osnovna sredstva. Prema Zakonu o bankama, banka ne može, direktno ili indirektno, bez prethodnog pisanog odobrenja Agencije imati⁸⁷:

- značajan vlasnički interes u pravnom licu ili indirektno u supsidijarnom licu tog pravnog lica koji prelazi iznos od 5% osnovnog kapitala banke ili
- ukupnu neto vrijednost svih vlasničkih udjela banke u drugim pravnim licima i u supsidijarnim licima tih pravnih lica iznad 20% osnovnog kapitala.

Banka ne može, direktno ili indirektno, imati vlasnički udio u jednom pravnom licu koji prelazi 15% njenog osnovnog kapitala, a vlasnički udio u nefinansijskom licu ne može prijeći 10% njenog osnovnog kapitala, niti vlasnički udio može prijeći 49% vlasništva nefinansijskog pravnog lica. Ukupan iznos svih vlasničkih udjela banke u drugom pravnom licu ne može prijeći 50% njenog osnovnog kapitala, a ukupan iznos vlasničkih udjela u drugim nefinansijskim pravnim licima ne može prijeći 25% osnovnog kapitala banke. Rizik ulaganja odnosi se na mogućnost nastanka negativnih efekata po kapital banke uslijed pada vrijednosti potraživanja koja se mogu tržišno realizirati ili aktiva koja može depresirati ispod knjigovodstvene vrijednosti.

Kada banka investira dio svog raspoloživog potencijala u hartije od vrijednosti, npr., s ciljem održavanja neophodnog stepena likvidnosti i kreiranja dodatnih prihoda, izlaže se riziku ulaganja. Banka investira kako bi poboljšala kvalitet svoje aktive, pošto na taj način diversificira plasmane i smanjuje rizik izloženosti.

⁸⁷ Zakon o bankama, „Sl. novine FBiH“, br. 39/98, 32/00, 48/01, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03 i Zakon o bankama Republike Srpske, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, „Sl. glasnik RS“, br. 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12

Ulaganje u hartije od vrijednosti, čiji su eminenti država i njene institucije, smatra se manje rizičnim od ulaganja u korporativne hartije od vrijednosti.

Kada dođe do pada tržišne cijene dionica, banka koja je kupila hartije od vrijednosti, a za potrebe likvidnosti, prodaće ih po nižoj cijeni i ostvariti gubitak po tom osnovu. Također, banka može ostvariti gubitak ako stiče udio ili dionice drugih pravnih lica, padom tržišne vrijednosti kompanije u koju je uložila.

Na osnovu navedenog, zaključuje se da međunarodni, bosanskohercegovački i srbijanski autori dijele stav kako kapital banke predstavlja izvor rasta poslovne banke, pruža sigurnost u pogledu neidentificiranih rizika, predstavlja zaštitu interesa povjerilaca i deponenata, kao i da obezbjeđuje, na mikro nivou, stvaranje povjerenja u određenu poslovnu banku, a s makro aspekta, u čitav bankarski sektor i finansijski sistem. U tom kontekstu Tvico⁸⁸ ističe značaj održavanja odgovarajuće stope adekvatnosti kapitala poslovne banke. Iznos kapitala koji je potreban za pokriće rizika zavisi od nivoa preuzetih rizika u poslovanju određene poslovne banke, kao i od kvaliteta njene aktive. Adekvatna procjena aktive i vanbilansne izloženosti poslovne banke ključna je za procjenu adekvatnog nivoa kapitala. Greuning i Brajović-Bratanović⁸⁹ izražavaju uvjerenje da je za procjenu rizične aktive i vanbilansnih stavki potrebna i procjena nivoa rezervi za pokriće gubitaka koji mogu nastati prilikom plasiranja sredstava. U tom kontekstu se naglašava da većina centralnih banaka širom svijeta slijedi Bazelske smjernice za izračunavanje stope adekvatnosti kapitala. Kapital poslovne banke predstavlja stabilan izbor sredstava, koja preuzimaju apsorpciju neočekivanih gubitaka koji mogu nastati tokom poslovanja, što svakako oslobađa “deponenta” od takvog pritiska doprinoseći jačanju povjerenja i daljem razvoju bankarskog sektora. Zaključuje se da bi svaka poslovna banka i čitav bankarski sektor trebali posjedovati odgovarajući nivo kapitala i njime upravljati na adekvatan način, u skladu sa obimom i izloženošću rizicima. Faktori koji utiču na nivo kapitala banke uvjetovani su strategijom menadžmenta banke, vrstom i nivoom preuzetih rizika, očekivanjima dioničara po osnovu povrata na kapital, stavovima učesnika na tržištu i njihovom percepcijom banke, kao i međunarodnih standarda o neophodnom nivou i strukturi kapitala banke⁹⁰ i kapitalnih zahtjeva regulatora⁹¹ koji se koriste u cilju očuvanja finansijske stabilnosti u zemlji.

⁸⁸ Tvico, M., Adekvatnost kapitala banaka u kontekstu novog sporazuma o kapitalu - Bazel II, str. 90.

⁸⁹ Greuning, H., Brajović-Bratanović, S., str 122.

⁹⁰ Bazelski standardi

2. Upravljanje kapitalnim strukturama u komercijalnom bankarstvu

Suvremeni akademski izvori i bankarska praksa, u pogledu strukture kapitala komercijalnih banaka, u prvi plan stavljaju podjelu na primarni i sekundarni⁹², pri čemu svaki od njih ima svoju unutrašnju strukturu.

Primarni ili osnovni kapital (*core capital*) predstavlja dio ukupnog kapitala koji je permanentno prisutan u bilansu banke. Naziva se još i kapitalom prvog reda. Odlikuje ga trajnost te predstavlja osnovu za dalji rast ukupnog kapitala banke. On je limitirajući faktor kreditne ekspanzije. Sastoji se od pet vrsta kapitala⁹³, koji se razlikuju po načinu pribavljanja. Zaklan⁹⁴, u strukturi primarnog kapitala, poseban akcenat stavlja na neraspoređenu dobit i rezerve, koje perspektivno podižu vrijednost i stabilnost banke.

Dionički kapital⁹⁵, odnosno kapital koji nastaje emitovanjem i prodajom običnih ili osnivačkih dionica, karakterizira neograničen vijek trajanja, donoseći vlasniku imovinska i upravljačka prava. Imovinska prava vlasniku obezbjeđuju dividendu, a upravljačka potencijalnu mogućnost upravljanja preko članstva u skupštini dioničara banke. U tom kontekstu Krstić⁹⁶ ističe pravo na varijabilnu dividendu, kao i pravo priječe kupovine dionica naredne emisije. Komentirajući upravljačka prava, misli da ona vlasniku mogu obezbijediti pravo glasa u skupštini dioničara banke, kao i pravo izbora u upravni odbor. Posjedovanjem obične dionice, investitor se izlaže riziku da mu se uložena sredstava neće vratiti⁹⁷ u slučaju bankrota kompanije, ukoliko prethodno ne preproda dionicu na sekundarnom tržištu. Dividenda direktno zavisi od poslovnog rezultata, dok su u slučaju raspodjele imovine, prilikom likvidacije poslovne banke, dioničari, vlasnici običnih dionica posljednji u isplatnom redu.

⁹¹ Zahtjevi Centralne banke

⁹² Božović, J., str. 62-63

⁹³ Dionički kapital (redovne/obične dionice), trajni preferencijalni kapital, neraspoređena dobit (zadržan profit), rezerve za pokrivanje potencijalnih gubitaka i „Good-will“.

⁹⁴ Zaklan, D., str. 147

⁹⁵ Saunders, A., Cornett, M., str. 320

⁹⁶ Krstić, B., str. 140

⁹⁷ Barem ne u cijelosti, zavisno od uspješnosti stečajnog odnosno likvidacionog procesa.

Pod trajnim preferencijalnim kapitalom⁹⁸ podrazumjevaju se sredstva pribavljena po osnovu emitiranja i prodaje trajnih prioritetnih odnosno preferencijalnih dionica. Poslovna banka emitira preferencijalne dionice kada, shodno svojoj poslovnoj politici, odluči da na dugi rok poveća kreditnu aktivnost, a da pri tome ne promijeni sastav skupštine dioničara. Navedeni tip dionica predstavlja eksterni izvor finansiranja dioničkih društava. Budući da posjeduju određene karakteristike običnih dionica i obveznica⁹⁹, Krasulja¹⁰⁰ ih definira kao hibridni izvor finansiranja. Prednost u odnosu na obične dionice sastoji se smanjenom riziku za investitore, što je kompenzirano manjim povratima pri raspodjeli profita¹⁰¹. Trajne preferencijalne dionice, kao i obične, nemaju rok dospeljeća. Novac prikupljen njihovom emisijom postaje vlasništvo banke te ne tereti rashodovnu stranu bilansa, a predmet su dalje trgovine na sekundarnom tržištu hartija od vrijednosti. Vlasniku preferencijalne dionice, donose pravo prioritetne kupovine, kao i prvenstvo nad sredstvima iz stečajne mase, ali ne i upravljačko. U tom kontekstu Palferman i Ford¹⁰², godišnju dividendu na preferencijalne dionice definiraju kao fiksiranu varijablu odnosno procenat u odnosu na nominalnu vrijednost dionice u trenutku izdavanja. Dalje ističu da se dividende na redovne dionice plaćaju tek poslije isplate dividende na bilo koju vrstu preferencijalnih dionica iz ostatka profita. Ukoliko se ne ostvari adekvatan profit, dividenda neće biti isplaćena. Zaključuje se da je vjerojatnoća isplate dohotka na redovne dionice, čiji prihod nije fiksiran, manja i direktno zavisi od ostvarenog profita banke za tekuću odnosno prethodnu godinu.

Neraspoređena dobit (zadržan profit), kao dio osnovnog (*core*) kapitala, predstavlja sredstva koja nisu isplaćena dioničarima kroz dividende. Odlukom skupštine dioničara, banka ima mogućnost uvećanja dioničkog kapitala, zadržavanjem ostvarenog profita iz prethodne godine. Porastom kapitala po ovom osnovu, u pravilu prouzrokuje i rast tržišne vrijednosti dionica. Rezerve za pokriće potencijalnih gubitaka odnosno objavljene rezerve zadržane iz oporezive dobiti, predstavljaju dio primarnog kapitala. „Good-will” je kategorija kapitala koja se ne konstatuje računovodstveno, ali ima značaja prilikom kvantificiranja cijene dionica banke.

⁹⁸ Palferman / Ford, str. 94-96

⁹⁹ Sličnost sa obveznicama odnosi se na fiksne dividende odnosno prihod od prioritetnih dionica je fiksiran te ne zavisi od poslovnog rezultata banke.

¹⁰⁰ Krasulja, D., str. 128

¹⁰¹ Kao što je već navedeno, povrat po osnovu prioritetnih dionica je fiksiran odnosno nije uvjetovan apresiranjem navedene veličine.

¹⁰² Palferman / Ford, str. 94

Sekundarni kapital (*Supplementary capital*) poslovne banke predstavlja kapital po pozivu, akcesornog je karaktera. U odnosu na primarni, njegovo djelovanje je jednokratno, bez mogućnosti samoreprodukcije ostvarenog prirasta, a karakterizira ga ograničen životni vijek. Značaj sekundarnog kapitala varira u zavisnosti od mogućnosti mobiliziranja drugih kapitalnih resursa¹⁰³, kao i od potreba za širenjem aktivnosti poslovne banke. Suštinski predstavlja „kvazi” kapital¹⁰⁴ jer nema sve funkcije kapitala.

Kapital pribavljen emitiranjem i prodajom netrajnih preferencijalnih dionica je oblik vlasništva koji imaocu donosi fiksni prihod, bez obzira na poslovni rezultat banke, ali ne i upravljačka prava. Razlika između trajnih i netrajnih preferencijalnih dionica sadržana je u samom nazivu. Naime, netrajni preferibilni stokovi imaju ograničen životni vijek, zapravo određeni rok dospijeca, kada je banka dužna investitoru vratiti uložena sredstva, a u slučaju likvidacije i pravo prioritetne naplate.

Kapital ostvaren emisijom i prodajom subordiniranih obveznica, predstavlja dugoročno mobilizirana novčana sredstva, pribavljena emisijom dužničkih konvertibilnih hartija od vrijednosti, što ostavlja opciju da u budućnosti budu zamijenjene određenim brojem običnih vlasničkih hartija. Svojim vlasnicima nude fiksne prihode u vidu kamate, ali i mogućnost ostvarivanja viših povrata kroz dividende i kapitalni dobitak, ukoliko se izvrši njihova konverzija¹⁰⁵ i pod uvjetom da se radi o banci koja ima konstantan i primjetan rast neto dobiti, što uvjetuje i povećanje tržišne vrijednosti dionica. U pravilu, konvertibilne obveznice su neosigurane hartije, čija emisija ne podrazumjeva kolateralno obezbjeđenje i sadrži klauzulu opoziva. Mnogi će ih povući u bilo kojem momentu do roka dospijeca, što ujedno predstavlja i način zamjene za obične dionice.

Subordinirane obveznice emitovane od strane poslovne banke podređene su u odnosu na ostale oblike dugoročnog duga, budući da investitori imaju sekundarno pravo na povrat glavnice iz likvidacione mase u odnosu na druge, opće povjerioce¹⁰⁶. O roku dospijeca, banka investitorima isplaćuje nominalnu vrijednost obveznice, uvećanu za iznos posljednjeg kupona.

¹⁰³ Rose, P., str. 473

¹⁰⁴ Sastavljen od različitih vrsta rezervi, kao i netrajnih preferencijalnih dionica i subordiniranih obveznica

¹⁰⁵ U određenom vremenskom periodu i po posebno utvrđenoj cijeni.

¹⁰⁶ Prioritet svakako imaju u odnosu na vlasnike povlaštenih i običnih dionica.

Sekundarni kapital poslovne banke čine skrivene (nepublikovane) rezerve. Ta sredstva su prošla kroz bilans uspjeha banke i prihvaćena od strane revizora, kojima nedostaje transparentnost kako bi bila dio osnovnog kapitala, kao i rezerve iz revalorizacije aktive, tj. sredstva čija vrijednost poslije određenog vremena podliježe ponovnoj procjeni, kako bi se knjigovodstvena vrijednost približila trenutnoj tržišnoj.

Prema definiciji Zakona o bankama¹⁰⁷, kapital banke posmatra se kao zbir osnovnog i dopunskog kapitala banke. Osnovni kapital banke sastoji se od gotovine i materijalne imovine date za sve obične dionice, prioritetne nekumulativne dionice, gdje spadaju i opće zakonske rezerve i zadržane zarade. Pod dopunskim kapitalom¹⁰⁸ podrazumjeva se iznos trajnih prioritetnih kumulativnih dionica, iznos općih rezervi na kreditne gubitke za aktivu klasificiranu kao „dobra”, iznos subordiniranih dugova do 50% visine osnovnog kapitala, iznos hibridnih instrumenata kapitala do 50% visine osnovnog kapitala i druge stavke koje propiše Agencija¹⁰⁹. Na osnovu Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka¹¹⁰, a u skladu sa Zakonom o bankama¹¹¹, kapital banke sastoji se od osnovnog (Tier 1) dopunskog (Tier 2) i dodatnog kapital (Tier 3). Osnovni kapital banke sastoji se od¹¹²:

- dioničkog kapitala nominalnog iznosa običnih i trajnih prioritetnih nekumulativnih dionica izdatih po osnovu novčanih uplata, kao i izdatih po osnovu uložених stvari i prava u dionički kapital banke;
- emisijih ažia ostvarenih pri uplati dionica banke;
- općih zakonskih rezervi banke;
- ostalih rezervi koje se ne odnose na procjenu kvaliteta aktive i
- zadržane odnosno dobiti banke iz prethodnih godina.

¹⁰⁷ Zakon o bankama "Sl. novine Federacije BiH" broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03 i "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12.

¹⁰⁸ Dopunski kapital ne može prijeći 100% iznosa osnovnog kapitala.

¹⁰⁹ Agencija za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske

¹¹⁰ "Službene novine FBiH", broj: 55/07

¹¹¹ Zakon o bankama, "Sl. novine Federacije BiH" broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03 i "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12.

¹¹² Na osnovu odluke preciznije su definirani osnovni, dopunski, kao i dodatni kapital a u skladu sa primjenom Bazelskog I standarda

Prema definiciji Narodne banke Srbije¹¹³, kapital komercijalne banke sastoji se od osnivačkog fonda, rezervi, revalorizacionih rezervi, neraspoređene dobiti iz ranijih godina i dobiti iz tekuće godine (umanjene za ulaganja u preduzeća, banke i druge finansijske organizacije), kao i nepokrivenog i gubitka iz tekućeg poslovanja. Na osnovu Odluke o adekvatnosti kapitala¹¹⁴, kapital banke čini zbir osnovnog, dopunskog I i dopunskog II kapitala umanjen za odbitne stavke, a u skladu s implementacijom Bazelskog standarda II, koja se u Republici Srbiji primjenjuje od 31.12.2011. godine. U tom kontekstu osnovni kapital¹¹⁵ čine:

- uplaćeni dio dioničkog kapitala po osnovu običnih i prioritetnih dionica banke, osim prioritetnih kumulativnih dionica,
- emisiona premija po osnovu običnih i prioritetnih dionica banke, osim prioritetnih kumulativnih dionica,
- sve vrste rezervi banke koje su formirane na teret dobiti nakon njenog oporezivanja, izuzev rezervi iz dobiti za opće bankarske rizike,
- dio neraspoređene dobiti iz ranijih godina i iz tekuće godine po godišnjem obračunu banke, za koji je skupština banke odlučila da će biti raspoređen u okviru osnovnog kapitala i
- kapitalni dobitak ostvaren na osnovu sticanja i otuđenja sopstvenih dionica banke¹¹⁶.

Dopunski kapital I čine uplaćeni dio dioničkog kapitala po osnovu prioritetnih kumulativnih dionica banke, emisiona premija po osnovu prioritetnih kumulativnih dionica banke, dio revalorizacione rezerve koji se odnosi na osnovna sredstva i učešće u kapitalu, rezerva iz dobiti za opće bankarske rizike – najviše do iznosa 1,25% ukupne aktive ponderisane kreditnim rizikom, hibridni instrumenti i subordinirane obaveze¹¹⁷. Dopunski kapital II banke čine kratkoročne subordinirane obaveze banke čiji je prvobitni rok dospjeća najmanje dvije godine i koje se povjeriocima ne mogu isplatiti prije roka dospjeća¹¹⁸.

¹¹³ www.nbs.rs

¹¹⁴ Odluka o adekvatnosti kapitala „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 46/2011 i 6/2013

¹¹⁵ Potrebno je da osnovni kapital banke činiti najmanje 50% ukupnog kapitala.

¹¹⁶ Odbitne stavke osnovnog kapitala su: gubici iz proteklih godina, gubitak tekuće godine, kapitalni gubitak ostvaren na osnovu sticanja i otuđenja sopstvenih dionica, nematerijalna ulaganja u obliku gudvila (goodwill), licenci, patenata i zaštitnih znakova i stečene sopstvene dionice banke, isključujući prioritetne kumulativne dionice.

¹¹⁷ Odbitne stavke dopunskog kapitala i banke su stečene sopstvene prioritetne kumulativne dionice banke i iznos subordiniranih obaveza koji je veći od 50% osnovnog kapitala banke.

¹¹⁸ Dopunski kapital II ne smije prijeći 250% onog dijela osnovnog kapitala koji se koristi za pokriće tržišnih rizika. Ovako definiran kapital se može koristiti isključivo za pokriće tržišnih rizika.

2.1. Determinante performansi bankarskih sistema i mjerenje nivoa kapitala u komercijalnom bankarstvu

Akademski izvori i bankarska praksa u pogledu ocjene performansi bankarskog sistema u prvi plan stavljaju podatke koji se odnose na broj banaka, vlasničku strukturu, bilansnu aktivu i vanbilansne stavke, kao i na kvalitet i strukturu pasive. Kao ključni pokazatelj performansnosti određene komercijalne banke svakako se ističu pokazatelji koji se odnose na bilans stanja, odnosno nivo, trend i struktura ukupne aktive, gdje se kao najznačajnija stavka ističe pozicija datih kredita i depozita. Navedeni pokazatelj izražava ukupno plasirana sredstva poslovne banke. Najbitnija stavka odnosi se na plasiranje sredstava u vidu kreditnih proizvoda, odnosno strukturu kredita¹¹⁹, što se može uzeti kao vrijedna informacija o kvalitetu poslovanja banke. Kvalitet ovog pokazatelja ogleda se u nivou izloženosti poslovne banke prema određenom sektoru privrede, zemlji porijekla valute za koju je portfolio dominantno vezan, kao i ročnoj usklađenosti aktive i pasive poslovne banke. U tom kontekstu, slijedeći ključan pokazatelj performansnosti poslovne banke i bankarskog sistema uopće je kvalitet i struktura pasive, obaveze i kapital. Jedna od najvažnijih pozicija u kontekstu obaveza banke su depoziti, tačnije njihova struktura¹²⁰. Kapital poslovne banke, kao oblik nedepozitnog izvora služi kao garant za rizik i osnov za utvrđivanje obima plasmana poslovne banke te predstavlja veoma značajnu komponentu pasivne strane bilansa. Pokazatelj kapitalne adekvatnosti, kao odnos kapitala i rizikom ponderisane aktive, predstavlja ključan pokazatelj performansnosti poslovne banke, obzirom da ratio ukazuje na primarnu ulogu kapitala. Prilikom ocjene performansnosti, bez obzira da li je riječ o analizi određene poslovne banke ili bankarskog sistema, ne samo da ne treba zanemariti već treba istaknuti pokazatelje profitabilnosti¹²¹.

Gore navedeni pokazatelji su direktan rezultat kvaliteta kapitala poslovne banke u čijem mjerenju postoje različiti pristupi. Rose-ov¹²² pristup smatra se prihvatljivijim od drugih.

¹¹⁹ Struktura kreditne aktivnosti banke posmatra se kroz praćenje sektorske, ročne i valutne strukture, kako pojedinačno po poslovnim bankama, tako i na nivou sektora.

¹²⁰ Također, podrazumjeva se sektorska, ročna i valutna struktura depozitnog potencijala poslovne banke.

¹²¹ Nivo, trend i strukturu rezultata, zatim osnovne pokazatelje profitabilnosti RoA, RoE, Cost to income, NiM i slično.

¹²² Rose, P., str. 478-479

Rose¹²³ ističe da bankarska praksa poznaje različite metode mjerenja kapitala, naglašavajući GAAP, RAP i MVC metode. GAAP¹²⁴ predstavlja opće prihvaćene računovodstvene principe, tako da se mjerenje kapitala vrši prema knjigovodstvenoj vrijednosti. Naime, dominantan dio imovine i obaveza banke bilježe se u knjigovodstvu po vrijednosti koju su imali u trenutku sticanja ili emitiranja¹²⁵, što je svakako slab indikator stvarne veličine kapitala, budući da tokom vremena dolazi do promjene kamatnih stopa, koje impliciraju razdvajanje tržišne od knjigovodstvene vrijednosti. Navedenom metodom kapital se mjeri na slijedeći način¹²⁶:

(1)

$$\text{GAAP} = \text{knjigovodstvena vrijednost imovine} - \text{knjigovodstvena vrijednost kapitala} = \\ \text{vrijednost dioničkog kapitala} + \text{viškovi} + \text{zadržane zarade} + \text{rezerve za pokriće} \\ \text{gubitaka po osnovu kreditne aktivnosti}$$

RAP¹²⁷ metod je alternativni pristup mjerenju kapitala, koji Rose¹²⁸ ocjenjuje kao neznatno napredniji od prethodnog te ističući da se zasniva na mjerenju regulatornog kapitala, koji su definirale agencije za bankarsku regulativu u cilju predstavljanja banke znatno sigurnijom nego što su to suštinski ove organizacije bile. Kapital je zato definiran na slijedeći način¹²⁹:

(2)

$$\text{RAP} = \text{dionički kapital} + \text{preferencijalne dionice} + \text{rezerve za pokriće gubitaka po} \\ \text{osnovu "loših dugova"} + \text{subordinirane obveznice} + \text{manjinsko učešće u} \\ \text{subsidijskim kompanijama}$$

Zaključujemo da su regulatorni organi, u svrhu mjerenja veličine, kao determinante kapitala uključili dugovne hartije od vrijednosti i rezerve po osnovu loših dugova te su na taj način deklarirali banke finansijski snažnijim nego što su to one zaista bile.

¹²³ Rose P., 478

¹²⁴ Generally Accepted Accounting Principle - Opće prihvaćeni računovodstveni principi

¹²⁵ Ukoliko je riječ o hartijama od vrijednosti.

¹²⁶ Rose, P., str. 478

¹²⁷ Regulatory Accounting Principles – Kontrolni (nadzorni) računovodstveni principi

¹²⁸ Rose, P., str. 478

¹²⁹ Rose, P., str. 479

Dalje, Rose¹³⁰, kao znatno pouzdaniji, posebno iz ugla investitora i deponenta, ističe MVC¹³¹ metod mjerenja kapitala, a prema njegovoj tržišnoj vrijednosti:

(3)

$$MVC = MVA - MVL$$

gdje je:

MVC - tržišna vrijednost kapitala,

MVA - tržišna vrijednost aktive,

MVL - tržišna vrijednost obaveza.

Primjenom istaknutog metoda, svakodnevno se može dobiti efikasna procjena tržišne vrijednosti bankarskog kapitala i to primjenom slijedeće formule¹³²:

(4)

$$MVC = \text{tekuća tržišna cijena dionice} \times \text{broj emitovanih dionica}$$

Mjerenjem veličine kapitala prema navedenom pristupu, dobija se veoma promjenljiv iznos kapitala, koji svakodnevno pokazuje drugačiju vrijednost, a posebno se odnosi na bankarske grupacije čijim se dionicama aktivno trguje na berzi. Ograničenje MVC metode Matten¹³³ objašnjava u odnosu prema malim bankama, obzirom da je tržišnu vrijednost njihovog kapitala teško izmjeriti. Tržišna vrijednost kapitala mjerena ovim metodom predstavlja odraz stvarne veličine zaštite banke od rizika nesolventnosti odnosno deponenti i investitori racionalnije mogu odrediti sigurnost ličnih investicija, utvrđivanjem imovine i obaveza banke prema tržišnoj vrijednosti.

¹³⁰ Rose, P., str. 479

¹³¹ *Market Value Capital* - Tržišna vrijednost kapitala

¹³² Rose, P., str. 497

¹³³ Matten, C., str. 87

3. Uticaj kapitalne adekvatnosti i strukture kapitala na performanse nacionalnih bankarskih sistema

Nacionalne ekonomije, s aktivnim bankarskim tržištem, zahtijevaju od bankarskih organizacija formiranje i održavanje najmanje minimalno propisanog nivoa i zakonom predviđenu strukturu kapitala. Kao što je ranije istaknuto, kapital služi kao podloga za budući rast i kao zaštita od neočekivanih gubitaka banke. Poslovne banke s adekvatnim nivoom i strukturom kapitala imaju veću sposobnost da podnesu gubitke i da sektoru privrede i stanovništvu obezbijede kreditnu podršku tokom cijelog poslovnog ciklusa. Adekvatni nivo i struktura kapitala, prema tome, osnovna su pretpostavka stabilnosti i ključni argument u promoviranju javnog povjerenja u nacionalni bankarski sistem. Kapital *leverage* kako za banke, tako i za regulatora bankarskog poslovanja, sastoji se u tome kako odrediti koliko kapitala je potrebno da bi se ostvarila njegova funkcija sigurnosnog *bafera*. Naime, ukoliko je nivo kapitala suviše nizak, banke neće biti u stanju da apsorbiraju visoke nivoe gubitaka, što povećava izvjesnost propadanja. U slučaju da je nivo kapitala *suviše* visok, banke nisu u stanju efikasno upotrebljavati resurse, što potencijalno može ugroziti njihovu rentabilnost.

Mpuga¹³⁴ „neadekvatno“ određene minimalne stope adekvatnosti kapitala i dodatne kapitalne standarde, vezano za bankarski kreditni i investicioni portfolio i nivo rizika u njemu, označava kao glavne krivce za bankrot banaka. Istraživanje je sproveo 1998.- 99. godine, na primjeru bankarske krize u Ugandi, analizirajući novi *risk capital* okvir, koji je primijenjen u cilju povećanja bankarske solventnosti i kapitalne adekvatnosti, pomjerajući bankarski kreditni i investicioni portfolio u pravcu niže kategorizirane *risk* aktive propisane novim standardima.

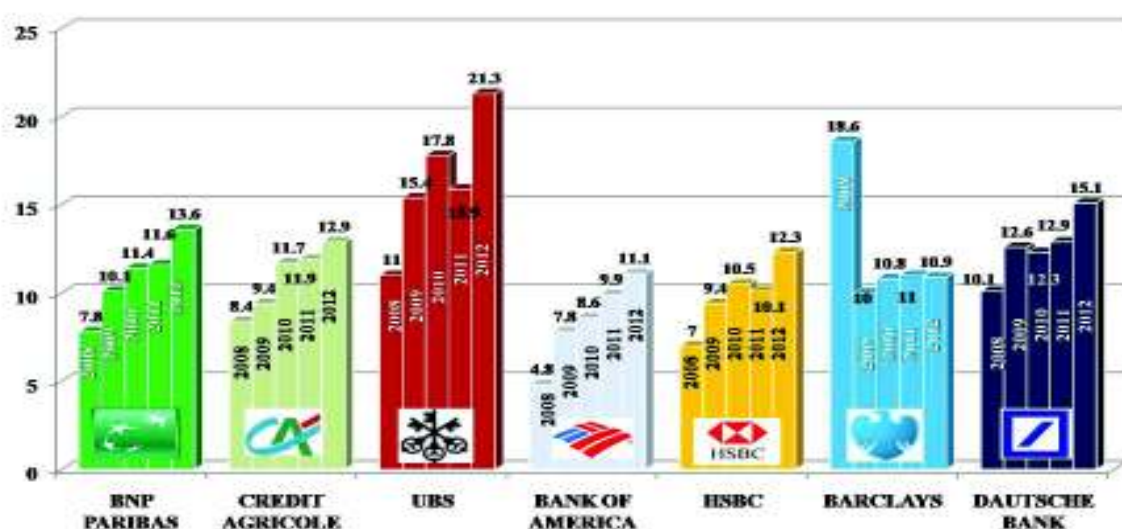
Na drugoj strani Sanusi¹³⁵, naglašavajući kompleksnost problema u pogledu odgovora na pitanje koliko kapitala je potrebno banci za osiguranje deponenata, kreditora i investitora i zadovolji regulatorne državne organe u periodima visoke inflacije i ekonomske nestabilnosti, satirično primjećuje da ekonomski autoriteti koji pretenduju na konačna rješenja imaju „nadnaravne“ sposobnosti.

¹³⁴ Mpuga, P., str. 1

¹³⁵ Sanusi, L., str. 3

Renomirane bankarske grupacije neprocjenjuju *risk capital* odnos, ali i ne pretjeruju u visini zadržanog kapitala. Čvrsto se pridržavajući bazelskih standarda, u periodima izražene stabilnosti spuštaju nivo zadržanog kapitala u cilju rentabilnije upotrebe sredstava ali ga uvek drže iznad minimalno propisanog bazelskog standarda. S druge strane, s pojavom prvih indikatora ekonomsko-finansijske krize nivo kapitala i kapitalnu adekvatnost bez odlaganja preventivno povećavaju.

Grafikon br. 1: Adekvatnost kapitala najvećih svjetskih banaka u periodu 2008. - 2012.godina

Izvor: Web prezentacije istaknutih bankarskih grupacija

Alijagić¹³⁶ tvrdi da monetarne vlasti imaju veoma važnu ulogu u formiranju adekvatne stope kapitala banke, budući da formiranje navedene stope na niskom nivou može ozbiljno ugroziti stabilnost ukupnog bankarskog sistema. Smanjenjem stope kapitala¹³⁷ dolazi do povećanja rentabilnosti. Rentabilnost kao ekonomski princip, predstavlja nastojanje privrednog društva da uz manje angažiranih sredstava ostvaruje veću dobit. Interes banke je očigledan.

¹³⁶ Alijagić, M., str. 167

¹³⁷ Stopa kapitala poslovne banke predstavlja omjer neto dohotka i kapitala banke, što je jednako proizvodu stope profitabilnosti aktive i recipročne vrijednosti stope kapitala

Zbog negativne tendencije smanjivanja stope adekvatnosti kapitala regulatorne vlasti su uvele standarde minimalno potrebnog nivoa kapitala kao i testove adekvatnosti kapitala. Tradicionalni koncept u SAD-u podrazumjevaio je određivanje navedene stope prema pravilu 10%, što praktično znači da bi svakih 10 dolara depozita trebalo biti pokriveno najmanje jednim dolarom kapitala.

Prema Milojeviću¹³⁸ adekvatnost ili usklađenost kapitala predstavlja mjerilo pomoću kojeg se vrši procjena da li banka ima dovoljno kapitala u odnosu na gubitke koji mogu nastati iz kreditnog posla. Kapitalna adekvatnost određene poslovne banke predstavlja indikator njene finansijske snage i sigurnosti, sposobnost date banke da amortizira ili apsorbira gubitke u poslovanju, tj. smanjenje aktive nastale uslijed eventualnih negativnih kretanja na tržištu novca i kapitala¹³⁹. Literatura sugerira određene *ratio* pokazatelje, pomoću kojih regulatorni organi određuju kriterije za utvrđivanje kapitalne adekvatnosti¹⁴⁰ i odnos kapitala i ukupne aktive. Navedeni pokazatelj ima i svoje mane: predstavlja neodgovarajući osnov za procjenu kapitalne adekvatnosti, obzirom da cjelokupna aktiva nosi veoma mali stepen rizičnosti. Za banku bi primjena ovog *ratio* značila samo gubitak. Uslijed formiranja agencija za osiguranje depozita, koje su pod kontrolom države, pokazatelji kao što su odnos kapitala i depozita, odnosno kapitala i pasive, smatraju se zastarjelim. Pod najkvalitetnijim pokazateljem podrazumijeva se količnik kapitala i rizične aktive, obzirom da je svakom vidu plasmana dodijeljen određeni ponder prema veličini rizika koji nosi.

Porastom rizika proporcionalno raste i kapital. U sklopu ovog pokazatelja postavlja se više pitanja koja se odnose na strukturu kapitala i strukturu aktive, na šta je putem međunarodne koordinacije i supervizije bankarskog kapitala učinjen pokušaj da se dođe do optimalnog rješenja.

Pokazatelj adekvatnosti kapitala računa se kao odnos kapitala i rizične aktive. Tvico¹⁴¹ ističe kako banke mogu uticati na navedeni pokazatelj, korekcijom i brojnika i nazivnika, promijeniti strukturu bilansa smanjenjem ukupne aktive odnosno kreditne aktivnosti te usmjeriti na one stavke koje nose niže pondere rizika.

¹³⁸ Milojević, D., str 1

¹³⁹ Kozarić, K., doktorska disertacija, str. 65

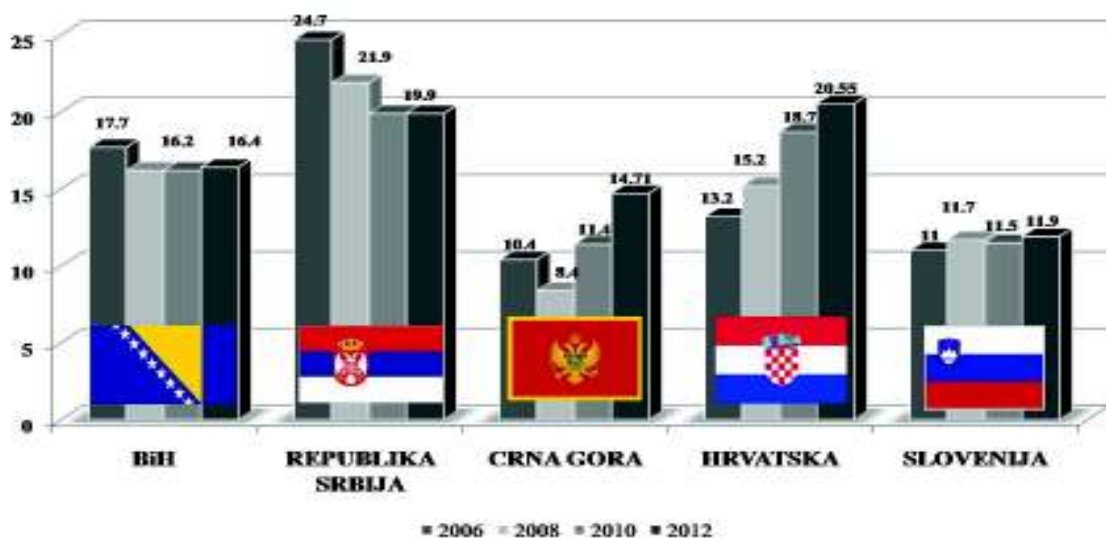
¹⁴⁰ Marrison, C., str. 113; Milojević, D., str. 58; Bessis, J., str. 201

¹⁴¹ Tvico, M., str. 91

U slučaju narušavanja kvaliteta aktive banke, neophodno je ojačati kapitalnu strukturu¹⁴². Ukoliko se nastavi s narušavanjem kvaliteta portfelja moguće je prouzrokovati subkapitaliziranost, stoga je navedeni pokazatelj neophodno održavati na propisanom ili iznad propisanog nivoa. Do sada su banke u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji, kao i u okruženju, propisani pokazatelj održavale iznad propisanog standarda.

U prvim godinama vlasničko-svojinskih transformacija, u spomenutim bankarskim sistemima, ukupan kapitalni koeficijent je bio na vrlo visokom nivou. Od 2008. godine, postepeno se smanjivao. Razlozi smanjenja leže u smanjenju tempa uticaja ino - kapitala u nacionalne bankarske sisteme, povećanju procenta rizikom ponderisane aktive¹⁴³, pooštavanju regulatornih standarda EU i vraćanju kapitala iz bankarskih filijala ino - bankarskih grupacija iz Bosne i Hercegovine i Republike Srbije u matične centrale radi zadovoljenja standarda za povećanom kapitalnom adekvatnošću.

Grafikon br. 2: Pokazatelj adekvatnosti kapitala u periodu 2006/2012. godina – REGION

Izvor: Web prezentacije centralnih banaka navedenih zemalja

¹⁴² Vođenjem poslovne politike banke u smjeru aktivnosti koje iziskuju niža kapitalna izdvajanja, smanjenjem stope rasta, povećanjem osnovnog kapitala emitiranjem novih dionica na tržištu, zadržavanjem dobiti ili zahtjevanjem od postojećih dioničara da ulože dodatni kapital.

¹⁴³ Vidjeti šire – Živanović, B., Jolović, A., Šakotić, M., str. 75 - 81

Ovakav tempo i trendovi kretanja kapitala i kapitalne adekvatnosti bili su direktan rezultat globalizacije bankarstva i bankarskih kapitalnih tokova, koji su u zemljama nasljednicama bivše SFRJ počeli devedesetih godina prošlog stoljeća.

Proces s istim obilježjima se istovremeno odvijao i u drugim manje razvijenim dijelovima svijeta, pogotovo identičnim pravilima: restrukturiranje i likvidacija usitnjenih bankarskih sistema. Njih odlikuje veliki broj subkapitaliziranih banaka, koncentracija kapitala kroz akvizicije pojedinih domaćih banaka od strane kapitalno superiornih međunarodnih bankarskih grupacija, ostvarenje natprosječnih stopa kapitalne adekvatnosti, međusobna koncentracija i racionalizacija mreže kroz međusobna preuzimanja i integriranja te postepeni pad stepena kapitalne adekvatnosti nacionalnih bankarskih sistema.

Ogege, Tega i Emarah¹⁴⁴ navode da je u Nigeriji s kraja prošlog stoljeća i početka novog, Centralna banka je svojim mjerama i liberalnim odnosom prema ino kapitalu prouzrokovala koncentraciju bankarskog sistema sa 89 kapitalno anemičnih banaka na 25 stabilnih i kapitalno jakih. Samo u 2005. godini prouzrokovala je nivo povećanja kapitala nacionalnog bankarskog sistema za više od 1000%.

¹⁴⁴ Ogege, S., Tega, H., Emarah, A., str. 10

3.1. Struktura kapitalnog okvira komercijalne banke prema Bazel I

Sve do 80.-tih godina bankarska regulativa bila je fundamentalno lokalna i gotovo da nije bilo nikakve direktne komunikacije između nacionalnih bankarskih regulatornih autoriteta. Tek od 1975. godine, kada se reprezenti grupacije G 10 sastaju i počinju koordinaciju na međunarodnom planu.

Suvremene tendencije kretanja privrede, a posebno finansijske sfere, gdje se svrstavaju procesi deregulacije i globalizacije bankarskog poslovanja, ali i ostalih privrednih djelatnosti, dovele su do neophodnosti suradnje u oblasti bankarstva na međunarodnom nivou. U okviru Banke za međunarodna poravnanja (BIS)¹⁴⁵, osnovan je Komitet za bankarsku regulaciju i praksu supervizije¹⁴⁶, sa sjedištem u Bazelu. Komitet je sačinjen od predstavnika centralnih banaka i nadzornih organa iz zemalja Grupe 10¹⁴⁷, uz dodatak Luksemburga. Zadatak Komiteta prvenstveno je bio fokusiran na rad u pravcu osiguranja međunarodne koordinacije regulative u oblasti nadzora nad poslovanjem banaka, a koja se prevashodno odnosi na adekvatnost kapitala internacionalnih banaka. Naime, centralne banke Grupe 10 su ovlastile Komitet da djeluje u pravcu postizanja zajedničkog pristupa za sve zemlje u pogledu mjerenja adekvatnosti kapitala i uspostavljanja minimuma standarda od strane banaka koje preduzimju značajne međunarodne operacije. Dva fundamentalna cilja predstavljaju jezgro rada Komiteta. Prvo, neophodno je bilo kreirati okvir kojim bi se učvrstilo „zdravlje“ i stabilnost međunarodnog bankarskog sistema. Zatim je trebalo dati okvir koji bi se odlikovao pravednošću i visokim stepenom konzistentnosti pri primjeni u bankama koje posluju u različitim privrednim sistemima. Namjera je da se neutraliziraju izvori nejednakosti prisutni među internacionalnim bankama. Razvijajući i šireći okvire poslovanja, Komitet je težio pronalaženju seta konceptualno zdravih principa, koji istovremeno posvećuju dužnu pažnju specifičnim karakteristikama postojeće prakse nadzora i računovodstvenih sistema u pojedinačnim državama članicama.

¹⁴⁵ Bank for International Settlement

¹⁴⁶ Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices

¹⁴⁷ Grupu 10 sačinjavaju SAD, Velika Britanija, Švicarska, Njemačka, Francuska, Italija, Kanada, Belgija, Holandija, Japan i Švedska.

Već nakon nekoliko godina, tačnije decembra 1987. godine, nastaje prijedlog dokumenta u kome je uobličena težnja međunarodne zajednice za razvojem jedinstvenih standarda mjerenja bankarskog kapitala.

Shah¹⁴⁸ Bazelski standard naziva najznačajnijom bankarskom regulatornom reformom s revolucionarnim rezultatima na međunarodnom planu. Bez obzira na mnoge kritike iz akademske sfere, konsekvence koje je proizvela opravdavaju njeno uvođenje i ne dovode u sumnju potrebu njenog daljnjeg unaprijeđenja.

Zaključci Komiteta¹⁴⁹ predstavljeni su nadležnima u državama članicama Grupe 10. Prihvaćeni su kao baza za daljnje konsultacije s poslovnim bankama i ostalim zainteresiranim stranama. Komitet je prijedlog dostavio nadzornim organima zemalja izvan Grupe 10, u cilju da dobije njihove komentare, ali i da podstakne nastanak svjetskih standarda. Dostavljanjem datog prijedloga, započinje proces konsultacija. Rezultat je Bazelski sporazum¹⁵⁰, dokument u kojem su objedinjeni svi detalji dogovorenog okvira za mjerenje kapitalne adekvatnosti banaka. Svi članovi Komiteta bili su suglasni s predloženim sadržajem dokumenta. Treba istaći i to da je tokom procesa konsultacija, održavan blizak kontakt između Komiteta u Bazelu i ovlaštenih predstavnika Europske unije u Briselu. Pokrenuta je paralelna inicijativa da se razvije zajednički *ratio* solventnosti, koja bi se primjenjivala na kreditne institucije u okviru Unije. Namjera je bila da se osigura maksimalno mogući stepen konzistentnosti između okvira dogovorenog u Bazelu i okvira koji bi se primjenjivao u Europskoj uniji.

Nakon završenog procesa konsultacija i izvršenih modifikacija prvobitnog Prijedloga, nastao je „Bazel I“ ili Bazelski sporazum o kapitalu iz 1988. godine. On je sadržavao prvu, međunarodno priznatu, definiciju kapitala i prvi sistem za utvrđivanje minimalno zahtijevanih standarda. Bazelski komitet je Sporazum sastavio u vidu jednostavnog standarda, u cilju da isti bude primjenljiv na veliki broj banaka u različitim državama. Po ovom sporazumu, od banaka se zahtijeva da izložene pozicije u svojoj aktivni klasificiraju u široki raspon kategorija koje odražavaju sličan tip dužnika.

¹⁴⁸ Shah, A. str. 279

¹⁴⁹ Opisani u Prijedlog za međunarodnu konvergenciju mjerenja kapitala i kapitalnih standarda - u originalu: "Proposal for International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Consultative paper, December 1987., BIS

¹⁵⁰ Poznat i kao "Bazelski kodeks" - u originalu "Basel Capital Accord"

Sve otvorene pozicije istog tipa dužnika¹⁵¹ predstavljaju predmet istovjetnih kapitalnih zahtjeva, bez obzira na potencijalne razlike u kreditnom bonitetu i riziku koji svaki dužnik može imati. Iako namijenjen primjeni na međunarodne banke koje posluju u okviru Grupe 10, veoma brzo je postao priznati *benchmark* za mjerenje solventnosti banke. Usvojen je u mnogo većem broju zemalja, nego što je inicijalno predviđeno. Originalni Bazelski sporazum iz 1988. godine, koji se bazirao na kreditnom riziku, proširen je 1996. godine, zahtjevima koji se odnose na izloženost tržišnom riziku. Naime, prvi Bazelski sporazum, predstavlja dogovoreni okvir sastavljen u cilju da se utvrdi minimalni nivo kapitala za međunarodne bankarske institucije, pri čemu je domicilnim organima vlasti data puna sloboda usvajanja odluke koja bi precizirane standarde podigla na viši nivo. Predviđeno je da se sporazum primjenjuje na banke na konsolidiranoj osnovi, uključujući i subsidijarne kompanije koje se bave bankarskim i finansijskim poslovima. Namjera je koncipirana na težnji Komiteta da se ne dozvoli slabljenje vlasničke strukture kapitalne pozicije banke ili je izlaže riziku koji potiče od drugih članova finansijskog konglomerata. Prvobitni sporazum je predvidio „tranzicijski period“ u trajanju od pet godina, a s ciljem pružanja određenog vremena za prilagođavanje postojećih okolnosti u različitim zemljama. Tako su u određenim limitiranim okvirima koji se odnose na mjerenje rizika, dozvoljene divergencije u nacionalnim pristupima tokom tranzicionog perioda.

Tabela br. 1: Dozvoljena odstupanja parametara u tranzicijskom periodu

	Inicijalno	Kraj 1990. godine	Kraj 1992. godine
Koeficijent adekvatnosti	Preovladavajući nivo krajem 1987.godine	7,25 %	8%
Učešće elemenata dodatnog kapitala u osnovnom	Maksimalno 25% od ukupnog kapitala prvog reda	Maksimalno 10%	Bez učešća
Ograničenje općih rezervi za pokriće gubitaka u dodatnom kapitalu	Bez ograničenja	Maksimalno 2%	Maksimalno 1,25%
Limit učešća subordiniranog duga u dodatnom kapitalu	Bez limita	Bez limita	Maksimalno 50% od ukupnog iznosa kapitala prvog reda

Izvor: "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, Annex 4.

¹⁵¹ Npr. sva potraživanja od korporativnih dužnika

Na osnovu tabele br. 1 zaključuje se da Bazeli I dozvoljava određeni stepen nacionalne diskrecije u načinu na koji se primjenjuje. Pretpostavka je bila da će uticaj ovih *diskrepanci* nacionalnog nivoa biti neznatan i da neće kompromitirati bazične ciljeve kojima sporazum teži. Komitet je bio svjestan razlika koje postoje između određenih zemalja, prije svega u kapitalnim rezervama nastalim iz neraspodijeljene dobiti i načina njihovog prikazivanja u poreske svrhe. U određenom stepenu, ove razlike mogu narušiti kompatibilnost stvarnih i trenutnih kapitalnih pozicija banaka. Iako je poželjno navedene razlike uzeti u obzir, konvergencija poreskih režima leži izvan opusa kompetencija Komiteta. Stoga i nije obuhvaćena u Bazelskom sporazumu.

Kapitalna adekvatnost je samo jedan od faktora koji se uzima u obzir kod procjene jačine banke. Budući je dokument primarno usmjeren na procjenu kapitala u relaciji s kreditnim rizikom¹⁵² potrebno je obuhvatiti i druge rizike kao što su kamatne stope, valutni i rizik investiranja u hartije od vrijednosti. Iako u dokumentu iz 1988. ovi rizici nisu predmet razmatranja, Komitet je nastavio istraživati moguće pristupe koji se odnose na pomenute rizike. Osim toga, *ratio* solventnosti kapitala, posmatran izolovano, može proizvesti pogrešnu procjenu relativne snage, jer mnogo toga ovisi i od kvaliteta imovine banke. Još je važnije da ovisi od nivoa sredstava koje banka može držati izvan kapitala. Prepoznajući usku vezu između kapitala i ovih sredstava, Komitet je nastavio vršiti monitoring bankarskih politika koje se odnose na sredstva izvan kapitala. Bazelski sporazum, kao dokument o međunarodnoj konvergenciji mjerenja kapitala i kapitalnih standarda, podijeljen je na tri osnovna dijela, što je prikazano u tabeli br. 2.

Tabela br. 2: Prikaz osnovnih dijelova dokumenta o međunarodnoj konvergenciji mjerenja kapitala i kapitalnih standarda

Dio	Sadržaj sekcije
Dio I (Section I)	Sastav kapitala
Dio II (Section II)	Sistem pondera
Dio III (Section III)	Ratio adekvatnosti kapitala

Izvor: Ilustracija autora

¹⁵² Rizikom da druga strana neće ispuniti obaveze.

Kapital poslovnih banaka, za potrebe supervizije nad njim, sastoji se iz dva osnovna dijela: jezgra kapitala (*core capital*) i dodatnog kapitala (*supplementary capital*). Jezgro kapitala, u svijetlu Bazela I, obuhvata izdate i u potpunosti uplaćene obične dionice i nekumulativne *perpetualne* preferencijalne dionice, ali isključuje kumulativne preferencijalne¹⁵³. U okviru sporazuma, za ključni element na koji se mora staviti poseban akcenat, uzima se dionički kapital i objavljene rezerve, obzirom da dionički kapital i objavljene rezerve su jedini element zajednički za sve bankarske sisteme zemalja potpisnica sporazuma, potpuno su vidljivi u objavljenim računovodstvenim izvještajima. Također, predstavljaju osnovu na kojoj se zasniva najveći dio tržišnih sudova o kapitalnoj adekvatnosti i predstavljaju kritičnog nosioca profitnih margina i sposobnosti banke da uđe u konkurentsku trku. Naglasak stavljen na dionički kapital i objavljene rezerve upravo reflektira značaj koji Komitet stavlja na obezbjeđenje progresivnog unaprijeđenja u kvalitetu i nivou ukupnih izvora kapitala održavanih od strane banaka. Pored ključnog elementa, jezgra, Komitet i države članice smatraju da postoje i brojni drugi, legitimni sastojci kapitala banaka, koje treba uključiti u sistem mjerenja. Svrstani su u dio nazvan dodatni kapital.

Dodatni kapital se sastoji iz pet osnovnih dijelova. Neobjavljene rezerve, koje mogu biti sastavljene na različite načine ovisno od pravnih i računovodstvenih režima u državama članicama. U ovu kategoriju uključene su samo rezerve koje su prošle kroz bilans uspjeha i prihvaćene od strane organa bankarskog nadzora. Osnovni razlog za njihovo isključenje iz jezgra kapitala nalazi se u nedostatku transparentnosti, kao i u činjenici da mnoge zemlje na priznaju neobjavljene rezerve, bilo kao usvojeni obračunski koncept, bilo kao legitiman element kapitala.

Revalorizacije rezerve koje potiče iz praksa nacionalnih regulativa da dozvoljavaju ponovnu procjenu određene imovine koja bi reflektirala njihovu trenutnu vrijednost ili bar vrijednost bližu trenutnom stanju od istorijskih troškova. Ovakav vid revalorizacije može nastati iz formalne revalorizacije prikazane kroz bilans stanja banke, s jedne strane ili iz pojmovnog dodavanja skrivenih vrijednosti kapitalu, koje su proistekle iz prakse držanja hartija od vrijednosti procijenjenih po historijskim troškovima u bilansu stanja.

¹⁵³ "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str. 3 - footnote 2

Opće rezerve za pokriće gubitaka po osnovu kredita, koje se definiraju kao vrsta sredstava formiranih u cilju obezbjeđenja od mogućnosti nastanka nepredviđenih gubitaka. Imajući u vidu da ne reflektiraju poznata kvalitativna pogoršanja u vrijednosti određenih dobara, svrstavaju se u dodatni kapital. Svi elementi rezervi za pokriće gubitaka koji su namijenjeni zaštiti banke od identifikovanih pogoršanja kvaliteta određene imovine, nisu kvalifikovani da se uvrste u kapital.

Hibridne dugovne instrumente čine hartije od vrijednosti koje u sebi kombiniraju karakteristike vlasničkih i dugovnih elemenata. Bazelskim sporazumom je utvrđeno da, oni instrumenti koji imaju mogućnost da podnesu gubitke na tekućoj osnovi, a da pri tom ne ugrožavaju likvidnost, mogu biti uključni u kapital drugog reda. Ovdje spadaju *perpetualne* preferencijalne dionice s kumulativnom fiksnom kamatom.

Posljednjim elementom ističe se subordinirani terminski dug. Instrumenti ovog tipa mogu biti uključeni u sastav kapitala samo ako im je rok dospjeća duži od pet godina. Subordinirani dugovni instrumenti imaju značajnu manjkavost kao sastavni dijelovi kapitala obzirom da ih karakterizira fiksno dospjeće i nesposobnost da apsorbiraju gubitke, osim u slučaju likvidacije.

Prema Bazelskom sporazumu¹⁵⁴, u dijelu o sastavu kapitala, utvrđeni su slijedeći zahtjevi:

- Kapital prvog reda, odnosno obične dionice i objavljene rezerve, moraju činiti minimalno 50% kapitalne osnove;
- Kapital drugog reda može biti dodat na jezgo kapitala u maksimalnom iznosu od 50% kapitalne osnove, može iznositi koliko i bazični kapital, maksimalno;
- Iznos rezervi za pokriće neidentifikovanih gubitaka limitiran je na 1,25% od izmjerene rizične aktive;
- Subordinirani dugovni instrumenti mogu iznositi maksimalno 50% od vrijednosti elemenata iz jezgra kapitala.

¹⁵⁴ "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str 4, footnote 3

Bazelskim sporazumom su predviđena i određena isključenja iz kapitalne baze u svrhu izračunavanja *ratio* kapitalne adekvatnosti. Isključenja se odnose na:¹⁵⁵

- „Good-will“, kao isključenje iz kapitala prvog reda;
- Investicije u subsidijarne kompanije uključene u bankarske i finansijske aktivnosti, a koje nisu konsolidovane u domicilnim sistemima. Uobičajena praksa je da se izvrši konsolidacija subsidijara u svrhu procjene kapitalne adekvatnosti grupe banaka, u slučaju da nije urađena dedukcija, treba je napraviti kako bi se spriječila višestruka upotreba istih kapitalnih izvora u različitim dijelovima grupe.

Drugi dio Bazelskog sporazuma odnosi se na način mjerenja rizika kojem su izloženi pojedini dijelovi bankarske aktive. Postoji veliki broj različitih rizika s kojima se suočava menadžment banke. Najvažniji je kreditni rizik za najveći broj banaka. On je u centru fokusa Bazelskog sporazuma, kao i njegov unaprijeđeni aspekt - rizik zemlje. Kada je riječ o riziku zemlje, otežavajuće okolnost je problem uspostavljanja zadovoljavajućeg metoda za uključanje ovog rizika u sistem pondera. Prijedlog Bazelskog sporazuma iz decembra 1987. godine, sadržavao je dva alternativna pristupa. Prvi se zasniva na jednostavnom razlikovanju potraživanja od domicilnih institucija (centralne vlade, javnog sektora i banaka) u odnosu na potraživanja od stranih država. Drugi je obuhvatio selekciju *m* osnovu grupiranja zemalja prema kreditnom rejtingu.

Pozitivnim je prihvaćen drugi pristup. Razloga ima više. Presudila je činjenica da podjela na domaće i strane ignorira činjenicu kako transferni rizik ima velike varijacije između različitih zemalja. Ista podjela ne odražava globalnu integraciju finansijskih tržišta. Nedostatak daljih finisa obeshrabrio bi međunarodne banke da drže hartije od vrijednosti emitirane od strane centralnih vlada drugih zemalja kao likvidno pokriće svojih obaveze.

Pored kreditnog rizika i rizika zemlje, bankarsko poslovanje izloženo je i drugim vrstama rizika: investicioni rizik, rizik kamatne stope, valutni rizik. U prvoj fazi razvoja kriterija za međunarodnu koordinaciju nadzora nad kapitalom banaka, ovi rizici nisu bili predmet standardizacije. U zamjenu, pojedinačno svakoj državi je ostavljena diskrecija da sama nadogradi druge tipove rizika.

¹⁵⁵ "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str. 12

U strukturi pondera važno mjesto zauzimaju kolateral i garancije. Ovaj dokument priznaje značaj kolaterala na redukovanje kreditnog rizika, ali se naglašava i njegov ograničeni domet. Imajući u vidu veoma različitost bankarske prakse između zemalja pri uzimanju kolaterala, kao i različita iskustva koja se odnose na stabilnost vrijednosti fizičkog ili finansijskog kolaterala, jasno je zašto je bilo nemoguće razviti jedinstvenu osnovu za uključivanje kolaterala u sistem pondera. Uloženi su dodatni napor da se okvir za ponderiranje održi na što jednostavnijem nivou iz razloga upotrebe samo pet pondera: 0, 10, 20, 50 i 100%, prikazanih u tabeli br. 3.

Tabela br. 3: Struktura pondera prema rizičnosti određene kategorije aktive

Ponder (u %)	Kategorija rizične aktive
0	• Gotovina;* • Potraživanja od centralnih vlasti i centralnih banaka denominovana u nacionalnu valutu i fundirana • Ostala potraživanja vlada i centralnih banaka zemalja OECD-a; ** • Potraživanja pokrivena hartijama od vrijednosti centralne vlade OECD-a ili njenim garancijama.***
10	• Potraživanja od domicilnih entiteta iz javnog sektora, isključujući centralne vlasti, i zajmove garantovane ili pokrivene hartijama od vrijednosti od strane ovih organa.****
20	• Potraživanja od multilateralnih razvojnih banaka (IBRD, EBRD, IADB, EIB, AsDB, AfDB) i potraživanja pokrivena garancijama ili hartijama od vrijednosti emitovanim od strane ovih banaka; • Potraživanja od banaka koje su inkorporirane u OECD i potraživanja pokrivena garancijama ovih • Potraživanja od banaka inkorporiranih u zemljama izvan OECD-a sa dospelom do jedne godine, i jednogodišnja potraživanja garantovana od strane ovih banaka; • Potraživanja od inostranih OECD entiteta javnog sektora, isključujući centralne vlasti, i potraživanja pokrivena garancijama ili hartijama od vrijednosti emitovanim od strane ovih entiteta.
50	Zajmovi u potpunosti pokriveni hipotekom na stambenu svojinu, koja je, ili će biti vlasništvo
100	• Potraživanja od privatnog sektora; • Potraživanja od banaka inkorporiranih izvan zemalja OECD-a sa dospelom preko jedne godine; • Potraživanja od centralnih vlasti izvan OECD grupe - osim ako nisu denominirana i fundirana u • Potraživanja od kompanija iz javnog sektora koje posluju na komercijalnoj osnovi; • Prostorije, fabrike, oprema i ostala stalna imovina; • Nepokretnosti i ostale investicije, uključujući i nekonsolidovana učešća u drugim kompanijama; • Kapitalni instrumenti emitovani od strane drugih banaka, osim ako nisu isključeni iz kapitala; • Sva ostala imovina.

Napomena: * Obuhvata zlatne poluge koje se drže u nacionalnoj valuti - izvor: "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Annex 2, Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str 17-footnote I; ** Pod zemljama OECD-a u Bazelskom sporazumu, podrazumjevaju se sve zemlje koje su puni članovi OECD-a ili su zaključile specijalne kreditne aranžmane s IMF-om povezane s Općim sporazumom o pozamljivanju (GAB), dok su isključene one zemlje u okviru grupe koje su u prethodnih pet

godina izvršile reprogramiranje eksternog duga - izvor: isto, str 17-footnote 2; *** Postoji tendencija od strane određenih zemalja članica, da se ove HOV ponderišu, kako bi se u obzir uzeo investicioni rizik. Ponderi bi, u ovom slučaju bili: 10% za sve hartije od vrijednosti ili 10% za HOV s dospijecom do jedne godine i 20% za one čije dospijeće prelazi jednogodišnji period. Izvor: isto, str 17 - footnote 3;**** Navedena potraživanja mogu biti ponderisana s 0, 10, 20 ili 50%, po nacionalnoj diskreciji

Izvor: "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, *July* 1988, str. 17

U sistemu određivanja pondera rizične aktive, kao poseban aspekt strukture javlja se i pitanje vanbilansnih aktivnosti. Vanbilansne transakcije predstavljaju određena sredstva bilo data ili primljena, namjenjena zaštiti od pojave nepredviđenih situacija u redovnom poslovanju. Uopćeno uzevši, to su ugovorne obaveze, koje klijenti koriste po svojoj inicijativi. Za bankarske transakcije, ova sredstva uključuju razne vrste garancija¹⁵⁶ izdatih klijentima ili trećoj strani; angažovane kreditne linije koje još nisu povučene od strane klijenata, ili kreditne linije podrške (*back-up credit lines* ili NIF aranžmani). Derivativi predstavljaju vanbilansne tržišne transakcije i obuhvataju swap-ove, futures-e, ugovore u stranoj valuti i opcije. Skupa s ostalim vanbilansnim pozicijama, predstavljaju obavezu da se izvršenje plaćanje po ugovoru, uvjetuje nastankom specifičnog događaja. Date garancije i ostala sredstva svrstana u vanbilansnu aktivu generiraju prihod.

Navedena sredstva ne stvaraju neposrednu izloženost, jer ne postoji odliv sredstava kod njihovog nastanka, ali uslijed postojanja mogućnosti njihove buduće upotrebe ova sredstva pokreću kreditni rizik. Ako zajmoprimac povuče kreditnu liniju prethodno neupotrebljenu, rezultirajući zajam se pomijera u bilansnu aktivu, tako da se vanbilansne pozicije pretvaraju u bilansne izloženosti kod upotrebe. Komitet je dao veliki značaj vanbilansnoj aktivu. To znači da ovi elementi moraju biti obuhvaćeni kod određivanja kapitalne adekvatnosti. Još marta 1986. godine, Komitet je centralnim bankama Grupe 10 proslijedio svoj izvještaj⁷² po kome sve kategorije vanbilansne aktive, uključujući i nedavne inovacije¹⁵⁷ moraju biti konvertirane u ekvivalente kreditnog rizika putem multiplikacije nominalnih iznosa faktorom konverzije.

¹⁵⁶ Garancija predstavlja obavezu banke da će ispuniti obligaciju klijenta, ako iskrasne nepredviđena situacija, kao što je neizvršenje obaveze plaćanja. Izvor: Bessis, J., Introduction

¹⁵⁷ NIP i RUF aranžmani, koji ulaze u vanbilansnu aktivu, nose visoke provizije i omogućavaju natprosječan koeficijent prihod/aktiva, bez obaveze izdvajanja posebnih rezervi za ove plasmane.

Iznos koji se dobije, ponderira se odgovarajućim ponderom koji se primjenjuje na ekvivalentnu bilansnu transakciju. Bazelski sporazum iz naredne godine u potpunosti je prihvatio ovaj izvještaj.

Različiti instrumenti i tehnike podijeljeni su u pet kategorija. Svaka država članica ima određeni stepen diskrecije u vršenju alokacije datog instrumenta prema individualnim karakteristikama nacionalnog tržišta:¹⁵⁸

- instrumenti koji garantiraju zajmove - opće garancije, garancije akceptirane od strane banke i standby akreditivi koji služe kao finansijske garancije za zajmove i hartije od vrijednosti;
- određeni instrumenti koji se odnose na nepredviđene događaje povezane s transakcijama, na primjer standby akreditiv;
- kratkoročne obaveze koje nastaju kod kretanja robe - dokumentarni akreditivi pokriveni osnovnom isporukom robe;
- ugovori povezani s kamatnom stopom i deviznim kursom - gdje su svrstani forward-i, swap aranžmani i opcije;
- obaveze čije originalno dospijeće prevazilazi jednu godinu, i svi NIF¹⁵⁹ i RUF¹⁶⁰ aranžmani.

U prilog navednom prikazan je pregled faktora konverzije i pripadajućih dijelova vanbilansne aktive datih u okviru Bazelskog sporazuma iz 1988. godine, u vidu osnovnih smjernica za određivanje kreditnog rizika kod vanbilansnih transakcija.¹⁶¹

¹⁵⁸ "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str. 19

¹⁵⁹ NIF aranžmani - *note issuance facilities* predstavljaju kreditne linije podrške, kojim banke omogućavaju povećanu likvidnost imenata vrijednosnih papira, tako što im povećava kreditni rejting i time povećava stepen uspješnosti emisije. Suština je da banke obezbjeđuju revolviranje kratkoročnih HOV(3/6 mjeseci) u srednjoročnom periodu od 5-7 godina.

¹⁶⁰ RUF aranžmani - *revolving underwriting facility* su aranžmani kod kojih banka organizira emisiju i distribuciju vrijednosnih hartija i preuzima rizik plasmana, tako što otkupljuje neprodati dio emisije ili odobrava kredit eminentu u vrijednosti neprodane emisije.

¹⁶¹ Prema Annex 3 - "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str. 19 - 20

Tabela br. 4: Struktura vanbilansne aktive u sistemu faktora konverzije

Faktor konverzije	Instrumenti
0	• Obaveze po osnovu <i>stand by</i> aranžmana sa rokom dospjeća do jedne godine, ili imaju mogućnost bezuvjetnog otkazivanja u svakom trenutku;
20	• Dokumentarni akreditivi pokriveni osnovnom isporukom robe;
50	• Garancije, <i>stand by</i> akreditivi, <i>bid i performance</i> obveznice; • Ostale obaveze, kao što su formalni <i>stand by</i> aranžmani i kreditne linije, sa originalnim rokom dospjeća od preko jedne godine; • Revolving aranžmani sa mogućnošću otpisa;
100	• Direktni supstituti kredita i akcepti; • Prodaja i reotkup ugovora (na primjer obrnuti repo aranžmani) kod kojih kreditni rizik snosi banka; • Kupovina imovine iz forward-a i depoziti po tom osnovu, kao i djelimično plaćene dionice i hartije od vrijednosti, koji predstavljaju obaveze.

Napomena: *BID* obveznice se koriste najčešće u građevinarstvu i osiguravaju vlasnika da će učesnik na tenderu koji je dao najnižu cijenu sklopiti ugovor po toj cijeni. *PERFORMANCE bons* su obveznice koje garantiraju izvršenje posla po ugovoru. U slučaju da učinak ne odgovara nivou koji je zagaraniran ugovorom, onaj za koga se posao vrši može se obratiti emitentu obveznice za kompenzaciju.

Izvor: Annex 3 - "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards Basel Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988, str. 19 - 20

Osnovni stub u regulativi je kapitalna adekvatnost. Naime, putem primjene određenog nivoa kapitala u odnosu na rizik, regulatorni organi se fokusiraju na preventivne akcije koje limitiraju rizik od neuspjeha. Dakle, Bazelskim sporazumom, posmatra se odnos kapitala i ukupne rizične bilansne i vanbilansne aktive¹⁶² (*cooke ratio*). Neto kapital predstavlja zbir svih pozicija kapitala navedenih u sklopu objašnjenja njegove strukture. Tačnije, prema odredbama sporazuma vrši se sabiranje svih sredstava koji su zastupljeni u kapitalu prvog i drugog reda.

Istim se ponderirana aktiva dobija množenjem svake bilansne i vanbilansne pozicije odgovarajućim koeficijentom rizika. Stavljanjem u odnos neto kapitala i neto rizične aktive, dobijamo koeficijent adekvatnosti kapitala koji ne smije biti manji od 8%. Elementi kapitala prvog reda mogu iznositi najmanje 4%.

¹⁶² Bassis, J., str. 32

Ilustrirajući do sada navedeno, u nastavku je prikazan pojednostavljen primjer izračunavanja koeficijenta adekvatnosti kapitala na fiktivnom primjeru banke iz Bosne i Hercegovine. Kako bi se dobio željeni *ratio*, neophodne su informacije iz bilansa stanja date banke.

Tabela br. 5: Bilans stanja banke „X“ d.d. BiH

(u 000 KM)

Redni broj	Pozicija	Neto vrijednost
A	AKTIVA (zbir od A I do A IX)	48.000
A I	Gotovina i gotovinski ekvivalenti	4.000
A II	Depoziti kod centralne banke i HOV koje se mogu refinancirati kod centralne banke	1.000
A III	Plasmani bankama	12.000
A IV	Plasmani klijentima pokriveni hipotekom	3.000
A V	Ostali plasmani klijentima	24.000
A VI	Učešća u kapitalu i ostale HOV raspoložive za prodaju	700
A VII	Nematerijalna ulaganja	100
A VIII	Osnovna sredstva	3.000
A IX	Ostala sredstva i AVR*	1.000
P	Pasiva (PO + PK)	48.000
PO	OBAVEZE (zbir od PO I do PO VII)	36.320
PO I	Obaveze prema bankama	2.000
PO II	Obaveze prema klijentima	31.000
PO III	Obaveze za kamate i naknade	10
PO IV	Obaveze iz dobitka	10
PO V	Ostale obaveze iz poslovanja	600
PO VI	Rezerviranja	2.000
PO VII	Ostale obaveze i PVR**	700
PK	KAPITAL (zbir od PKA do PKD)	11.680
PKA	Dionički i ostali kapital	10.680
PKR	Rezerve	500
PKD	Akumulirani dobitak	500
V.P.	VANBILANSNE POZICIJE (V.P.A. + V.P.P.)	0
V.P.A.	Vanbilansna aktiva (zbir od V.P.A. I do V.P.A. III)	26.204
V.P.A. I	Dokumentarni akreditivi pokriveni osnovnom isporakom robe	7.248
V.P.A. II	Činidbene garancije	3.710
V.P.A. III	Neiskorišteni iznos okvirnih dugoročnih kredita, bez mogućnosti bezuvjetnog otkaza	15.246
V.P.P.	Vanbilansna pasiva	-26.204

Napomena: * Aktivna vremenska razgraničenja; **Pasivna vremenska razgraničenja.

Izvor: Ilustracija autora, na bazi originalnih bilansa pet ključnih poslovnih banaka BiH

Dalje, neophodno je izračunati vrijednost vanbilansne rizične aktive primjenom odgovarajućeg faktora konverzije, što je prikazano u tabeli br. 6.

Tabela br. 6: Konverzija vanbilansnih stavki u bilansne ekvivalente

Vanbilansna aktiva	Nominalna vrijednost	Faktor konverzije	Iznos nakon konverzije
Dokumentarni akreditivi pokriveni osnovnom isporukom robe	7.248	x 1,00	7.248
Činidbene garancije	3.71	x 0,50	1.855
Neiskorišten iznos okvirnih dugoročnih kredita, bez mogućnosti bezuvjetnog otkaza	15.246	x 0,50	7.623

Izvor: Ilustracija autora-proizvoljni primjer

Slijedeći korak je izračunavanje ukupne vrijednosti bilansne i vanbilansne rizične aktive. Vrijednost svake stavke pomnoži se pripadajućim ponderom, što je vidljivo u tabeli br. 6.

Tabela br. 7: Rizikom ponderisana aktiva

0 % rizična kategorija	Iznos
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	4.000
Depoziti kod centralne banke i HOV koje se mogu refinansirati kod centralne banke	1.000
5.000 x 0 = 0	
20% rizična kategorija	
Plasmani bankama	12.000
Dokumentarni akreditivi pokriveni osnovnom isporukom robe	7.248
19.248 x 0,20 = 3.849,6	
50% rizična kategorija	
Plasmani klijentima pokriveni hipotekom	3.000
Činidbene garancije	3.710
6.710 x 0,50 = 3.355	
100% rizična kategorija	
Ostali plasmani klijentima	24.000
Učešća u kapitalu i ostale HOV raspoložive za prodaju	700
Ostala bilansna aktiva koja nije obuhvaćena prethodnim ponderima	4.800
Neiskorišteni iznos okvirnih dugoročnih kredita, bez mogućnosti bezuvjetnog otkaza	15.246
44.746 x 1 = 44.746	
UKUPNO rizična bilansna i vanbilansna aktiva	51.950,6

Izvor: Proizvoljnji primjer autora za potrebe istraživanja

Dobijeni rezultat iz tabele br. 7¹⁶³ potrebno je staviti u odnos s kapitalom, koji prema bilansu stanja „X“ banke d.d. BiH iznosi 11.680 miliona konvertibilnih maraka, kako bi se dobio koeficijent kapitalne adekvatnosti od 22,48%.

(5)

$$\frac{\text{NETO KAPITAL}}{\text{RIZIKOM PONDERISANA AKTIVA}} = \frac{11.680}{51.950,6} = 0,2248$$

Na osnovu pojednostavljenog primjera izračunavanja koeficijenta adekvatnosti kapitala na fiktivnom primjeru banke iz Bosne i Hercegovine, zaključujemo da posmatrana banka „X“ d.d. BiH ima više nego zadovoljavajući koeficijent kapitalne adekvatnosti, odnosno da zadovoljava zahtjeve propisane Bazelom I, vidljivo u tabeli br. 8¹⁶⁴.

Tabela br. 8: Kategorizacija banaka prema ostvarenom koeficijentu adekvatnosti¹⁶⁵

KRITERIJ	OPIS
Dobro kapitalizirane	Banke koje imaju ratio iznad 10% i kod kojih jezgro kapitala iznosi najmanje 6% u odnosu na rizikom ponderiranu aktivu.
Adekvatno kapitalizirane	Banke koje imaju odnos ukupnog kapitala i rizične aktive najmanje 8%, dok im jezgro kapitala ne može biti ispod 4% od rizične aktive.
Subkapitalizirane	Banke imaju jedan od iskazanih koeficijenata ispod minimalnog nivoa, te podliježu zabrani isplate dividendi, plafoniranju stopa rasta plasmana i preispitivanju sopstvene politike upravljanja aktivom i pasivom.
Značajno subkapitalizirane	Banke kod kojih ratio uzima vrijednosti ispod 6%, dok odnos primarnog kapitala i rizične aktive nije veći od 3%. Takve banke bivaju predmet istih restrikcija kao i subkapitalizirane, uz zahtjev za sastavljanjem programa rekreiranja kapitalnog stoka.
Kritično subkapitalizirane	Banke čiji ratio ukupnog kapitala i ukupne aktive iznosi 2% i manje. Banke se suočavaju sa svim restrikcijama koje važe za prethodne dvije kategorije, uz uvođenje administrativne uprave u svrhu minimiziranja štetnih efekata. Kada iskazani pokazatelj padne ispod 2%, odmah se ide na likvidaciju organizacija.

Izvor: Rose, P., str. 498-500

¹⁶³ Ukupan iznos rizikom ponderisane aktive

¹⁶⁴ Krajem 1992. godine, na osnovu iskazanog koeficijenta kapitalne adekvatnosti, formirano je pet kategorija za razvrstavanje banaka. Svrha kategorizacije zasnivala se na primjeni promptnih korektivnih dionica u slučajevima kada određena banka uđe u zonu neadekvatnosti kapitala.

¹⁶⁵ Prema Rose, P., navedeni primjer kategorizacije je karakterističan za bankarski sistem SAD-a.

Dešavanja tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, za posljedicu su imali eroziju kapitalne osnove najvećih svjetskih banaka, što je motiviralo Bazelski komitet za bankarsku superviziju da objavi prvi međunarodni sporazum o kapitalu banaka, s ciljem unificiranja načina izračunavanja adekvatnosti kapitala i jačanja finansijske stabilnosti. Kapor i Ljubić¹⁶⁶ ističu da Bazel I standard definira elemente kapitala kao primarni i sekundarni. Ponderi za izračunavanje kreditnog rizika po bilansnoj aktivi i faktori kreditne konverzije za vanbilansne stavke te odnos kapitala i ukupne izloženosti banke ponderisane kreditnim rizikom, koriste se u svrhu izračunavanja adekvatnosti kapitala. Ganguin i Bilarderello¹⁶⁷ ističu da bi pokazatelj adekvatnosti kapitala izračunat na ovaj način trebao iznositi najmanje 8%. Dobija se pomoću slijedeće formule¹⁶⁸:

(6)

$$\text{Pokazatelj adekvatnosti kapitala} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Rizikom ponderisana aktiva}} \times 100 \geq 8\%$$

Uprkos pozitivnim efektima koje je Bazel I standard imao na jačanje kapitalne osnove međunarodno orijentiranih banaka, jačanje konkurentnosti među njima, kao i na opći porast discipline u procesu upravljanja kapitalom, Casu, Girardone i Molyneux¹⁶⁹ napominju i nedostatke, koji su se s vremenom iskristalizirali. Osnovna zamjerka odnosi se na to da je izračunavanje adekvatnosti kapitala bazirano isključivo na kreditnom riziku, dok su ostali rizici izostavljeni iz analize. Prilikom ocjene kvaliteta dužnika ne pravi se razlika između rejtinga odnosno performansnosti korisnika sredstava banke, gdje je akcenat analize na knjigovodstvenim, a ne tržišnim vrijednostima. Iz analize su izostali moderni finansijski instrumenti i tehnike ublažavanja rizika. Preciznije, nisu adekvatno tretirani. Značaj rizika i adekvatno tretiranje, kao i osjetljivost na njih, Bessis¹⁷⁰ elaborira definirajući poslovne banke kao svojevrsne „*risk machines*“ koje preuzimaju, transformiraju i ugrađuju rizike u proizvode. Tako su oni praktički nevidljivi sve dok se ne materijaliziraju kroz gubitak. Zato ih je veoma značajno pravilno tretirati. Logično, uslijedili su koraci za dopunu regulative standardima koji su bili fokusirani na tržišnim rizicima, što će u nastavku istraživanja biti obrađeno.

¹⁶⁶ Kapor, P., Ljubić, str. 209

¹⁶⁷ Ganguin, B., Bilardelo J., str.292

¹⁶⁸ Ganguin, B., Bilardelo J., str.292

¹⁶⁹ Casu, B., Girardone, C., Molyneux, P., str. 178-185

¹⁷⁰ Bessis, J., Introduction

3.2. Struktura kapitalnog okvira komercijalne banke prema Bazel II

Napredak u praksi upravljanja bankarskim rizicima, kao i napredak u tehnologiji i bankarskim tržištima, doveo je do toga da je jednostavan pristup mjerenju kapitala izložen u Bazelu I izgubio značaj za mnoge bankarske organizacije. Na primjer, Bazel I zahtjeve za potrebnim nivoom kapitala bazira na širokom rasponu različitih izloženosti podijeljenih na kategorije u zavisnosti od vrste pozajmioca novčanih sredstava, nepraveći razliku između relativnog stepena kreditnog boniteta među pojedinačnim dužnicima. Isto tako, unaprijeđenja internih procesa, usvajanje naprednijih tehnika za mjerenje rizika i povećana upotreba sofisticiranih praksi upravljanja bankarskim rizicima, kao što je sekjuritizacija, dovode do promjena u monitoringu i ALM-u kod vodećih bankarskih organizacija. Organi nadzora nad radom banaka i same bankarske organizacije, postaju svjesni da statična pravila postavljena Bazelom I iz 1988., ne drže korak s napretkom u praksi upravljanja rizikom. Shah¹⁷¹ navodi da su najoštrije kritike iz akademske sfere povezane s činjenicom da je ultimativno prihvaćen koncept kapitalne adekvatnosti u međunarodnoj bankarskoj regulativi, neopravdano zapostavio koncepte u kojima dominiraju bankarska efikasnost i racionalnost. Sugerirano je da postojeći zahtjevi za mjerenjem i utvrđivanjem adekvatnog nivoa kapitala ne reflektiraju stvarnu poslovnu praksu banaka. Januara 2001. godine, guverneri centralnih banaka i predstavnici nadzornih organa u okviru Grupe 10, izvršili su reviziju prvobitnog Bazelskog sporazuma i proizveli "Novi Bazelski sporazum" ili »Bazel II«.

Bazel II je nadograđen na osnovnu strukturu Sporazuma iz 1988. godine, ali u značajnijoj mjeri odražava fundamentalne rizike u bankarstvu, pruža snažnije podsticaje za unaprijeđenje upravljanja rizikom i daje jedan poboljšani okvir za formiranje zahtjeva za kapitalom, koji je mnogo osjetljiviji na rizike s kojima se banke suočavaju. Navedeno može biti postignuto djelimično većim približavanjem postavljenih kapitalnih zahtjeva kreditnom riziku, a djelimično i uvođenjem novih zahtjeva koji se odnose na izloženost riziku od gubitka nastalog uslijed operativnih nedostataka - operativni rizik.

¹⁷¹ Shah, A., str. 278-291

Komiteta smatra da treba zadržati agregirani nivo koeficijenta adekvatnosti, ali uz to treba dati podstrek da se usvoje napredniji pristupi u mjerenju osjetljivosti na rizik, koji su predstavljeni u revidiranom sporazumu iz 2001. Bazel II kombinira postojeći koeficijent za izračunavanje minimuma kapitala s revizijom od strane nadzornih organa i tržišnom disciplinom, kako bi unaprijedili upravljanje bankarskim rizicima. Sveobuhvatni cilj Bazela II je promovirati adekvatnu kapitaliziranost banaka i podstaći unaprijeđenja u upravljanju rizicima te tako dovesti do jačanja stabilnosti finansijskog sistema. Namjera je ovaj cilj postići preko prezentiranja »tri stuba« koji predstavljaju potporu jedan drugom i stvaraju podsticaje za banke u pravcu podizanja kvaliteta njihovih kontrolnih procesa. U prvom stubu su obuhvaćena značajna povećanja zahtjeva za minimumom kapitala ustanovljenih Sporazumom iz 1988. godine. Drugi i treći stub obuhvataju inovativne dodatke superviziji kapitala.

Prvi stub novog sporazuma sadrži reviziju smjernica iz Bazela I tako što minimum zahtjeva za kapitalom dovodi u bližu vezu sa stvarnim bankarskim rizicima od ekonomskih gubitaka:

- Bazel II povećava osjetljivost kapitala na kreditni rizik sa zahtjevom višeg nivoa kapitala onim dužnicima za koje se pretpostavlja da nose viši nivo kreditnog rizika i obratno. Date su tri opcije, a bankama i organima nadzora nad njihovim radom dozvoljeno im je izabrati najprikladniji pristup:
 - a) u okviru „standardnog pristupa“ kreditnom riziku, banke koje imaju jednostavnije kontrolne strukture i upuštaju se u manje kompleksne forme plasmana sredstava, mogu koristiti spoljne mjere kreditnog rizika kako bi procijenile kreditni bonitet svojih dužnika;
 - b) banke koje se upuštaju u složenije i sofisticiranije aktivnosti preuzimanja rizika i banke koje su razvile napredne sisteme upravljanja rizikom, mogu, uz odobrenje nadzornih organa, izabrati jedan od dva pristupa kreditnom riziku, obuhvaćena u okviru „IRB pristupa“. U sklopu ovog naprednog pristupa, banke se djelimično oslanjaju na sopstvenu procjenu kreditnog rizika koji dužnik nosi, baziranu na striktnim podacima, validaciji i operativnim zahtjevima.

- Bazel II uspostavlja eksplicitno opterećenje kapitala za izloženost banke gubitku koji potiče od nedostataka sistema, procesa i osoblja ili gubitku koji je uzrokovan spoljnim faktorima, kao što su prirodne katastrofe. Banke mogu izabrati jedan od tri ponuđena pristupa u mjerenju njihove izloženosti operativnom riziku. Biraju onaj za koji se i banka i nadzorni organi slože da reflektira kvalitet i sofisticiranost interne kontrole banke u oblasti ovog specifičnog rizika.
- Bazel II podstiče banke da prečiste svoj sistem mjerenja adekvatnog nivoa kapitala, tako što se kapitalna opterećenja približavaju individualnim mjerama banke. Isto tako, daju se eksplicitni podsticaji u formi nižih kapitalnih zahtjeva za banke koje usvoje obuhvatnije i preciznije sisteme mjerenja rizika, kao i efektivnije procese kontrole svoje izloženosti riziku.

Stub II u okviru revidiranog sporazuma, odražava potrebu primjene efektivnije revizije od strane organa nadzora nad radom banaka. Predmet revizije je prvenstveno, interna bankarska procjena sveukupnih rizika kojima je izložena, a u cilju osiguranja pravilne i zdrave procjene od strane bankarskog menadžmenta, kao i sigurnost da je formiran adekvatan kapital koji će pokriti sve rizike u bankarskom poslovanju. Nadzorni organi treba da vrše procjenu aktivnosti i profila rizika svake pojedinačne banke, kako bi utvrdili da li ove organizacije imaju formiran kapital na nivou koji ispunjava i prevazilazi minimalne standarde utvrđene u Stubu I, kao i da li ima potrebe za korektivnim akcijama. Osnovna zamisao je da se nadzorni organi i banke uključe u zajednički dijalog o internim procesima mjerenja i upravljanja rizicima banaka, kako bi se stvorilo plodno tlo za razvoj zdravih i efikasnih kontrolnih struktura u bankama, u svrhu unaprijeđenja svih poslovnih procesa.

Stub III obuhvata procjenu sposobnosti tržišne discipline da motivira prudencionu kontrolu, povećavajući stepen transparentnosti u javnim izvještajima banaka. U okviru ovog dijela Bazela II, predstavljeni su svi oblici obaveznih objava banke za širu javnost, koji dozvoljavaju povećani uvid u adekvatnost njihove kapitalizacije. Ovo stoga što, kada učesnici na tržištu imaju značajan pristup bankarskim aktivnostima i načinu na koji oni upravljaju svojom aktivom. Tako su u boljoj poziciji napraviti razliku između bankarskih organizacija, prilagoditi i kazniti one koji vrše prudencionu kontrolu rizika i onih koji to ne rade.

Organi nadzora nad bankama uzimaju u obzir faktore kao što su: veličina banke (mjerena udjelom u bankarskom sistemu), priroda i složenost operacija, prisutnost na međunarodnom tržištu (proporcija aktive koja se nalazi u inostranim predstavništvima), interakcija sa internacionalnim tržištima, učešće u značajnim aktivnostima ili poslovnim linijama, kao što su aktivnosti kliringa, profil rizika banke i sposobnosti upravljanja rizikom, kod određivanju populacije banaka na koje će primijeniti pravila mjerenja kapitalne adekvatnosti prema Bazelu II. Također, slobodni su da izvrše dalju elaboraciju istaknutih faktora u zavisnosti od konkretne situacije u datoj državi. Upotreba navedenih kriterija zahtijeva kvalitativnu procjenu i odluku nadzornih organa. Na ovaj način, organi nadzora imaju diskreciju da primijene Bazel II na bankarske institucije u slučaju da je to neophodno ili odgovarajuće za ostvarenje solventnog i zdravog bankarskog sistema.

Treba istaći da revidirani sporazum zadržava definiciju kapitala nepromijenjenom, kao i zahtjev da koeficijent adekvatnosti kapitala iznosi minimalno 8%. Međutim, u Bazelu II dolazi do modifikacije imenioca u *ratio*-u kapitalne adekvatnosti. Prvobitni koeficijent je sadržao aktivu ponderiranu u odnosu na kreditni i tržišni rizik¹⁷², čemu je sada pridodat i operativni rizik:

(7)

$$\frac{NETO KAPITAL}{RIZIK (kreditni, tržišni i operativni)}$$

Pri utvrđivanju opterećenja kapitala po osnovu kreditnog rizika, banka ima mogućnost odlučiti se između dva osnovna principa prema složenosti i obimu svojih poslova i razvijenosti interne funkcije mjerenja i upravljanja rizikom. Banke jednostavnije strukture, ulazeći u manje složene operacije mogu primjenjivati Standardizirani pristup operativnom riziku¹⁷³. U okviru njega, bankama je dozvoljeno izabrati između dvije metodologije izračunavanja zahtjeva za kapitalom. Prva metodologija predstavlja mjerenjenje kreditnog rizika prema eksternim kreditnim procjenama, dok alternativna metodologija, koja mora biti eksplicitno odobrena od strane nadzornih organa, dozvoljava banci korištenje internog rejtinga sistema kreditnog rizika.

¹⁷² Tržišni rizik uveden Amandmanom iz 1996. godine

¹⁷³ The Standardised Approach - šire o njemu pogledati u "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001, str. 15-47

U daljem izlaganju, slijedi pregled samo onih kategorija rizične aktive koji su predmet različitog ponderisanja u odnosu na smjernice iz Bazela I. Potraživanja od vlada i njihovih centralnih banaka - ponderiranje rizikom vrši se na bazi procjena rizika zemlje, bilo na osnovu kreditnog rejtinga date zemlje koji ona ima u okviru rejting institucija (npr. Standard & Poors), ili na osnovu kategorije koja joj je dodijeljena od strane ECA¹⁷⁴, a odobrena i priznata sa aspekta nacionalnih organa supervizije nad bankarskim poslovanjem. Dodjeljivanje pondera rizika vrši se prema slijedećim tabelama:

Tabela br. 9: Ponderi kreditnog rizika za potraživanja od vlada i CB (I)¹⁷⁵

Procjena kreditnog rejtinga zemlje	AAA / AA-	A + / A -	BBB + / BBB -	BB + / B -	Ispod B -	Bez rejtinga
Ponder (%)	20	50	100	100	150	100

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Prema nacionalnoj diskreciji, niži ponder rizika može biti primijenjen na izloženost banke potraživanjima od svoje vlade ili svoje centralne banke, koja su nominovana u domicilnoj valuti.

Potraživanja od entiteta javnog sektora ponderišu se u zavisnosti od izbora između opcije 1 i opcije 2 kod određivanja rizičnosti potraživanja od banke.

Tabela br. 10: Ponderi kreditnog rizika za potraživanja od vlada i CB (II)¹⁷⁶

ECA poeni rizika	0 - 1	2	3	6-Apr	7
Ponder (%)	0	20	50	100	150

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

¹⁷⁴ Export Credit Agencies - predstavljaju agencije koje da bi se kvalificirale, moraju publicirati svoje rizične poene i uvrstiti ih u OECD dogovorenu metodologiju, koja se može naći objavljena na zvaničnom site OECD-a.

¹⁷⁵ "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

¹⁷⁶ "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Potraživanja od banaka - nacionalnim organima supervizije dozvoljeno je izabrati jednu od dvije ponuđene opcije, koja mora biti primjenjivana na sve banke u njihovoj jurisdikciji. Prema Opciji 1, banke inkorporirane u određenoj zemlji nose ponder rizičnosti za kategoriju ispod onog pondera koji je dodijeljen potraživanjima od vlade i centralne banke date zemlje. Za potraživanja od banaka u zemljama koje nose rejting BB+ / BB- i u nerejtingovanim zemljama, ponder rizika je zadržan na 100%.

Tabela br. 11: Opcija 1 pri određivanju rizičnosti potraživanja od banke

Procjena kreditnog rejtinga zemlje	AAA / AA-	A +/ A -	BBB + / BBB -	BB + / B -	Ispod B -
Ponder (%)	20	50	100	100	150

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Opcija 2 se bazira na eksternom kreditnom rejtingu same banke, uz to da se potraživanja banaka koje nemaju rejting ponderišu s 50%, a sva potraživanja od banaka sa dospijecem od tri mjeseca i manje nose ponder od 20%¹⁷⁷.

Tabela br. 12: Opcija 2 pri određivanju rizičnosti potraživanja od banke

Procjena kreditnog rejtinga zemlje	AAA / AA-	A +/ A -	BBB + / BBB -	BB + / B -	Ispod B -	Bez rejtinga
Ponder (%)	20	50	50	100	150	50
Ponder rizika za kratkoročna potraživanja	20	20	20	50	150	20

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Korporativna potraživanja - u tabeli koja slijedi prikazan je način ponderisanja rizične aktive koja obuhvata potraživanja od privrednih subjekata, uz dopunu da standardni ponder za nerejtingovana potraživanja iznosi 100%.

¹⁷⁷ Ne odnosi se na potraživanja koja podliježu revolving-u

Također, organi supervizije, po nacionalnoj diskreciji, mogu povećati standardni ponder za nerejtingovana korporativna potraživanja tamo gdje je procjena da je prisutna veća rizičnost od neizvršenja obaveza prema njihovom sveukupnom iskustvu.

Tabela br. 13: Ponderi rizika za korporativna potraživanja

Procjena kreditnog rejtinga zemlje	AAA / AA-	A + / A -	BBB + / BB -	Ispod BB -	Bez rejtinga
Ponder (%)	20	50	100	150	100

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Potraživanja visokog rizika - kategorije kao što su: potraživanja od vlada i centralnih banaka, javnog sektora i poslovnih banaka s rejtingom ispod B-, korporativna potraživanja rejtingovana ispod BB-, *venture capital* ili investicije u dionički kapital, mogu biti ponderisana s 150% i više.

Potraživanja u potpunosti pokrivena hipotekom na imovinu, nose ponder rizičnosti od 35%. Dozvoljena je nacionalna diskrecija za ona potraživanja iz ove kategorije za koja organi supervizije smatraju da nose veći rizik, već prema njihovom iskustvu po pitanju neizvršenja obaveza. Na taj način, mogu zahtijevati od banaka da povećaju ponder. Neosigurani dio bilo kojeg zajma koji dospijeva za više od 90 dana, u zavisnosti od iznosa rezerviranja / uključujući i parcijalne otpise, ponderiše se na slijedeći način:¹⁷⁸

Tabela br. 14: Ponderi rizika za neosigurane dijelove kredita

Iznos rezerviranja*	Manji od 20%	Ne manji od 20%	Ne manji od 50%
Ponder rizika (%)	150	100	100 (50%)**

Napomena: * Iznos rezervi odnosi se na određeni procenat od neizmirenih obaveza; ** Organi supervizije po svojoj diskreciji mogu redukovati ponder s 100% na 50%. Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

¹⁷⁸ "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Pri definiranju operativnog rizika, Komitet ne unosi nikakvu novinu i posmatra ga kao: „rizik direktnog ili indirektnog gubitka nastalog zbog neadekvatnih ili neuspješnih internih procesa, ljudskog faktora i sistema, ili eksternih događaja“¹⁷⁹.

U okviru Bazela II postavljaju se i tri metodologije na osnovu kojih se može mjeriti operativni rizik:¹⁸⁰

- Pristup baznog indikatora (*Basic Indicator Approach*);
- Standardizirani pristup (*Standardised Approach*);
- Napredni pristupi mjerenju operativnog rizika (*Advanced Measurement Approaches*).

Naime, prema pristupu baznog indikatora, visina opterećenja kapitala predstavlja prosjek proizvoda fiksnog procenta / dato $a = 15\%$ i ukupnog bruto pozitivnog prihoda u prethodne tri godine.

(8)

$$K_{BIA} = \frac{\sum(GI_{1.....n}) \times a}{n}$$

gdje je:

K_{BIA} - opterećenje kapitala / kapitalni trošak utvrđen primjenom BIA;

GI - godišnji bruto pozitivan prihod za prethodne tri godine;

a - zadati procenat;

n - broj godina, pri čemu je definiran maksimalan broj od tri godine.

Zaključuje se da se godišnji pozitivan bruto rezultat poslovanja banke, ponderiše sa zadatim procentom od 15%, da bi se zatim dobijeni iznos podijelio brojem godina, u kojima je dati prihod ostvaren.

¹⁷⁹ Matić, V., str. 2

¹⁸⁰ "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Druge pristupe u mjerenju operativnog rizika banka može upotrijebiti ako ispunjava uvjete propisane Bazelom II:¹⁸¹

- opće minimalne standarde, koji obuhvataju zahtjeve za aktivnim odnosom menadžmenta po pitanju monitoringa rizika, posjedovanje razvijenog sistema upravljanja rizikom, koji je u konzistentnoj primjeni i predmet je stalne interne i spoljne revizije i kontrole;
- posebne kvalifikacione standarde, u kojima se podrazumjeva postojanje razvijenog sistema upravljanja rizikom i jasno definirana funkcija upravljanja rizikom, razvijena baza podataka, redovno izvještavanje o izloženosti te dokumentirani kriteriji za izradu sheme.

Prema stavu Komiteta pri procjeni operativnog rizika upotrebom standardiziranog pristupa, svi poslovi banke podijeljeni su na osam oblasti, odnosno u osam linija poslovanja: korporativno finansiranje, trgovina i prodaja, poslovi sa stanovništvom, komercijalno bankarstvo, obračun i plaćanja, komisioni poslovi, upravljanje aktivom i brokerske usluge građanima. Svaka od definiranih poslovnih linija ima procijenjen fiksni faktor β , koji može uzeti vrijednosti 12-15-18%. Linije poslovanja i njima pripadajući faktor prikazani su u tabeli br. 15:

Tabela br. 15: Struktura poslovnih linija u sistemu fiksnog faktora β

Faktor (β) u %	Poslovna linija
12	poslovi sa stanovništvom; upravljanje aktivom; brokerske usluge građanima;
15	komercijalno bankarstvo; komisioni poslovi;
18	korporativno finansiranje; trgovina i prodaja; obračun i plaćanja;

Izvor: "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001, Part 2 – Section V - str. 137-156

¹⁸¹ "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001

Visina kapitalnog opterećenja izračunava se primjenom slijedeće formule¹⁸²:

(9)

$$K_{TSA} = \frac{(\sum_{\text{godina } 1-3} \max(\sum (GI_{1-8} \times \beta_{1-8}), 0))}{3}$$

gdje je:

K_{TSA} - kapitalni trošak po standardiziranom pristupu;

GI_{1-8} - godišnji nivo ukupnog prihoda za sve linije poslovanja, u posljednje tri godine;

β_{1-8} - zadati faktor po linijama poslovanja prema tabeli br.13.

Analiziranjem formule, zaključujemo da je kapitalno opterećenje izračunato kao trogodišnji prosjek zbira kapitalnih troškova u svim linijama poslovanja.

Modifikovani standardizirani pristup donosi izvjesnu novinu u određivanju kapitalnog opterećenja u dvije linije poslovanja: poslovi sa stanovništvom i komercijalno bankarstvo. U okviru navedenih grupa poslova obuhvaćene su različite grupe aktivnosti: poslovi sa stanovništvom - misli se na plasmane građanima, bankarske usluge, depo poslovi, nekretnine, investicioni konsalting, poslovi sa trgovačkim i korporativnim karticama. Poslovi komercijalnog bankarstva - finansiranje projekata, finansiranje izvoza, faktoring, lizing, garancije, mjenice i drugi plasmani¹⁸³. Kapitalno opterećenje za liniju poslovanja sa stanovništvom računa se prema slijedećoj formuli:

(10)

$$K_{rb} = \beta_{rb} \times m \times LA_{rb}$$

¹⁸² "Basel Capital Accord - Basel II", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001, Part 2 – Section V- str. 137-156

¹⁸³ "New Basel Accord", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001, Anex 6 - str. 221

gdje je:

K_{rb} - kapitalni trošak za liniju poslovanja sa stanovništvom;

LA_{rb} - ukupni odobreni i iskorišteni krediti stanovništva;

m - zadati faktor za datu liniju poslovanja ($m = 0,035$).

Prethodnom formulom i upotrebom odgovarajućeg fiksnog faktora β može se izračunati opterećenje kapitala za ostale linije poslovanja.

Prema Naprednom pristupu mjerenja (AMA) ¹⁸⁴, visina kapitalnog opterećenja utvrđuje se putem internog metoda banke, u slučaju da banka ispunjava propisane minimalne standarde, i sa kvantitativnog i sa kvalitativnog aspekta. Kvalitativna dimenzija ista je kao kod standardiziranog pristupa, dok se kvantitativni uvjeti razlikuju i obuhvataju: postojanje interne baze stare najmanje pet godina, eksterne podatke, scenario analizu i određeno poslovno okruženje¹⁸⁵. Sama kalkulacija zasnovana je na principima konzistencije s okvirom za primjenu novog sporazuma, zatim *board* direktora i stariji menadžment imaju obavezu prepoznavanja profila operativnog rizika. Isto tako, neophodna je adekvatna kapitalizacija svakog subsidijara unutar bankarske grupe. Organi kontrole treba da balansiraju zahtjeve ovih principa u cilju minimalnog opterećenja kapitala. Ublažavanje rizika u AMA pristupu zasnovano je na priznavanju osiguranja kao instrumenta ublažavanja rizika, pri čemu davalac osiguranja obavezno treba da posjeduje rejting A, a polisa osiguranja ne treba biti izdata za period kraći od godine dana.

Na osnovu prethodno navedenog zaključuje se da su događaji iz sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća¹⁸⁶ koji su rezultirali eroziju kapitalne osnove velikih banaka motivirali su Bazelski komitet za bankarsku superviziju kapitalne osnove da objavi prvi međunarodni sporazum i revidira Bazel I standard i dovede nas do svrhovitosti uvođenja standard, odnosno jedinstvenosti u izračunavanju adekvatnosti kapitala, a u cilju jačanja finansijske stabilnosti. Standardom su definirani elementi osnovnog i dopunskog kapitala poslovnih banaka, kao i ponderi za izračunavanje kreditnog rizika po bilansnoj aktivni i faktor kreditne konverzije za vanbilansne stavke.

¹⁸⁴ AMA - Advanced Measurement Approach

¹⁸⁵ Za više informacija pogledati "New Basel Accord", Basel Committee on Banking Supervision, Basel, January 2001, str. 142-149

¹⁸⁶ Volatilnost na finansijskim tržištima, deregulacija, globalizacija, inovativni instrumenti, dužničke krize i slično.

Utvrđeni su odnosi između kapitala i ukupne izloženosti banke ponderisane kreditnim rizikom u smislu izračunavanja pokazatelja adekvatnosti kapitala. Pokazatelj adekvatnosti kapitala banke, izračunat na taj način, treba iznositi najmanje 8%. Pozitivni efekti primjene Bazel I standarda ogledali su se¹⁸⁷ u porastu adekvatnosti kapitala međunarodno aktivnih banaka, relativno jednostavnoj strukturi, primjeni u različitim zemljama širom svijeta, jačanju konkurencije na međunarodnom nivou, porastom discipline u procesu upravljanja kapitalom. Vremenom su nedostaci Bazela I standarda došli do izražaja te se kao osnovni može navesti zavisnosti adekvatnosti kapitala od kreditnog rizika. Ostali rizici¹⁸⁸ su izostavljeni iz analize. Procjenom kreditnog rizika nema razlike između dužnika različitog kvaliteta i rejtinga. Akcenat je na knjigovodstvenim, a ne na tržišnim vrijednostima. Prilikom procjene rizičnosti finansijskih instrumenata nije se u dovoljnoj mjeri posmatrao efekat njihove primjene. Određeni nedostaci Bazel I sporazuma¹⁸⁹ otklonjeni su izmjenama i dopunama preporuka 1993. i 1996. godine, uvođenjem kapitalnog zahtjeva za tržišni rizik i novog instrumenta za ocjenu tržišnog rizika banke. Konačno, 2006. godine kao rezultat višegodišnje saradnje sa bankama i institucijama iz finansijskog sektora, a u cilju otklanjanja nedostataka iz Bazel I standarda, izdat je dopunjen okvir sa dodatnim smjernicama. Odnosi se na tretman aktivnosti trgovanja i na izmjene u vezi s tržišnim rizicima, poznatiji kao Bazel II standard. Sporazum je podijeljen u tri stuba. Stubom 1 definiraju se minimalni kapitalni zahtjevi za kreditni, tržišni i operativni rizik, uz mogućnost korištenja sofisticiranih modela i tehnika za njihovo izračunavanje. Stubom 2 učvršćuje se veza između optimalnih kapitalnih zahtjeva i vrste, kao i stepena rizika kojima je banka izložena u svom poslovanju, uvodeći proces interne procjene adekvatnosti kapitala. Stub 3 upotpunjuje vezu između Stuba 1 i Stuba 2, ističući značaj tržišne discipline uvođenjem minimalnih zahtjeva za objavljivanje informacija banaka. Objašnjavajući značaj Stuba 3, Marrison¹⁹⁰ naglašava da je transparentnost podataka od suštinskog značaja za sve učesnike na finansijskom tržištu te ističe “na ovaj način omogućeno je i drugim učesnicima¹⁹¹ pristup ključnim informacijama, koje se odnose na: okvir primjene, kapital i izloženost rizicima, proces upravljanja rizicima, kao i adekvatnost kapitala poslovnih banke”.

¹⁸⁷ www.nbs.rs

¹⁸⁸ Tržišni i operativni.

¹⁸⁹ Posebno koji se odnose na tržišni rizik.

¹⁹⁰ Marison, I., str. 67

¹⁹¹ Misli se da korisnici informacija mogu biti svi učesnici na finansijskom tržištu, a ne samo poslovne banke i regulatorni organi.

Agencije za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske, u cilju implementacije strategije za uvođenje novog “Međunarodnog sporazuma o mjeranju kapitala i standardima kapitala – Bazel II”, izvršile su preliminarnu analizu uticaja izmjene podzakonskog okvira u segment kreditnog rizika na adekvatnost kapitala banaka. S toga su provele studiju kvantitativnog uticaja primjene standardiziranog pristupa za izračunavanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik QIS i tehnike ublažavanja istog. Agencije su odgovore banaka dobile putem upitnika. Banke su podijeljene prema veličini aktive (velike, srednje i male banke), uspostavljenoj metodologiji za utvrđivanje liste sistemski važnih banaka (SIFIS i ostale banke) i prema vlasništvu (banke s većinskim stranim kapitalom i banke s većinskim domaćim kapitalom)¹⁹² odnosno prema kriteriju veličine u dvije grupe banaka i prema kriteriju vlasništva (inostrani kapital)¹⁹³. Rezultati QIS su slijedeći:¹⁹⁴

- Velike i banke s većinskim stranim kapitalom u procesu pripreme za implementaciju Bazel II, najvećim dijelom oslanjaju se na svoje matične banke i uglavnom su spremne za implementaciju;
- Ostale banke koriste interne resurse za process pripreme na sistemskoj osnovi i ostavljaju utisak da nisu dovoljno spremne za implementaciju Bazel II;
- Većina banaka u korištenju pristupa za izračunavanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik, planira upotrebu standardiziranog pristupa (a što je u skladu s Strategijom Agencija);
- Problem u implementaciji Bazel II, banke su navele dodatna ulaganja u IT infrastrukturu i u ljudske resurse;
- Primjenom novih pravila, neto kapital banaka bi ostao isti prema Scenariju 1, dok bi se smanjio prema Scenariju 2. Istovremeno bi se izloženost rizicima, odnosno rizikom ponderisana aktiva i kreditni ekvivalenti smanjili. Tržišni rizici i operativni rizik ostali bi nepromjenjeni;
- Rezultat navedenog bi bio povećanje stope adekvatnosti neto kapitala u oba Scenarija;
- Bankarski sistem je visoko kapitaliziran kvalitetnim instrumentima.

¹⁹² Preliminarna studija kvantitativnog uticaja primjene standardiziranog pristupa za izračunavanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik u Federaciji BiH (QIS), Agencije za bankarstvo Federacije BiH, Sarajevo, septembar 2013.

¹⁹³ Rezultati studije kvantitativnog uticaja primjene standardizovanog pristupa za izračunavanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik u Republici Srpskoj, Agencije za bankarstvo Republike Srpske, septembar 2013.

¹⁹⁴ Isto.

Novi Bazelski standardi omogućuju obuhvatniji pristup u apsorpciji različitih vrsta rizika s kojima se banke susreću u poslovanju. Na osnovu sprovedene ankete¹⁹⁵ u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine, dolazi se do zaključka da su Basel II dijelom implementirale samo najveće banke u BiH, kao što su Raiffeisen Bank BiH d.d. Sarajevo, UniCredit Bank d.d. Mostar, Intesa Sanpaolo banka d.d. Sarajevo, Nova Ljubljanska banka i to standardni pristup (Standard approach), a tokom 2014, odnosno 2015. godine će implementirati i IRB pristup. Implementirali su uglavnom samo standarde za upravljanje kreditnim rizikom, pri čemu su uspostavljeni i dokumentirani procesi – segmentacija aktive, upravljanje kolateralom *default*, interni *rating/scoring*, obračun rizikom ponderisane aktive, kvalitet podataka (Raiffeisen Bank BiH d.d. Sarajevo na primjer od 01.01.2008. godine obračun rizikom ponderisane aktive radi u skladu s standardnim pristupom, a od 01.01.2015. godine primjenjivaće pristup zasnovan na internom *rating-u*).

Domaće privatne banke još nisu implementirale Basel II, ali ga stručnjaci u tim bankama smatraju neophodnim te računaju da će ga implementirati u periodu 2014/2015. godine.

Neki bankarski stručnjaci ocjenjuju da će implementacija Basel III kod najvećih banaka biti do kraja 2018. godine, kada je inače i planirano od strane regulatornih i kontrolnih organa u BiH, pri čemu će se uvesti i minimalni standardi finansijske poluge banaka i zahtijevani omjeri likvidnosti, uz tako zvane odbojnice i viši nivo omjera CT 1 (temeljnog) kapitala. Također, cijene neophodnost uvođenja Basel III zbog harmonizacije i sigurnosti bankarskog sektora, kao i zbog težnje i neophodnosti ulaska u EU. Iako neki drugi bankarski stručnjaci cijene da se Basel II tokom krize nije pokazao dovoljnim za prevenciju rizika, kao i da nije neophodno implementirati Basel III, jer se njime povećava potreba za kapitalom, što poskupljuje bankovne kredite, kreira manji povrat na kapital, a time destimulira potencijalne investitore. Osim toga, smatraju da je Basel II primjeren za izračunavanje kapitalnog zahtjeva banaka koje posluju u BiH, te da još nemaju dovoljno informacija o detaljima Basel III i onog što on nosi.

¹⁹⁵ Anketa koju je autor sproveo za potrebe istraživanja u bankarskom sektoru BiH

Generalno, a na osnovu provedene ankete¹⁹⁶, menadžeri u stranim bankarskim grupacijama su upućeniji u Bazelske standarde, kako u Bazel II kojeg su njihove banke implementirale u jednostavnijem obliku (standardni pristup) i pripremaju se za viši nivo, tako i u osnove Bazel III standarda.

Menadžeri u bankama u kojima preovladava domaći privatni ili državni kapital, poznaju osnove Bazel II sporazuma i pripremaju se za njegovu implementaciju u svojim bankama, ali ne posjeduju dovoljno informacija i znanja o Bazel III sporazumu, a neki smatraju da njegova implementacija i nije neophodna.

Upoređujući rezultate QIS studije i ankete menadžera u bankama BiH, može se konstatirati da su dobijeni gotovo identični rezultati, odnosno da su ino banke mnogo dalje otišle u implementaciji Bazel II standarda, oslanjajući se na vlastite matične banke i poznajući sve elemente navedenog standarda te pripremajući se za implementaciju Bazel III standarda.

¹⁹⁶ Videti šire Prilog br. 1

II KAPITALNA ADEKVATNOST BANKARSKIH SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI I SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI

1. Retrospektiva razvoja republičkih bankarskih sistema u Saveznoj Federativnoj Republici Jugoslaviji

Današnja Bosna i Hercegovna i Republika Srbija su države nastale na dijelu teritorije bivše Jugoslavije. Kako bi se adekvatno sagledalo trenutno stanje u bankarskim sistemima spomenutih država, posebno u pogledu kapitala i kapitalne adekvatnosti komercijalnih banaka, neophodno je retrospektivno analizirati bankarski sistem države koja je prestala postojati, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

SFR Jugoslavija¹⁹⁷ je pripadala grupi socijalističkih zemalja, što je opredijelilo karakter njenog privrednog sistema¹⁹⁸. Komercijalne banke predstavljale su finansijski servis države, produženu ruku države u finansiranju planiranih privrednih aktivnosti. Bankarski sistem je bio apsolutno centraliziran, kao dio integralnog plana razvoja nacionalne ekonomije. Prema Joviću¹⁹⁹, opća karakteristika centraliziranog bankarskog sistema jeste organiziranost svih novčanih, kreditnih i transakcionih funkcija na nivou jednog državnog punkta. Preciznije, riječ je o centralnoj banci, koja predstavlja kombinaciju novčane, platno-prometne i poslovne banke. Posljedica takvog privrednog ambijenta ogledala se u koncentraciji i unifikaciji banaka, kao i u postojanju snažne kontrolne uloge banaka u privrednom sistemu.

¹⁹⁷ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija(SFRJ) je bivša jugoslovenska država koja je postojala od kraja Drugog svetskog rata, sve dok se nije raspala tokom građanskog rata između 1991 -1995.g. Ona je bila socijalistička država koju su činile teritorije Socijalističkih Republika: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija (sa pokrajinama Vojvodina i Kosovo), Crna Gora, Makedonija. Formirana je na konferenciji AVNOJ-a u Jajcu, (od 29. novembra do 4. decembra 1943.) godine kao naslednica Kraljevine Jugoslavije pod imenom Demokratska Federativna Jugoslavija. Dana 29. novembra 1945. godine menja ime u Federativna Narodna Republika Jugoslavija, dok je ustavom iz 1963. godine konačno promenila ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Glavni grad SFRJ bio je Beograd. SFRJ se graničila sa Italijom i Austrijom na severozapadu, Mađarskom i Rumunijom na severu, Bugarskom na istoku i Grčkom i Albanijom na jugu. Zapadni deo republike je izlazio na Jadransko more.

¹⁹⁸ Oslonjenost na državnu svojinu, centralizirano planiranje i administrativno upravljanje.

¹⁹⁹ Jović, S., str. 43

Krstić²⁰⁰ ističe da je bankarski sistem SFRJ prošao kroz nekoliko faza: fazu državne poslovne banke, osamostaljenja poslovne banke, banke udruženog rada, kvazi samostalne banke i fazu banke kao dioničkog društva²⁰¹.

Prva faza, koja obuhvata period od 1945. do 1965. godine, predstavlja osnovu privređivanja na kontu proizvodnih i finansijskih planova, gdje su novac i krediti vršili ulogu pomoćnog sredstva za bržu i lakšu realizaciju planiranih proizvodnih aktivnosti. Njihov uticaj na realna kretanja sveden je na minimum, a koncentraciju i alokaciju finansijskih resursa vršila je država.

Nakon II svjetskog rata, tačnije 1945. godine, donijet je prvi zakon o bankama²⁰², kojim je stvoren državni kreditni sistem, dok su bankarski sistem činile državne, zadružne i privatne banke. Društveno-političke zajednice su bile jedini mogući osnivač poslovne banke, a već naredne godine dolazi do pripajanja republičkih i saveznih banaka Narodnoj banci FNRJ, uslijed potrebe koncentracije sredstava. Marta 1952. godine, donosi se Uredba²⁰³ koja propisuje spajanje kreditnih preduzeća iz državnog sektora, što je za posljedicu imalo formiranje jednstvene banke s preko 460 filijala,. Njen zadatak je obavljati kako dugoročne, tako i kratkoročne poslove. Ovakvo rješenje predstavljalo je „kočnicu” bržem privrednom razvoju, što je bilo neprihvatljivo. Pristupa se društveno-ekonomskim i pravno-normativnim promjenama, kako bi se stvorio razuđeniji bankarski sistem.

U tom kontekstu, Jović²⁰⁴ još detaljnije objašnjava oblikovanje bankarskog sistema socijalističke Jugoslavije.²⁰⁵ Ističe da je u tom periodu funkcionirao centraliziran finansijski i bankarski sistem, koji je u najvećoj mjeri odgovarao etapi obnove i izgradnje socijalističke privrede, izvršavanju masivne koncentracije finansijskih resursa, planskog načina usmjeravanja sredstva te strateškog razvoja privrednih grana.

²⁰⁰ Krstić, D., srt. 146-160

²⁰¹ Koja pripada početku perioda tranzicije u jugoslovenskom bankarstvu.

²⁰² Zakonon o uređenju i djelovanju kreditnog sistema

²⁰³ Uredba iz 1952. godine FNRJ

²⁰⁴ Jović, S., str. 43

²⁰⁵ Period od 1945. godine pa sve do 1965. godine

Prvu fazu²⁰⁶, fazu državne poslovne banke dijeli na tri etape, naglašavajući njeno trajanje sve do 1954. godine, a koju karakterizira rekonstrukcija i reorganizacija bankarstva u cilju formiranja socijalističkog modela bankarskih organizacija. Zapravo, riječ je o monobankarskom sistemu gdje centralna banka obavlja kako emisione, tako i depozitne i kreditne funkcije.

U drugoj etapi, koja traje od 1954 do 1961. godine, ukazuje na postojanje prvih obrisa zaokruženog centraliziranog bankarskog sistema.

Treća etapa prve faze traje do 1965. godine. SFR Jugoslaviju karakterizira konzistentan centraliziran bankarski sistem, prilagođen tadašnjim uslovima privređivanja, s centralnom bankom koja pored emisione funkcije obavlja i funkcije poslovne banke. Zapravo, karakteristika centraliziranog sistema i postojanje mreže filijala centralne banke, paralelno s određenim tipovima specijaliziranih banaka²⁰⁷ za finansiranje poljoprivrede, industrija i spoljne trgovine.

Ukupna logika bankarskog sistema bila je podređena centraliziranim mehanizmima razvoja privrede. Kuschepeta²⁰⁸ banke iz tog perioda definira kao tehničke reprezentе државе, koje primjenjuju uproštene oblike kreditiranja. Obzirom da se radilo o vrlo kontroliranom plasiranju i korištenju finansijskih sredstava, ne iznenađuje činjenica da bankarski sistem ima supervizorsku ulogu, kao i kontrolu nad ukupnim privrednim i ekonomskim razvojem.

Jasno je da ovakav sistem nije bio efikasan te i ne iznenađuje što je u nastavku uslijedila reforma bankarsko finansijskog sistema s decentralizacijom privrede i razvojem tržišnih mehanizama. Tačnije, u periodu od 1954. do 1961. godine, izvršene su značajne institucionalne i organizacione transformacije bankarstva SFRJ.

U tom kontekstu, Jović²⁰⁹ napominje da Narodna banka Jugoslavije dobija prve karakteristike „banke banaka”, s naglašenom emisijom i kontrolnom funkcijom.

²⁰⁶ Dvadesetogodišnji period

²⁰⁷ Koje nemaju karakteristike savremene poslovne banke, već je riječ o administrativno-finansijskim organizacijama, koje kumuliraju i distribuiraju državne fondove namijenjene za razvoj, a u skladu sa državnim planovima.

²⁰⁸ Kuschepeta, O., str. 8

²⁰⁹ Jović, S., str 45

Istovremeno, kreditne funkcije prenijete su na specijalizirane banke²¹⁰, a uvedene su i određene vrste komunalnih, gradskih i zadružnih banaka.

Bankarska reforma iz 1961. godine imala je za cilj pooštavanje uvjeta za dobijanje kreditnih podrški, kao i racionalizaciju korištenja sredstava privrednih subjekata. Učvrštena je pozicija centralne banke u pogledu reguliranja novčane mase u sistemu.

Komunalne banke²¹¹, predstavljale su polaznu osnovu budućeg zdravog bankarskog sistema, što je imalo za cilj kratkoročno finansiranje privrede. Obzirom da su komunalne banke bile zadužene za kreditiranje na kratak rok, ne iznenađuje nastanak finansijske, republičko-pokrajinskih banaka, institucija koje će plasirati privredi ročnije kreditne podrške.

Tabela br. 16: Institucionalna struktura banaka u SFR Jugoslaviji u periodu od 1961. do 1965. godine

Struktura banaka u bankarskom sistemu SFRJ	Broj organizacionih jedinica
Komunalne banke	214
Republičko-pokrajinske banke	8
Jugoslovenska banka za spoljnu trgovinu	1
Jugoslovenska poljoprivredna banka	1
Jugoslovenska investiciona banka	1
Narodna banka Jugoslavije	1

Izvor: Jović, S., str. 46

Druga faza, u okviru mjera „privredne reforme”, u bankarskom sistemu tadašnje Jugoslavije započinje 1965. godine i traje narednih deset godina.

²¹⁰ Osnovane su tri državne banke i to za spoljnu trgovinu, finansiranje investicija i poljoprivrede.

²¹¹ Finansijski potencijal formirale su na osnovu emisijih kredita Centralne banke, depozita po viđenju privrednih organizacija i sitnih investicionih fondova.

Zakon o bankama i kreditnim poslovima²¹², propisao je osnivanje banke udruživanjem sredstava u fond osnivača, udruživanjem sredstava za određene namjene njihovog korištenja za prostu i proširenu reprodukciju, kao i udruživanjem ponovnih sredstava. Jović²¹³, komentirajući tadašnji Zakon o bankama i kreditnom poslovanju²¹⁴, ističe da je predstavljao dio ukupne ekonomske reforme koja se oslanjala na četiri bazična elementa reformiranja makroekonomskog sistema: decentralizaciji formiranja i upravljanja akumuliranim resursima, jačanju uloge tržišta u usmjeravanju privrednih tokova, jačanju stepena racionalizacije i efikasnosti privrede, kao i otvaranje privrede prema svijetu kroz jačanje izvozne ekspanzije. Obzirom na izričit plan za stratešku reformu privrednog sistema, jasno je da dotadašnji rigidan, neefikasan, centraliziran i usitnjen sistem banaka nije bio odgovarajući. Bilo je neophodno obezbijediti adekvatno strukturiran i organiziran bankarski sistem.

Ključne reforme bankarskog sistema odnose se na formiranje decentraliziranog poslovanja, koji se u institucionalnoj i poslovnoj strukturi bitno razlikovao od dotadašnjeg. Komunalne banke zamijenjene su osnivanjem poslovnih. Mogle su se osnivati s minimalnim brojem osnivača (25), a osnivački census iznosio je 50 miliona tadašnjih dinara. Proklamiran je i koncept samostalne banke u okviru obavljanja bankarskih aktivnosti, što je pratila odgovarajuća zakonska regulativa, samoupravni sporazum, ugovor o osnivanju i statut banke, kao i usklađivanje sa smjernicama ekonomske i kreditno-monetarne politike. Prema novom konceptu, pored društveno političkih zajednica, osnivači banke mogle su biti i privredne organizacije, čime su se stvorili institucionalni uvjeti za deterritorijalizaciju banaka u pogledu osnivanja i poslovanja. Međutim²¹⁵, formalno nikad nije ostvaren koncept osamostaljene banke²¹⁶, već su privredne organizacije²¹⁷ banke pretvarale u moćne organizacije koje raspolažu značajnim dijelom društvene akumulacije, u svrhu ostvarivanja njihovih ciljeva. Privrednim organizacijama interes je bio doći do jeftinih izvora finansiranja, a ne formiranje adekvatne poslovne politike banke, koja bi vodila prema profitabilnom i rentabilnom poslovanju u privrednom sistemu.

²¹² Zakon o bankama i kreditnim poslovima SFRJ iz 1952. godine

²¹³ Jović, S., str. 53

²¹⁴ Zakon o bankama i kreditnim poslovima SFRJ iz 1952. godine

²¹⁵ Bez obzira što su osnivačima data određena prava.

²¹⁶ U smislu da je rukovodstvo banke i zaista upravljalo njome odnosno sredstvima.

²¹⁷ Osnivači banke

Formiranjem depozitnog potencijala banaka stvarao se sistem međusektorskog prelijevanja finansijskih resursa, koji su se kroz kreditne proizvode plasirali u privredu. Iz navedenog se može zaključiti da je koncept državne banke i dalje bio na snazi, dok je novoproklamirani koncept samostalnosti zamagljivao stvarnu sliku.

Zbog svega navedenog, jasno je da je dovedeno u pitanje ostvarivanje zadovoljavajuće mobilnosti, koncentracije i efikasnosti plasiranja sredstava, što je dovelo u pitanje formiranje jakog bankarskog sistema. Može se još zaključiti da je koncept reformiranja bankarskog sistema iz 1965. godine samo djelimično dao rezultate i to u pogledu univerzalnosti poslovnih banaka i u ukupnjavanju bankarske mreže.

Tabela br. 17: Tendencija racionalizacije bankarske mreže

Opis	Godina	1965.	1967.	1969.	1971.
Broj poslovnih banaka		233	102	67	55
Bankarske jedinice		413	479	444	682

Izvor: Jović, ., str. 50

Ustav²¹⁸ iz 1974. godine predstavljao je pokušaj suštinskih promjena društveno-ekonomskog karaktera poslovnih banaka. Po novim zakonskim propisima, banka je predstavljala finansijsku asocijaciju uruženog rada, koja je trebala biti u funkciji udruženog rada. Naime, osnivaju ih²¹⁹ potpisivanjem saoupravnog sporazuma o udruživanju u datu banku te preko svojih delegata upravljaju i kreiraju poslovnu politiku, donose kreditne i druge odluke. Navedenim konceptom uveden je i nov okvir poslovanja. Prilikom donošenja odluka o kreditiranju, polazilo se od maksimiziranja dohotka po radniku, kao osnovne motivacije privređivanja udruženog rada. Zaključuje se da se uspješnost poslovanja banaka ocijenjivala s aspekta povećanja proizvodnje, prometa i dohotka osnivača banke, a ne s aspekta tržišnih kriterija, kao što je maksimiziranje profita bankarske organizacije²²⁰.

²¹⁸ Ustav SFRJ iz 1974. godine

²¹⁹ Organizacije udruženog rada

²²⁰ Što ne iznenađuje, obzirom da je cjelokupan privredni ambijent bio u znaku dogovorne ekonomije te nije bilo prostora za tržišnu.

Struktura bankarskog sistema bila je sačinjena od internih, osnovnih i udruženih banaka. U osnivanju i upravljanju bankama mogu učestvovati samo organizacije udruženog rada, dok su društveno- političke zajednice, radne zajednice banaka, privatna lica i nerezidenti isključeni. Interesantno je da nije postojala jasna i precizna zakonska regulativa kojom bi bila definirana nedvosmislena pravila za osnivanje banke, već se pretpostavljalo da će osnivač obezbijediti zadovoljavajuće uvjete i sredstva za optimalno funkcioniranje i poslovanje²²¹. Takav kakav jeste, bankarski sistem SFR Jugoslavije nosio je određena kvantitativna obilježja tokom posmatranog perioda.

Tabela br. 18: Ročna struktura finansijskog potencijala bankarskog sektora SFR Jugoslavije
iznos u mlrd. YUD

Opis Godina	Ukupni izvori sredstava	Kratkoročni izvori sredstava		Dugoročni izvori sredstava		Ostali izvori sredstava		Kratkoročni plasmani	Dugoročni plasmani
	Iznos	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	Iznos
1965.	120,7	40,2	33,3	78,3	64,9	2,2	1,8	33,7	86,2
1966.	141,4	42,9	30,3	95,4	67,5	3,1	2,2	39,0	101,3
1967.	152,4	43,8	28,8	105,2	69,0	3,4	2,2	41,7	109,6
1968.	174,0	52,7	30,3	117,3	67,4	4,0	2,3	49,8	123,2
1969.	161,8	62,1	38,4	94,3	58,3	5,4	3,3	59,7	100,1
1970.	191,8	74,8	39,0	110,7	57,3	6,3	3,3	71,0	118,0
1971.	234,6	89,4	38,1	125,6	53,5	19,6	8,4	74,5	157,2
1972.	287,5	118,9	41,4	146,9	51,1	21,7	7,5	102,8	181,3
1973.	344,8	153,3	44,5	172,3	50,0	19,2	5,5	125,1	215,3
1974.	392,6	197,2	50,2	173,6	44,2	21,8	5,6	146,4	241,0
1975.	498,2	264,3	53,0	208,0	41,8	25,9	5,2	184,6	307,4
1976.	664,4	370,6	55,8	258,5	38,9	35,3	5,3	251,5	405,6
1977.	833,2	454,0	54,5	335,9	40,3	43,3	5,2	304,1	517,4
1978.	1360,0	762,3	56,1	542,8	39,9	54,9	4,0	569,9	773,6
1979.	1738,8	952,9	54,8	724,1	41,6	61,8	3,6	705,4	1011,7
1980.	2457,0	1388,8	56,5	998,5	40,7	69,7	2,8	1089,1	1342,8

Izvor: Bilteni Narodne banke Jugoslavije

²²¹ Osnivači banke su garantirali cjelokupnom svojom imovinom.

U finansijskom potencijalu bankarskog sistema SFR Jugoslavije u periodu šezdesetih do osamdesetih godina, struktura izvora sredstava se mijenjala u kontekstu kratkoročnih izvora. Od sredine šezdesetih godina kratkoročni izvori su povećavali svoje učešće s prosječnih 30% na preko 55% u osamdesetim. Sličan tempo bilježi i promjena strukture prelaska s dugoročnog na kratkoročno finansiranje privrede i stanovništva²²².

U strukturi finansijskih izvora banaka udio privrede iznosio je 20%, u prosjeku. S povećanjem društvenog standarda stvorila se mogućnost da i stanovništvo štedi, pa je udio depozita stanovništva konstantno rastao, s 2,2% u 1965. godini na velikih 20,7% u 1977. godini. Uslijed nerazvijenosti i gotovo nepostojanja finansijskih tržišta, udio vrijednosnih papira u strukturi ukupnih izvora, konstantno je tokom cijelog perioda, bio ispod 1%. Primijetan je i konstantan rast depozita neprivrede, uslijed sve izraženijeg razvoja društvene i privredne infrastrukture. Naime, depoziti neprivrede su s 5,5% u 1965. godini porasli na 19,6% u 1979. godini. Zanimljivo je da je stalno rastući trend bilježio i međusobno kreditiranje banaka, pa su se međusobni krediti poslovnih banaka sa 6,1% u 1965. godini popeli na 16,3%, u totalu.

²²² Vidjeti šire: Ćirović, M., Tabela br. 16, kolone 9 i 10, str. 221

Tabela br. 19: Sektorska struktura finansijskog potencijala banaka SFR Jugoslavije

U mlrd. YUD

Opis	Godina	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
		Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %	Iznos %
Depoziti privrede		17,5 14,5	23,3 16,5	23,0 15,1	30,2 17,4	34,6 21,4	41,3 21,5	60,3 25,7	23,9 68,8	83,0 24,1	93,3 23,8	124,9 25,1	187,2 28,2	210,2 25,2	269,2 19,8	335,4 19,3	473,7 19,3
Depoziti neprivredi		6,6 5,5	5,2 3,7	8,3 5,5	9,2 5,3	12,9 8,0	14,1 7,4	20,1 8,6	33,2 11,6	51,0 14,8	72,4 18,4	92,8 18,6	108,9 16,4	155,3 18,6	228,8 16,8	430,5 19,6	458,8 18,7
Depoziti stanovništva		2,7 2,2	6,5 4,6	8,4 5,5	10,9 6,3	15,0 9,3	20,7 10,8	29,4 12,5	37,9 13,2	49,2 14,3	66,9 17,0	92,1 18,5	128,0 19,3	172,0 20,7	249,4 18,3	324,0 18,6	428,7 17,4
Vrednosni papiri		0,5 0,4	1,0 0,7	0,8 0,5	0,7 0,4	0,4 0,2	0,6 0,3	1,1 0,5	1,8 0,6	2,6 0,8	3,1 0,8	3,6 0,7	4,6 0,7	7,7 0,9	10,9 0,8	12,3 0,7	14,1 0,6
Kredit centralne banke		16,7 13,8	15,2 10,7	14,0 9,2	16,3 9,4	17,3 10,7	24,0 12,5	28,1 12,0	34,9 12,1	39,8 11,5	18,4 4,7	26,3 5,3	42,7 6,4	48,6 5,8	158,8 11,7	224,2 12,9	285,1 11,6
Kredit inostranstva		1,3 1,1	1,2 0,9	1,1 0,7	3,0 1,7	4,8 3,0	6,2 3,2	11,0 4,7	12,5 4,4	13,7 4,0	19,5 5,0	22,3 4,5	28,7 4,3	45,8 5,5	75,3 5,6	115,8 6,6	241,5 9,8
Kredit poslovnih banaka		7,3 6,1	10,0 7,1	15,2 10,0	17,4 10,0	11,3 7,0	9,0 4,7	10,1 4,3	11,1 3,9	13,9 4,0	16,6 4,2	23,1 4,6	32,8 4,9	41,9 5,0	192,3 14,2	256,7 14,8	400,0 16,3
Kredit DPZ i ostalih sektora		30,8 25,5	54,5 38,5	54,6 35,8	56,3 32,3	31,1 19,2	37,5 19,6	37,0 15,8	45,8 15,9	49,0 14,2	54,1 13,8	58,4 11,7	65,3 9,8	68,7 8,3	75,2 5,5	9,9 0,6	12,7 0,5
Sredstva za stambeno komunalnu izgradnju		- -	11,5 8,1	12,4 8,1	13,4 7,7	15,4 9,5	17,9 9,3	17,9 7,6	19,8 6,9	23,4 6,8	26,5 6,7	28,8 5,8	30,9 4,7	39,7 4,8	45,2 3,3	58,2 3,3	72,7 3,0
Fondovi banke		37,3 30,9	13,0 9,2	14,6 9,6	16,6 9,5	19,0 11,7	20,5 10,7	19,6 8,3	21,7 7,5	19,2 5,5	21,8 5,6	25,9 5,2	35,3 5,3	43,3 5,2	54,9 4,0	61,8 3,6	69,7 2,8
UKUPNO		120,7 100,0	141,4 100,0	152,4 100,0	174,0 100,0	161,8 100,0	191,8 100,0	234,6 100,0	287,5 100,0	344,8 100,0	392,6 100,0	498,2 100,0	664,4 100,0	833,2 100,0	1360,0 100,0	1738,8 100,0	2457,0 100,0

Izvor: Bilteni Narodne banke Jugoslavije

Cijeli ovaj period karakterizira dominantnost sektora privrede. U tom smislu rastu i ulaganja, kada iznose preko 50% ukupnih plasmana, što je i svojstveno socijalističkim privredama. Zanimljivo je da je udio kredita stanovništvu bio zanemarljiv. Kretao se u prosjeku oko 3% totala. S druge strane, nizak procenat učešća stanovništva u ukupnom kreditiranju banaka bio je očekivan, imajući u vidu model društvenog oblika stambene raspodjele i finansiranja izgradnje. Primijetno je rastao udio u kreditiranju neprivrednog sektora i infrastrukture, kao posljedica stalno rastućeg društvenog standarda i ukupnog privrednog razvoja, pa se njegov udio popeo sa 1,1%, s početka, na 8,8%, sdo kraja spomenutog perioda.

Tabela br. 20: Struktura finansijskih plasmana banaka SFR Jugoslavije

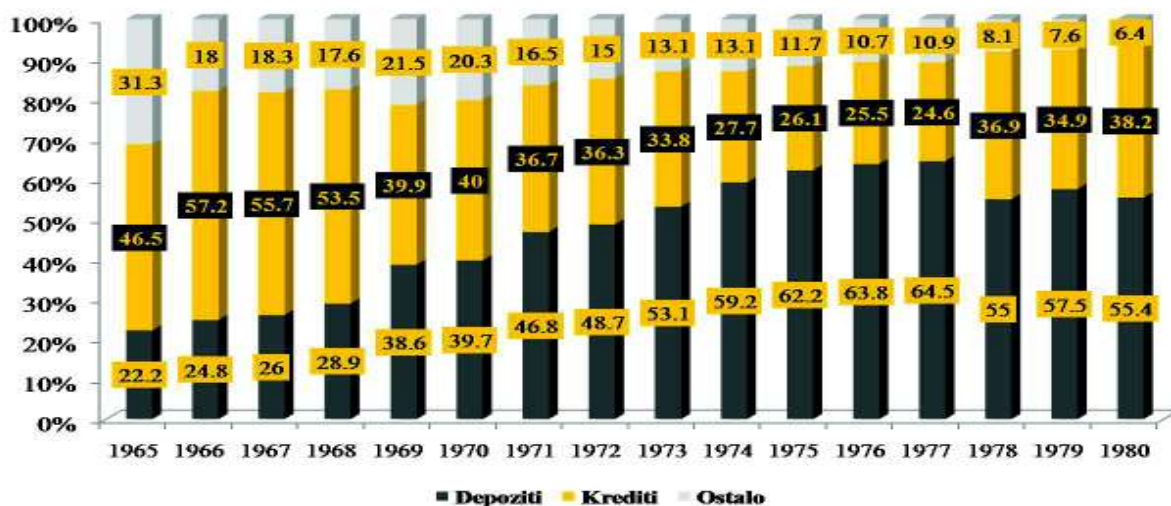
u mlrd. YUD

Godina	1965		1966		1967		1968		1969		1970		1971		1972		1973		1974		1975		1976		1977		1978		1979		1980		1981	
	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%	Iznos	%
Krediti privredi	71,9	59,6	78,3	55,4	92,2	60,5	109,0	62,6	110,0	68,0	133,2	69,4	153,2	69,4	180,8	65,3	211,6	61,4	262,5	66,9	329,9	66,2	416,8	62,7	506,1	60,7	640,2	47,1	818,1	47,1	1061,4	43,2	1310,2	40,3
Krediti neprivredi	1,1	1,1	3,9	2,8	1,6	1,0	0,8	0,5	0,3	0,2	1,4	0,7	16,2	0,7	25,3	6,9	31,0	9,0	9,9	2,5	20,9	4,2	16,0	2,4	33,1	4,0	64,4	4,7	69,8	4,0	179,4	7,3	287,4	8,8
Krediti stanovništva	3,9	3,1	3,4	2,4	2,6	1,7	4,4	2,5	5,2	3,2	7,5	3,9	7,6	3,9	6,9	3,2	8,6	2,5	13,5	3,4	20,0	4,0	28,5	4,3	42,8	5,1	52,8	3,9	59,0	3,4	65,5	2,6	75,1	2,3
Vrednosni papiri	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,8	0,4	0,8	0,4	0,7	0,4	1,6	0,4	2,5	0,6	3,3	0,7	19,0	2,9	31,5	3,8	65,6	4,8	83,4	4,8	110,5	4,5	129,4	4,0
Rezerve kod centralne banke	10,4	8,6	9,5	6,7	9,4	6,2	10,4	6,0	12,6	7,8	13,2	6,9	15,9	6,9	24,9	6,8	31,3	9,1	29,4	7,5	36,4	7,3	61,9	9,3	72,9	8,8	82,4	6,1	82,2	4,7	84,5	3,4	110,1	3,4
Krediti inostranstvu	0,4	0,3	0,9	0,6	0,9	0,6	1,3	0,7	1,8	1,1	2,0	1,1	3,0	1,1	4,1	1,3	5,8	1,7	9,6	2,5	11,3	2,3	15,1	2,3	16,5	2,0	22,3	1,6	22,3	1,3	53,1	2,2	90,4	2,8
Kreditni bankarna	31,3	25,9	30,8	21,8	31,1	20,4	31,6	18,2	11,8	7,3	8,9	4,6	8,7	4,6	10,6	3,7	14,9	4,3	18,0	4,6	23,0	4,6	37,5	5,6	41,8	5,0	293,5	21,6	407,7	23,5	639,4	26,0	897,9	27,6
Kreditni ostali finansijskim organizacijama	0,6	0,5	0,7	0,5	0,7	0,5	0,8	0,4	0,8	0,5	1,0	0,5	0,9	0,5	0,9	0,3	1,1	0,3	1,5	0,4	2,0	0,4	2,4	0,4	10,1	1,2	6,1	0,5	7,3	0,4	7,5	0,3	12,5	0,4
Kreditni Narodne banke na bazi sredstava DPZ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,4	1,3	28,5	1,6	33,2	1,4	46,8	1,5
Plasmani za stambeno komunalnu izgradnju	-	8,8	12,5	8,2	12,5	8,3	14,4	10,5	17,0	11,0	21,0	10,8	25,4	10,4	29,9	10,4	34,5	10,0	40,5	10,3	45,2	9,1	59,1	8,9	64,9	7,8	97,0	7,1	136,0	7,8	193,2	7,9	253,8	7,8
Potraživanja za udružena sredstva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8	0,1	1,7	0,2	1,8	0,1	2,8	0,2	4,7	0,2	7,7	0,2
Osnovna sredstva i plasmani fondova banke	0,8	0,7	1,1	0,8	1,1	0,7	1,0	0,6	2,0	1,2	2,8	1,5	2,9	1,2	3,4	1,2	4,4	1,3	5,2	1,3	6,2	1,2	7,3	1,1	11,7	1,4	16,5	1,2	21,7	1,2	25,1	1,0	29,2	0,9
UKUPNO	120,7	100,0	141,4	100,0	152,4	100,0	174,0	100,0	161,8	100,0	191,8	100,0	234,6	100,0	287,5	100,0	344,8	100,0	392,6	100,0	498,2	100,0	664,4	100,0	833,2	100,0	1360,0	100,0	1738,8	100,0	2457,0	100,0	3250,5	100,0

Izvor: Statistički bilteni Narodne banke Jugoslavije

U strukturi finansijskog potencijala sredinom šezdesetih godina dominantno mjesto su zauzimali krediti, s preko 50%. Depoziti su zauzimali dosta skromniji dio finansijskog potencijala banaka, prosječno oko 25%. S porastom društvenog standarda i sve većeg privrednog rasta i razvoja privrednog sistema, decentralizacije privrednog i društvenog sistema, kao i sve liberalnijeg stava prema poslovnom bankarstvu i bankarskim institucijama uopće, depozitna baza jača. Banke su bile u prilici prikupiti finansijske viškove privrede i stanovništva u vidu depozita. Situacija se mijenjala. Rast depozita početkom osamdesetih godina penje se na preko 55%, značajno potiskujući kredite, koji se u tom periodu kreću od 25% do 35%.

Grafikon br. 3: Struktura finansijskog potencijala bankarskog sektora SFR Jugoslavije

Izvor: Bilten Narodne banke Jugoslavije

Osamdesetih godina, kao što smo istakli ranije, bankarski sistem SFR Jugoslavije sačinjen je iz tri nivoa bankarskih organizacija: udružene, osnovne i interne banke. Regulatorno posmatran, riječ je o tri različita nivoa udruživanja finansijskih sredstava i tri različita nivoa finansiranja privrednih jedinica, također. U tom kontekstu Jović²²³ ističe da najuži koncept poslovanja imaju interne banke, koje predstavljaju finansijske asocijacije složene organizacije udruženog rada. One svakako ne učestvuju u kreiranju novčane mase i nisu dio monetarnog sistema.

²²³ Jović, S., str. 52

Krstić²²⁴ osnovne banke definira kao organizacije koje obavljaju sve zakonom dozvoljene kreditne i finansijske poslove. Vidi ih kao finansijske asocijacije većeg broja finansijskih i radnih organizacija te otuda i imaju veći spektar poslova koje obavljaju. Pod njihovim patronatom nalaze se i interne banke, a pripadaju im sva njihova sredstva i potencijal. Najviši nivo finansijskog servisiranja privrede su udružene banke, koje su zapravo predstavljale skup osnovnih banaka. Udružene banke, kao institucija, osnovane su s ciljem²²⁵ finansiranja velikih razvojnih projekata u privredi SFR Jugoslavije.

Tabela br. 21: Bankarska struktura i mreža

Godina	Opis	1980.	1985.
	Udružene banke	8	9
	Osnovne banke	165	168
	Interne banke	142	186
	Poslovne jedinice banaka	431	-
	Operativne bankarske jedinice	1630	-

Izvor: Jović, S., str. 53

Na osnovu tabele br. 21 može se zaključiti da je u desetogodišnjem periodu²²⁶ došlo do usitnjavanja i dezintegracije bankarstva SFR Jugoslavije, što je i logično, obzirom na naglašeno prisustvo države. Banke su predstavljale samo formalno i tehničko-organizacione finansijske ustanove.

Četvrta faza, kroz koju je prošao bankarski sistem Jugoslavije, bila je karakteristična za osamdesete godine prošlog stoljeća. Tada dolazi do eskalacije ekonomске krize. I dalje se ignorira tržišna privreda, a samoupravno privređivanje i dogovorna ekonomija ne daju očekivane rezultate.

²²⁴ Krstić, D., str. 170

²²⁵ Zapravo su se udruživale dvije ili više osnovnih banaka.

²²⁶ Od donošenja ustava 1974. godine pa sve do 1985. godine

Neracionalnost koncepta besplatnih političkih kredita i pokazatelji koji ukazuju na prezaduženost privrednih subjekata doprinijeli su neefikasnosti kompletnog privrednog sistema. Sredinom perioda²²⁷ nastaje koncept banke koja se definira kao samostalna samoupravna finansijska organizacija²²⁸. Funkcija upravljanja povjerena je, dok je funkciju nadzora vršila skupština društveno-političkih zajednica, a kontrola nad bankama pripala je NBJ i SDP²²⁹. Bitno je napomenuti da je novim konceptom upravljanje i odlučivanje u bankama vezano za visinu uložених sredstava u kapitalne fondove, pooštren je odnos prema kreditnoj sposobnosti klijenata te je naglašeno podnošenje „ekonomskog elaborata” o opravdanosti investicija, koje su predmet kreditnog zahtjeva.

Jović²³⁰ naglašava da je hronična slabost bankarskog sistema izvedena iz koncepta bankarskog sistema sedamdesetih godina. Zapravo, riječ je o netržišnom tipu banaka koje su se stvarale u kontekstu dogovorne ekonomije. Koncept je predviđao da ukupnim finansijskim sredstvima u bankama upravlja udruženi rad i da odlučuje o raspodjeli istih. Na drugoj strani sistem je naglašavao ulogu banaka na planu udruživanja i racionalnog plasiranja društvene akumulacije, što je kontradiktorno. Još jedna od ozbiljnijih slabosti jugoslovenskog bankarskog sistema na koju ukazuje autor odnosi se na „ukorijenjenu praksu krute teritorizacije poslovanja bankarskih organizacija, skoro nezavisno od stvarne snage banke, ekonomskih i finansijskih kriterija i općih interesa privrede. Navedena praksa bila je u suprotnosti s proklamiranim principom deteritorijalizacije bankarskog poslovanja, još iz perioda decentralizacije finansijskog bankarskog sistema²³¹.

Osnovni razlozi praktične teritorijalizacije bankarstva u SFR Jugoslaviji odnosili su se na formiranje republički-pokrajinskih, a i užih regionalnih ekonomija, hronični deficit akumulacije i finansijskog potencijala privrede te nerazvijenost tržišta i tržišnih principa. U tom kontekstu, geografsko zatvaranje banaka u praksi je imala stroga hijerarhijska pravila. Udružene banke postale su republičko-pokrajinske, osnovne su pokrivale šire regione u okviru republika, dok su poslovne jedinice pokrivale općinske teritorije.

²²⁷ 1985. godina

²²⁸ Samostalna u plasiranju sredstava, ali i odgovorna za likvidnost, solventnost i rizike koji potresaju bankarsko poslovanje.

²²⁹ Služba društvenog prometa

²³⁰ Jović, S., str 58

²³¹ 1965. godine

Tabela br. 22: Geografska struktura banaka u SFR Jugoslaviji

Opis	Ukupan broj poslovnih banaka	Osnovne banke	Udružene banke	Matično udruživanje osnovnih banaka	Nematično udruživanje osnovnih banaka	Neudružene banke
BiH	22	21	1	19	2	0
Crna Gora	15	14	1	12	2	0
Hrvatska	31	30	1	21	9	0
Makedonija	29	28	1	25	2	1
Slovenija	17	16	1	14	2	0
Srbija	63	59	4	50	8	1
Srbija bez pokrajina	35	33	2	29	3	1
Kosovo	9	8	1	6	2	0
Vojvodina	19	18	1	15	3	0
JUGOSLAVIJA	177	168	9	141	25	2

Izvor: Udruženje banaka Srbije

Tabela br. 22 odražava geografski raspored poslovnih banaka u SFR Jugoslaviji, regionalnu distribuciju osnovnih banaka udruženih u složene poslovne sisteme, kao i osnovnih banaka koje nisu udružene.

Kuscheveta²³² ukazuje da bankarska teorija i ekonomska historija ukazuju na različite pristupe pojedinim zemljama u pogledu rasta bankarskog sektora. Navedeni razvoj u određenim zemljama, prevashodno je išao preko osnivanja bankarskih organizacija kao posebnih subjekata, dok su druge zemlje imale pozitivnih iskustava u širenju bankarske mreže preko formiranja poslovnih jedinica već postojećih banaka. Kao najbolji primjer ističe bankarstvo SAD-a.

Neadekvatna struktura bankarskog sistema SFR Jugoslavije nastala je uglavnom zbog odsustva čvrstih ekonomskih kriterija formiranja banaka i odsustva sankcija prema bankama²³³.

²³² Kusheveta, O., str. 18

²³³ Što se može zaključiti obzirom da poslovne banke godinama nisu ispunjavale ni minimalne uvjete stabilnog poslovanja.

Bankarska mreža je u tom periodu formirana bez jasnih zakonskih ograničenja i primjene objektivnih kriterija te ne iznenađuje što se u periodu osamdesetih godina razvija supervizorska funkcija Centralne banke i drugih državnih institucija. Njen zadatak je usavršiti instrumente kontrole i koordinacije, kao i obezbijediti dovoljno prostora za primjenu fleksibilne i efikasne poslovne politike banaka. Tabela br. 22 ukazuje na nelogičnosti u pogledu globalnog i strukturnog formiranja sektora poslovnih banaka u SFR Jugoslaviji.

Tabela br. 23: Sektor poslovnih banaka SFR Jugoslavije

Opis	Interne banke	Osnovne banke	Udružene banke
BiH	27	21	1
Crna Gora	7	14	1
Hrvatska	42	30	1
Makedonija	6	28	1
Slovenija	30	16	1
Srbija	111	59	4
Srbija bez pokrajina	68	33	2
Vojvodina	40	18	1
Kosovo	3	8	1
JUGOSLAVIJA	223	168	9

Izvor: Udruženje banaka Srbije – Materijal iz 1984. godine

Također, po prvi put u jugoslovenskom bankarstvu, pažnja se posvećuje rizicima te se izloženost prema jednom dužniku limitira na 10% ukupnog kreditnog potencijala.

Zaključuje se da, bez obzira na niz promjena koje su uvedene u bankarski sistem, primjenom koncepta banke kao samostalne finansijske organizacije, dosta konkretnih zakonskih rješenja²³⁴ je ostalo izvan opsega navedenog koncepta te je „sačekao“ Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama²³⁵ iz 1989. godine.

²³⁴ Koja bi jugoslovenske poslovne banke približile tržišnom funkcioniranju.

²³⁵ Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama iz 1989. godine, objavljen u Službenom listu broj 10/89

Prema navedenom zakonu, banka se osniva potpisivanjem ugovora²³⁶ u formi dioničkog društva ili društva s ograničenom odgovornošću.²³⁷ Banku mogu osnivati inicijalno društvena pravna lica, dok fizička i strana lica mogu dobiti status osnivača kupovinom dionica iz emisije »B«²³⁸. Osnivački cenzus je iznosio 20 milijardi tadašnjih dinara. Po pitanju broja osnivača cenzus za osnivanje banke u formi dioničkog društva iznosio je minimum 10, odnosno 2 osnivača kada je u pitanju društvo s ograničenom odgovornošću. Narodnoj banci Jugoslavije povjereno je pravo izdavanja dozvola za osnivanje banaka, kao i vršenje godišnje izmjene cenzusa u svrhu očuvanja realne vrijednosti osnivačkog kapitala. Za materijalnu osnovu poslovanja određeno je uspostavljanje osnivačkog fonda, fondova rezervi banaka i drugih fondova prema potrebi, pri čemu sredstva uložena u osnivački fond predstavljaju trajno uložena sredstva i ne mogu se povlačiti, već samo prodavati²³⁹. Propisano je da bankom upravljaju osnivači, u zavisnosti o visini uložених sredstava. Organ upravljanja je skupština banke, izvršni organ je izvršni odbor, a na čelu banke se nalazi direktor imenovan od strane skupštine na osnovu javnog konkursa. Odlučivanje po pitanju kreditnih plasmana povjereno je kreditnom odboru, dok kontrolu poslovanja vrši nadzorni odbor. Interpretiranim Zakonom²⁴⁰ određeno je da banka samostalno obavlja svoje djelatnosti u cilju ostvarenja dobiti i da se pri tome obavezna pridržava načela solventnosti i likvidnosti.

Početak procesa tranzicije doveo je prvo do transformacije monobankarskog u višebankarski sistem, čime je eliminirana centralizacija jugoslovenskog bankarskog sistema. Isto je praćeno procesima deregulacije i nastankom mreže poslovnih banaka, koje sve više posluju kao profitno motivirana dionička društva, odnosno samostalni privredni subjekti, uz nadzornu ulogu centralne monetarne vlasti. Međutim, za suštinsku transformaciju bankarskog sistema tadašnje SFR Jugoslavije neophodno je bilo izvršiti simultane reforme u ostalim segmentima privrednog sistema, trebalo je povećati ekonomsku efikasnost, finansijsku disciplinu i tržišno orijentirati privredne subjekte.

²³⁶ A ne sporazuma.

²³⁷ Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama objavljen u Službenom listu broj 10/89 nije sadržao odredbu o osnivanju banke kao dioničkog društva, međutim, već juna iste godine, u SL broj 40/89 objavljen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bankama i gdje je uvrštena i navedena odredba.

²³⁸ Već juna iste godine, u SL broj 40/89 objavljen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bankama i gdje je uvrštena i navedena odredba.

²³⁹ Osnovna namjena im je obavljanje bankarskih poslova, ulaganje u druge banke, kao i za pokrivanje rizika po iskorištenju rezervi.

²⁴⁰ iz 1989.

2. Retrospektiva razvoja nacionalnog bankarskog sistema Bosne i Hercegovine

Bankarski sistem Bosne i Hercegovine, kao dio ukupnog ekonomskog i finansijskog sistema SFR Jugoslavije, bio je nedovoljno razvijen u poređenju sa sistemima u republikama Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji. Bosna i Hercegovina je spadala u najnerazvijenije republike bivše SFRJ. O tome svjedoči Zornić²⁴¹, ističući da je bruto domaći proizvod 1987. godine bivše jugoslovenske republike iznosio 68% prosjeka bruto domaćeg proizvoda bivše Jugoslavije, za skoro 70% je bio manji od bruto domaćeg proizvoda Slovenije, najrazvijenije republike tadašnje Jugoslavije. Kako je istaknuto u prethodnom dijelu istraživanja, SFRJ je bila država s dominantno planskom ekonomijom i obrisima tržišne ekonomije te ne iznenađuje što su značajne reforme u okviru ekonomskog sistema započete još prije devedesetih godina²⁴².

Konkretno, finansijski sistem SFRJ, težio je da se približi finansijskim sistemima Zapadne Evrope, s kojima se odvijala značajna ekonomska suradnja. Međutim, s izbijanjem konflikta u bivšoj Jugoslaviji, reforme nisu mogle biti implementirane. U period rata²⁴³ ekonomija Bosne i Hercegovine pretrpjela je ogromne štete i razaranja. U tom kontekstu, Zornić²⁴⁴, ukazuje da su dominantno posljedice bile izražene u proizvodnoj komponenti, navodeći kako je fizički obim proizvodnje sveden na svega 10% predratnog nivoa. Vanjske trgovine praktično nije ni bilo, osim određenih vidova prekogranične razmjene žitarica, aluminijuma i drveta. Pehar²⁴⁵ ističe da su karakteristike bosanskohercegovačkog političkog, pravnog i ekonomskog sistema devedesetih godina, direktan rezultat naslijeđa socijalističko-ekonomskog okruženja u kome je egzistirala, kao i dugotrajnih ratnih sukoba. Na osnovu navedenog, jasno se može zaključiti da su ratna razaranja ostavila posljedice po ukupan ekonomski, a time i bankarski sistem Bosne i Hercegovine.

²⁴¹ Zornić, M., str. 30

²⁴² Za vrijeme postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

²⁴³ Period od 1992. godine do 1995. godine.

²⁴⁴ Zornić, M., str. 30-32

²⁴⁵ Pehar, Ž., str. 1

Generalno, procjenjuje se da su nastale direktne i indirektne ratne štete u vrijednosti cca 115 milijardi USD²⁴⁶ po tržišnoj vrijednosti, gdje, kao direktne posljedice ratnih dešavanja Njemčević²⁴⁷ vidi uništeni ekonomski potencijal²⁴⁸, iskorištavanje prirodnih i privrednih potencijala, prije svih šumskog bogatstva te kompletni proizvodni programi, kao i masovan odliv ljudskog potencijala.

Nakon završetka ratnih sukoba nastupio je period velikih reformi, kako pravnog, tako i finansijskog sistema. Strategija razvoja bila je okrenuta pokretanju proizvodnje. Pehar²⁴⁹ dalje navodi, da je finansijski sistem u drugoj polovini devedesetih godina prošlog stoljeća bio zasnovan na administrativnim principima, paralelno s naglašenom nerazvijenošću i neefikasnošću, što svakako nije ostavljalo utisak da je u kratkom roku moguće, samostalno, bez pomoći međunarodnih razvojnih institucija, odgovoriti suvremenim potrebama tržišta i ubrzanom razvoju privrede.

Tabela br. 24: Osnovni ekonomski indikatori Bosne i Hercegovine u periodu 1997. - 2000.

Opis	Godina	1997.	1998.	1999.	2000.
Nominalni GDP (mld EUR)		3,3	3,7	4,6	5,5
GDP po glavi stanovnika		867	1.013	1.234	1.660
Stopa rasta GDP-a (%)		n.a.	n.a.	n.a.	5,5
Stopa rasta industrijske proizvodnje		n.a.	n.a.	n.a.	8,8
Godišnja stopa inflacije (%)		n.a.	n.a.	n.a.	4,8
Godišnja stopa nezaposlenosti (%)		n.a.	n.a.	n.a.	39,7
Devizne rezerve (mio EUR)		n.a.	n.a.	n.a.	522
Suficit/Deficit platnog prometa (mld EUR)		n.a.	n.a.	n.a.	-3,00
Direktne strane investicije (mio EUR)		n.a.	n.a.	n.a.	159
Učešće direktnih stranih investicija u GDP-u (%)		n.a.	n.a.	n.a.	2,9
Broj stanovnika (mio)		n.a.	n.a.	n.a.	3,30

Napomena: n.a. podrazumjeva da podaci nisu dostupni

Izvor: Zornić, M., str. 31

²⁴⁶ Federalni zavod za progamiranje razvoja Federacija Bosne i Hercegovine-Dokument "Strategija razvoja FBiH"

²⁴⁷ Njemčević, Dž., str. 93-113

²⁴⁸ Prije svega se misli na privredne subjekte i infrastrukturu.

²⁴⁹ Pehar, Ž., str 2.

BiH je nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir, novembra 1995. godine, uspjela zauzeti pravac privrednog rasta. Navedeni sporazum, podrazumjevaio je i osnivanje centralne banke, kao jedine odgovorne institucije za sprovođenje monetarno-kreditne politike²⁵⁰.

Posljedično, uslijedila je i reforma bankarskog sistema, kao nosioca stabilnosti finansijskog sektora te je bilo neophodno donijeti niz zakona koji reguliraju poslovanje banaka. Uz superviziju banaka od strane entitetskih agencija za bankarstvo i Centralne banke BiH, ovo je imalo pozitivan uticaj na stvaranje povoljne klime za ulazak stranih bankarskih grupacija na nacionalno tržište, o čemu će u nastavku disertacije biti više riječi. Kao najvažniji dio zakonskih okvira za regulaciju privatizacije bankarskog sistema mogu se izdvojiti slijedeći zakoni: Zakon o privatizaciji²⁵¹, kojim su se formirale entitetske agencije za privatizaciju, Zakon o privatizaciji preduzeća i banaka²⁵² te Zakon o stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini²⁵³, gdje se stranim pravnim i fizičkim licima daju jednaka prava kao i domaćim za ulaganja u finansijski odnosno bankarski sektor.

Kako je predhodno istaknuto, stabilnost finansijskog sistema ogleda se kroz stabilnost bankarskog sistema te je jasan motiv države da vrati povjerenje u bankarski sektor. Spomenuti zakonski okvir, pored stvaranja povoljnog ambijenta za funkcioniranje sistema, omogućio je i adekvatan nadzor i zaštitu deponenata. Kako Zornić²⁵⁴ ističe, dalji podsticaj razvoja bankarskog sistema BiH okrenut prema usmjeravanju obavljanja unutrašnjeg platnog prometa na poslovne banke i skretnje transakcija s tadašnjeg Zavoda za platni promet²⁵⁵. Došlo se do toga da poslovne banke budu jedini posrednici u obavljanja platnog prometa za pravna i fizička lica u zemlji i s inostranstvom.

²⁵⁰ Monetarna politika CBBiH je bitno ograničena, obzirom da je princip funkcioniranja definiran temeljem principa valutnog odbora (*Currency board*), koji podrazumjeva vezanost konvertibilne marke (KM, BAM) za inostranu valutu i to u fiksnom iznosu (u početku za DEM u odnosu 1:1, a kasnije za EUR u odnosu 1,95583 BAM za 1 EUR). Također, obaveze CBBiH izražene u domaćoj valuti (monetarna baza), moraju u cijelosti biti pokrivene konvertibilnom stranom valutom (deviznim rezervama).

²⁵¹ Zakon o privatizaciji "Sl. novine FBiH", br. 18/96 i 2/02

²⁵² Zakon o privatizaciji preduzeća i banaka "Službeni glasnik BiH", br. 14/98

²⁵³ Zakon o stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini "Službeni glasnik BiH", br. 17/98 i 13/03

²⁵⁴ Zornić, M., str. 38

²⁵⁵ 2001. godine

Komentirajući zakonski okvir kojim je reguliran bankarski sektor u Bosni i Hercegovini, može se izvesti stav da je poslovanje banaka regulirano Zakonima o bankama²⁵⁶ na entitetskom nivou, koji su u velikoj mjeri usaglašeni. Pored toga, donijeti su i entitetski zakoni o agenciji za bankarstvo²⁵⁷ kojim se definiraju ciljevi, nezavisnost, nadležnost i odgovornost agencija. Zakonom o CBBiH²⁵⁸, ovoj instituciji dodijeljena je uloga koordinatora nad entitetskim agencijama za bankarstvo u procesu supervizije banaka. Također, navedeni zakonski i podzakonski okviri kojim se regulira poslovanje komercijalnih banaka u saglasnosti su s međunarodnim standardima, a propisi koje donose entitetske agencije za bankarstvo temelje se na principima Bazelskog komiteta za superviziju banaka.

Na osnovu svega navedenog, zaključuje se da je nakon okončanja ratnih dešavanja, a uz pomoć čitavog niza međunarodnih institucija, bankarski sektor²⁵⁹ Bosne i Hercegovine dobio šansu da se reformira u skladu s principima tržišne ekonomije. Slično kao i u Evropskoj Uniji, finansijski sistem Bosne i Hercegovine se kreirao tako da je bankarskom sektoru data primarna uloga, u smislu stabilnosti ukupnog finansijskog sistema. Ove reforme su vrlo brzo dale dobre rezultate, što će biti istaknuto u nastavku istraživanja. Naime, privatizacija bankarskog sektora, koja je sprovedena u skladu s posebnim Zakonom²⁶⁰, a koji nije dozvoljavao upotrebu certifikata, pokazala se kao najuspješnija sprovedena reforma u ekonomiji poslijeratne BiH. Došlo je do formiranja povjerenja i stvaranja zdravog sistema, koji je doveo do rasta osnovnih parametara sektora, prije svega formiranja stabilnog finansijskog potencijala, kao posljedice konstantnog uvećanja depozita koje stanovništvo i privreda polažu u banke te kreditnih plasmana koje banke odobravaju svojim klijentima.

Svakako, prekretnica u razvoju bankarskog sektora, odnosila se na temeljno reguliran zakonski osnov, kao i uspješno sprovedenu privatizaciju banaka, na način da je veliki broj državnih banaka došao u privatno vlasništvo, ulaskom inostranih bankarskih grupacija u kapital bosanskohercegovačkih banaka.

²⁵⁶ Zakonima o bankama “Službene novine Federacije BiH” broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, i 28/03 i “Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12

²⁵⁷ Entitetski Zakoni o agenciji za bankarstvo “Službe novine Federacije BiH”, br. 9/96, 27/98, 45/00, 19/03, 59/06, 48/08, 34/12 i 77/12 i “Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 59/13

²⁵⁸ Zakon o CBBiH “Službeni glasnik BiH”, br. 1/97, 29/02, 8/03, 13/03, 14/03, 76/06 i 32/07

²⁵⁹ Osim poslovnih banaka, kao institucije bankarskog sistema BiH djeluju Centralna banka, entitetske agencije za bankarstvo (Agencija za bankarstvo Federacije BiH i Agencija za bankarstvo RS) i Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine.

²⁶⁰ Zakon o privatizaciji “Službeni glasnik BiH”, br. 14/98

U praksi se pokazalo ispravnim mišljenje da su državne banke po pravilu manje efikasne od banaka koje su u privatnom vlasnistvu, a posebno one koje su dio velikih bankarskih grupacija, budući da one imaju stručan kadar, razrađene poslovne procedure i mehanizme poslovanja, naprednu tehnologiju i drugo. Kozarić²⁶¹ je komentirajući uticaj kreditne aktivnosti na rast fundamentalnih makroekonomskih varijabli²⁶² jasno ukazao na način kako su analizirane tranzitorne ekonomije za kratko vrijeme, ukрупnjavanjem bankarskog sistema, privatizacijom društvenih banaka i ulaskom inostranih sredstava u kapital domaćih državnih banaka, uticale na rast kreditne aktivnosti na nivou sektora. On dovodi u vezu i rast kreditne aktivnosti sa rastom fundamentalnih makroekonomskih varijabli.

Tabela br. 25: Kreditni rast i uticaj na ekonomski razvoj tranzitornih ekonomija

Opis		Godina					
		2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Estonija (u mln EEK)	Ukupna kreditna aktivnost	34.253	40.715	49.976	69.175	92.559	125.480
	BDP	95.491	108.218	121.372	132.904	146.694	173.062
	Ukupna kreditna aktivnost/BDP	0,36	0,38	0,41	0,52	0,63	0,73
	Indeks potrošačkih cijena	100,00	105,73	109,51	110,98	114,36	119,04
	Trgovinski bilans	-181,80	-129,87	-518,53	-736,33	-945,10	-844,84
Bugarska (u mln US dolara)	Ukupna kreditna aktivnost	-	-	7.656	10.251	13.757	18.300
	BDP	26.753	29.709	32.402	34.629	38.823	42.797
	Ukupna kreditna aktivnost/BDP	-	-	0,24	0,30	0,35	0,43
	Indeks potrošačkih cijena	100,00	107,36	113,59	116,04	123,41	129,63
	Trgovinski bilans	-669,99	-1327,93	-1209,90	-2061,60	-2896,95	-4449,98
Hrvatska (u mln US dolara)	Kreditna aktivnost upućena produkcijama	31.612	38.341	47.016	49.427	53.372	62.079
	BDP	152.519	165.639	181.231	198.422	214.983	231.349
	Kreditna aktivnost upućena produkcijama/BDP	0,21	0,23	0,26	0,25	0,25	0,27
	Indeks potrošačkih cijena	100,00	103,764	105,500	107,368	109,547	113,208
	Trgovinski bilans	-947,342	-1158,32	-2477,97	-2317,57	-2538,05	-2820,81

Izvor: Kozarić, K., str. 122-140

Postoje i mišljenja, kako akademske tako i stručne javnosti da proces privatizacije u BiH nije efikasno obavljen te se u prvi plan ističe kako je priliv inostranog kapitala uvjetovao otuđivanje državne imovine.

²⁶¹ Kozarić, K., str. 122-140

²⁶² Kozarić, K., isto.

Neki smatraju da su strane bankarske grupacije zauzele kartelsku poziciju određujući pravila i prilike na tržištu radi sticanja sopstvenih visokih profita, a s ciljem iznošenja kapitala u zemlje porijekla. Zagovornici ovog stava ističu kako je sanacija bankarskog i privrednog sistema trebalo da idu u pravcu da značajne privredne i bankarske subjekte država zadrži u svom vlasništvu te ih restruktuiru, dodatno razvije, a tek ih onda postepeno prodaje inostranim partnerima. Na ovaj način banke bi obezbjedile više kapitala. Rezultati ankete i intervjua sprovedenih za potrebe ove disertacije, u bankarskom sektoru BiH, ukazuju na gotovo jedinstven stav bankarskih menadžera da je svojinska transformacija bankarskog sektora urađena kvalitetno, posebno kada se komparira sa drugim sektorima privrede. Inostrane bankarske grupacije, koje su na bankarsko tržište BiH ušle preuzimanjem domaćih banaka i u *green field* obliku, uglavnom su međunarodno prepoznate i renomirane. Kao takve, stvorile su stabilniji i razvijeniji sistem, u odnosu na sisteme u drugim sektorima BiH. Jedina primjedba anketiranih je da se možda, po ugledu na slovenački model, trebalo sanirati bankarski sektor pa ga takvog ustupiti inostranim bankarskim grupacijama, bez davanja *green field* dozvola. Međutim, anketirani su svjesni da bi to bio mnogo teži i duži process, obzirom na nedostatak sredstava u budžetu države, s neizvjesnim rokovima i ishodom. Imajući u vidu da su bivše republike SFRJ, u prvom redu Hrvatska i Srbija, reformirale svoje bankarske sisteme na identičan način i da bi svako odlaganje ovog procesa za BiH značilo još veće kašnjenje u razvoju, jedinstveni su u ocjeni da je ovaj izbor bio bolji. 2000. godine, otvaranjem granica inostranim investitorima, započeta je privatizacija bankarskog sektora BiH, uslijed nedostatka sredstava u budžetu države. Ulazak stranih grupacija u bosanskohercegovački bankarski sektor pokrenuo je proces jačanja banaka, zahvaljujući ulasku stranih sredstava u kapital sektora. U tom kontekstu, Coskun i Ilgun²⁶³ ističu da je u periodu od 1994. do 2008. godine, u bankarski sistem BiH investirano 1,2 milijarde eura, što zapravo predstavlja 22% ukupnih stranih direktnih investicija uložених u Bosnu i Hercegovinu.

Tabela br. 26: Direktne strane investicije u Bosni i Hercegovini (u milionima USD)

Godina Opis	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.*
BiH	0	0	100	90	146	119	266	382	708	579	710	2.023	1.200

Napomena: *Podaci u tabeli za 2008. godinu treba uvjetno shvatiti, obzirom da autori napominju da su procijenjeni (est.), a ne potvrđeni. Izvor: Coskun, A., Ilgun, E., str. 52

²⁶³ Coskun, A., Ilgun, E., str. 59

Investiranjem u bankarski sistem BiH vraćeno je povjerenje građana, što je povuklo i niz drugih pozitivnih efekata²⁶⁴ koje nosi jedan uređeni sistem pa je poslije dugog niza godina bankarski sistem BiH ostvario pozitivne rezultate. Preduvjet za to bio je čvrst zakonski okvir te je vraćeno povjerenje u sistem, što se zaključuje na osnovu povećanih depozita stanovništva za preko 150% samo u periodu od 2000. do 2003. U istom periodu, posljedično je došlo do rasta bilansne i vanbilansne aktive za 117,82%. Direktan rezultat je rast kreditne aktivnosti za preko 150%. Efekti privatizacije bankarskog sektora BiH primjetni su i na osnovu pozitivnog finansijskog rezultata, koji od 2000. godine ima uzlazni trend. Babić-Hadović i Burić²⁶⁵, komentirajući pozitivne efekte koje su direktne strane investicije imale na bankarski sistem BiH, u prvi plan izdvajaju profitabilnost, naglašavajući porast analiziranih parametara. Autori odvojeno posmatraju efekte koje je ulazak inostranog kapitala prouzrokovao na banke u Federaciji BiH i Republici Srpskoj²⁶⁶.

Tabela br. 27: Struktura vlasništva bankarskog sektora BiH prema učešću državnog, privatnog i stranog kapitala

Godina		2000.		2001.		2002.	
Opis		Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %
Dionični kapital bankarskog sektora BiH	Državni kapital	220.847	42,9	65.865	14,4	65.249	13,2
	Privatni kapital (rezidenti)	159.325	30,9	102.943	22,4	104.450	21,1
	Strani kapital (nerezidenti)	135.201	26,2	289.951	63,2	325.423	65,7
	Ukupno	515.373	100,00	458.756	100,00	497.122	100,00

Izvor: Babić, V., str.173

U funkciji razmatranja efekata koje je priliv stranog kapitala imao na bankarski sistem BiH, Babić²⁶⁷, dalje ističe karakteristike bankarskih sistema zemalja u tranziciji te u prvi plan stavlja jače prisustvo države u strukturi vlasništva i lošu finansijsku i zakonsku infrastrukturu.

²⁶⁴ Po pitanju poboljšanja performansi na nivou sektora.

²⁶⁵ Babić-Hadović, V., Burić, M., str. 127

²⁶⁶ Tabela br. 28: Profitabilnost bankarskog sektora FBiH i RS

²⁶⁷ Babić, V., str. 161

Na osnovu tabele br. 27, jasno se uočava da je zaključno sa 2001. godinom, u strukturi vlasništva nad kapitalom u bankarskom sektoru BiH, državno vlasništvo smanjeno za nešto više od 3,5 puta. Ta činjenica ne iznenađuje kad se zna da je zaključno s 2003. godinom, bankarski sektor profitabilniji, kad je svojinska transformacija gotovo bila okončana.

Tabela br. 28: Profitabilnost bankarskog sektora FBiH i RS

Opis		Godina	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Bankarski sektor FBH	Ukupan prihod / ukupna aktiva		3,81	8,62	7,52	10,43	9,02
	Ukupni rashodi koji ne potiču od kamata		4,79	9,83	8,00	10,00	7,83
	ROA		-1,02	-1,29	-0,48	0,43	1,09
	ROE		-8,78	-8,95	-5,14	2,57	8,33
Bankarski sektor RS	Neto dobit / ukupna aktiva		1,8	0,5	0,8	0,7	1,1
	Neto gubitak / ukupna pasiva		-1,4	-0,9	-1,2	-4,8	-4,7
	ROA		0,4	-0,4	-0,4	-4,1	-3,6
	ROE		1,1	-1,4	-1,5	-15,1	-15,6

Izvor: Babić-Hadović, V., Burić, M., Impact of foreign direct investments on the quality of services and development of the banking system in Bosnia and Herzegovina

Navedeni ukupan rast performansi na nivou sektora podržan je jačanjem kapitalne osnove za preko 56%, što potvrđuje i koeficijent adekvatnosti kapitala koji u 2003. godini iznosi 20,3%²⁶⁸.

Devedesetih godina bankarski sistem BiH karakteriziralo je odsustvo kreditne aktivnosti, nelikvidnost, odsustvo adekvatnog kapitala koji bi apsorbirao rizike poslovanja, što je bilo karakteristično za sve zemlje bivše Jugoslavije. Ako je postojala, ikakva, kreditna aktivnost u BiH, svakako je bila opterećena raznim društveno-političkim događajima.

²⁶⁸ Na osnovu izvještaja Agencija za Bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske

Podataka o BiH je malo (zbog ratnih dešavanja) pa će zaključci biti izvedeni na osnovu prikupljenih podataka o bankarskom sistemu SFRJ i na osnovu znatno prikupljenih podataka Narodne banke Srbije, kojih je znatno više. Problem nerentabilnosti, nelikvidnosti i nesolventnosti bankarskog sistema u BiH nastao je kao posljedica loših plasmana državnih banaka, neadekvatnog izbora projekata koji su kreditirani, a onda i kao posljedica rata i ratnih razaranja i njegovog finansiranja. Prilikom odobravanja kreditnih aranžmana poslovne banke nisu se rukovodile tržišnim principima, vrijednovanjem i selekcijom perspektivnih projekata. Odluke koje su donosile bile su pogrešne, što je izazivalo sve veće gubitke na nivou sektora. Ratna dejstva na prostorima BiH imala su veliki uticaj na ugrožavanje kompletnog privrednog i finansijskog sistema, time i bankarskog sektora. Rat je doprinio da do tada relativno uspješni privredni sistemi, koji su poslovali preko banaka, prestanu s radom i budu uništeni. Sve to je uticalo i na poslovanje bankarskog sistema uopće.

Tabela br. 29: Obim osnovnih agregata bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	1997.	1998.	1999.	2000.
Ukupna aktiva/pasiva		3.337	3.733	3.904	4.265
Kredit		2.440	2.921	2.781	3.017
Depoziti		1.382	1.663	1.820	1.954
Kapital		427	-	-	729

Izvor: Zaklan, D., str. 47-54

Napomena: Prikazani podaci razlikuju se od podataka koji će biti korišteni za analizu u narednom dijelu rada. Neslaganje je vjerojatno posljedica korištenja različitih izvora. Pretpostavlja se da je citirani autor koristio podatke CBBiH. Korišteni podaci u analizi III dijela disertacije preuzeti su od Agencije za bankarstvo Federacije BiH i Republike Srpske.

Prosječni godišnji rast aktive na nivou sektora posmatranog perioda bio je nešto veći od 8,5%. Kreditna aktivnost na nivou sektora bilježi pad 1999. godine za oko 5%, kada je inostrani capital već započeo prodor na bosanskohercegovačko tržište. Navedeni rezultat može se opravdati činjenicom da kapital na nivou sektora nije adekvatno mjereno.

Prije uspostavljanja jasne zakonske regulative kapital na nivou sektora bio je precijenjen, a s druge strane dolazi do značajnog smanjenja broja banaka, što je jedan od mogućih uticaja. Depozitna aktivnost sektora bilježi rast, kao i kapital, međutim navedene podatke treba shvatiti uvjetno, budući da način izračunavanja nije bio adekvatan i nije bio u skladu sa međunarodnim pravilima o izvještavanju.

Naredna tabela ukazuje na obim poslovne aktivnosti na nivou bankarskog sektora BiH. Analiza u fokus stavlja strukturu aktive i pasive. Primjećuje se da je s ulaskom inostranog kapitala došlo do značajnih promjena unutar analiziranih pozicija. Navedene pozicije bilježe rast, što svakako navodi na zaključak da je inostrani kapital pozitivno uticao na performanse sektora, korigirajući strukturu aktive i pasive u optimalnom smjeru. Navedeno je uticalo i na sektorsku strukturu plasmana te se jasno uočava da kreditna podrška državi stagnira i da su plasmani dominantno skoncentrirani u stanovništvo i privredu. Gledajući ročnu strukturu kreditne aktivnosti, zaključuje se da kratkoročni plasmani bilježe pad, a da se kreditna aktivnost na nivou sektora zasnivala dominantno na ročnijoj kreditnoj podršci. Što je i logično, imajući u vidu ratom iscrpljene privredne kapacitete. Rast kreditne aktivnosti podržan je rastom depozitnog potencijala poslovnih banaka, izazvanog rastom depozita stanovništva.

Tabela br. 30: Obim poslovne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

	Godina				Godina				Godina		
	Opis	1997.	2000.		Opis	1997.	2000.		Opis	1997.	2000.
Struktura aktive i pasive poslovnih banaka	Rezerve	239	287	Obim kreditne poslovnih banaka	Dežavi-kratkoročni	134	94	Obim depozita poslovnih banaka	Dežave	394	278
	Izostala aktiva	638	961		Privredi	2.134	2.548		Privredi	396	839
	Kredit	2.440	3.017		Stanovništvu	121	384		Stanovništvu	273	522
	Ukupni plasmani	3.337	4.265		Ostali	51	51		Ostali	119	295
	Depoziti	1.382	1.954		Ukupno	2.440	3.017		Ukupno depoziti	1.382	1.954
	Inostrane obaveze	1.528	1.382		-Kratkoročni	957	878		-od toga u domaćoj valuti	465	966
	Kapital	427	729		-Dugoročni	1.483	2.139		-od toga u inostranoj valuti	917	988
	Ukupni resursi	3.337	4.265								

Izvor: Zaklan, D., str. 47-63

Problem stare devizne štednje dugi niz godina opterećuje bankarski sistem Bosne i Hercegovine, što je u direktnoj vezi zatvaranja državnih banaka. Dug je nastao otuđivanjem štednje građana koji su do 1992. godine štedili novac u Ljubljanskoj banci, Jugobanci i Investbanci. Nakon završetka rata, povjereni novac bio je zamrznut. Obaveze po osnovu devizne štednje priznate su kao javni dug te su obe entitetske vlade 2007. godine, donijele plan za njegovu sanaciju.

Vlada Republike Srpske emitovala je obveznice po osnovu računa stare devizne štednje te je u roku od pet godina trebala isplatiti dug u ukupnom iznosu od 209,7 miliona KM glavnice²⁶⁹. Navedene obveznice su nominalne vrijednosti 1 KM, s rokom dospeljeća pet godina od dana emisije i fiksnom kamatnom stopom 2,5% godišnje²⁷⁰.

Zakonom o izmirenju obaveza na osnovu računa stare devizne štednje²⁷¹ u Federaciji BiH²⁷² regulirana je materija izmirenja navedenih obaveza u FBiH, po sličnim uvjetima kao i u Republici Srpskoj. Obaveze FBiH po osnovu računa stare devizne štednje građana procijenjene su na 1,15 milijardi maraka, a realni iznos ovih obaveza utvrđuje se u postupku verifikacije, što je preduvjet za izmirenje obaveza po ovom osnovu u skladu s Zakonom²⁷³.

Otuđivanje stare devizne štednje građana narušilo je povjerenje u bankarski sistem BiH šaljući stanovništvu negativne impulse. Nije drugačija situacija ni u drugih bivšim republikama SFRJ, a u prvom redu Srbije i Hrvatske²⁷⁴.

²⁶⁹ Izvještaj CBBiH

²⁷⁰ Otplata je predviđena u 10 polugodišnjih rata. Vlada Republike Srpske je do maja 2009. godine isplatila dvije polugodišnje rate: prva, u iznosu od 23,6 miliona KM dospjele krajem augusta 2008. godine i druga, u iznosu od 23,3 miliona KM, krajem februara naredne godine. U maju 2013. vlasnicima stare devizne štednje, koji su verificirali račune do 2010., uplaćen je prvi kupon četvrte emisije obveznica u visini 8,65 miliona KM. Zaključno s ovom isplatom do sada je isplaćeno 341,99 miliona KM.

²⁷¹ Zakon o izmirenju obaveza po osnovu računa stare devizne štednje Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine Federacije BiH", br.: 62/09 i 42/11

²⁷² U Federaciji BiH, od ukupno verificiranih 450 miliona KM stare devizne štednje, do kraja maja 2009. izmirena su 73 miliona KM koji se odnose na gotovinske isplate do iznosa od 1.000 KM po jednom verificiranom potraživanju. U septembru 2013. uplaćeno je 60,85 miliona KM za tri emisije obveznica stare devizne štednje, licima koja su verificirala deviznu štednju 2009. i 2010. godine.

²⁷³ Zakon o izmirenju obaveza po osnovu računa stare devizne štednje Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine Federacije BiH", br.: 62/09 i 42/11

²⁷⁴ U Saveznoj republici Jugoslaviji dug po osnovu stare devizne štednje, procenjen na 4,2 milijarde evra sa pripisanim kamatnim stopama i obračunatim kursnim razlikama za građane Republike Srbije i Republike Crne Gore, pretvoren je u oročeni depozit kod ovlašćenih banaka i postaje javni dug Savezne Republike Jugoslavije Zakonom o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana iz 2002. godine. Regulisanje ovog duga vrši se emitovanjem obveznica koje glase na evro, sa dinamikom dospeća do 2016. godine. Slična situacija je i u Hrvatskoj gde je dug procenjen na 5,03 milijarde DEM (oko 2,5 milijardi EUR).

Analiza, koja slijedi u narednom poglavlju, a u kontekstu dokazivanja hipoteze prvog reda kroz podršku dokazivanja pomoćnih hipoteza, u fokus će staviti tvrdnju kako je s dolaskom inostranih grupacija u bankarske sisteme BiH i Republike Srbije, iscrpljeni bankarski sistem sa kraja 90.-tih godina uspješno reformiran. To se dogodilo ukupnjavanjem banaka i svojinskom transformacijom, podržanu snažnim ulaskom “zdravih” inostranih sredstava u kapital banaka, jačanjem depozita kako privrede tako i stanovništva, kao i performansi na nivou sektora obje analizirane države.

Ulazak stranih bankarskih grupacija na tržište Bosne i Hercegovine otpočinje 1997. godine, a od 2002. godine, može se reći da bankarski sistem prelazi u većinsko vlasništvo inostranih investitora. Dolazak stranih bankarskih grupacija, od kojih su među prvim na bosanskohercegovačko tržište pristupile: Micro Enterprise Bank (sada ProCredit Bank d.d.), Turkish Ziraat Bank (sada ZiraatBank BH d.d.), Raiffeisen BANK, Volksbank (sada Sberbank BH d.d. Sarajevo i Sberbank a.d, Banja Luka), Zagrebačka banka (sada UniCredit), Hypo Alpe-Adria-Bank i još neke, bio je prirodan slijed procesa širenja inostranih investitora, obzirom na njihovo htijenje da za kratko vrijeme oplode svoj kapital po znatno višim stopama nego što je to slučaj u zemljama porijekla kapitala. Svakako, bilo je potrebno određeno vrijeme da se strani investitori uvjere da dolazak i ulaganje u bankarski sistem Bosne i Hercegovine za njih ima opravdanja. To je značilo stvoriti prije svega čvrst zakonski okvir po uzoru na međunarodnu regulativu.

Kao što je ranije istaknuto, među prvim bankarskim grupacijama, koje su svoj kapital unijele u bankarski sektor BiH, bila je Raiffeisen Zentralbank. Preuzela je većinski paket dionica Market Banke d.d. Sarajevo, osnovane 07. novembra 1992. godine, kao dioničarsko društvo s dominantnim učešćem privatnog kapitala (oko 90%). Prestanak ratnih dejstava, kao i aktivnosti koje su poduzete na obnovi Bosne i Hercegovine i njene ekonomije u značajnoj mjeri, uticali su kako na poboljšanje organizacije i kvalitet usluga koje je banka pružala u tom periodu, tako i na finansijske rezultate i pozitivan rast svih bilansnih pozicija. Banka je tokom poratnih godina ulagala veliki napor u svoj daljnji napredak i razvoj. Kvalitetom poslovanja vrlo brzo je dobila epitet uspješne i profitabilne banke. U skromnim uslovima domaćeg finansijskog okruženja, tadašnja Market Banka, uspjela je ojačati svoj kapital ulozima stranih ulagača, većinom u stranom vlasništvu.

Tabela br. 31: Raiffeisen BANK d.d. Bosna i Hercegovina

Raiffeisen Bank BiH d.d. Sarajevo													
Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Performansa banke													
Promijena statusa 1	Raiffeisen Zentralbank Österreich AG- Vienna (RZB) kupuje Market banku d.d. Sarajevo i mijenja ime u Raiffeisen BANK d.d. BiH (RBHB)												
Promijena statusa 2		RZB kupuje Hrvatsku Poštansku banku d.d. Mostar (HPB) i mijenja joj ime u Raiffeisen Bank Hrvatska poštanska banka d.d. Mostar (RBHPB)		RBHPB d.d. Mostar pripojena RBHB d.d. Sarajevo									
Promijena statusa 3													
Vlasništvo	Domaće pravnito u inostrano												
Kapital (000 KM)	26.837	34.683	59.212	91.656	133.753	169.444	200.279	279.449	357.610	367.006	371.924	501.100	497.458
Aktiva (000 KM)	224.592	744.277	990.492	1.394.518	2.043.448	2.494.767	3.098.319	3.814.370	4.295.545	4.211.709	3.741.683	4.048.059	3.714.336
Dobit (000 KM)	4.043	6.072	14.844	20.271	21.146	24.229	27.739	26.132	27.538	8.364	5.872	43.853	36.528
Broj poslovnica	9	9	27	56	61	67	74	91	98	95	92	92	92
Broj zaposlenih	247	517	702	1.070	1.106	1.195	1.348	1.543	1.745	1.669	1.630	1.576	1.552
Depoziti (000 KM)	174.965	644.382	800.007	1.043.861	1.462.463	1.659.404	2.073.040	2.486.628	2.531.128	2.723.778	2.625.669	2.946.418	2.754.807
Kreditni (000 KM)	107.211	293.74	550.231	852.463	1.108.120	1.390.628	1.860.363	2.496.221	2.928.418	2.432.496	2.372.407	2.554.036	2.423.230
Dionički kapital (000 KM)	26.836	25.100	37.622	49.306	73.306	84.833	104.391	168.934	237.388	237.388	237.388	237.388	237.388
ROA (neto dobit/aktiva) %	1,80	0,82	1,60	1,45	1,03	0,97	0,90	0,69	0,64	0,20	0,16	1,08	0,98
ROE (neto dobit/kapital) %	17,20	17,51	25,07	22,12	15,81	14,30	13,85	9,35	7,70	2,28	1,58	8,75	7,34
Koef.adekvat.kapitala (%)	-	-	11,60	12,70	13,5	14,1	12,9	13,4	14,4	14,3	14,9	16,0	15,7
Broj ATM-ova	-	1	13	26	39	63	91	117	144	156	182	201	217
Broj POS-ova		410	710	1179	1596	1960	2573	3246	3741	4349	4402	4684	4981

Izvor: Zvanični finansijski izvještaji analizirane poslovne banke

Većinski vlasnici su bili: European Bank for Reconstruction and Development 23,53%, Futura Investment Ltd. Douglas 13,74%, Soros Economic Development, Delaware 11,80% i DEG-Deutsche Investitions und Entwicklungsgesellschaft mbH Köln 11,57%. 21. jula 2000. godine Raiffeisen Zentralbank Österreich AG preuzela većinski paket dionica (89,71%) i banka mijenja ime u Raiffeisen *BANK* d.d. Bosna i Hercegovina. Banka se time integrirala u mrežu RZB-a. Ima svoje banke u 16 zemalja regiona Centralne i Istočne Europe. U maju 2001. godine, Raiffeisen Zentralbank Österreich AG je postala stopostotni vlasnik još jedne bosanskohercegovačke banke, Hrvatske poštanske banke d.d. Mostar, koja je ubrzo promijenila ime u Raiffeisen Bank HPB d.d. Mostar. Od 01.01.2003. godine, kada je Raiffeisen Bank HPB pripojena Raiffeisen *BANK* d.d. Bosna i Hercegovina, započelo je novo razdoblje u poslovanju banke. Realizacijom ovog projekta Banka je ojačala svoju poziciju na bh. tržištu i povećala bilansnu masu na preko milijardu KM te značajno proširila svoju poslovnu mrežu. Raiffesen *BANK* je s Agencijom za osiguranje depozita među prvima potpisala ugovor o osiguranju depozita.

Alfa i omega konkurentnosti Raiffeisen *BANK* na tržištu postignuto je zahvaljujući investiranju u nove tehnologije, iskusnom osoblje koje se stalno usavršava, individualnom pristupu klijentu i uvođenje novih savremenih proizvoda i usluga. Raiffeisen grupu u Bosni i Hercegovini, pored Raiffeisen *BANK* d.d. BiH, čine Raiffeisen *INVEST*, Raiffeisen *CAPITAL*, Raiffeisen *SAC* i Raiffeisen *LEASING*²⁷⁵.

Volksbank je 2000. godine na tržište Bosne i Hercegovine unijela kapital kao *green field* investiciju i osnovala Volksbank BH d.d. Sarajevo. Iz tabele se vidi da je banka konstantno uvećavala kapital. Već 2001. godine primjetan je rast preko 50%. Aktiva banke, također, pokazuje rastući trend, a od 2003. godine više od 50% aktive čini pozicija krediti. Rast kreditne aktivnosti podržan je konstantnim jačanjem kapitala banke, na šta ukazuje i konsantno visok koeficijent adekvatnosti kapitala. Kao jedna od vodećih banaka na bosansohercegovačkom tržištu 2007. godine, Volksbank BH d.d. Sarajevo kupuje većinski paket akcija Zepter Komerc banke a.d. Banja Luka.

²⁷⁵ <https://www.raiffeisenbank.ba/>

Tabela br. 32: Volksbank / Sberbank Group u BiH

Volksbank BiH d.d. Sarajevo															
Performanse banke		Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Status 1	Ušla na tržište BiH pod imenom Volksbank dd Sarajevo														Sberbank kupuje Volksbank i mijenja ime u Sberbank dd Sarajevo
Status 2															Sberbank kupuje Volksbank i mijenja ime u Sberbank ad B. Luka
Vlasništvo			inostrano												
Kapital (000 KM)		7.777	16.099	29.906	29.173	36.974	39.372	79.775	107.713	130.869	147.228	152.539	181.777		184.852
Aktiva (000 KM)		35.370	150.535	156.086	219.129	318.542	378.556	557.096	1.088.640	1.319.679	1.178.049	1.238.515	1.250.695		1.178.967
Dobit (000 KM)		-2.223	-3.901	-1.193	-734	1.201	2.817	2.662	6.937	7.070	6.109	5.858	7.022		3.149
Broj zaposlenih		48	76	122	158	193	233	285	574	590	567	558	567		615
Depoziti (000 KM)		-	113.049	104.526	135.664	183.053	218.761	286.826	684.429	1.102.203	934.534	962.392	961.332		873.741
Kreditni (000 KM)		-	40.444	69.401	118.172	202.311	247.617	373.282	655.154	894.544	852.256	862.944	872.527		1.005.273
Dionički kapital (000 KM)		-	-	-	30.000	34.000	34.000	47.000	65.967	70.728	70.728	70.728	70.728		70.728
ROA (%)		-	-	-	-	0,38	0,74	0,48	0,39 - 0,78	0,41 - 0,60	0,42 - 0,72	0,17 - 1,03	0,49 - 0,70		0,02 - 0,60
ROE (neto dobit/kapital) %		-	-	-	-	3,25	7,08	3,34	6,42 - 6,53	4,24 - 6,01	3,75 - 4,77	1,53 - 7,23	3,43 - 4,64		0,14 - 4,41
Koef.adekvat.kapitala (%)		-	-	35,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-

Izvor: Zvanični finansijski izvještaji analizirane poslovne banke

Volksbank International je 2012. godine prodata Sberbank. Dolazak Sberbank u BiH predstavlja svakako i novi početak u poslovanju ove banke u BiH. Nakon akvizicije od strane Sberbank u februaru 2012, otpočelo se sa značajnom transformacijom, kako bi prenijeli kvalitet Sber grupe i na Volksbank, a s ciljem da postanu jedna od vodećih u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine. Od 20. februara 2013. godine, Volksbanka u BiH (Volksbank BH d.d. Sarajevo i Volksbank a.d. Banja Luka) posluje kao članica Sberbank Europe AG koja upravlja mrežom od devet univerzalnih banaka u osam država Centralne i Istočne Evrope: Slovačkoj, Republici Češkoj, Mađarskoj, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Ukrajini. Grupa ukupno ima skoro 280 filijala i zapošljava 4.400 radnika²⁷⁶.

U Rusiji Sberbank drži 28% ukupne aktive ruskog bankarskog tržišta i zapošljava oko 240.000 radnika, što je čini najvećom bankom u zemlji. Osnivač i većinski vlasnik Sberbank je Centralna banka Ruske Federacije s vlasništvom nad 50% plus jednom dionicom s pravom glasa. Ostale dionice banke u vlasništvu su više od 245.000 ruskih i inozemnih malih dioničara (pravnih i fizičkih osoba te institucionalnih ulagača). Sberbank je jedna od najprofitabilnijih finansijskih institucija u svijetu i vodeća banka u Rusiji sa tradicijom od preko 170 godina poslovanja koja nudi nove proizvode zasnovane na najvišem kvalitetu i najsavremenijim tehnologijama. Kvalitet banke ogleda se u njenoj tržišnoj vrijednosti, koja iznosi 62,4 milijardi američkih dolara, a u bankarskom poslovanju sa stanovništvom banka se svrstava među prvih dvadeset u svijetu.

Prema tržišnoj vrijednosti zauzima treće mjesto u Evropi. O kvalitetu banke svjedoče i podaci *Bloomberg-a*, čiji podaci ukazuju da je cijena dionica Sberbank porasla za 25,5%. Od kraja 2011. godine, tržišna vrijednost banke je dostigla 76,1 milijardi dolara, što predstavlja 23.1% rasta u odnosu na prethodnu godinu²⁷⁷.

²⁷⁶ Podaci se odnose na drugu polovinu 2012. godine

²⁷⁷ <http://www.sberbank.ba/>

Slijedeća ključna bankarska grupacija koja posluje u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine je UniCredit Group²⁷⁸. Nastala je spajanjem UniCredit Zagrebačke banke i HVB Central Profit Banke 4.3.2008. godine.

S ukupnom aktivom većom od 3,7 milijarde KM i preko 930.000 klijenata, banka danas posluje kroz mrežu od 123 poslovnice na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Grupacija servisira tržište BiH preko UniCredit Bank d.d. Mostar i UniCredit Bank a.d. Banja Luka i UniCredit Leasing. S tržišnim udjelom aktive od 19,6% i ukupnim kapitalom od preko 432 miliona KM, UniCredit Grupa u Bosni i Hercegovini spada među vodeće banke na lokalnom tržištu²⁷⁹.

UniCredit Bank a.d. Banja Luka je banka kćerka UniCredit Bank Austria AG, članice UniCredit Group. Zajedno sa UniCredit, UniCredit Bank Austria AG rukovodi vodećom mrežom poslovnih jedinica u Centralnoj i Istočnoj Evropi sa preko 2900 poslovnih jedinica. Zapošljava 60.000 radnika koji servisiraju 17 miliona klijenata u dvadeset i četiri zemlje.

UniCredit Bank a.d. Banja Luka osnovana je 1911. godine, sa sjedištem u Banjoj Luci. Banka je s najdužom tradicijom poslovanja u Bosni i Hercegovini. U historiji dugoj više od 100 godina ova banka je prolazila kroz najrazličitije transformacije, uspješno poslujući u različitim pravnim i organizacionim formama u okviru većeg broja banaka i bankarskih sistema. Pod imenom Banjalučka banka d.d. Banja Luka prvi put se pojavljuje krajem 1989.godine, kao dioničarsko društvo s većinskim državnim kapitalom. Početkom 2002. godine izvršen je proces vlasničke transformacije i banka mijenja naziv u Nova Banjalučka Banka a.d. Banja Luka. Od 01. juna 2008. godine, Nova Banjalučka Banka posluje pod nazivom UniCredit Bank a.d. Banja Luka. Na osnovu tabele br. 33, koja ukazuje na performanse banke, nije teško zaključiti da je banka u kratkom vremenskom periodu postigla značajne rezultate i sve se više nameće kao ozbiljan kandidat za jednog od lidera u bankarskom sektoru i nosioca razvoja ekonomije u cjelini.

²⁷⁸ UniCredit je četvrta najveća banka u Evropi. Zajedno sa HVB Group i UniCredit Bank Austria AG.

²⁷⁹ <http://www.unicredit.ba/> i <http://www.unicreditbank-bl.ba/>

Tabela br. 33: UniCredit u BiH

UniCredit BiH Group														
Performansa banke	Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Promijena statusa 1		Zagrebačka banka BiH	Kupili Universal bank dd Sarajevo			Universal banka pripojena ZABAI promijena imena u UC ZABA dd				HVB CPB pripojena ZABAI promijena imane u UniCredit bank dd Mostar				
Promijena statusa 2				Osnovana HVB banka dd Sarajevo. Bank Austria kupila Central-profit banku		Central-profit banka dd Sarajevo pripojena HVB i promijena imena u HVB-CPB								
Promijena statusa 3				Nova Banjalučka banka kupljena od HVB			Nova banjalučka banka ad Banja Luka pripojena HVB-CPB			Promijena imena u UniCredit ad Banja Luka				
Status		ZABA		ZABA + Universal banka			UC ZABA	UC Mostar + UC B.Luka						
Vlasništvo							inostrano							
Kapital (000 KM)		27.339	22.867*	80.082	110.759	104.583	123.483	148.298	177.729	405.387	436.244	470.239	569.237	636.363
Aktiva (000 KM)		309.426	842.162	990.733	1.176.955	1.314.863	1.577.130	1.859.462	2.163.309	3.954.995	4.092.091	4.229.969	4.247.649	4.673.463
Dobit (000 KM)		1.731	-47.124**	8.936	24.993	8.848	19.192	24.896	29.748	31.309	29.406	32.031	58.185	67.290
Broj zaposlenih		400	681	752	785	755	790	840	840	1.938	1.895	1.844	1.781	1.731
Depoziti (000 KM)		261.910	755.660	840.176	930.249	1.072.190	1.203.813	1.451.397	1.721.990	2.924.749	3.099.756	3.193.378	3.179.496	3.560.796
Krediti (000 KM)		134.136	344.200	570.245	690.663	771.462	888.650	1.043.588	1.242.292	2.616.639	2.511.217	2.665.105	3.013.653	3.149.371
Dionički kapital (000 KM)		24.212	64.442	62.117	83.182	83.182	83.182	83.182	83.182	181.249	181.249	181.249	201.250	201.250
ROA (%)			0,00 - 0,99	0,03 - 1,31	1,70 - 2,41	0,67	1,22	1,34	1,38	0,08-0,93	0,01-0,85	0,06-0,88	1,17-1,41	1,42-1,52
ROE (%)			0,00 - 13,28	0,36 - 17,24	17,39 - 26,28	8,46	15,54	16,79	16,74	0,75-9,11	0,06-7,96	0,53-7,93	8,29-10,63	10,21-12,27
Koef.adekvat.kapitala (%)					14,83 - 16,28					14,8*	15,3*	13,6 - 15,8	16,1 - 17,2	16,5 - 17,6

Izvor: Zvanični finansijski izvještaji analizirane poslovne banke

Napomena: U 2001. godini * Universal banka dd Sarajevo imala negativan kapital od 19,472 mil. KM; **Universal banka dd Sarajevo imala gubitak od 52,748 mil.KM

Još jedna iz reda međunarodnih finansijskih grupacija, koja svoje poslovanje obavlja u BiH, je Hypo Alpe-Adria-Bank. Ulazak na nacionalno tržište obilježila je preuzimanjem Auro banke d.d. Vitez sredinom 2001. godine. U Bosni i Hercegovini posluje kroz banke: Hypo Alpe-Adria-Bank d.d. Mostar i Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka, kao i Hypo Alpe-Adria-Leasing d.o.o. Banja Luka i Hypo Alpe-Adria-Invest d.o.o. Mostar. Na tržištu je Republike Srpske od 2002. godine, kada je preuzet većinski dio dionica tadašnje Kristal banke a.d. Banja Luka. Od 24.7.2003. godine Kristal banka a.d. Banja Luka, članica Hypo grupe, posluje pod imenom Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka. Čvrsto zasnovana na poštovanju klijenata, njihovih potreba i posebnosti HypoAlpe-Adria-Bank nudi građanima i pravnim licima različite načine kreditiranja, bogatu paletu štednih proizvoda, unutrašnji i međunarodni platni promet, stručne savjetodavne usluge i podršku projektima, platne kartice, e-bankarstvo, banko osiguranje, kao i posebne uvjete za klijente koji posluju u regiji Alpe-Jadran.

Matična banka je osnovana 1896. godine u Klagenfurtu, Austriji, u stopostotnom vlasništvu države Austrije.

Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka je prema finansijskim pokazateljima za 2012. godinu ubjedljivo najveća banka na teritoriji Republike Srpske s aktivom od 1,4 milijarde KM. Lider je i na polju ukupnih depozita i kredita. Ukupan kapital banke je na kraju 2012. godine iznosio 242 miliona KM, što je do sada najveći iznos kapitala banke na ovom tržištu. Snagom kapitala, jednog od ključnih činilaca uspješnog poslovanja i najvažnijeg faktora kompenzacije rizika u bankama, Hypo banka ima poziciju jedne od najvećih finansijskih institucija u nacionalnom bankarstvu.

Privredna komora Republike Srpske izabrala je Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka za najuspješniju banku u Republici Srpskoj u 2005. i 2007. godini. Prestižna nagrada PK RS nije izostala ni u 2008., kada je Hypo banka nagrađena za najveća ulaganja u privredu Republike Srpske. Također, Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka dobitnik je "Posebnog priznanja za najveći plasman kreditnih sredstava u privredu Republike Srpske u 2011. godini".²⁸⁰

²⁸⁰ <http://www.hypo-alpe-adria.ba/> i <http://www.hypo-alpe-adria.rs.ba/>

Tabela br. 34: Hypo Alpe Adria Group u BiH

Hypo Alpe Adria Group														
Performanse banke	Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Promijena statusa 1	Hypo Alpe Adria Bank dd Mostar	Kapajin Auro bankin dd Mostar												
Promijena statusa 2				HAAB kupuje Kristal banku B.Luka	Kristal banka mijenja ime u HAAB ad B.Luka									
Status				HAAB Mostar + Kristal B.Luka	HAAB Mostar + HAAB B.Luka									
Vlasništvo	Inostrano													
Kapital (000 KM)	6.956	43.524	86.788	93.778	153.760	211.861	287.887	312.305	346.619	391.911	359.854	472.471	514.064	
Aktiva (000 KM)	117.531	232.170	670.298	1.131.315	1.631.665	2.245.431	2.877.713	4.080.410	4.346.708	3.888.510	3.547.145	3.001.007	2.809.433	
Dobit (000 KM)	-19.733	273	-15.469*	-13.021*	7.284	19.008	17.091	26.523	-9.582*	-17.847*	-187.321	-17.396*	-3.259*	
Broj zaposlenih		216	638	579	724	810	928	1.060	1.187	1.148	1.085	1.156	1.162	
Depoziti (000 KM)	68.827	149.239	546.327	1.001.273	1.456.525	1.960.376	2.497.476	3.573.208	3.620.327	3.137.855	2.653.470	2.041.858	1.896.782	
Kreditir (000 KM)	95.630	169.988	557.442	876.342	1.243.002	1.680.538	2.209.833	2.769.618	3.393.454	3.161.395	3.038.612	2.124.694	2.002.549	
Dionički kapital (000 KM)	32.534	32.534	93.963	113.963	163.963	194.837	240.820	240.837	303.837	318.837	368.512	322.168	342.168	
ROA (%)	-	-	-	0,00 - 0,07	0,01 - 0,68	0,77 - 0,90	0,43 - 0,84	0,51 - 0,77	(-0,78) - 0,49	(-0,86) - 0,14	(-7,46) - (-2,88)	(-2,62) - 1,61	(-0,79) - 0,56	
ROE (%)	-	-	-	0,00 - 0,75	0,20 - 6,09	7,92 - 8,55	4,42 - 7,94	9,52 - 7,1	(-9,96) - 6,06	(-10,57) - 0,67	(-93,53) - (-72,99)	(-17,05) - 9,93	(-4,07) - 3,23	
Koef.adekvat.kapitala (%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Izvor: Zvanični finansijski izvještaji analizirane poslovne banke

Napomena: 2002* Kristal banka ad B.Luka ostvarila gubitak 15,011 mil.KM; 2003* HAAB ad B.Luka ostvario gubitak 13,549 mil.KM; 2008* HAAB dd Mostar ostvario gubitak 19,015 mil.KM; 2009* HAAB dd Mostar ostvario gubitak 19,248 mil.KM; 2011* HAAB dd Mostar ostvario gubitak 40,639 mil.KM; 2012 * HAAB dd Mostar ostvario gubitak 11,084 mil.KM

Na osnovu analiziranih ključnih inostranih bankarskih grupacija, koje su svoje poslovanje otpočele na tržištu Bosne i Hercegovine, u periodu između 1997. i 2002. godine, unošenjem “zdravog” kapitala u bankarski sistem, nameće se zaključak da su za kratko vrijeme modernizirale poslovanje, kroz široku lepezu proizvoda namijenjenih složenim i specifičnim potrebama klijenata i tržišta. Ulaskom velikih bankarskih grupacija na bosanskohercegovačko bankarsko tržište otpočinje i značajan podsticaj kreditiranju privrede i stanovništva. Ubrizgavanjem finansijskih sredstava privredi i stanovništvu, posljedično, dolazi i do veće proizvodnje i potrošnje. Zaključuje se da je ulazak stranih bankarskih grupacija na bosanskohercegovačko tržište imalo aktivnu funkciju u jačanju realnog sektora, prije svega kroz niz pozitivnih efekata na standard života stanovništva. Osim toga, upliv inostranog kapitala u bankarski sistem BiH stabilizirao je ukupan finansijski sistem, vraćanjem povjerenja u poslovne banke.

Obzirom na predmet disertacije, u narednom dijelu istraživanja ćemo predstaviti analizu bankarskog sektora Republike Srbije devedesetih godina. Kako bi se akcenat stavio na testiranje teorijskih pretpostavki da priliv inostranog kapitala proizvodi značajne pozitivne promjene po pitanju performansi bankarskog sektora, a time i privrednog razvoja zemalja, jasno je da je neophodno prikazati kakav je bankarski sistem Srbije bio prije ulaska inostranih bankarskih grupacija.

Ključni problem prije ulaska inostranog kapitala odnosio se na nedostatak kapitala i neodgovarajuću kapitalnu adekvatnost, kao i u Bosni i Hercegovini. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu opadalo je tokom vremena, izazivajući nepovjerenje u bankarski sektor, a time i odsustvo kvalitetnog depozitnog i kreditnog potencijala. Ovakva struktura bankarskog sektora u krajnjoj instanci remetila je monetarnu i makroekonomsku stabilnost u posmatranoj zemlji.

Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala, u Republici Srbiji započeo je 2000.-te godine. Priliv stranih sredstava ulaskom u kapital banaka, uticao je na jačanje pojedinačnog finansijskog potencijala komercijalnih banaka te i ukupan privredni sistem. Za kratko vrijeme modernizirao je bankarsku mrežu, izmijenio način poslovanja stvorivši pogodan ambijent za povećanje konkurentnosti.

3. Retrospektiva razvoja bankarskog sistema Savezne Republike Jugoslavije

Privredni ambijent u kome su egzistirale jugoslovenske banke, determinirane naslijeđenim lošim materijalnim položajem privrednih subjekata, koji su i dalje upravljali komercijalno bankarskim sistemom, detaljno je opisan u prethodnom dijelu rada. Dogovorna ekonomija²⁸¹ prouzrokovala je da poslovne banke na vještački način održavaju svoje bilanse kompatibilnim sa zahtjevima regulatora²⁸².

Može se izvesti zaključak da su visoka koncentracija kredita, loša struktura plasmana odnosno visoka ulaganja u neprinosnu aktivu, niska stopa povrata kredita, nelikvidnost, kao i izostanak štednje i kvalitetnih depozita, bile osnovne karakteristike tadašnjeg jugoslovenskog bankarskog sektora. Također, ukoliko se u obzir uzme velika izloženost kreditnom i tržišnom riziku²⁸³, jasno se može zaključiti da bankarski sektor SRJ nije bio adekvatno kapitaliziran.

Na osnovu godišnjih izvještaja NBJ o poslovanju banaka za period 1992. - 1993. godine, zaključuje se da najveći broj banaka zapostavljao kvalitet poslovanja, konstantno uvećavajući kreditnu aktivnost, a pri tome ne vodeći računa o visini i strukturi kapitala. 1992. godine u SRJ je poslovalo ukupno 92 banke, od čega je 45 transformiranih i 51 novoosnovana²⁸⁴. Iznenadjujuće je da su novoosnovane banke pokazale neodrživost poslovanja²⁸⁵, obzirom da ih je više od 50% imalo kapital ispod 50 miliona tadašnjih dinara, kod pet banaka je koeficijent adekvatnosti kapitala bio ispod dozvoljenog minimuma, dok je kod dvadeset i jedne banke koeficijent učešća velikih i najvećih mogućih kredita značajno prevazilazio dozvoljeni maksimum. Iz navedenog proizilazi da su banke značajno uvećale kreditnu aktivnost²⁸⁶, a naročito plasmane prema određenim licima ili osnivačima. Takva aktivnost prouzrokovala je izloženost banke prema jednom licu, a ako se tome doda i neadekvatna procjena kreditne sposobnosti korisnika sredstava, jasno je da se stepen izloženosti kreditnom riziku drastično uvećavao, uz istovremenu stagnaciju kapitala.

²⁸¹ Kao odlika privrednog ambijenta SFRJ

²⁸² Proklamovani od strane Narodne banke

²⁸³ Pod tržišnim rizikom autor podrazumjeva kamatni i valutni rizik.

²⁸⁴ Po osnovu Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama iz 1989. godine, a koje su tim zakonom transformirane u poslovne banke.

²⁸⁵ Novoosnovane banke nisu opterećene prenijetim gubicima iz ranijeg perioda.

²⁸⁶ Uz neadekvatne izvore sredstava

Slična situacija karakterizirala je i narednu, 1993. godinu, s tim što je broj banaka u sistemu povećan na stotinu šest, od kojih je pedeset osam bilo novoosnovanih, a četrdeset šest transformiranih.

Godišnji izvještaj poslovanja bankarskog sektora²⁸⁷ pokazuju da je kod ukupno četrdeset banaka koeficijent velikih i najvećih mogućih kredita prevazilazio dozvoljeni maksimum. Naglašena je zavisnost banaka o malom broju klijenata. Ukupno jedanaest banaka iskazalo je negativan neto kapital, od čega devet zbog velikog učešća potencijalnih gubitaka, a samo dvije zbog tekućih gubitaka. Zaključuje se da je skoro polovina bankarskog sektora izložena gubicima, obzirom da su plasmani upućeni vrlo koncentrirano. Osim toga, spomenuta sredstva su obezbijeđena iz nekvalitetnih izvora i uz neadekvatan prirast kapitala.

U nastavku rada biće izvedeni dokazi²⁸⁸ o nesolidnoj kapitaliziranosti bankarskog sektora SRJ, prije svega ističući reklasifikovan bilans stanja poslovnih banaka tadašnje Jugoslavije.

Tabela br. 35: Reklasifikovan bilans stanja jugoslovenskih banaka (u 000 dinara)

Opis	31.12.1994.		31.12.1995.		31.12.1996.	
	Iznos	Učešće (%)	Iznos	Učešće (%)	Iznos	Učešće (%)
Ukupna bilansna aktiva	21.602.288	10,81	66.696.774	9,45	76.480.015	13,31
Vanbankarska aktiva	7.891.360	-	25.613.486	-	23.485.941	-
Ukupna bilansna suma	29.493.648	7,92	92.304.260	6,83	99.965.956	10,18
Kapital i dugoročne rezervacije	2.334.939	-	6.303.440	-	10.181.176	-

Izvor: Narodna banka Srbije, Godišnji izvještaj za 1994. - 1996. godinu

Tabelom je istaknuto da se učešće kapitala i dugoročnih rezervacija u ukupnoj bilansnoj sumi kretao u prosjeku između 9,45% i 13,31%.

²⁸⁷ Na osnovu Godišnjeg izvještaja NBJ za 1993. godinu

²⁸⁸ Na bazi podataka iz Godišnjih izvještaja NBJ za 1994., 1995. i 1996. godinu

Također, primijetan je naglašen rast iznosa kapitala s dugoročnim rezervacijama, ali rast nije bio realnog karaktera, već je izazvan devalvacijom dinara²⁸⁹, a koja je uzrokovala smanjenje dinarskog podbilansa te se odnos između deviznog i dinarskog podbilansa poremetio.

Stepen pokrivenosti bilansne aktive kapitalom, kod banaka tadašnje Jugoslavije, djeluje zadovoljavajuće. Međutim, radi preciznije analize, neophodno je uzeti u obzir parametre kao što su: stepen izloženosti setu bankarskih i nebankarskih rizika, činjenica da poslovno bankarstvo u dugom nizu godina iskazuje isključivo gubitak koji nastaje nakon revalorizacije kapitala i prije oporezivanja, kao i to da najveći dio prihoda potiče od pozitivnih kursnih razlika, dok prihodi od kamata teže nuli. Svi uključeni parametri, potvrđuju prethodnu tvrdnju da je jugoslovensko bankarstvo bilo neadekvatno kapitalizirano.

U prilog gore navedenim tvrdnjama govori i detaljnija analiza jedne od ključnih karakteristika bankarskog sistema SRJ u posljednjoj deceniji XX. stoljeća. Neadekvatna valutna struktura ukupnog kapitala²⁹⁰ odnosno kapital s dugoročnim rezerviranjima skoro u cijelosti se nalazio u dinarskom podbilansu, a taj procenat se permanentno povećavao (sa 95% u 1994. godini na 97% u 1995. godini).

Tabela br. 36: Valutna struktura kapitala

Godina	1994.			1995.			1996.		
Opis	Iznos	% učešća u bilansnoj pasivi	% učešća u kapitalu i dugoročnim rezervacijama	Iznos	% učešća u bilansnoj pasivi	% učešća u kapitalu i dugoročnim rezervacijama	Iznos	% učešća u bilansnoj pasivi	% učešća u kapitalu i dugoročnim rezervacijama
Kapital i dugoročne rezervacije									
UKUPNO	2.335	10,8	-	6.303	9,45	-	10.181	13,31	-
Dinarski podbilans	2.232	10,3	95,59	6.131	9,19	97,3	9.888	12,93	97,12
Devizni podbilans	103	0,5	4,41	173	0,26	2,7	293	0,38	2,88

Izvor: Narodna banka Srbije, Godišnji izvještaj za 1994. - 1996. godinu

Neadekvatna valutna struktura činila je poziciju kapitala s dugoročnim rezervacijama vrlo izloženom devizno-kursnom riziku.

²⁸⁹ Sredinom posljednjeg kvartala 1995. godine.

²⁹⁰ Tabela br. 36

Stoga i ne iznenađuje odluka jugoslovenskih banaka da pretvore kapital u osnovna sredstva odnosno izvrše sterilizaciju kapitala i to u iznosu koji prelazi 50% ukupne sume. Druga polovina kapitala nalazila se u veoma rizičnoj formi, domaćem novcu²⁹¹, koga je odlikovalo permanentno obezvrijeđivanje vrijednosti pod uticajem naglašenih inflatornih pritisaka.

Zakon o bankama iz 1993. godine²⁹² predviđao je da učešće kapitala u ukupnoj pasivi ne treba biti manje od 20%, kako bi se zaštitila vlasnička prava deponenata. Iz prikazane serije podataka²⁹³, zaključuje se da ni ovaj uvjet nije bio ispunjen²⁹⁴ i predstavlja još jedan parametar koji govori o neadekvatnosti kapitala jugoslovenskog bankarstva i neophodnosti njegovog restrukturiranja.

Tabela br. 37: Učešće kapitala u bilansnoj pasivi

Opis	Godina	1994.	1995.	1996.
Procenat učešća kapitala u bilansnoj pasivi		9,05%	7,90%	10,00%

Izvor: Narodna banka Srbije, Godišnji izvještaj za 1994. - 1996. godinu

²⁹¹ YUD

²⁹² Zakon o bankama i drugim finansijskim institucijama, Službeni list SRJ br 32/93 i 24/94

²⁹³ Tabela br. 36

²⁹⁴ Što ukazuje na neophodnost restrukturiranja bankarskog sektora-zapažanje autora.

U nastavku rada pažnja će biti posvećena koeficijentu adekvatnosti kapitala jugoslovenskog bankarskog sektora, tj. njegovom postupnom određivanju. Kontrola boniteta banaka uvedena je 1989. godine Zakonom o bankama i drugim finansijskim organizacijama²⁹⁵, koja se bazirala na preporukama Bazelskog komiteta i na direktivama Evropske unije²⁹⁶.

Za potrebe ovog rada, najznačajniji je pokazatelj koji se odnosi na koeficijent kapitalne adekvatnosti. Prije analize ostvarenog koeficijenta u jugoslovenskom bankarstvu u prethodnom periodu, potrebno je reći više o propisanom načinu njegovog izračunavanja. Kao osnova prihvaćen je *ratio* koji u odnos stavlja neto kapital i rizikom ponderisanu aktivu. Odlukom o bližim uvjetima primjene člana 26. i 27. Zakona o bankama²⁹⁷, predviđeno je da se kapital banke, za potrebe utvrđivanja koeficijenta adekvatnosti kapitala, izračunava na slijedeći način:

(11)

$$\text{Kapital} = (\text{osnovni} + \text{dopunski})^{298} - \text{odbitne stavke od ukupnog kapitala}$$

Pri čemu je određen slijedeći obrazac (tabela br. 38) za formuliranje navedenih veličina:²⁹⁹

²⁹⁵ Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama, član 26 i 27, Službeni list 10/89., Biblioteka NBS

²⁹⁶ Navedenim zakonom definirani su slijedeći pokazatelji poslovanja: minimalni iznos novčanog dijela dioničkog kapitala, kao razlika između dioničkog kapitala uvećanog za revalorizacione rezerve koje se odnose na dionički kapital i zbira stalnih sredstava, neuplaćenog upisanog kapitala, sopstvenih dionica i gubitaka iznad rezervi; koeficijent adekvatnosti kapitala - kao zahtjev da kapital iznosi najmanje 8% ukupnog iznosa rizične bilansne i vanbilansne aktive. Također, da učešće kapitala u pasivi banke iznosi najmanje 20%; odnos kratkoročnih plasmana i kratkoročnih izvora da bude najmanje jednak 100%; odnos devizne aktive i devizne pasive bude u rasponu od 95 - 105%; koeficijent velikih i najvećih kredita u maksimalnom iznosu od 80%; koeficijent učešća u kapitalu drugih pravnih lica najviše 15% od kapitala banke; koeficijent učešća u kapitalu banaka i drugih finansijskih organizacija bude najviše 60% od kapitala banke i koeficijent plasmana u osnovna sredstva 20% najviše.

²⁹⁷ Zakon o bankama i drugim finansijskim institucijama, Službeni list SRJ br. 32/93. i 24/94.

²⁹⁸ U obračun je moguće uključiti dio dopunskog kapitala u iznosu koji je maksimalno jednak osnovnom kapitalu. Također, iznos subordiniranih rezervi koje se uključuju u obračun koeficijenta adekvatnosti kapitala može ići do visine 50% osnovnog kapitala banke.

²⁹⁹ Zakon o bankama i drugim finansijskim institucijama, Službeni list SRJ br. 32/93. i 24/94.

Tabela br. 38: Šema za utvrđivanje kapitala pri izračunavanju kapitalne adekvatnosti (I)

OSNOVNI KAPITAL
Novčani dio dioničkog kapitala po osnovu običnih i prioritetnih dionica
Nenovčani dio dioničkog kapitala po osnovu običnih i prioritetnih dionica
Emisiona premija banke
Rezerve banke – osim rezervi za neidentifikovane gubitke
Dio neraspoređene dobiti - iz ranijih godina - iz tekuće godine (podaci iz godišnjih izvještaja)
ODBITNE STAVKE
Stечene vlastite dionice
Nepokriveni gubitak - iz ranijih godina - iz tekuće godine (podaci iz godišnjih izvještaja)
Nematerijalna ulaganja
Potraživanja od dioničara banke sa učešćem u kapitalu iznad 10%, koja nisu odobrena u skladu sa tržišnim uvjetima
Potraživanja od članova upravnog i nadzornog odbora, direktora i lica sa posebnim ovlaštenjima, koja nisu odobrena u skladu sa tržišnim uvjetima
Privremeni gubitak u toku godine
DOPUNSKI KAPITAL*
Novčani dio dioničkog kapitala po osnovu prioritetnih kumulativnih dionica
Nenovčani dio dioničkog kapitala po osnovu prioritetnih kumulativnih dionica
Rezerva za neidentifikovane gubitke
Revalorizacija osnovnih sredstava i učešća u kapitalu
Subordinirane rezerve**
UKUPAN KAPITAL
ODBITNE STAVKE OD UKUPNOG KAPITALA
Učešće u kapitalu druge banke veće od 10% kapitala druge banke
Subordinirana potraživanja od druge banke u kojoj banka posjeduje više od 10% kapitala
Nedostajući iznos rezerve za pokriće neidentifikovanih gubitaka
KAPITAL

Napomena: * U obračun je moguće uključiti dio dopunskog kapitala u iznosu koji je maksimalno jednak osnovnom kapitalu; ** Iznos ovih rezervi koje se uključuju u obračun koeficijenta adekvatnosti kapitala može ići do visine 50% osnovnog kapitala banke.

Izvor: Narodna banka Jugoslavije - „Metodologija za izračunavanje adekvatnosti kapitala i rizične aktive banaka”

Posljednju deceniju XX. stoljeća bankarski sektor je iskazivao znatnu subkapitaliziranost, koja je proisticala iz veoma loše struktuiranog kapitalnog stoka poslovnih banaka i ostalih već navedenih faktora. I pored ovakve kvalifikacije bankarskog sektora, ono što stvara dilemu jeste koeficijent kapitalne adekvatnosti takvog bankarstva.

Naime, jugoslovenske poslovne banke, ne samo da su zadovoljavale ovaj pokazatelj poslovanja, već su i premašivale njegovu minimalnu vrijednost od 8%, o čemu svjedoči naredna tabela:

Tabela br. 39: Koeficijent kapitalne adekvatnosti poslovnih banaka u SRJ

Opis	Godina	1994.	1995.	1996.
Koeficijent kapitalne adekvatnosti		10,02%	8,12%	9,53%

Izvor: Narodna banka Srbije, Godišnji izvještaj za 1994. - 1996. godinu

Postojanje ovako visokih koeficijenata kapitalne adekvatnosti u posmatranom periodu i stanju bankarskog sistema SR Jugoslavije, realno je objašnjiv. Svakako nije riječ o „zdravom“ kapitalnom stoku banaka, već su razlozi svedeni na neadekvatnu primjenu osnovnih smjernica za utvrđivanje rizičnosti aktive i primjenu neadekvatnih pondera, kao i na nerealnom obračunu vrijednosti kapitala. Na pojedinim dijelovima aktive, a riječ je o najvećem dijelu rizičnih kredita, primijenjivali su se pogrešni ponderi. Dospjeli rizični krediti stalno su se obnavljali pod „nuždom“, a veličina kojom su ponderisani bila je znatno manja u odnosu na realnu, čime su potcijenjena sredstva i rezerve za pokriće gubitaka. S druge strane, visina kapitala je u knjigovodstvenim izvještajima prikazivana u mnogo većem iznosu od realnog. Ovako je precijenjen kapital umanjivan za potcijenjene rezervacije po osnovu potencijalnih gubitaka, a kao rezultat dobijao se brojilac u nerealno visokom iznosu. Precijenjen kapital u brojiocu zatim je stavljan u odnos sa potcijenjenom rizičnom aktivom u imeniocu i dobijao se pokazatelj koji nije odgovarao stvarnom stanju kapitalne adekvatnosti bankarstva SRJ.

Zakonom o bankama i drugim finansijskim organizacijama³⁰⁰ previđa da banka prema jednom licu ne može biti izložena više od 80% kapitala po osnovu plasmana u vidu velikih i najvećih mogućih kredita.

Tabela br. 40: Učešće velikih i najvećih mogućih kredita u ukupnom kapitalu

Opis	Godina	1994.	1995.	1996.
Prosječan koeficijent učešća velikih i najvećih mogućih kredita u ukupnom bankarskom kapitalu		475,40%	545,56%	366,77%

Izvor: Narodna banka Srbije, Godišnji izvještaj za 1994. - 1996. godinu

Velika izloženost prema jednom licu nesigurno je ulaganje, pogotovu ukoliko se zna da takvo ulaganje prijeti banci da dijeli „sudbinu“ pretpostavljenog klijenta.

U nastavku rada analiziraće se odabrani pokazatelji poslovanja bankarskog sektora SRJ prikupljenih na osnovu dostupnih podataka iz godišnjeg izvještaja NBJ za period 1997. - 2000. godina.

Tabela br. 41. Pokazatelji poslovanja bankarskog sektora SRJ

u %

Opis	Godina	1997.	1998.	1999.	2000.
Koeficijent adekvatnosti kapitala		9,96	8,0	11,4	0,7
Učešće kapitala u pasivi		11,23	9,9	11,1	1,6
Odnos kratkoročnih plasmana i kratkoročnih izvora sredstava		153,50	169,9	134,9	138,0
Odnos devizne pasive i devizne aktive		9,10	95,7	94,8	96,0
Koeficijent velikih i najvećih mogućih kredita		377,69	461,7	127,4	3.928,9
Koeficijent trajnih ulaganja u preduzeća		10,48	9,3	10,3	17,9
Koeficijent trajnih ulaganja u banke		11,26	9,5	12,4	33,3
Koeficijent plasmana u osnovna sredstva		35,51	33,2	35,2	149,8
Učešće potencijalnih gubitaka u kapitalu		-	35,5	26,1	-

Izvor: Godišnji izvještaji NBJ 1997., 1998., 1999. i 2000.

³⁰⁰ Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama, član 26 i 27, Službeni list 10/89., Biblioteka NBS

Analizirajući odabrane pokazatelje bankarskog sektora SR Jugoslavije zaključuje se da zahtjev u pogledu minimalnih iznosa kapitala prema ukupnom iznosu rizične bilansne i vanbilansne aktive prati trend prethodnih godina, tj. da je iznad propisanog minimuma, što rezultira nerealno obračunatom vrijednosti kapitala, a u skladu s tim i koeficijenta. Drastičan pad primijetan je u 2000. godini, što je rezultat učešća 81% u ukupne bilansne sume četrnaest „transformiranih“ banaka koje su iskazale niži koeficijent adekvatnosti kapitala od propisanog minimuma.

Procentualno učešće kapitala u bilansnoj pasivi, kao pokazatelj zaštite vlasničkih prava depozitara, drastično je pao ispod propisanog minimuma od 20%³⁰¹ te predstavlja parametar koji ukazuje na neadekvatnost kapitala jugoslovenskog bankarstva. Naime, signifikantno odstupanje od trenda primjetno je u 2000.-toj godini, gdje učešće kapitala u pasivi iznosi 1,6% zbog negativnog kapitala kod pet banaka koje dominantno učestvuju u bilansnoj sumi sektora.

Na osnovu Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama³⁰², odnos kratkoročnih plasmana i kratkoročnih izvora sredstava trebao bi biti jednak ili veći od 100%. Po tom osnovu, banke zadovoljavaju zahtjev regulatora tokom analiziranog perioda. U pogledu odnosa devizne pasive i devizne aktive, Zakon dalje sugerira raspon od 95 - 105%, zbog čega se uočava drastično odstupanje u 1997. godini.

U pogledu ulaganja, na osnovu koeficijenta velikih i najvećih mogućih kredita primjećuje se veliko odstupanje od zakonski propisanog maksimuma. U 2000.-toj godini spomenuti koeficijent iznosi 3.928,9%, što ukazuje na rizično poslovanje banaka i stepen zavisnosti od malog broja klijenata, dovodeći u pitanje njihovo dalje poslovanje i finansijski položaj, uslijed nemogućnosti klijenata da odgovore ugovorenim obavezama.

Komentirajući koeficijent trajnih ulaganja u kapitalu preduzeća³⁰³, primjećuje se odstupanje u posljednjoj posmatranoj godini. Iznosi 17,9%, što je rezultat iskazanog koeficijenta banaka iz Republike Srbije u visini od preko 30%. Koeficijent učešća u kapitalu banaka i drugih finansijskih organizacija povećan je za 33,3% i kreće se u dozvoljenim okvirima.

³⁰¹ Zakon o bankama i drugim finansijskim institucijama 1989. godine

³⁰² Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama, član 26 i 27, Službeni list 10/89, Biblioteka NBS

³⁰³ Na osnovu zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama dozvoljeno je najviše 15%

Primijetno je odstupanje u pogledu plasmana banaka u osnovna sredstva. Naime, tokom posmatranog perioda koeficijenti su na znatno višem nivou od propisanog maksimuma, a naglašeno visok koeficijent primjetan je u 2000.-toj godini, što je rezultat revalorizacije osnovnih sredstava i kapitala, kao i visine iskazanih gubitaka. Odstupanje od dozvoljenog maksimuma ukazuje na značajnu imobilizaciju osnovnih sredstava i smanjenje kamatonosne aktive odnosno nižu profitabilnost bankarskog sektora SR Jugoslavije.

Na osnovu svega navedenog zaključuje se da pored neadekvatne strukture i ustaljene prakse prikazivanja nerealno visokog koeficijenta adekvatnosti kapitala, u vrijeme kada se čitav „tranzitorni blok“ uveliko mijenja, bankarski sistem SR Jugoslavije istrajava na averzji prema inostranim međunarodno prihvaćenim propisima pa i na uplivu inostranih sredstava u kapitalne strukture. Ovakav iscrpljujući nacionalni bankarski potencijal bio je sve do 2001. godine, kada jugoslovenski bankarski sektor prelazi na iskazivanje strukture kapitala u skladu s preporukama Bazelskog sporazuma, direktivama Evropske unije i zahtjevima Međunarodnih računovodstvenih standarda, kao i na primjenu realnih pondera pri izračunavanju rizične aktive. O ovome ćemo govoriti više u nastavku rada.

III UTICAJ PRILIVA INOSTRANOG KAPITALA NA PERFORMANSE BANKARSKIH SEKTORA BOSNE I HERCEGOVINE I REPUBLIKE SRBIJE

1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na bankarske sektore Bosne i Hercegovine i Republike Srbije

Kroz navedenu empirijsku analizu bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije dat je ultimativan stav uticaja priliva inostranog kapitala na ukupan kapitalni stok i pokazatelje performansnosti bankarskih sistema u obje zemlje. Analizom se došlo do zaključka da obje zemlje imaju dvije ključne karakteristike. Prva se odnosi na zajedničko naslijeđe. Naime, obje zemlje su bile u sastavu SFR Jugoslavije, a jugoslovensko bankarstvo³⁰⁴ je karakterizirao nizak nivo kapitala i kapitalne adekvatnosti, što svakako nije omogućavalo dinamičan razvoj bankarskih organizacionih struktura i adekvatnog kreditiranja, kako privrede tako i stanovništva. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu opadalo je tokom vremena, izazivajući nepovjerenje u bankarski sektor, a time i odsustvo kvalitetnog depozitno-kreditnog potencijala. Struktura bankarskih sektora narušavala je monetarnu i makroekonomsku stabilnost. Druga zajednička karakteristika odnosi se na proces promjena svojinske transformacije bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, započet 2000.- te godine, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala u kapitalne strukture obje analizirane zemlje.

³⁰⁴Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) je bila država koja je stvorena 27. aprila 1992. odlukom Saveznog izvršnog vijeća SFRJ, kao zajednička država Republike Srbije i Republike Crne Gore. Vojvodina i Kosovo i Metohija imale su, uslijed multietničnosti, status autonomnih pokrajina u okviru Republike Srbije, ali s mnogo manje nadležnosti, u odnosu na one iz vremena SFRJ. Savezna Republika Jugoslavija je ujedno nastala raspadom SFRJ, početkom devedesetih godina prošloga stoljeća. Taj naziv država nosi sve do 04.02.2003. godine, kada se mijenja ustavnom poveljom u Srbija i Crna Gora. Svaka od država imala je svoju ekonomsku politiku, Centralnu banku, kao i valutu. Također, Poveljom je propisano da svaka država može tražiti punu nezavisnost putem referenduma, što je Crna Gora uradila 21.05.2006. godine. Na temelju rezultata referenduma, Crna Gora je formalno proglasila nezavisnost 03.06.2006., čime je Državna zajednica razvrgnuta. Temeljem Ustavne povelje Srbija je preuzela međunarodnopravni subjektivitet bivše zajednice. Od 2006. godine Republika Srbija, kao nasljednica SCG, postala je suverena i nezavisna država. Predmet analize, u ovom radu, isključivo su banke Republike Srbije, a na osnovu izvještaja Narodne banke Srbije.

2. Analiza rezultata empirijskog istraživanja uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Analizom stanja iz perioda posljednje decenije XX. stoljeća može se izvesti zaključak da je bankarski sektor Bosne i Hercegovine, kao članice bivše SFR Jugoslavije zabilježio značajne gubitke. U tom kontekstu Jakšić i Bomeštar³⁰⁵ ističu da Bosna i Hercegovina nije pretrpjela gubitke koji su izazvani procesom tranzicije već i značajnog pada ukupnih privrednih aktivnosti tokom ratnih sukoba. Zapravo, obnova poslijeratne Bosne i Hercegovine otpočela je nakon potpisivanja Okvirnog sporazuma za mir u BiH³⁰⁶. Međunarodna donatorska sredstva³⁰⁷ u prvom mahu iskorištena su za obnovu krupne infrastrukture, a veoma malo je uloženo za osposobljavanje proizvodnih kapaciteta, odnosno stvaranje povoljne klime za otvaranje novih radnih mjesta. Kako država ni kasnije nije imala sredstava, a neophodno je bilo stvoriti pogodan ambijent za priliv inostranog kapitala dio donacija iskorišten je i za obnovu bankarskog sistema. Naime, procjenom stanja u bankarskom sektoru došlo se do zaključaka da je neophodno isčistiti bilanse, obzirom da kapitalna baza nije bila adekvatna kako bi izdržala visok nivo kontaminiranih i nenaplativih potraživanja, odnosno nizak stepen realno kamatonosne aktive. U narednih nekoliko godina uslijedilo je reformiranje bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, prije svega stvaranjem čvrste zakonske regulative po preporukama Bazelskog komiteta za bankarsku superviziju. Također, predloženo je donošenje Zakona o reguliranju javnog duga po osnovu devizne štednje stanovništva³⁰⁸ čime se zapravo stvorio preduvjet za privatizaciju bankarskog sektora. Kako država nije imala sredstava za sanaciju i poboljšanje performansi bankarskog sektora, a domaći investitori također, priliv inostranog kapitala značajno je uticao na jačanje performansi bankarskog sistema Bosne i Hercegovine.

³⁰⁵ Jakšić, D., Bomeštar, N., str. 1

³⁰⁶ Misli se na Dejtonski sporazum iz 1996. godine

³⁰⁷ Najveći doprinos u realiziranim donacijama dali su EU kao cjelina i neke njene članice pojedinačno (41.8%), SAD (27.9%) i Japan (10.9%). Ova tri donatora prikupila su 80.6% ukupnih donatorskih sredstava. Među davaocima veoma povoljnih dugoročnih kredita za obnovu BiH prednjačili su Svjetska banka (54.1%), zatim Evropska banka za obnovu i razvoj (12.6%), MMF (12.3%) i druge banke i finansijske institucije.

³⁰⁸ Zakon o izmirenju obaveza po osnovu računa stare devizne štednje (Službeni glasnik BiH, br: 28/06, 76/06, 72/07 i 97/11), Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH br.66/04), Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske (Službeni glasnik RS br. 63/04)

Poslije udarnog talasa privatizacije, koji je okončan 2002. godine, nastupa period stabilnijeg poslovanja zasnovan na uređenom zakonskom okviru, razvijenijim i efikasnijim finansijskim institucijama sa prepoznatljivom vlasničkom strukturom i iznad svega, uspostavljanjem pokidanih ekonomskih veza sa regionalnim okruženjem, što će u nastavku biti dokazano empirijskom analizom.

U tom kontekstu Pehar³⁰⁹ ističe da nagomilani problemi bankovnog sektora imaju svoje ishodište u bivšem društveno-ekonomskom uređenju i dugotrajnom ratu koji je uz bankovni sistem razorio i cjelokupni gospodarski sistem zemlje. Stoga, banke trebaju pristupiti restrukturiranju i redizajniranju poslovne politike u cilju daljeg jačanja bankovnog sistema, koji je i dalje neučinkovit, nerazvijen i strukturno siromašan.

Pehar³¹⁰ dalje navodi da je poslovanje bankarskog sektora u BiH postalo zadovoljavajuće tek 2002. godine, odnosno po okončanju procesa intenzivnog priliva inostranog kapitala u bankarski sektor BiH, odnosno po okončanju procesa intenzivne vlasničke transformacije poslovnih banaka. Naime, tek u 2002. godine primjećeni su prvi pozitivni rezultati po pitanju performansi nacionalnog bankarskog sistema i ističe da je posljednjih godina³¹¹ prisutan proces konsolidacije bankovnog sektora izražen smanjenjem broja banaka i rastom koncentracije. Posljedice procesa internacionalizacije odražavaju se u pojačanom ulasku stranih banaka i rastu stranog vlasničkog kapitala u BiH bankovnom sektoru.

Empirijska analiza uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora Bosne i Hercegovine biće izvedena, u prvom redu, na osnovu analize promjene vlasničke strukture i broja banaka, gdje će se dokazati da je upliv inostranog kapitala uticao na smanjenje broja banaka i njihovu koncentraciju.

³⁰⁹ Pehar. Ž., str.13

³¹⁰ Pehar. Ž., str. 3

³¹¹ Misli se na period od 1990. godine, zaključno s 2002. godinom.

2.1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu broja i koncentraciju banaka u nacionalnom bankarskom sistemu

Performanse bankarskog sektora svake zemlje uvjetovane su strukturnim obilježjima sektora, što je od fundamentalnog značaja za vlasničku strukturu³¹². U tom kontekstu, Berger, Klaper i Turk-Ariss³¹³ ističu najtipičniju klasifikaciju vlasničke strukture banaka: domaće privatne i državne i strane banke³¹⁴. Navedena klasifikacija odnosi se na dominantno učešće porijekla kapitala u kapitalnoj strukturi određene poslovne banke.

Restrukturiranje bankarskog sektora Bosne i Hercegovine započeto je promjenom vlasničke strukture i smanjenjem broja banaka koje su egzistirale u finansijskom sistemu. Krajem 2000.-te godine poslovalo je 55 banaka sa dominantnim učešćem državnog kapitala u strukturi. Zaključno sa 2012. godinom u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine posluje 28 banaka, od kojih je čak 19 u većinskom vlasništvu stranih dioničara³¹⁵.

Tabela br. 42: Broj banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		41	27	18	17	17	13	10	11	9	9	10	10	9
- Državne		20	12	6	7	6	6	5	3	2	2	1	1	1
- Privatne		21	15	12	10	11	7	5	8	7	7	9	9	8
Banke u većinskom vlasništvu stranih dioničara		14	21	22	19	16	20	22	21	21	21	19	19	19
Ukupno		55	48	40	36	33	33	32	32	30	30	29	29	28

Izvor: Kozarić, K., 2008., str. 148

³¹² Prema ECB strukturna obilježja bankarskog sektora odnose se na vlasničku, bilansnu i tržišnu strukturu. ECB, EU Banking Structures, Frankfurt, 2008.

³¹³ Berger, N., Klapper, F., Turk-Ariss, R., "Banking Structures and Financial Stability", Wharton Financial Institutions Center, WP 13

³¹⁴ Tipična klasifikacija vlasničke strukture bankarskih sektora zemalja u tranziciji.

³¹⁵ Na osnovu godišnjih izvještaja Centralne banke Bosne i Hercegovine.

Proces vlasničke transformacije bankarskog sektora Bosne i Hercegovine započet je još 1997. godine ulaskom Micro Enterprise Bank (MEB) i Turkish Ziraat Bank (TZB) u vidu *green field* investicija, zatim početkom 1999. godine ulaskom Raiffeisen BANK (RBBH), koja je kupila Market Banku d.d. Sarajevo, Volksbank (VB) te Zagrebačke banke (ZABA). Nakon toga je uslijedio ulazak Hypo Alpe Adria Bank (HAAB), Hypo Vereisen Bank (HVB) i Bosnia Bank International (BBI)³¹⁶, kao rezultat brojnih reformi koje su načinjene unutar sistema. Prije svega, stvoren je: adekvatan zakonski okvir³¹⁷, kojim je omogućeno da banke registrirane u jednom entitetu, otvaraju filijale u drugom, reformiran je platni sistem, povećan je cenzus minimalno potrebnog osnivačkog kapitala i uveden je program ograničenja osiguranih depozita³¹⁸. Navedene promjene unutar bankarskog sistema doprinijele su konsolidaciji bankarskog sektora, što je uvjetovalo i značajno smanjenje broja poslovnih banaka koje posluju na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako je stvoren optimalan ambijent za priliv inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora. Generalno, bosanskohercegovačke banke su u većinskom vlasništvu privatnih lica, a manjim dijelom su u vlasništvu privatnih preduzeća³¹⁹, dok je učešće države u vlasništvu minorno³²⁰. Zakonska regulativa i supervizija banaka od strane entitetskih agencija za privatizaciju, uz Centralnu banku BiH, imale su pozitivan uticaj na stvaranje pozitivne klime za ulazak stranih bankarskih grupacija na tržište BiH. Prvi rezultati vidljivi su već krajem 2001. godine, kada je u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine poslovala čak 21 banka s većinskim stranim kapitalom.

³¹⁶ Najveći dio bankarskog sektora preuzele su banke iz Austrije, Hrvatske, Slovenije i Italije

³¹⁷ Kao najvažniji zakonski okviri za regulaciju privatizacije bankarskog sistema BiH izdvađa se: Zakon o privatizaciji – kojim se formiraju entitetske Agencije za privatizaciju (Službene novine FBiH br. 18/96 i 2/02), Zakon o privatizaciji preduzeća i banaka u BiH (Službeni glasnik BiH br. 14/98) i Zakon o izmjenama i dopunama Okvirnog zakona o privatizaciji preduzeća i banaka u BiH (Službene novine FBiH br. 18/00).

³¹⁸ Navedeni program obuhvata depozite od 5.000 KM u određenim bankama (krajem 2001. godine program je obuhvatao 7 banaka).

³¹⁹ su brojni amandmani na postojeći Zakon o bankama, koji su se odnosili na upravljanje poslovnim bankama, uspostavljanje revizorskih komiteta, zaštitu depozita Vlade, diversifikaciju izvora sredstava i slično.

³²⁰ U 2000. godini jedna banka je pripojena drugoj banci (Travnička banka d.d. Travnik pripojena Central-profit banci d.d. Sarajevo). U toku 2002. godine oduzete su dozvole 6 banaka (Camelija banka d.d. Bihać, Privredna banka a.d. Gradiška, Ekvator banka a.d. Banja Luka, International commercial bank d.d. Sarajevo, Privredna banka a.d. Brčko, Banka za Jugoistočnu Evropu a.d. Banja Luka), dok su 3 banke pripojene drugim bankama (Šehin banka d.d. Sarajevo pripojena ABS banci d.d. Sarajevo, Depozitna banka d.d. Sarajevo Vakufskoj banci d.d. Sarajevo, a Hrvatska poštanska banka d.d. Mostar Raiffeisen BANK d.d. Bosna i Hercegovina). Narednih godina nastavlja se fuzija banaka, pa je tako u 2003. godini LT Komercijalna banka d.d. Livno pripojena Gospodarskoj banci d.d. Sarajevo, Agroprom banka a.d. Banja Luka Novoj banci a.d. Bijeljina, te Privredna banka a.d. Doboj Pavlović International Bank a.d. Bijeljina.

Nadalje, proces restrukturiranja bankarskog sektora bio je usmjeren prema pospješivanju procesa smanjenja većinskog učešća državnog kapitala. Jačanjem pravnog okvira podsticao se ulazak inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora BiH³²¹. Također, zakonom je predviđeno povećanje minimalnog osnivačkog kapitala na 15.000 KM. Ove mjere doprinijele su intenzivnijoj konsolidaciji na nivou sektora te je u periodu od tri godine došlo do značajnijeg smanjenja broja poslovnih banaka. Naime, krajem 2004. godine bankarski sektor Bosne i Hercegovine činile su 33 banke, što je značajno smanjenje u odnosu na raniji period kad je na nacionalnom tržištu poslovalo 55 bankarskih institucija.

Nakon likvidacije i privatizacije većine državnih banaka zaključno sa 2003. godinom³²², može se zaključiti da su se ključne promjene vlasničke strukture bankarskog sektora desile i u periodu s početka 2006. do kraja 2010. godine što je dovelo da „danas“ u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine posluje samo jedna državna banka. Dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bosanskohercegovačkih banaka bilo je karakteristično za 2006. godinu, kada je broj banaka sa većinskim domaćim kapitalom opao na 10. Trend smanjenja učešća dominantno državnog kapitala u kapitalnim strukturama BiH banaka nastavljen je da bi na kraju 2012. godine u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine poslovalo 28 banaka, od čega samo jedna s dominantnim državnim i 8 s dominantnim privatnim, a ukupno 9 s pretežno domaćim kapitalom u strukturi kapitala, u odnosu na 17, koliko ih je poslovalo 2004. godine³²³.

Model prodaje domaćih privatnih banaka dao je često bolje rezultate od *green field* investicija, što se pokazalo na primjeru Volksbank BH d.d. Sarajevo, koja i sa stranim menadžmentom nije napravila značajan rezultat, da bi nakon više godina bila prodana Sberbank (zajedno s Volksbank a.d. Banja Luka).

³²¹ Za više informacija pogledati prilog br. 1 (tabela koja oslikava transformaciju bankarskog sektora BiH)

³²² 2004. godine Central-profit banka d.d. Sarajevo, većinski državna banka, pripojena je HVB d.d. Sarajevo, a Universal banka d.d. Sarajevo pripojena je Zagrebačkoj banci d.d. Mostar, dok su 2 banke izgubile dozvolu za rad i to Privredna banka a.d. S. Sarajevo i Gospodarska banka d.d. Mostar. 2005. godine Bank Austria Creditanstalt, većinski vlasnik Central-profit banke d.d. Sarajevo, postala je većinski vlasnik Nove Banjalučke Banke a.d. Banja Luka, a grupacija Intesa kupila je 35% dionica UPI banke d.d. Sarajevo. 2006. godine ABS banka d.d. Sarajevo pripojena je Steirermärkische Bank and Sparkasse AG, Ljubljanska banka d.d. Sarajevo preuzela je VABA banku d.d. Sarajevo, a u BiH ulazi i Komercijalna banka Srbije. 2007. godine LT Gospodarska banka pripojena je UPI banci, a počela je sa radom i IEFK banka a.d. Banja Luka, dok je Vakufska banka postala sa većinskim stranim kapitalom a BOR Banka d.d. Sarajevo sa dokapitalizacijom domaća privatna banka. Volksbank je preuzela Zepter Komerc banku a.d. Banja Luka i promijenila joj ime. 2008. godine HVB CPB d.d. Sarajevo pripojena je UniCredit Zagrebačkoj banci BiH d.d. Mostar. 2010. godine Una banka d.d. Bihac pripojena je Balkan Investment Bank a.d. Banja Luka.

³²³ Centralna banka Bosne i Hercegovine

Dobar primjer privatizacije domaće privatne banke je kupovina Market Banke d.d. Sarajevo od strane Raiffeisen Zentral Bank (RZB) te primjer ulaska i kupovine više banka od strane UniCredit grupacije.

Procenat stranog vlasništva u bankarskom sistemu BiH, koji u ovom trenutku iznosi 92%, dok na drugoj strani, osnivanje banke u domaćem privatnom vlasništvu otežano je iznosom minimalnog osnivačkog kapitala od 15 miliona KM, gdje je u drugim zemljama dosta niži cenzus³²⁴.

Rezultati provedene ankete, kojom su obuhvaćeni bosanskohercegovački bankarski menadžeri i stručnjaci, pokazali su važnost domaćeg privatnog kapitala u većem obimu u odnosu na visinu učešća stranog kapitala. Struka smatra da bi domaći privatni kapital imao više „sluha“ i posvetio veću pažnju projektima od interesa, prosto posmatrajući probleme u širem kontekstu i povezujući interese privatnih kompanija i domaćih privatnih banaka, pri čemu bi u isto vrijeme posjedovali vlasništvo na objema pomenutim stranama. Analizom podataka s terena pokazalo se da je efekt ulaska stranih banaka najviše vidljiv kroz smanjenje broja banaka i njihovih spajanja, mada ne koliko u razvijenim zemljama, gdje je smanjen broj poslovnica i broj zaposlenih, već su strane banke donijele širenje mreže i jačanje kadrovske strukture i porast zaposlenosti. Za kratko vrijeme upliv inostranih sredstava u kapitalne strukture bh. banaka uticao je na volumen i strukturu kapitala na nivou sektora, bilansnu aktivu i vanbilansne stavke, profitabilnost i ostale ključne pokazatelje performansnosti nacionalnog bankarskog sistema.

U nastavku rada će se vidjeti kako je promjena vlasničke strukture uticala na nivo i strukturu kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.

³²⁴ Zaključak je izveden na osnovu ličnog stava, koji je prije svega zasnovan na osnovu poznavanja prilika i zakonskih regulativa drugih zemalja, a i na osnovu praktičnog i radnog iskustva.

2.2. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture kapitala nacionalnog bankarskog sistema

U dosadašnjem istraživanju, više puta je isticano da je s prilagođavanjem bosanskohercegovačkih zakona čvrstoj Bazelskoj regulativi stvorena povoljna klima za priliv inostranog kapitala, a time i jačanje kapitalnog potencijala komercijalnih banaka. Teorijska postavka disertacije u prilog pozitivnog uticaja priliva inostranog kapitala na nivo i strukturu kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine u nastavku će analizom i izvođenjem empirijskih dokaza nedvosmisleno dokazati hipotezu prvog reda.

Ključni momenti koji su prouzrokovali dolazak stranih banaka bili su omogućavanje trgovinskih djelatnosti i stvaranje tržišta za velike kompanije. To je vidljivo kroz činjenicu da BiH i sve zemlje okruženja odlikuje deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni i bilanci tekućeg računa. Efekti navedenog uočljivi su kroz širenje kreditnih poslova u funkciji ekonomije obima, zatim kamatne marže³²⁵, a zbog rizika zemlje iste su više nego u zemljama domicilnih banaka i ekonomija raznolikosti, koja podrazumjeva uvođenje novih proizvoda³²⁶. Konačno, strane bankarske grupacije interes su bazirale na ostvarivanju profita, kao i vlastitog rasta i razvoja.

³²⁵ Kamatni disparitet

³²⁶ Kartice, e-bankarstvo, POS i slično.

Tabela br. 43: Pokazatelji poslovanja ključnih bankarskih grupacija u Bosni i Hercegovini

Ključne bankovne grupacije u BiH (KM mln)	Aktiva				Kredit				Depoziti				Neto dobit			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
1. UniCredit Group	3,945	4,075	4,183	4,206	2,617	2,511	2,644	3,011	2,925	3,100	3,193	3,046	33	29	36	58
- UniCredit Bank d.d. Mostar	3,309	3,457	3,607	3,548	2,209	2,102	2,201	2,479	2,417	2,626	2,776	2,587	33	29	36	50
- UniCredit Bank a.d. Banja Luka	636	618	576	658	407	409	443	532	508	474	418	458	1	0	0	8
2. Raiffeisen Bank	4,296	4,212	3,742	4,048	2,928	2,432	2,372	2,554	2,531	2,724	2,626	2,946	28	8	6	44
3. Hypo-Alpe-Adria Group	4,292	3,889	3,375	2,928	3,393	3,146	2,895	2,125	3,620	3,141	2,620	2,042	-10	-18	-187	-15
- Hypo - Alpe - Adria Mostar	2,432	2,244	1,839	1,480	2,002	1,798	1,651	1,028	2,070	1,882	1,538	1,038	-19	-19	-139	-38
- Hypo-Alpe-Adria Banja Luka	1,859	1,645	1,516	1,448	1,391	1,348	1,244	1,096	1,551	1,259	1,083	984	9	1	-48	23
4. NLB Group	2,042	2,001	1,988	2,042	1,119	1,134	1,151	1,204	1,693	1,600	1,523	1,536	22	8	9	14
- NLB Tuzlanska Banka	793	840	935	907	523	547	586	641	643	660	750	710	8	2	0	3
- NLB Razvojna Banka	1,249	1,161	1,053	1,135	596	587	565	562	1,050	940	773	826	14	6	9	11
5. Intesa Sanpaolo Banka	1,017	1,165	1,287	1,341	762	839	935	1,094	642	773	823	822	3	3	6	10
Sparkasse Bank	528	658	780	820	346	439	529	676	239	430	589	695	-6	-6	2	6
BH TRŽIŠTE	20,806	20,609	20,452	20,952	14,040	13,498	13,936	14,563	15,164	15,207	15,011	15,060	81	18	-124	142
- FBiH	15,063	15,238	15,076	15,191	10,434	9,798	9,982	10,413	10,462	11,046	11,233	11,051	50	1	-103	84
- RS	5,743	5,372	5,376	5,762	3,605	3,700	3,954	4,149	4,703	4,161	3,778	4,009	31	17	-21	58

Izvor: Zvanične web prezentacije analiziranih bankarskih grupacija

Može se reći da je u BiH uspješno provedena reforma bankarskog sektora, tj. da je uspješno provedena privatizacija banaka. Bankarski sektor je privatiziran isključivo gotovinskim uplatama. Većina banaka ponuđena je stranim investitorima na prodaju jer država nije za to imala finansijske snage. 2000. godine većina banka u državnom vlasnistvu dobila je suglasnost za svoje početne bilanse te su mogle ući u proces privatizacije. Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala, započeo je od 2001. godine.

Tabela br. 44 a: Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	41		27		18		17		17		13		10	
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	14		21		22		19		16		20		22	
	Ukupno	55		48		40		36		33		33		32	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6
	-Državne	-	-	118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4
	-Privatne	-	-	161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0
STRUKTURA KAPITALA BANKARSKOG SEKTORA	Dionički kapital	-		627		746		808		957		1044		1209	
	Emisiona azija	-		6		5		5		21		32		76	
	Rezerve i zadržana dobit	-		146		121		134		151		196		278	
	Nepokriveni gubici prethodnih godina	-		-		-		60		78		43		63	
	Gubitak iz tekuće godine	-		-		-		40		12		34		8	
	Nemat imovina i knjig. vrijed. vl.dionica	-		-		-		17		45		51		59	
	UKUPNO OSNOVNI KAPITAL	-		779		872		830		994		1144		1433	
	Dionički kapital – trajne dionice	-		3		1		1		0		3		3	
	Opšte rezerve	-		58		74		89		118		149		191	
	Tekuća dobit	-		27		24		51		48		62		105	
	Subordinirani dug Ostalo	-		0		16		54		80		134		141	
	UKUPNI DOPUNSKI KAPITAL	-		5		5		34		26		17		6	
	Odbitne stavke od kapit.	-		93		120		230		271		365		446	
		-		124		106		4		22		17		19	
	NETO KAPITAL	-		748		886		1054		1245		1492		1860	

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRS za 2000. – 2012.

Tabela 44 b: Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

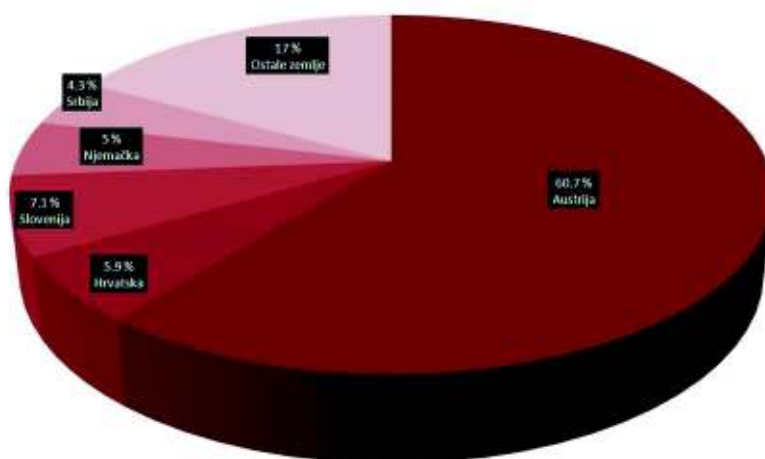
Opis	Godina	2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica		11		9		9		10		10		9
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		21		21		21		19		19		19
	Ukupno		32		30		30		29		29		28
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1
	- Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5
	- Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0
		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM	
STRUKTURA KAPITALA BANKARSKOG SEKTORA	Dionički kapital	1405		1528		1597		1720		1731		1739	
	Emisiona azia	103		177		168		160		160		160	
	Rezerve i zadržana dobit	375		446		506		653		746		693	
	Nepokriveni gubici prethodnih godina	68		74		84		99		257		127	
	Gubitak iz tekuće godine	9		41		58		207		46		50	
	Nemat imovina i knjig. vrijed. vl. dionica	76		83		89		91		85		83	
	UKUPNO OSNOVNI KAPITAL	1730		1953		2040		2136		2249		2332	
	Dionički kapital – trajne dionice	5		3		3		3		3		3	
	Opšte rezerve	254		306		274		278		288		288	
	Tekuća dobit	130		107		71		70		122		109	
	Subordinirani dug	203		222		195		175		169		150	
	Ostalo	51		68		78		101		85		101	
	UKUPNIDOPUNSKI KAPITAL	643		706		621		627		667		651	
	Odbitne stavke od kapit.	18		19		18		31		53		164	
	NETO KAPITAL	2355		2640		2643		2732		2863		2819	

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRS za 2000. – 2012

Na osnovu tabele br. 44 evidentno je povećanje knjigovodstveno iskazane vrijednosti kapitala na nivou sektora, kao i dominantno učešće kapitala u vlasništvu stranih dioničara u ukupnom kapitalu sektora, paralelno s povećanjem vlasničkog učešća u strukturi kapitala banaka u vlasništvu stranih dioničara, u periodu od 2000. do 2012. godine.

Vlasnička struktura kapitala nerezidenata u komercijalnim bankama u BiH nije se značajno promijenila zadnjih nekoliko godina. Investitori iz Austrije dominiraju na tržištu s učešćem od 60,7% u ukupnom kapitalu s 31.12.2012. Ostale zemlje imaju učešća kao što slijedi: Slovenija 7,1%, Hrvatska 5,9%, Njemačka 5,0%, Srbija 4,3% te ostale zemlje 17,0%.

Grafikon br. 4: Struktura kapitala nerezidenata bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Izvor: Godišnji izvještaj Centralne banke BiH za 2012. godinu, str. 92

Kapital bosanskohercegovačkih banaka u 2002. godini povećan je za 18,93% u odnosu na prethodnu godinu. Naredne godine povećan je za daljih 8% u odnosu na prethodni period. Struktura kapitala bankarskog sektora u 2002. godini, značajno je izmijenjena u odnosu na podatke iz 2001. godine. Uočava se porast dioničarskog kapitala od 112,1 miliona KM. Naredne, 2003. godine, ukupan kapital sektora iznosi 807,3 miliona KM, što predstavlja povećanje u odnosu na isti referentni period prethodne godine od 61,5 miliona KM ili 8,25%. Zakonom regulirana visina cenzusa od 15 miliona KM uticala je na porast kapitala na nivou sektora. Stoga, krajem godine učešće banaka u vlasništvu domaćih dioničara, tačnije državnih banaka, iznosi svega 9,7% kapitala sektora.

Ukupan kapital na nivou sektora 2004. godine iznosio je 956,9 miliona KM, što je povećanje za 18,5% u odnosu na kraj prethodne godine. Navedeno povećanje kapitala pripisuje se promjeni u strukturi kapitala banaka i odnosi se na povećanje dioničarskog kapitala, po osnovu dokapitalizacije određenog broja poslovnih banaka. U strukturi kapitala primjećuje se neznatno dominantnija pozicija banaka u vlasništvu stranih lica, gdje banke u većinskom vlasništvu stranih dioničara učestvuju s 51,5%, na nivou sektora. Banke u većinskom vlasništvu države sve više gube učešće u ukupnom kapitalu sektora, obzirom da se vlasnička struktura kapitala u vlasništvu domaćih lica drastično mijenja u korist vlasništva privatnih dioničara pa u 2004. godini iznosi 34,0%.

Krajem 2005. godine u bankarskom sistem Bosne i Hercegovine poslovalo je svega 6 banaka s većinskim državnim kapitalom. Osnovni kapital iznosio je 1,04 milijardi KM, što predstavlja povećanje od 9,12% u odnosu na prethodnu godinu. U istom referentnom periodu primijetno je signifikantno povećanje učešća vlasništva stranih dioničara u strukturi kapitala od 78,4% na nivou bosanskohercegovačkog bankarskog sektora. Na osnovu navedenog izvodi se zaključak da je navedeni porast kapitala izazvan uplivom inostranog kapitala u kapitalnu strukturu bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.

Navedeni trend karakterističan je i za naredni period. Naime, dominantno učešće u strukturi kapitala poslovnih banaka u Bosni i Hercegovini preuzimaju banke sa većinskim stranim kapitalom u vlasničkoj strukturi, s prosječnim učešćem od oko 80% na nivou sektora. Također, primjećuju se i promjene u strukturi kapitala. Iz godine u godinu nivo knjigovodstveno iskazanog kapitala bilježi rast, najviše u dijelu dioničarskog kapitala, što je rezultat sve uspješnijeg poslovanja, ali i većih izdvajanja po osnovu potencijalnih rizika. U narednih nekoliko godina, prisutan je pozitivan trend rasta kapitala, ali nešto sporijeg intenziteta. Zaključno s 2012. godinom prosječna stopa rasta na godišnjem nivou iznosi oko 7,5%.

U nastavku rada, koeficijentom korelacije mjeren je stepen kvantitativnog slaganja pojava, kako bi se dokazao rast ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine prouzrokovan uplivom inostranog kapitala.

Navedeno dokazujemo primjenom standardne formule³²⁷:

(12)

$$r = \frac{C_{xy}}{\delta x * \delta y}$$

gdje je:

r = koeficijen korelacije;

Cxy = kovarijansa;

x = standardna devijacija promjenljive x;

y = standardna devijacija promjenljive y.

Kako bi se izmjerio stepen kvantitativne zavisnosti pojava, nivoa ukupnog kapitala i nivoa inostranog kapitala u strukturi ukupnog kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, dati obrazac se primijenio za izračunavanje koeficijenta korelacije. Sa x je označen nivo stranog kapitala, a y nivo ukupnog kapitala³²⁸ na nivou sektora. Pošlo se od proizvoda datih serija:

(13)

$$\sum xy = 16.556.357,68$$

Zatim, izračunate su njihove aritmetičke sredine:

(14)

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = 902,35$$

³²⁷ Somun-Kapetanović, R., str. 79; Lovrić, M., Komić, J., Stević, S., str. 90

³²⁸ Pogledati prilog br. 3

(15)

$$\bar{y} = \frac{\sum y}{n} = 1.202,05$$

Izračunata je kovarijansa:

(16)

$$C_{xy} = \frac{\sum xy}{n} - \bar{x} \times \bar{y} = \frac{16.556.357,68}{13} - 902,35 \times 1.202,05 = 188.904,25$$

U daljem postupku izračunavanja koeficijenta korelacije dobijene su standardne devijacije posmatranih pojava:

(17)

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n} - \bar{x}^2} = \sqrt{1.011.617,10 - 814.228,58} = 444,28$$

(18)

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{\sum y^2}{n} - \bar{y}^2} = \sqrt{1.628.933,07 - 1.444.914,96} = 428,97$$

Dijeljenjem kovarijanse proizvodom dobijenih standardnih devijacija izračunat je koeficijent korelacije:

(19)

$$r = \frac{C_{xy}}{\sigma_x * \sigma_y} = \frac{188.904,25}{444,28 \times 428,97} = 0,99$$

Na osnovu dobijenog rezultata zaključuje se da je teorijska postavka rasta inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora Bosne i Hercegovine najdirektnije prouzrokovao porast ukupnog kapitala. Step en zavisnosti između analiziranih pojava utvrđen je prostom linearnom korelacijom i dobijen je koeficijent od 0,99, što pokazuje pozitivnu i jaku korelaciju između nivoa stranog kapitala i ukupnog kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, tokom posmatranog perioda, odnosno visok stepen varijacija analiziranih pojava. Time je učinjen prvi korak u dokazivanju hipoteze prvog reda da je većinsko učešće ino kapitala direktno prouzrokovalo jačanje prerformansi nacionalnog bankarskog sistema BiH, preko unaprijeđenja finansijskih pokazatelja uticaja većinskog učešća ino kapitala na ukupnu visinu kapitala i kapitalnu stabilnost BiH, što je pretpostavila hipoteza drugog reda.

U nastavku istraživanja će se izvesti zaključci kako je promjena vlasničke strukture uticala na porast bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou bilansne aktive i vanbilansnih stavki.

2.3. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukturu bankarske bilansne i vanbilansne aktive nacionalnog bankarskog sistema

Intenzivniji upliv inostranog kapitala u nacionalni sistem BiH prouzrokuje sve jasnije promjene u bilansnoj i vanbilansnoj aktivni konsolidiranog bilansa bankarskog sistema. Bilansna suma bankarskog sektora Bosne i Hercegovine krajem 2001. godine povećana je za 1,244 milijarde KM u odnosu na isti posmatrani period prethodne godine, odnosno za oko 33%. Navedeno povećanje pripisuje se isključivo rastu bilansne aktive na nivou sektora, obzirom da su vanbilansne stavke neznatno povećane i iznose 582 miliona KM³²⁹.

Trend započet u prvoj godini primjene strategije restrukturiranja, nastavljen je i u godinama koje slijede. U 2001. godini dolazi do povećanja bilansne sume, kao i vanbilansnih stavki daljeg rasta i povećanja učešća kapitala u strukturi bilansne pasive i cjelokupne bilansne sume. Naredne 2002. godine bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora povećane su za preko 27% i iznose 6,332 milijarde KM. Rapidan rast bankarskog sektora Bosne i Hercegovine ogleda se i u povećanju ukupne aktive u odnosu na BDP. Porasla je s 32% BDP-a³³⁰ na 54% krajem 2003. godine. Bilansna suma je uvećana za nešto više od 28,6%, u odnosu na prethodnu analiziranu godinu.

³²⁹ Vanbilansna aktiva na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine u 2000. godini iznosila je 577 miliona KM.

³³⁰ Podatak sa kraja 2000. godine

Tabela br. 45 a: Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora BiH

Opis	Godina							
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	41	27	18	17	17	13	10	
	14	21	22	19	16	20	22	
	55	48	40	36	33	33	32	
	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	380,0	280,6	251,7	245,7	463,7	281,6	281,8	
	-Državne	118,9	71,9	78,3	138,1	138,3	137,6	
	-Privatne	161,7	179,8	167,4	325,6	143,3	124,2	
	Strane banke	135,0	346,5	494,1	561,6	493,2	762,1	947,5
	Ukupno dionički kapital	515,0	627,1	745,8	807,3	956,9	1044,2	1209,3
	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	
AKTIVA BANKARSKOG SEKTORA	3161	4400	5547	7259	9576	12074	15066	
	Vanbilansne stavke	577	582	785	883	1612	2133	
	Ukupno	3738	4982	6332	8142	10796	13686	17199

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRIS za 2000. – 2012

Tabela br. 45 b: Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora BiH

Opis	Godina	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	11	9	9	10	10	9
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	21	21	21	19	19	19
	Ukupno	32	30	30	29	29	28
		Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	244,7	250,8	303,4	314,9	296,6
	- Državne	136,4	49,3	43,1	54,1	50,3	44,1
	- Privatne	183,8	195,4	207,7	249,3	264,6	252,5
	Strane banke	1085,0	1283,5	1346,6	1416,3	1416,4	1442,7
	Ukupno dionički kapital	1405,2	1528,2	1597,3	1719,7	1731,3	1739,3
		Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM
AKTIVA BANKARSKOG SEKTORA	Bilansna aktiva	20026	21358	20085	20388	21190	21271
	Vanbilansne stavke	2932	3221	4027	3946	4652	4898
	Ukupno	22958	24579	24112	24334	25842	26169
		Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRS za 2000. – 2012

Bilansna aktiva bankarskog sektora u 2005. godini povećana je za 2,890 milijarde KM, što je povećanje za nešto više od 26,7%. Trend povećanja bilansne aktive nastavljen je i naredne godine (oko 25,7%).

U godinama koje slijede uočava se povećanje bilansne aktive na nivou sektora, s tim što je rast daleko sporiji. U 2009. godini uočava se pad ukupne bilansne i vanbilansne aktive za oko 2%, dok je rast aktivnosti u 2012. godini iznosio svega 1,3%. Usporavanje ukupnog rasta bankarske aktivnosti u BiH mjereno prirastom bankarske aktive i vanbilansnih stavki, prouzrokovala je međunarodna finansijska kriza. Činjenica je da je poslije nekoliko godina intenzivnog upliva kapitala bankarskih grupacija iz inostranstva tržište BiH u dobroj mjeri već dovoljno servisirano i da se polako priveo kraj intenzivnog razvoja bankarske infrastrukture koja je odgovarala potrebama BiH.

Tabela br. 45 pokazuje da se ukupna aktiva³³¹ na nivou sektora konstantno povećavala³³² i u prosjeku iznosi 20,6%. Naime, od 2000.-te do 2007. godine tempo rasta je znatno brži. Ukupna aktiva bilježila je godišnji prosječni porast za preko 20%. Od 2008. godine primjećuje se rast analizirane pozicije slabijim intenzitetom, u prosjeku oko 2,5%. 2009. godine zabilježen je pad ukupne aktive na nivou sektora za oko 2,0% u odnosu na isti posmatrani period prethodne godine. Rast aktive u 2012. godini je svega 327 miliona KM ili oko 1,3% u odnosu na rezultate iz prethodne godine.

Kako bi se izveli zaključci da je rast ukupne bilansne i vanbilansne aktive podržan rastom nivoa ukupnog kapitala, a naročito rastom sve većeg učešća inostranih sredstava u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, u nastavku istraživanja metodom korelacione analize biće izvedeni dokazi o stepenu kvantitativne zavisnosti između pojava. U cilju izračunavanja koeficijenta korelacije izračunat je zbir proizvoda analiziranih serija³³³:

(20)

$$\sum xy = 239.729.486,70$$

³³¹ Bilansna aktiva i vanbilansne stavke

³³² Izuzev u 2009. godini kada je došlo do pada ukupne aktive

³³³ Prilog br. 4

Aritmetičke sredine iznose:

$$\bar{x} = 902,35 \quad (21)$$

$$\bar{y} = 16.374,54 \quad (22)$$

Kovarijansa:

$$C_{xy} = 3.665.227,94 \quad (23)$$

Standardne devijacije pokazale su slijedeće vrijednosti:

$$\sigma_x = 444,28 \quad (24)$$

$$\sigma_y = 8.396,74 \quad (25)$$

Konačno, koeficijent korelacije iznosi:

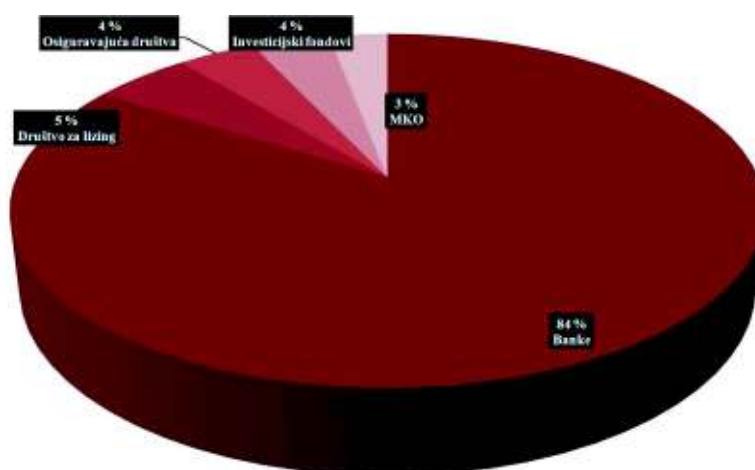
$$r = 0,98 \quad (26)$$

Rezultat ukazuje na visok stepen slaganja između posmatranih pojava. Preciznije, koeficijent korelacije od 0,98 ukazuje na postojanje pozitivne i čvrste veze između nivoa inostranog kapitala u strukturi ukupnog kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i nivoa ukupne bilansne aktive i vanbilansnih stavki. Zaključuje se da je rast inostranog kapitala u strukturi ukupnog kapitala uzrokovao porast kako bilansne tako i vanbilansne aktive na nivou bankarskog sektora.

Metodom proste linearne korelacije utvrđen je stepen zavisnosti između analiziranih pojava, iz čega proizilazi nedvosmislen stav kako je promjena u vlasničkoj strukturi odnosno dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, prouzrokovao povećanje nivoa ukupnog kapitala sektora. Povećan je rast ukupne bankarske aktivnosti kroz praćenje promjena bankarske bilansne i vanbilansne aktive.

Na bazi prethodno izvedenih nalaza³³⁴ jasno je da su aktivnosti bankarskog sektora, tokom ovog perioda, uticale na stabilnost finansijskog sistema Bosne i Hercegovine, obzirom da dominantnu ulogu u ukupnoj bilansnoj sumi finansijskog sektora³³⁵ ima upravo bankarski sektor, učešćem od 84% u ukupnoj aktivni finansijskog sektora³³⁶.

Grafikon br 5: Struktura finansijskog sektora u Bosni i Hercegovini

Izvor: Godišnji izvještaj Centralne banke BiH za 2012. godinu, str. 92

Navedenom je doprinijela kreditna aktivnost poslovnih banaka okrenuta prema ulaganjima u kamatonosnu aktivu, podržana intenzivnim uplivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bosanskohercegovačkog bankarskog sektora. Proces smanjenja i koncentracije broja banaka doveo je do konsolidacije na nivou sektora.

³³⁴ Konstantno povećanje bilansne aktive na nivou sektora.

³³⁵ Pod nadzorom entitetskih agencija BiH

³³⁶ Na osnovu godišnjeg izvještaja CBBiH o stabilnosti finansijskog sistema.

Na kraju 2012. godine u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine posluje 28 banaka, s ukupnom bilansnom sumom od 26,169 milijardi KM, što predstavlja uvećanje analizirane pozicije za oko 600%, u odnosu na početak posmatranog perioda. Dominantno učešće inostranog kapitala u strukturi sektora ogleda se u većinskom vlasništvu stranih dioničara banaka. Čak 19 banaka ima većinsko vlasništvo ino investitora, osam je još uvijek u pretežno većinskom vlasništvu privatnog domaćeg kapitala, dok je samo jedna banka u strukturi vlasništva zadržala pretežno vlasništvo države. Tokom godine zabilježene su promjene u vlasničkoj strukturi bankarskog sektora po osnovu kapitala. Banke s dominantnim učešćem inostranog kapitala u strukturi, povećale su učešće u ukupnoj bilansnoj sumi te je u njima skoncentrirano 91,9% ukupne aktive. Ukupna bilansna aktiva bankarskog sektora Bosne i Hercegovine konstantno se povećavala tokom posmatranog perioda, izuzev u 2009. godini kada je zabilježen pad od oko 2%, i na kraju 2012. godine iznosi 26,169 milijardi KM. Analizirajući bilansnu sumu sektora od 2000. godine, kada je bilansna suma iznosila svega 3,738 milijardi KM, od čega se na banke u većinskom inostranom vlasništvu odnosilo oko 15%, primjećuje se konstantno uvećanje, sve do 2009. godine³³⁷ kada bilježi vrijednost 24,112 milijardi KM. Porast se pripisuje 94,5%-nom učešću banaka s većinskim stranim kapitalom u aktivu na nivou sektora. Umjereniji porast nastavljen je i u 2010. godini, kada se analizirani pokazatelj povećava za 0,92% u odnosu na prethodnu godinu.

Dokazivanje hipoteze prvog reda dalje je nastavljeno analizom uzročnosti i zavisnosti rasta bilansne aktive i vanbilansnih stavki, što je direktno podržano intenzivnim uplivom inostranog kapitala koji je ojačao performanse bankarskog sektora BiH, preko poboljšanja finansijskih pokazatelja. Uticaj većinskog učešća ino kapitala na ukupnu visinu bilansne aktive nedvosmisleno je postojao, što je pretpostavila hipoteza drugog reda.

U kojoj je mjeri promjena vlasničke strukture uticala na nivo i strukturu kreditne aktivnosti poslovnih banaka, biće istraženo u nastavku rada.

³³⁷ U 2009. godini zabilježen je pad ukupne bilansne sume.

2.4. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa kreditne aktivnosti nacionalnog bankarskog sistema

Dokazi o povećanju performansi bankarskog sektora, s ulaskom inostranog kapitala u kapitalne strukture bosanskohercegovačkih banaka, u nastavku rada biće izvedeni analizom uticaja porasta inostranog kapitala na nivo i strukturu kreditne aktivnosti.

Najaktivnije banke u kreditnoj ekspanziji bile su UniCredit Group (UniCredit Bank d.d. Mostar i UniCredit Bank a.d. Banja Luka) i Raiffeisen Bank BiH d.d. Sarajevo, a što se može vidjeti iz tabele br. 43³³⁸. Osim kredita, ove banke su veoma aktivne i u plasmanima drugih bankarskih proizvoda: kreditne kartice, elektronsko bankarstvo, razvoj ATM mreže, razvoj mreže POS terminala kod trgovaca. Navedene banke su zadržale najvišu angažiranost od ulaska na tržište BiH do danas.

U jednom periodu glavni konkurent, pogotovo u dijelu kreditiranja, bila im je Hypo Alpe Adria Group (HAAB d.d. Mostar i HAAB a.d. Banja Luka), ali se njeno učešće značajno smanjilo nakon problema koje je imala na grupnom nivou. Kreditna i svaka druga aktivnost državnih banaka bila je minorna, osim Central Profit Banke d.d. Sarajevo do preuzimanja od strane HVB banke odnosno kasnije UniCredit, koja se isticala u plasmanima privredi, državnim preduzećima i ustanovama te razvoju i plasmanu kartičnih proizvoda. Zadnjih nekoliko godina, kreditna i druga aktivnost državnih banaka je zanemarljiva, npr. Union banke, kao jedine preostale državne banke u BiH. Podrška države, fondovska ili kroz subvencije privredi, bila je beznačajna tokom cijelog ovog perioda.

U periodu od 2000. - 2002. godinom primijetan je nagli rast poslovne aktivnosti na nivou sektora povećanjem kreditne aktivnosti za preko 52%. Ovaj rast kreditne aktivnosti izazvan je ubrzanim povećanjem depozitnog i drugih vidova kreditnog potencijala, čemu je djelimično doprinio prelazak na euro³³⁹.

³³⁸ videti šire tabelu br. 43: Pokazatelji poslovanja ključnih bankarskih grupacija u Bosni i Hercegovini

³³⁹ Prelazak na EUR znacajno je podigao povjerenje građana u bankarski sistem BiH a time i depozite, revitalizirao je bankarski sektor, ali i povecao kreditnu aktivnost. Jedino je 2008. godine, uslijed uticaja krize iz inostranstva, došlo do kratkotrajnog pada depozita i kreditne aktivnosti, da bi brzo poslije toga ponovno došlo do rasta, pogotovo depozita.

2003. godine kreditna aktivnost na nivou sektora je povećana za nepunih 30%. Povećana kreditna ekspanzija u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine naročito se osjetila u plasmanu sredstava u sektor stanovništva. U odnosu na 2000. godinu krediti upućeni stanovništvu povećani su za više od 400%³⁴⁰. Rigidno pravilo koje važi za zrele tržišne ekonomije ukazuje da rast kreditne aktivnosti od preko 15% na godišnjem nivou u dugom roku izaziva potencijalne probleme te je CBBIH preduzela restriktivnije mjere podizanjem stope obavezne rezerve³⁴¹. Navedeni rast kreditne aktivnosti dijelom je finansiran rastom depozita na nivou sektora, dok se dominantno povećanje poslovne aktivnosti finansirano iz inostranstva. Naime, konverzijom na euro, banke su deponovale depozite u inostranstvo te su neto strane obaveze na nivou sektora smanjene za preko 23% ukupne aktive³⁴². Zaključno s 2002. godinom, neto strane obaveze povećane su i iznosile su skoro 6% ukupne aktive. Ovakav trend nastavljen je i naredne godine³⁴³, što je još više podstaklo kreditnu ekspanziju. Na kraju 2004. godine u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine poslovalo je ukupno 33 banke³⁴⁴, s trendom povećanja tržišnog udjela banaka u stranom vlasništvu.

³⁴⁰ Rapidna kreditna ekspanzija okrenuta prema sektoru stanovništva svakako predstavlja pozitivno strukturno obilježje tranzitornih ekonomija.

³⁴¹ Jedini instrument Monetarne politike je obavezna rezerva, koja je do 2008. godine mijenjala modalitete i imala stopu obavezne rezerve na depozite i uzete kredite iz inostranstva. S pojavom krize, liberaliziran je obračun izbacivanjem iz osnovice uzete kredite od međunarodnih institucija, a jedinstvena stopa obavezne rezerve na depozite je smanjena s 18% na sadašnjih diferenciranih 10%.

BiH specifikum Monetarne politike (currency board) donosi jedino obaveznu rezervu kao instrument monetarne politike, koji u načelu s aspekta komercijalnih banaka producira dodatni problem - nepostojanje novčanog tržišta tako da nema međubankovne razmjene depozita i tržišne referentne kamatne stope kao što je Euribor, Libor, itd u drugim zemljama.

Za komercijalne banke mnogo je značajnija ograničavajuća stroga valorizacija minimalnih standarda upravljanja likvidnosti od 20%. Dakle, banke likvidnim novčanim sredstvima moraju imati 20% svojih obaveza. Stoga, smanjenje stope obavezne rezerve, koja je viša u odnosu na EU zonu, nedjelotvorna je i nema tako praktično značenje kao ovaj rigidni pristup FBA.

³⁴² Zaključno sa 2000. godinom neto strane obaveze bankarskog sektora smanjene su za preko 19%, dok su naredne godine smanjene za 3,6%.

³⁴³ Neto strane obaveze banaka činile su 12% aktive na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.

³⁴⁴ Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Tabela br. 46 a: Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis / Sektor		Godina		2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	41		27		18		17		17		17		13		10	
	Banke u vlasništvu stranih lica	14		21		22		19		16		20		22			
	Ukupno	55		48		40		36		33		33				32	
		Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Donosće banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6		
	-Državne	-	-	118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4		
	- Privatne	-	-	161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3		
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4		
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0		
		Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %	Iznos	Učesće u %
KREDITNA AKTIVNOST BANKARSKOG SEKTORA	Javni sektor (Vladine institucije)	29	1,8	28	1,3	45	1,4	32	0,8	43	0,8	48	0,7	67	0,8		
	Privreda	1164	70,4	1339	63,7	1665	51,8	2057	49,2	2702	49,5	3457	49,0	4300	48,5		
	Javna i državna pred.	451	27,3	351	16,7	361	11,2	281	6,7	262	4,8	242	3,4	241	2,7		
	Privatna pred. i društva	713	43,1	988	47,0	1304	40,6	1776	42,5	2440	44,8	3215	45,6	4059	45,8		
	Stanovništvo	379	22,9	647	30,8	1415	44,0	1976	47,3	2579	47,3	3435	48,7	4356	49,2		
	Sektor financija i osiguranja	64	3,9	57	2,7	53	1,7	36	0,9	41	0,8	85	1,2	96	1,1		
	Bankarske institucije	64	3,9	51	2,4	47	1,5	34	0,8	39	0,7	35	0,5	29	0,3		
	Nebankarske fin.institucije	0	0,0	6	0,3	6	0,2	2	0,0	2	0,0	50	0,7	67	0,8		
	Neprofitne org.anizacije	5	0,3	7	0,3	3	0,1	4	0,1	6	0,1	2	0,0	0	0,0		
Ostalo	12	0,7	24	1,1	32	1,0	73	1,7	83	1,5	26	0,4	37	0,4			
Ukupno	1653	100,0	2101	100,0	3214	100,0	4178	100,0	5455	100,0	7054	100,0	8856	100,0			

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH i Agencija za bankarstvo RS

Tabela br. 46 b: Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis / Sektor		Godina		2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	11		9		9		10		10		10		9	
		21		21		21		19		19		19		19	
		32		30		30		29		29		29		28	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1	296,6	17,1
	-Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5	44,1	2,5
	-Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5	252,5	14,5
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0	1739,3	100,0
KREDITNA AKTIVNOST BANKARSKOG SEKTORA	Javni sektor (Vladine institucije)	126	1,1	260	1,9	342	2,5	436	3,1	563	3,8	733	4,8	733	4,8
	Privreda	5564	48,0	6855	48,8	6712	49,7	7040	50,5	7285	49,8	7611	50,0	7611	50,0
	Javna i državna pred.	254	2,2	223	1,6	238	1,8	309	2,2	367	2,5	430	2,8	430	2,8
	Privatna pred. i društva	5310	45,8	6632	47,2	6474	48,0	6731	48,3	6918	47,3	7181	47,2	7181	47,2
	Stanovništvo	5678	49,0	6687	47,6	6292	46,6	6314	45,3	6687	45,7	6758	44,4	6758	44,4
	Sektor financija i osiguranja	158	1,4	148	1,1	80	0,6	64	0,5	74	0,5	70	0,5	70	0,5
	Bankarske institucije	32	0,3	14	0,1	10	0,1	13	0,1	17	0,1	11	0,1	11	0,1
	Nebankarske fin.institucije	126	1,1	134	1,0	70	0,5	51	0,4	57	0,4	59	0,4	59	0,4
	Neprofitne org.anizacije	1	0,0	2	0,0	4	0,0	2	0,0	3	0,0	10	0,1	10	0,1
	Ostalo	70	0,6	88	0,6	67	0,5	79	0,6	25	0,2	31	0,2	31	0,2
Ukupno		11597	100,0	14040	100,0	13497	100,0	13935	100,0	14637	100,0	15213	100,0	15213	100,0

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH i Agencija za bankarstvo RS

Na osnovu tabele br. 46 došlo se do zaključka da paralelno s povećanjem tržišnog učešća banaka s većinskim inostranim sredstvima u strukturi kapitala i do povećane kreditne aktivnosti na nivou sektora. Naime, zaključno s 2005. godinom, u kojoj je broj poslovnih banaka u većinskom vlasništvu domaćih lica značajno smanjen, ostvaren je rast kreditne aktivnosti za preko 29% u odnosu na prethodnu godinu, dok u odnosu na početak analiziranog perioda³⁴⁵ taj rast iznosi 327%. Kreditna ekspanzija, u prethodnom periodu³⁴⁶, na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine bila je skoncentrirana na kreditiranje stanovništva, a nije izostalo ni kreditiranje pravnih lica. U skladu s prethodno istaknutim, kreditiranje fizičkih lica brže se realiziralo, što je karakteristika svih tranzitornih ekonomija. Zaključno s 2005. godinom trend rasta se lomi te je s 2008. godinom prosječan godišnji rast plasmana upućenih privrednim društvima na nivou od preko 23%.

Obzirom na visoke stope rasta zaključuje se da je u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine period kreditne ekspanzije trajao od kraja 2001. godine i završen je krajem 2008. godine. Rast kreditne aktivnosti podstaknut je mogućnostima ostvarivanja veoma visokih zarada banaka, imajući u vidu visoke aktivne kamatne stope poređeno s zemljama odakle dolaze. Aktivne kamatne stope u BiH nize su nego u pojedinim zemljama regiona zbog konkurencije i EUR-a, kao rezervne valute i korištenja Euribor-a kao varijabilnog dijela aktivne kamatne stope. Tokom 2008. godine, uslijed smanjene privredne aktivnosti, izazvane efektima krize, došlo je do smanjene mogućnosti naplate potraživanja bankarskog sektora. Sve ovo dovelo je do povećanja izloženosti kreditnom riziku, što je primoralo banke da smanje kreditnu aktivnost i tokom 2009. godine. Na kraju četvrtog kvartala iste godine, odobreni krediti iznosili su 13,497 milijardi KM, što predstavlja smanjenje u odnosu na završni kvartal prethodne godine za 3,87%.

Usporavanje intenzivnog kreditnog rasta započetog 2010. godine, nastavljeno je i tokom 2011. godine, kada je kreditna aktivnost na nivou sektora povećana za svega 5,04%, u odnosu na prethodnu godinu, dok je naredne, 2012. godine, kreditiranje na nivou sektora povećano samo 3,94%.

³⁴⁵ Pod početkom analiziranog perioda autor smatra 2000. godinu.

³⁴⁶ Od 2000. do 2005. godine.

„Euriziranost“ bankarskog sektora vidljiva je kroz visok udjel depozita sa EUR valutnom klauzulom, iako je posljednjih godina udio ovih depozita u silaznoj putanji i na kraju 2012. bilježe vrijednost od oko 50%. Ročna struktura ukazuje na značajan iznos depozita po viđenju i kratkoročnih depozita do jedne godine. Banke upravljaju ročnom usklađenošću pozajmljivanjem kredita i depozita od matice na duži rok, kako bi uskladile ovaj hronični nedostatak u domaćim izvorima i tako omogućile dugoročno kreditiranje. Naglašen plasman u CHF s oko 800 miliona KM u 2008. godini pao je na oko 400 miliona KM u 2012. godini, isključivo zbog jačanja ove valute na međunarodnim finansijskim tržištima.

Kako bi se ispitalo u kojoj mjeri je rast kreditne aktivnosti izazvan uplivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, u nastavku istraživanja metodom linearne proste korelacione analize biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između pojava, prije svega u kojoj je mjeri inostrani kapital uticao na nivo ukupne kreditne aktivnosti, a potom i na plasmane upućene privredi i stanovništvu.

Primjenjujući, do sada korišten postupak za izračunavanje koeficijenta korelacije, prvobitno je izračunat zbir proizvoda analiziranih serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i ukupne kreditne aktivnosti bankarskog sektora Bosne i Hercegovine³⁴⁷:

$$\sum xy = 132.536.800,70 \quad (27)$$

Zatim, aritmetičke sredine:

$$\bar{x} = 902,35 \quad (28)$$

$$\bar{y} = 8.879,23 \quad (29)$$

³⁴⁷ Prilog br.5

Kovarijansa:

(30)

$$C_{xy} = 2.182.998,78$$

Standardne devijacije posmatranih serija:

(31)

$$\sigma_x = 444,28$$

(32)

$$\sigma_y = 4.973,70$$

Konačno, koeficijent korelacije se dobija dijeljenjem kovarijanse proizvodom dobijenih standardnih devijacija:

(33)

$$r = 0,99$$

Rezultat ukazuje na visok stepen slaganja među posmatranim pojavama. Preciznije, koeficijent korelacije od 0,99 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostanog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i nivoa ukupne kreditne aktivnosti. Zaključuje se da je rast inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi rezultirao porastom ukupne kreditne aktivnosti na nivou bankarskog sektora.

Naime, metodom proste linearne korelacije utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava, obzirom da koeficijent korelacije teži +1 te se može izvesti nedvosmislen stav kako je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog

sektora Bosne i Hercegovine uzrokovao povećanje kapitalnog stoka sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou i strukturi ukupne kreditne aktivnosti.

Obzirom na izvedene zaključke, očekuje se da je dominantno na nivo povećanja plasmana usmjerenih prema kreditiranju privrede i stanovništva, upravo rezultat upliva inostranog kapitala u kapitalni stok bankarskog sektora Bosne i Hercegovine. Ispitivanje navedene hipoteze uradiće se mjerenjem stepena zavisnosti između inostranog kapitala na nivou sektora i plasmana privredi, a onda i stanovništvu.

Zbir proizvoda analiziranih serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i kreditne aktivnosti upućene privredi i stanovništvu bankarskog sektora Bosne i Hercegovine³⁴⁸, iznosi:

(34)

$$\sum xy \text{ privreda} = 65.779.525,50$$

(35)

$$\sum xy \text{ stanovništvo} = 61.421.263,20$$

Aritmetičke sredine:

(36)

$$\bar{x} = 902,35$$

(37)

$$\bar{y} \text{ privreda} = 4.442,15$$

(38)

³⁴⁸ Prilog br. 6

$$\bar{y} \text{ stanovništvo} = 4.092,54$$

Kovarijansa:

(39)

$$C_{xy} \text{ privreda} = 1.051.589,45$$

(40)

$$C_{xy} \text{ stanovništvo} = 1.036.425,86$$

Standardne devijacije posmatranih serija:

(41)

$$\sigma_x = 444,28$$

(42)

$$\sigma_y \text{ privreda} = 2.400,06$$

(43)

$$\sigma_y \text{ stanovništvo} = 2.368,98$$

I koeficijenti korelacije:

(44)

$$r \text{ privreda} = 0,99$$

$$r_{\text{stanovništvo}} = 0,98$$

Koeficijenti korelacije obje posmatrane pojave ukazuje na visok stepen slaganja između, s jedne strane nivoa inostranog kapitala i kreditnih plasmana upućenih privredi, s druge na plasmane upućene stanovništvu. Oba koeficijenta korelacije ukazuju na postojanje pozitivne i čvrste veze između nivoa inostranog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i nivoa kreditne aktivnosti posmatranih u odnosu na kreditne plasmane privredi i stanovništvu.

Metodom proste linearne korelacije utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava, obzirom da koeficijent korelacije teži +1 te se može izvesti nedvosmislen zaključak kako je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine uzrokovao povećanje kapitalnog stoka sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou kreditne aktivnosti usmjerene prema privredi i stanovništvu, što je bilo i očekivano obzirom na prethodno dobijeni rezultat kojim je dokazana jaka veza između nivoa kapitala u vlasništvu stranih dioničara bankarskog sektora i ukupne kreditne aktivnosti.

Konstatacijom da je porast ino kapitala rezultirao izraženom kreditnom ekspanzijom u oba segmenta (privreda i stanovništvo), još više je podržana hipoteza o kritičnom uticaju ino kapitala na performanse nacionalnog bankarskog sistema BiH.

U nastavku disertacije biće ispitano u kojoj mjeri je promjena vlasničke strukture u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine uticala na profitabilnost sektora.

2.5. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene pokazatelja profitabilnosti nacionalnog bankarskog sistema

Analizirajući bilans uspjeha bankarskog sektora Bosne i Hercegovine za 2000. godinu proizilazi zaključak da su poslovne banke iskazale negativan finansijski rezultat u iznosu od 53,3³⁴⁹ miliona KM³⁵⁰. Već naredne godine situacija se mijenja. Gubitak na nivou sektora se smanjuje i iznosi 36,6 miliona KM. Od ukupnog broja banaka, petnaest je poslovalo sa gubitkom (uključujući i pet banaka s ograničenim pravnim statusom – privremena uprava, likvidacija odnosno stečaj), zaključno s 31.12.2001. godine, dok su trideset i tri banke godinu završile pozitivnim neto rezultatom. Navedeni pokazatelj predstavlja 3,6% bilansne aktive, odnosno 22,8% ukupnog kapitala sektora. Naredne, 2002. godine, bankarski sektor Bosne i Hercegovine i dalje bilježi finansijsku gubitak od 11,1 milion KM. Tek 2003. godine izlazi iz zone gubitka te godinu završava pozitivnim finansijskim rezultatom u iznosu od 27,7 miliona KM.

Razlozi negativnih finansijskih rezultata banaka u 2000. i 2001. godini su: restrukturiranje preuzetih domaćih banaka od strane stranih, zatim čišćenja kreditnih portfelja, tekuća ulaganja i hvatanje zamaha za kreditnu ekspanziju te jos uvijek visoki udio imovine državnih banaka.

Na osnovu tabele 47 vidi se da je zaključno s 2002. godinom, trend negativnog finansijskog rezultata na nivou sektora prekinut. Narednih godina poslovnu godinu banke završavaju pozitivnim finansijskim rezultatom. Međutim, 2010. godine, banke poslovnu godinu završavaju negativnim finansijskim rezultatom. Ostvaren pozitivan finansijski rezultat predstavlja pokazatelj uspješne reforme bankarskog sistema, podržane intenzivnim uplivom inostranog kapitala i snažnom kreditnom aktivnošću, što je svakako dovelo do oporavka naslijeđene situacije s kraja 90.-tih godina.

³⁴⁹ Neto iznos

³⁵⁰ Na osnovu izvještaja FBA i ABRS

Tabela br. 47 a: Profitabilnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	41		27		18		17		17		13		10	
	Banke u vlasništvu stranih lica	14		21		22		19		16		20		22	
	Ukupno	55		48		40		36		33		33		32	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6
	- Državne			118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4
	- Privatne			161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0
POKAZATELJI PROFITABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA	Financijski rezultat (milijon KM)	-53,3		-36,6		-11,1		27,7		56,2		72,4		112,4	
	ROA (%)	-1,8		-1,1		-0,3		0,4		0,7		0,7		0,9	
	ROE (%)	-7,0		-4,8		-2,0		3,4		5,8		6,2		8,4	
	NIM (%)					8,4		7,7		7,7		7,0		6,5	

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRS za 2000 – 2012. godine

Tabela br. 47 b: Profitabilnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	11		9		9		10		10		9	
	Banke u vlasništvu stranih lica	21		21		21		19		19		19	
	Ukupno	32		30		30		29		29		28	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1
	-Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5
	-Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0
POKAZATELJI PROFITABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA	Financijski rezultat (milijon KM)	148,6		81,0		21,9		-124,3		139,5		127,3	
	ROA (%)	0,9		0,4		0,1		-0,6		0,7		0,6	
	ROE (%)	8,9		4,3		0,8		-5,5		5,8		5,0	
	NIM (%)	6,8		7,0		6,8		7,1		6,7		6,9	

Izvor: Godišnji izvještaji o poslovanju banaka od FBA i ABRS za 2000 – 2012. godine

Finansijski rezultat u 2004. godini na nivou sektora iznosio je 56,2 miliona KM, a slijedeću godinu banke završavaju rezultatom od 72,4 miliona KM ili nepunih 29% povećane dobiti. Od ukupno trideset i tri banke, devet³⁵¹ je ostvarilo negativan finansijski rezultat (uključujući i pet banaka s ograničenim pravnim statusom – privremena uprava). U strukturi prihoda iz kojih rezultat potiče dominantnu ulogu, kao i u prethodno analiziranom periodu, imaju prihodi od kamata, s tim što se dominantno rashodi odnose na troškove po osnovu zaposlenih. Naredne, 2006. godine finansijski rezultat na nivou sektora povećan je za nešto više od 55%, i iznosi 112,4 miliona KM. Trend povećanja učešća banaka s dominantnim inostranim kapitalom u strukturi uzrokovao je i u narednom periodu povećanje finansijskog rezultata. Već slijedeće godine uvećan je za 32,2%. 2008. trend se lomi i bankarski sektor godinu završava pozitivnim finansijskim rezultatom, u manjem iznosu, svega 81 milion KM, što zapravo predstavlja smanjenje od 45,5%. Kao indikator profitabilnosti, finansijski rezultat bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, u 2009. godini smanjen je za 59,1 milion KM u odnosu na prethodnu analiziranu godinu i iznosio je 21,9 miliona KM. Pored pada profitabilnosti na nivou sektora, povećan je broj banaka koje su godinu završile sa gubitkom³⁵². U narednom periodu, tačnije u 2010. godini, primjetan je drastičan pad analiziranog pokazatelja poslovanja i iznosi 124,3 miliona KM gubitka. Zaključuje se da su efekti svjetske ekonomske krize, kao i recesija u Bosni i Hercegovini doveli do pada profitabilnosti na nivou sektora. Ostvaren negativni finansijski rezultat potiče iz ostvarenog gubitka kod 5 poslovnih banaka, što ne ukazuje na nestabilnost bankarskog sistema Bosne i Hercegovine, obzirom da je analizirani podatak skoncentriran u mali broj banaka³⁵³. Bankarski sektor Bosne i Hercegovine 2011. godinu završava pozitivnim finansijskim rezultatom u visini od 139,5 miliona KM, koji je rezultat veće kreditne aktivnosti poredeći s istim referentnim periodom prethodne godine. Zaključno s 2012. godinom primijetan je signifikantan rast rezultata na nivou sektora, u usporedbi s 2010. godinom, za gotovo deset puta. Ova godina je završena finansijskim rezultatom od 127,3 miliona KM³⁵⁴, u odnosu na prethodnu godinu rezultat je smanjen za 8,75%.

³⁵¹ Od čega su 3 poslovne banke sa većinskim državnim, 5 sa većinskim privatnim kapitalom i 1 inostrana banka.

³⁵² 2009. godinu 9 banaka je završilo sa negativnim finansijskim rezultatom

³⁵³ 5 od ukupno 29 koliko je poslovalo u bankarskom sistemu BiH.

³⁵⁴ Na osnovu izvještaja FBA i ABRS

Zaključno s 2005. godinom primjećuje se oporavak ostalih pokazatelja profitabilnosti, a ne samo finansijskog rezultata. Korištenje imovine radi stvaranja profita pokazuje efikasnost menadžmenta i njegov uticaj prinosa na aktivu. Veći RoA ukazuje da se generira više dobiti uz manji iznos angažiranih sredstava, a navedeni pokazatelj se uvećava do 2008. godine, dok opada retrospektivno analizirajući period 2012. - 2009. Pokazatelj prinosa na sopstveni kapital RoE, ukazuje koliko, u konkretnom slučaju banke na nivou sektora, na svakih 100 novčanih jedinica sopstvenog kapitala ostvaruju prinosa te je kao kod analize prethodnog pokazatelja profitabilnosti, lako zaključiti da je bankarski sektor daleko veće prinose ostvarivao zaključno sa 2008. godinom, u odnosu na posljednji četvorogodišnji period. Negativni pokazatelji RoA i RoE u bankarskom sistemu BiH u 2010. godini izazvani su velikim gubitkom Hypo Alpe-Adria-Bank, visokim troškovima rezerviranja, ali su i dalje niži od drugih zemalja u regiji. Niži su i zbog nedjelotvorne regulative, obzirom da se ne trguje lošim kreditima³⁵⁵.

Najveći ulagači u bankarski sektor BiH su banke iz Austrije: Raiffeisen Bank, Volksbank, Hypo Alpe-Adria-Bank, Bank Austria, Sparkasse Bank. Najveću stopu profita ostvarila je Raiffeisen Bank te HAAB do momenta krize odnosno problema unutar navedene grupe. Značajno polje djelovanja ove banke su u plasmanima kredita fizičkim i pravnim licima. Pad profita od 2008. godine, prouzrokovala je svjetska finansijsko-bankarska kriza koja se prenosila i na tržište BiH. Naime, došlo je do pada kamatnih prihoda i kamatnih stopa, kao i EURIBOR-a, gdje su posebno bili izraženi gubici na tržištu kapitala, dok su regulatorna tijela BiH preventivno uvjetovala i veće rezervacije za potencijalne gubitke. Na dobit, dugoročno gledano, uticali su sve vidljiviji problemi sa NPL-ovima, koji su prijetili da postane kronični od 2010. godine. Njihov rast, pored pada ukupne dobiti u BiH, prijeti da dovede i do privremenih mjera regulatornih organa, što je učinjeno u slučaju uvođenja privremene uprave u Balkan Investment Bank a.d. Banja Luka.

Nastavak istraživanja analizira u kojoj mjeri ulazak ino kapitala doprinosi poboljšanju ukupnog nacionalnog sektora, praćenjem njegovog uticaja na finansijski rezultat, kao ključnog pokazatelja profitabilnosti banke.

³⁵⁵ Hypo Alpe Adria Group u BiH u 2010. godini uzrokovao je veliki gubitak finansijskog sektora (HAAB 187 miliona KM, a cijeli bankarski sektor 124 miliona KM).

Zbir proizvoda serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i finansijskog rezultata, kao pokazatelja profitabilnosti³⁵⁶, iznosi:

(46)

$$\sum xy = 679.469,8$$

Aritmetičke sredine analiziranih serija iznose:

(47)

$$\bar{x} = 902,35$$

(48)

$$\bar{y} = 43,21$$

Kovarijansa iznosi:

(49)

$$Cxy = 13.276,36$$

Standardne devijacije posmatranih serija su:

(50)

$$\sigma x = 444,28$$

(51)

$$\sigma y = 79,46$$

³⁵⁶ Prilog br. 7

Koeficijenti korelacije je:

(52)

$$r = 0,38$$

Koeficijenti korelacije ukazuje na postojanje pozitivnog slaganja između inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi i finansijskog rezultata. Međutim, dobijeni koeficijent ne ukazuje na postojanje jake veze između pojava. Rezultat takvog odnosa može se opravdati uticajem ostvarenih finansijskih rezultata banaka u većinskom vlasništvu domaćih lica, koji utiču na visinu finansijskog rezultata na nivou sektora³⁵⁷.

Obzirom na prethodno izvedene zaključke analize, jasno se može istaći kako je promjena vlasničke strukture uticala na porast bankarske djelatnosti, te u konkretnom slučaju finansijskog rezultata, kao parametra profitabilnosti, zaključak je nedvosmislen. S porastom nivoa inostranog kapitala u ukupnom kapitalnom stoku došlo se do značajnog uvećanja analiziranog pokazatelja poslovanja poslovnih banaka. Korelaciona veza, iako nije izražena, vrlo je jaka, konstantna i vidljiva. U slučaju izostanka inostranog kapitala čitav bi sistem bilježio negativan finansijski rezultat.

Konstatacijom da je s porastom ino kapitala u nacionalnom bankarskom sistemu došlo, prije svega, do promjene stanja u nacionalnom bankarskom sistemu BiH, koji je do 2002. godine bilježio konstantne gubitke, u pravcu pozitivnog poslovanja i aktivnog finansijskog rezultata, kao i konstatirane korelacione veze između posmatranih pojava, dokazuje se druga hipoteza rada.

U kojoj mjeri je promjena vlasničke strukture u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine uticala na razvoj bankarske infrastrukture i organizacione mreže biće ispitano u nastavku.

³⁵⁷ Kao ključni nalaz, izvodi se zaključak da su razlozi velikih gubitaka bankarskog sektora uzrokovali gubici u slijedećim bankama: 2000. godine Hypo banka 20 mil. KM, Auro banka 19,7 mil. KM, Una banka 3,9 mil. KM, Volksbank BH 2,2, mil. KM, Šipad banka 1 mil. KM, International commerce bank 0,6 mil. KM i Depozitna banka 0,5 mil. KM – Auro privatni domaći i strani kapital, Una državni, Šipad privatni i ostale strani kapital. Zatim, naredne godine Universal banka 52,7 mil. KM, Volksbank BH 3,9 mil. KM, Travnička banka 2,9 mil. KM, BBI 1,1 mil., International commerce bank 1,0 mil. KM - sve strani kapital osim Travničke. 2010.g. – gubitak Hypo group 187 mil. KM (cijelog bankarskog sektora gubitak 124 mil. KM).

2.6. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene u strukturi organizacione mreže i broju zaposlenih lica u nacionalnom bankarskom sistemu

Ulazak ino kapitala u bankarski sektor Bosne i Hercegovine uveliko je promijenio, prije svega, sigurnost i povjerenje u bankarski sistem, što se kasnije reflektiralo na sve aspekte bankarskog poslovanja, a pogotovo ostvarenu štednju stanovništva. Poseban značaj u pouzdanost bankarskog sistema imala je činjenica da su u BiH prve ušle austrijske banke Raiffeisen i Volksbank, što je, s obzirom na veliku povezanost BiH s Austrijom pa i Njemačkom, pogotovo migraciji stanovništva prema tim zemljama, uveliko doprinijelo i njihovom imidžu. Omogućen im je lakši i brži pristup klijentima. Inostrane banke su ulaskom na BiH tržište nastojale raditi na ličnoj promociji, gradeći imidž pouzdane i sigurne banke. U središtu takve politike nalazilo se širenje mreže filijala i ekspozitura širom zemlje, što je doprinijelo bržem dolasku do klijenata. Danas se sa sigurnošću može reći da su inostrane banke ostvarile interese najvećeg postotka klijenata, pravnih i fizičkih lica. Mreža poslovnica, bankomata te mobilno i internet bankarstvo učinili su banku bliskom i dostupnu klijentu dvadeset i četiri sata na dan, sedam dana u sedmici i tri stotine šezdeset i pet dana u godini. U smislu otvaranja novih poslovnih jedinica, filijala, ekspozitura i šaltera, primjećuje se rast organizacione mreže bankarskog sektora Bosne i Hercegovine zaključno s 2008. godinom³⁵⁸. Na osnovu tabele br. 47 može se zaključiti da je s priliivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bosanskohercegovačkog bankarskog sektora došlo do razvoja organizacione strukture banaka.

³⁵⁸ Komentar se odnosi na period 2005. - 2008. godina, obzirom da nije bilo moguće prikupiti podatke koji se odnose na razvoj organizacione strukture bankarskog sektora u periodu 2000. - 2004. godine.

Tabela br. 48 a: Organizaciona mreža bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis		Godina		2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	41		27		18		17		17		17		13		10	
	Banke u vlasništvu stranih lica	14		21		22		19		16		20		22			
	Ukupno	55		48		40		36		33		33				32	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6		
	-Državne	-	-	118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4		
	- Privatne	-	-	161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3		
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4		
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0		
ORGANIZACIONA MREŽA BANKARSKOG SEKTORA	Broj poslovnih jedinica	-		-		-		-		-		-		819		846	

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

Tabela br. 48 b: Organizaciona mreža bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	11		9		9		10		10		9	
	Banke u vlasništvu stranih lica	21		21		21		19		19		19	
	Ukupno	32		30		30		29		29		28	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1
	-Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5
	-Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0
ORGANIZACIONA MREŽA BANKARSKOG SEKTORA	Broj poslovnih jedinica	965		1034		982		955		972		952	

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

U analiziranom periodu primjetno je konstantno povećanje broja zaposlenih. Naime, 2000. godine bilo je zaposleno 6.986 lica, a već naredne godine broj zaposlenih povećan je za 4,70%. Tokom posmatranog perioda³⁵⁹ broj stalno zaposlenih u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine prosječno se godišnje povećavao za oko 6% do 2009. godine, kada je broj zaposlenih u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine opao na 10.595, što predstavlja smanjenje za 4,20%. Trend smanjenje broja zaposlenih lica karakterističan je i za narednu analiziranu godinu, u kojoj je broj zaposlenih smanjen za 2,59% na nivou sektora. Naredne godine, analizirani pokazatelj se neznatno oporavlja, povećan je za 0,40%. Zaključno s 2012. godinom broj stalno zaposlenih u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine iznosi 10.336 lica, što predstavlja smanjenje za 0,25% u odnosu na godinu prije. Uzimajući u obzir nivo zaposlenosti na nivou bankarskog sektora s početka analiziranog perioda, smanjenje radne snage u posljednjih četiri analizirane godine ne predstavlja signifikantan pokazatelj smanjenja ukupne bankarske djelatnosti.

³⁵⁹ Misli se na period od 2000.-te zaključno s 2008. godinom.

Tabela br. 49 a: Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Opis		Godina		2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Bankeu vlasništvu domaćih lica	41		27		18		17		13		10					
	Bankeu vlasništvu stranih lica	14		21		22		19		20		22					
	Ukupno	55		48		40		36		33		32					
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6		
	-Državne	-	-	118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4		
	-Privatne	-	-	161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3		
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4		
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0		
BROJ ZAPOSLENIH		Broj zaposlenih		6986		7315		7519		7623		7840		8395		9164	

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

Tabela br. 49 b: Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Opis		Godina		2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	11		9		9		10		10		9			
	Banke u vlasništvu stranih lica	21		21		21		19		19		19			
	Ukupno	32		30		30		29		29		28			
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1		
	-Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5		
	-Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5		
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9		
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0		
BROJ ZAPOSLENIH		Broj zaposlenih		10210	11060	10595	10321	10362	10336						

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

U nastavku analize, metodom proste linearne korelacione analize biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između nivoa inostranog kapitala i porasta broja zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine, odnosno izvešće se precizni zaključci na osnovu koji će biti moguće dokazati hipotezu drugog reda da je upliv inostranog kapitala u kapitalnu strukturu bankarskog sektora Bosne i Hercegovine uticao na nivo zaposlenosti i razvoj organizacione mreže. Zbir proizvoda analiziranih serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i broja zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine³⁶⁰ iznosi:

(53)

$$\sum xy = 114.168.083,00$$

Aritmetičke sredine iznose:

(54)

$$\bar{x} = 902,35$$

(55)

$$\bar{y} = 9.055,85$$

Kovarijansa je:

(56)

$$C_{xy} = 610.617,45$$

³⁶⁰ Prilog br. 8

Standardne devijacije su:

(57)

$$\sigma x = 444,28$$

(58)

$$\sigma y = 1.422,88$$

Koeficijenti korelacije je:

(59)

$$r = 0,97$$

Koeficijenti korelacije ukazuje na postojanje jake veze između posmatranih pojava. Rezultat snažnog odnosa između prirasta inostranog kapitala i povećanja broja zaposlenih, u odnosu na koeficijent korelacije inostranog kapitala i nivoa finansijskog rezultata, opravdan je obzirom da je tokom posmatranog perioda prisutan konstantan rast pojave. U godinama u kojima nivo zaposlenih lica opada, nisu prisutne značajne oscilacije, kao što je to slučaj s finansijskim rezultatom poslovnih banaka na nivou sektora Bosne i Hercegovine.

2.7. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture depozitnog potencijala i promjene nivoa štednje stanovništva nacionalnog bankarskog sistema

Bankarstvo u bivšim republikama SFRJ početkom 2000. godine karakteriziralo je odsustvo kvalitetnog depozitnog potencijala. Proces restrukturiranja bankarskog sektora koji je uslijedio u narednih nekoliko godina, praćen čvrstom zakonskom regulativom³⁶¹, kao i intenzivnim uplivom inostranog kapitala, vratio je povjerenje u bankarski sektor, što je značajno „oporavilo“ pasivnu stranu poslovnih banaka.

Depozitno poslovanje u BiH krajem 90.-tih godina karakteriziralo je nepostojanje značajnog potencijala, gdje su prilivi iz inostranstva po osnovu doznaka građana BiH koji su radili i živjeli u inostranstvu te ino-penzije, uticali na nivo depozita i to na kratak period obzirom da su brzo trošeni.

Porast depozita potpomognut je i osnivanjem 2000. godine Agencije za osiguranje depozita Federacije BiH, koja je već naredne godine uključivala 7 banaka u program ograničenog osiguranja depozita do 5.000 KM. Državni zakon o osiguranju depozita donešen je 2002. godine, spajanjem dviju entitetskih i nastala je Agencija za osiguranje depozita na državnom nivou, koja je omogućavala kreiranje pouzdane sheme za zaštitu depozitara. 2004. godine Agencija je imala 21 članicu. Naredne godine osiguranje depozita povećano je na 7.500 KM, s dvadeset i dvije banke članice. Broj članica je rastao i u 2007. godini na 24 komercijalne banke članice Agencije, da bi iduće godine iznos osiguranog depozita bio povećan na 20.000 KM. Maksimalni iznos depozita od 35.000 KM povećan je 2010. godine, a broj banaka članica bio je 25.

Osnovna karakteristika bankarskog sektora Bosne i Hercegovine u 2002. godini odnosila se na značajno povećanje depozita, podstaknutih prelaskom na europsku valutu.

³⁶¹Najznačajniji razvoj u institucionalnom okviru bankarskog sektora u 2002. godini odnosio se na uspostavljanje Agencije za osiguranje depozita na državnom nivou. Zakon o osiguranju depozita, usvojen polovinom 2002. godine, spojio je entitetske agencije u jednu, što je doprinijelo daljem razvoju zakonskog okvira u smislu da je nemoguće obavljati bankarsku djelatnost ako prethodno nije osigurana licenca, kao i članstvo u programu osiguranja depozita.

Prelazak na euro uspješno je obavljen na nivou sistema te depoziti kreirani u tom procesu nisu povučeni po isteku perioda zamjene novčanica, već su i uvećani, za velikih 25%. Ukoliko se uzme u obzir i pedesetdvoprocentno povećanje depozitnog potencijala poslovnih banaka iz prethodne godine, izvodi se jasan zaključak da je povjerenje u bankarski sistem vraćeno. U tom periodu³⁶², ukupan depozitni potencijal na nivou bankarskog sektora povećan je za preko 90%³⁶³. Zaključno s 2004. godinom, u strukturi izvora sredstava na nivou sektora dominiraju depoziti po viđenju³⁶⁴. Druga stavka po veličini su dugoročni depoziti, s učešćem od oko 37%. Na osnovu tabele br. 49. zaključuje se da je depozitni potencijal bankarskog sektora Bosne i Hercegovine konstantno jačao, tokom analiziranog perioda, što je dalo pozitivne efekte na ukupan portfolio poslovnih banaka.

Od 2005. godine, paralelno sa intenzivnim prilivom inostranog kapitala u fondove kapitala bosanskohercegovačkog bankarskog sektora, depozitni potencijal na nivou sektora konstantno je jačao sve do 2008. godine. Takav se trend, istovremeno, pozitivno odrazio na kvalitet ukupnog portfolija poslovnih banaka.

³⁶² Svega 10 poslovnih banaka je imalo osigurane depozite kod Agencije za osiguranje.

³⁶³ Krajem 2000. godine depozitni potencijal na nivou sektora iznosio je 2,094 milijardi KM, dok je krajem 2002. godine povećan za 2,064 milijarde KM i iznosio je 4,158 milijardi KM.

³⁶⁴ S učešćem od 48%.

Tabela br. 50 a: Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis		Godina		2000.		2001.		2002.		2003.		2004.		2005.		2006.	
		Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		41		27		18		17		17		17		13		10
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		14		21		22		19		16		20		22		22
	Ukupno		55		48		40		36		33		33		33		32
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Donacije banke	380,0	74,0	280,6	44,7	251,7	33,7	245,7	30,4	463,7	48,5	281,6	27,0	261,8	21,6		
	-Državne	-	-	118,9	19,0	71,9	9,6	78,3	9,7	138,1	14,4	138,3	13,2	137,6	11,4		
	-Privatne	-	-	161,7	25,8	179,8	24,1	167,4	20,7	325,6	34,0	143,3	13,7	124,2	10,3		
	Strane banke	135,0	26,0	346,5	55,3	494,1	66,3	561,6	69,6	493,2	51,5	762,1	73,0	947,5	78,4		
	Ukupno dionički kapital	515,0	100,0	627,1	100,0	745,8	100,0	807,3	100,0	956,9	100,0	1044,2	100,0	1209,3	100,0		
		Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)	Miliona KM	Učesće (%)		
DEPOZITNA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Javni sektor (Vladine institucije)	218	10,4	401	12,1	545	13,1	669	12,7	800	11,6	984	11,2	1397	12,7		
	Privreda	889	42,5	1078	32,4	1229	29,6	1383	26,4	1901	27,5	2279	26,0	2781	25,4		
	Javna preduzeća	374	17,9	415	12,5	435	10,5	637	12,1	841	12,2	900	10,3	1126	10,3		
	Privatna preduzeća i društva	515	24,6	663	19,9	794	19,1	746	14,3	1060	15,3	1379	15,7	1655	15,1		
	Stanovništvo	524	25,0	1446	43,5	1628	39,2	964	37,5	2547	36,8	3271	37,3	4204	38,3		
	Sektor financija i osiguranja	56	2,7	109	3,3	462	11,1	869	16,6	1247	18,0	1733	19,7	2059	18,8		
	Bankarske institucije	52	2,5	108	3,3	442	10,6	853	16,3	1222	17,7	1698	19,3	1978	18,0		
	Nebankarske fin. institucije	4	0,2	1	0,0	20	0,5	16	0,3	25	0,3	35	0,4	81	0,8		
Neprofitne org. i ostalo	406	19,4	288	8,7	294	7,0	358	6,8	417	6,0	508	5,8	522	4,8			
Ukupno depoziti		2094	100,0	3323	100,0	4158	100,0	5243	100,0	6912	100,0	8775	100,0	10962	100,0		

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

Tabela br. 50 b: Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis	Godina		2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
			Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		11	9	10	10	9	10	10	10	10	10	9	9
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		21	21	19	19	21	19	19	19	19	19	19	19
	Ukupno		32	30	29	29	30	29	29	29	29	29	28	28
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke		320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1
	- Državne		136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5
	- Privatne		183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5
	Strane banke		1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital		1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0
DEPOZITNA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Javni sektor (Vladine institucije)		3084	20,9	2133	14,1	1833	12,1	1466	9,8	1205	8,0	1107	7,2
	Privreda		3216	21,8	3700	24,4	3620	23,8	3591	23,9	3675	24,3	3512	22,9
	Javna preduzeća		1190	8,1	1567	10,3	1645	10,8	1654	11,0	1727	11,4	1458	9,5
	Privatna preduzeća i društva		2026	13,7	2133	14,1	1975	13,0	1937	12,9	1948	12,9	2054	13,4
	Stanovništvo		297	35,8	5310	35,0	5761	37,9	6624	44,1	7220	47,7	7865	51,3
	Sektor financija i osiguranja		2517	17,0	3687	24,3	3666	24,1	3.001	20,0	2723	18,0	2493	16,3
	Bankarske institucije		2440	16,5	3177	21,0	2954	19,4	2362	15,7	1993	13,2	1752	11,5
	Nebankarske fin. institucije		77	0,5	510	3,3	712	4,7	639	4,3	730	4,8	741	4,8
	Neprofitne org. i ostalo		663	4,5	335	2,2	327	2,1	329	2,2	311	2,0	343	2,2
	Ukupno depoziti		14777	100,0	15164	100,0	15207	100,0	15011	100,0	15134	100,0	15320	100,0

Izvor: Godišnji izvještaji FBA i ABRS te CBBiH, od 2000. – 2012. godine

Kako bi se ispitalo u kojoj mjeri je rast depozita izazvan uplivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, u nastavku istraživanja metodom linearne korelacione analize biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između pojava, prije svega u kojoj mjeri inostrani kapital uticao na nivo ukupnog depozitnog potencijala na nivou sektora, a potom i na štednju stanovništva. Zbir proizvoda analiziranih serija iznosi³⁶⁵:

(60)

$$\sum xy = 147.772.628,90$$

Njihove aritmetičke sredine su:

(61)

$$\bar{x} = 902,35$$

(62)

$$\bar{y} = 10.164,85$$

Kovarijansa je:

(63)

$$C_{xy} = 2.194.876,37$$

³⁶⁵ Prilog br. 9

Standardne devijacije serija iznose:

(64)

$$\sigma x = 444,28$$

(65)

$$\sigma y = 5.057,24$$

Koeficijent korelacije je:

(66)

$$r = 0,98$$

Rezultat ukazuje na visok stepen slaganja između posmatranih pojava. Preciznije, koeficijent korelacije od 0,98 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostanog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i nivoa ukupnog depozitnog potencijala. Zaključuje se da je rast inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi uzrokovao porast ukupnog depozitnog potencijala na nivou bankarskog sektora. Metodom proste linearne korelacije utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava, obzirom da koeficijent korelacije teži +1 te se može izvesti nedvosmislen zaključak kako je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, uzrokovao povećanje kapitalnog stoka sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou i strukturi ukupnog depozitnog potencijala.

Tokom posmatranog perioda, prema podacima iz tabele br. 50, zaključuje se da je štednja na nivou bankarskog sektora značajno povećana. Samo u 2001. godini primijetan je rast u odnosu na prethodnu za oko 176%.

U narednom periodu, ukupna prosječna štednja stanovništva porasla je preko 25% do 2007. godine, kada se trend značajno usporava. 2008. godine raste za samo 0,25% i kada ukupan štedni potencijal na nivou sektora iznosi 5,310 milijardi KM. Slijedeće godine štedni potencijal se oporavlja za dodatnih 451 milion KM ili za 8,5%. Takav trend nastavljen je i u narednom periodu, s tim što su stope rasta više nego prepolovljene te prosječno godišnje štednja stanovništva na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine raste za nešto više od 10%.

Tabela br. 51 a: Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Godina		2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Opis								
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	41	27	18	17	17	13	10
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	14	21	22	19	16	20	22
	Ukupno	55	48	40	36	33	33	32
		Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM
		Učešće (%)	Učešće (%)	Učešće (%)	Učešće (%)	Učešće (%)	Učešće (%)	Učešće (%)
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domće banke	380,0	280,6	251,7	245,7	463,7	281,6	261,8
	-Državne	-	118,9	71,9	78,3	138,1	138,3	137,6
	-Privatne	-	161,7	179,8	167,4	325,6	143,3	124,2
	Strane banke	135,0	346,5	494,1	561,6	493,2	762,1	947,5
	Ukupno dionički kapital	515,0	627,1	745,8	807,3	956,9	1044,2	1209,3
		Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM	Miliona KM
ŠTEDNJA STANOVNIŠTVA BANKARSKOG SEKTORA	Kratkoročna	-	-	-	-	1709	2017	2481
	Dugoročna	-	-	-	-	838	1254	1723
	Ukupna štednja	524	1446	1628	1964	2547	3271	4204

Izvor: Godišnji izvještaji CBBiH od 2000. – 2012. godine

Tabela br. 51 b: Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Opis	Godina	2007.		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)	Miliona KM	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	11		9		9		10		10		9	
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	21		21		21		19		19		19	
	Ukupno	32		30		30		29		29		28	
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domće banke	320,2	22,8	244,7	16,0	250,8	15,7	303,4	17,6	314,9	18,2	296,6	17,1
	-Državne	136,4	9,7	49,3	3,2	43,1	2,7	54,1	3,1	50,3	2,9	44,1	2,5
	-Privatne	183,8	13,1	195,4	12,8	207,7	13,0	249,3	14,5	264,6	15,3	252,5	14,5
	Strane banke	1085,0	77,2	1283,5	84,0	1346,6	84,3	1416,3	82,4	1416,4	81,8	1442,7	82,9
	Ukupno dionički kapital	1405,2	100,0	1528,2	100,0	1597,3	100,0	1719,7	100,0	1731,3	100,0	1739,3	100,0
		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM		Miliona KM	
ŠTEDNJA STANOVNIŠTVA BANKARSKOG SEKTORA	Kratkoročna	3084		3083		2974		3614		3652		3789	
	Dugoročna	2213		2227		2787		3010		3568		4076	
	Ukupna štednja	5297		5310		5761		6624		7220		7865	

Izvor: Godišnji izvještaji CBBiH od 2000. – 2012. godine

Dalje istraživanje okrenuto je ispitivanju u kojoj je mjeri rasla štednja stanovništva podržana prilivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora Bosne i Hercegovine. Linearnom korelacionom analizom izvedeni su zaključci o stepenu zavisnosti između pojava, prije svega u kojoj je mjeri inostrani kapital uticao na nivo ukupne štednje stanovništva. Zbir proizvoda analiziranih serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i ukupne štednje stanovništva bankarskog sektora Bosne i Hercegovine³⁶⁶ je:

(67)

$$\sum xy = 61.486.663,00$$

Aritmetičke sredine su:

(68)

$$\bar{x} = 902,35$$

(69)

$$\bar{y} = 4.127,77$$

Kovarijansa je:

(70)

$$C_{xy} = 1.005.050,74$$

³⁶⁶ Prilog br. 10

Standardne devijacije su:

(71)

$$\sigma x = 444,28$$

(72)

$$\sigma y = 2.312,85$$

Koeficijent korelacije, posmatranih pojava, iznosi:

(73)

$$r = 0,98$$

Koeficijent korelacije od 0,98 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostanog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i nivoa ukupne štednje stanovništva. Zaključuje se da je porast inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi inicirao rast ukupne štednje stanovništva na nivou bankarskog sektora. Korelaciona veza ukazuje na visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava. Dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine pozitivno je uticalo na porast bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou ukupne štednje, ultimativan je stav koji se nameće nakon analize.

Dokazivanje hipoteze prvog reda podržano je dokazivanjem pomoćne hipoteze vezano za finansijske pokazatelje koji mjere uticaj priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora kroz finansijske pokazatelje nivoa i strukture bankarskog depozitnog potencijala.

To je dokazano mjerenjem uticaja priliva inostranog kapitala na porast štednje stanovništva i depozita privrede, čiji rast, pored nominalnog, predstavlja i snažan faktički dokaz o vraćanju povjerenja u nacionalni bankarski sistem.

Analiza nedvosmisleno ukazuje na porast povjerenja, što se ocjenjuje kao jedan od glavnih faktora stabilnosti bankarskog sistema BiH i isključivo se pripisuje uticaju upliva inostranog kapitala i promjeni strukture vlasništva u domaćem bankarstvu.

U nastavku analize staviće se težište na analizu odnosa promjene strukture vlasništva na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i sektorske kapitalne adekvatnosti.

2.8. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na kvalitet kapitalne adekvatnosti nacionalnog bankarskog sistema

Gledano kroz porast kapitalne adekvatnosti ukupnog bankarskog sistema BiH, najočitiji je doprinos priliva inostranog kapitala i promjene vlasničke strukture, koja je poslije dugih godina stvarne potkapitaliziranosti u BiH tokom 90.-tih godina, realno i stvarno prikazana. Koeficijent kapitalne adekvatnosti u 2000. godini bio je na visokom nivou, daleko iznad propisane minimalne vrijednosti.

Tabele br. 52: Koeficijent adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

Opis		Godina												
		2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	41	27	18	17	17	13	10	11	9	9	10	10	9
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	14	21	22	19	16	20	22	21	21	21	19	19	19
	Ukupno	55	48	40	36	33	33	32	32	30	30	29	29	28
		Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM	Mil. KM
DIONIČKI KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	380,0	280,6	251,7	245,7	463,7	281,6	281,8	320,2	244,7	250,8	303,4	314,9	296,6
	-Državne		118,9	71,9	78,3	138,1	138,3	137,6	136,4	49,3	43,1	54,1	50,3	44,1
	-Privatne		161,7	179,8	167,4	325,6	143,3	124,2	183,8	195,4	207,7	249,3	264,6	252,5
	Strane banke	135,0	346,5	494,1	561,6	493,2	762,1	947,5	1085,0	1283,3	1346,6	1416,3	1416,4	1442,7
	Ukupno dionički kapital	515,0	627,1	745,8	807,3	956,9	1044,2	1209,3	1405,2	1528,2	1597,3	1719,7	1731,3	1739,3
POKAZATELJ ADEKVATNOSTI KAPITALA	Adekvatnost kapitala (%)	28,4	25,1	20,5	20,3	18,7	17,8	17,7	17,1	16,3	16,1	16,2	17,1	17,0

Izvor: Godišnji izvještaji CBBiH od 2000. – 2012. te od CBBiH - Odabrani indikatori finansijskog zdravlja za bankarski sektor 2013.

Stopa adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine na kraju 2005. godine iznosila je 17,8% i niža je u odnosu na kraj prethodne godine za 0,9 p.p.

Smanjenje koeficijenta pripisuje se daleko bržem rastu rizične aktive od neto kapitala, što svakako ukazuje na poželjnost dokapitalizacije određenog broja poslovnih banaka u dominantnom državnom vlasništvu. Na kraju 2006. godine stopa adekvatnosti kapitala neznatno je smanjena, za svega 0,1%.

Naredne godine primijećen je nešto veći pad analiziranog koeficijenta. Dalji pad koeficijenta kapitalne adekvatnosti primijetan je i u narednom periodu, zaključno s 2010. godinom. Naime, u 2011. godini analizirani koeficijent oporavio se za 0,9% i iznosio je 17,1%, što je daleko iznad propisanog minimuma. Stopa adekvatnosti kapitala kod banaka sa većinskim stranim vlasništvom u strukturi kapitala daleko je niža od analiziranog koeficijenta kod banaka u većinskim vlasništvu domaćih lica u strukturi kapitala bh. banaka i iznosi 16,6%, u odnosu na 24,6%. Navedeno smanjenje kapitalne adekvatnosti dominantno se pripisuje povećanju rizikom ponderirane aktive kod banaka s većinskim učešćem inostranih sredstava u strukturi kapitala. Povećanje rizikom ponderirane aktive prosto je očekivano, imajući u vidu da se broj banaka s dominantnim učešćem inostranog kapitala u strukturi povećavao kao i kreditna ponuda, a stepen konkurencije zaoštavao.

Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala u bankarski sistem Bosne i Hercegovine, koji je započeo je 1997. godine, nedvosmisleno je stabilizirao bankarski sistem. Njegova konstantna adekvatnost govori tome u prilog. Priliv stranih sredstava u strukturu bankarskog sektora, osim na odgovarajuću kapitalnu adekvatnost, uticao je na kvalitet glavnih parametara bankarskog sistema: rast depozita i njegovu ročnu strukturu³⁶⁷, povećanje kreditnih plasmana i pad kamatnih stopa³⁶⁸, razvoj mreže poslovnica banaka, ali i alternativnih kanala distribucije, kao što su bankovne kartice, elektronsko poslovanje, mreža bankomata i POS terminala, povećanju zaposlenosti.

³⁶⁷ Povećanje dugoročnih depozita, osobito stanovništva

³⁶⁸ Osobito uslijed velike konkurencije značajnih bankarskih grupacija prisutnih u BiH – UniCredit, Raiffeisen, Sber, Intesa i drugih.

3. Analiza rezultata empirijskog istraživanja uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sektora Republike Srbije

Početkom 2001. godine, izvršena je procjena stanja bankarskog sektora Republike Srbije. Došlo se do zaključka da jugoslovensko³⁶⁹ bankarstvo, koje se slobodno može nazvati srbijansko, budući je prisustvo banaka iz Crne Gore bilo minimalno, je odlikovala: niska profitabilnost³⁷⁰, nizak stepen realno formirane rezerve za pokriće potencijalnih gubitaka³⁷¹, neadekvatnost kapitala i rezervi da apsorbiraju preuzete rizike, nesolventnost banaka koje u ukupnoj bilansnoj sumi sektora dominantno učestvuju, visok stepen nelikvidnosti, kako pojedinačno posmatranih banaka, tako i na nivou sektora, postojanje neadekvatnog sistema internih kontrola i interne revizije, neadekvatan sistem upravljanja rizicima i nizak stepen profesionalnosti eksternih revizora. To je dovelo do neminovnosti restrukturiranja sistema koji je uslijedio u narednih nekoliko godina. Započelo se s aktivnostima: ispitivanja kvaliteta finansijskog boniteta banaka, kontrole poslovanja banaka, ocjenom realnog finansijskog stanja, mogućnostima i ekonomskom opravdanosti sanacije određenih komercijalnih banaka³⁷². Učinjeni su značajni pomaci po pitanju zakonske regulative³⁷³.

³⁶⁹ Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) je bila država koja je stvorena 27. aprila 1992. odlukom Saveznog izvršnog vijeća SFRJ, kao zajednička država Republike Srbije i Republike Crne Gore. Vojvodina i Kosovo i Metohija imale su, uslijed multietničnosti, status autonomnih pokrajina u okviru Republike Srbije, ali s mnogo manje nadležnosti, u odnosu na one iz vremena SFRJ. Savezna Republika Jugoslavija je ujedno nastala raspadom SFRJ, početkom devedesetih godina prošloga stoljeća. Taj naziv država nosi sve do 04.02.2003. godine, kada se mijenja ustavnom poveljom u Srbija i Crna Gora. Svaka od država imala je svoju ekonomsku politiku, Centralnu banku, kao i valutu. Također, Poveljom je propisano da svaka država može tražiti punu nezavisnost putem referenduma, što je Crna Gora uradila 21.5. 2006. godine. Na temelju rezultata referenduma, Crna Gora je formalno proglasila nezavisnost 3.6. 2006., čime je Državna zajednica razvrgnuta. Temeljem Ustavne povelje Srbija je preuzela međunarodnopravni subjektivitet bivše zajednice. Od 2006. godine Republika Srbija, kao nasljednica SCG, postala je suverena i nezavisna država. Predmet analize, u ovom radu, isključivo su banke Republike Srbije, a na osnovu izvještaja Narodne banke Srbije.

³⁷⁰ Visok stepen kontaminiranih potraživanja i nizak stepen realno kamatonosne aktive.

³⁷¹ Isključujući banke sa teritorije Crne Gore

³⁷² Te je naročito pažnja bila usmjerena prema: iznosu potencijalnih gubitaka predmetnih banaka, iznosu koji bi SRJ u slučaju pokretanja postupka trebalo da isplati po osnovu štednju i depozita stanovništva, kao i po osnovu zaduživanja banaka u inostranstvu, okvirnih iznosa neophodnih za sam postupak sanacije. Također, za opravdanost sanacije relevantan parametar svakako je i zainteresiranost drugih banaka za preuzimanje, uvjeti preuzimanja, kao i uticaj postupka na finansijsko stanje predmetne banke.

³⁷³ Izmijenjen je Zakon o računovodstvu (uvedena je obaveza ispravke vrijednosti potraživanja koja nisu naplaćena u roku od 90 dana od dana dospijanja), Zakon o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka (banke u roku od godinu dana od pokretanja postupka nisu u obavezi da ispunjavaju sve propisane okvire poslovanja), Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama (stvoren je baza za harmonizaciju okvira poslovanja banaka s principima Bazelskog komiteta za kontrolu i s direktivama Evropske unije).

Predloženo je donošenje Zakona o reguliranju javnog duga SRJ po osnovu devizne štednje stanovništva i Zakona o reguliranju odnosa između SRJ i pravnih lica i banaka s teritorije SRJ koji su prvobitni dužnici ili garanti prema povjeriocima Pariškog i Londonskog kluba, kojima bi SRJ stekla potraživanja prema bankama, uz mogućnost da navedena potraživanja konvertuje u dionice banaka i time stvori preduvjet za njihovu brzu privatizaciju, a time i za privatizaciju preduzeća, krajnjih dužnika po kreditima Pariškog i Londonskog kluba, koji bi postali dužnici banaka³⁷⁴. Preduzete mjere, stvorile su preduvjet za povećan interes inostranih investitora za ulaganje kapitala u bankarski sektor³⁷⁵, bez obzira da li je riječ o otvaranju predstavništva ili dokapitalizaciji domaćih banaka. Strateški je to dobar potez, tada Narodne banke Jugoslavije. Na taj način stvoreni su uvjeti za poboljšanje performansi bankarskog sektora Republike Srbije. Dokaze i jasnu empirijsku analizu daćemo u nastavku.

Empirijska analiza uticaja priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sistema Republike Srbije biće izvedena na osnovu analize promjene vlasničke strukture i broja banaka, gdje će se dokazati da je upliv inostranog kapitala uvjetovao smanjenje broja banaka i njihovu koncentraciju.

³⁷⁴ http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/bankarski_sektor_01.pdf

³⁷⁵ Otvorena su predstavništva 9 banaka s dominantnim učešćem inostranog kapitala u strukturi te ih je krajem godine ukupno bilo 15.

3.1. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu broja i koncentraciju banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije

Restrukturiranje bankarskog sektora Srbije započeto je promjenom vlasničke strukture i smanjenjem broja banaka koje su egzistirale u finansijskom sistemu bivše članice SFR Jugoslavije. Početkom 2000. godine u bankarskom sektoru, tada SR Jugoslavije, poslovalo je stotinu i šest banaka s dominantnim učešćem državnog kapitala u strukturi, a zaključno s 2012. godinom, bankarski sektor Republike Srbije čine trideset i dvije banke, od kojih je čak dvadeset i jedna u većinskom vlasništvu stranih dioničara.

Tabela br. 53: Broj banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije

Opis	Godina	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		36	32	23	15	14	14	14	12	12	11
- Državne		17	14	11	8	8	8	9	8	8	8
- Privatne		19	18	12	7	6	6	5	4	4	3
Banke u većinskom vlasništvu stranih akcionara		11	11	17	22	21	20	20	21	21	21
Ukupno		47	43	40	37	35	34	34	33	33	32

Izvor: Narodna banka Srbije

Proces vlasničke transformacije bankarskog sektora Srbije, koji je započeo 2001. godine, doveo je do toga da su dvadeset i tri banke izgubile dozvolu za rad³⁷⁶, uključujući i četiri velike banke (početkom 2002. godine)³⁷⁷. Pored toga, pet banaka je stavljeno u postupak sanacije. Kod jedne je uvedena administrativna uprava, dok je osamnaest banaka pripojeno drugim bankama, time je bankarski sektor početkom 2002. godine smanjen na četrdeset i devet³⁷⁸ banaka, od osamdeset i šest koliko je egzistiralo samo godinu ranije³⁷⁹.

³⁷⁶ Pogledati prilog br. 11

³⁷⁷ Beobanka AD Beograd; Beogradska banka AD Beograd; Investbanka AD Beograd; Jugobanka AD Beograd.

³⁷⁸ Uzete su u obzir i banke s dominantnim učešćem stranog kapitala koje su krajem 2001. dobile dozvolu za rad (Societe Generale Yugoslav bank, Raiffeisenbank Jugoslavija AD Beograd, Alpha bank AE, HVB banka Jugoslavija AD Beograd, National bank of Greece - filijala Beograd), kao i novoosnovana Nacionalna štedionica - banka AD Beograd.

Nakon likvidacije i preuzimanja društvenih banaka od strane države tokom 2001. i 2002. godine ključne promjene vlasničke strukture bankarskog sektora desile su se od 2004. do kraja 2006. godine što je rezultiralo daljem smanjenjem broja banaka. Dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi srbijanskih banaka bilo je karakteristično za 2006. godinu, kada je broj banaka s većinskim domaćim kapitalom opao na petnaest. Trend smanjenja učešća dominantno državnog kapitala u kapitalnim strukturama srbijanskih banaka je nastavljen. Na kraju 2012. godine u bankarskom sektoru Srbije posluju trideset i dvije banke, od čega jedanaest s pretežno domaćim kapitalom, u odnosu na trideset i osam, početkom analiziranog perioda.

Nastavak istraživanja analizira kako je promjena vlasničke strukture uticala na nivo i strukturu kapitala bankarskog sektora Republike Srbije.

³⁷⁹ Na osnovu izvještaja NBJ.

3.2. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture kapitala bankarskog sektora Republike Srbije

U dosadašnjem istraživanju, više puta je isticano da je s prilagođavanjem srbijanskih zakona čvrstoj Bazelskoj regulativi stvorena povoljna klima za priliv inostranog kapitala, time i jačanje kapitalnog potencijala komercijalnih banaka. Teorijska postavka disertacije u prilog pozitivnog uticaju inostranog kapitala na nivo i strukturu kapitalnog stoka bankarskog sektora Republike Srbije u nastavku rada biće dokazan analizom i izvođenjem empirijskih dokaza kojim će nedvosmisleno dokazati hipoteza prvod reda.

90.-tih godina za bankarski sistem Republike Srbije bio je karakterističan nizak nivo kapitala, koji nije omogućavao dinamičan razvoj bankarskih organizacionih struktura i adekvatnog kreditiranja kako privrede tako i stanovništva, o čemu smo govorili prethodno. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu vremenom je opadalo, izazivajući nepovjerenje u bankarski sektor, time i odsustvo kvalitetnog depozitno-kreditnog potencijala.

Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala započeo je 2000. godine. Priliv stranih sredstava ulaskom u kapitalne strukture bankarskih sektora navedenih zemalja uticao je na jačanje pojedinačnog finansijskog potencijala komercijalnih banaka.

Tabela br. 54 a: Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica		36		32		23		15		14
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		11		11		17		22		21
	Ukupno		47		43		40		37		35
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2
	- Državne	41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7
	- Privatne	32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5
	Strane banke	12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8
	Ukupno kapital	86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0
STRUKTURA KAPITALA BANKARSKOG SEKTORA		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD	
	Aksijski i ostali kapital	89.175		97.220		106.832		182.562		272.846	
	Emisiona premija	-		-		-		-		-	
	Revalorizacione rezerve	-		-		-		-		-	
	Rezerve iz dobitka	-		-		-		-		-	
	Zakonske rezerve	6.244		9.661		-		-		-	
	Rezerve	-		-		19.168		30.464		47.636	
	Nerealizovani gubici po osnovu hartija od vrednosti	-		-		-		-		-	
	Dobitak	7.256		9.103		11.568		20.595		27.780	
	Neplaćeni upisani kapital i sopstvene akcije	-		-		-		-		-	
	Sopstvene akcije	-		-		-		-		-	
	Gubitak	16.373		16.534		11.907		17.333		19.770	
	Ukupno	86.303		99.450		125.661		216.288		328.493	

Napomena: Prikazani podaci odnose se na kraj perioda

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 54 b: Nivo i struktura kapitala bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica	14		14		12		12		11	
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	20		20		21		21		21	
	Ukupno	34		34		33		33		32	
		Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1
	-Državne	59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7
	-Privatne	50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4
	Strane banke	309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9
	Ukupno kapital	420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0
		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD		Mlrd RSD	
STRUKTURA KAPITALA BANKARSKOG SEKTORA	Akcijski i ostali kapital	332.849		340.740		369.409		409.973		436.027	
	Emisiona premija	-		-		-		-		-	
	Revalorizacione rezerve	-		-		-		-		-	
	Rezerve iz dobitka	-		-		-		-		-	
	Zakonske rezerve	-		-		-		-		-	
	Rezerve	74.169		104.467		130.279		150.203		166.938	
	Nerealizovani gubici po osnovu hartija od vrednosti	116		-		-		-		-	
	Dobitak	35.897		29.359		30.981		37.835		41.114	
	Neuplaćeni upisani kapital i sopstvene akcije	-		-		-		-		-	
	Sopstvene akcije	-		-		-		-		-	
	Gubitak	22.904		27.079		32.702		52.130		53.017	
	Ukupno	420.011		447.487		497.967		545.880		591.062	

Napomena: Prikazani podaci odnose se na kraj perioda

Izvor: Narodna banka Srbije

Na osnovu tabele br. 54 primjećuje se signifikantno povećanje knjigovodstveno iskazane vrijednosti kapitala na nivou sektora, kao i dominantno učešće kapitala u vlasništvu stranih dioničara u ukupnom kapitalu sektora, paralelno s povećanjem vlasničkog učešća u strukturi kapitala banaka u vlasništvu stranih dioničara, u periodu od 2000. do 2012. godine.

Drastičan rast visine knjigovodstveno iskazanog kapitala, uočljiv je u 2001. godini. Iznosi 46.186 miliona RSD, što predstavlja povećanju približno 50%, u odnosu na prethodni period. Međutim, iznos ukupnog kapitala jugoslovenskog bankarskog sektora u 2000.-toj godini od 23.743 miliona RSD rezultat je negativno izražene vrijednosti kapitala većine banaka koje su naredne godine izgubile dozvolu za rad te nisu uzete u obzir pri formiranju reklasifikovanog bilansa za 2001. godinu pa se može govoriti o realnom povećanje kapitala oko 15%. Podatak je značajan, jer predstavlja 15,85% ukupnih izvora sredstava i rezultat je smanjenja ukupnog dioničkog kapitala, rezervi iz dobitka i iskazanog gubitka, dok se istovremeno pojavljuje stavka revalorizacionih rezervi, kojih nema u sastavu kapitala iz 2000.-te, kao i toga da je došlo do povećanja dobitka i iznosa sopstvenih rezervi.

Kapital jugoslovenskih banaka u 2002. godini povećan je za 37,7% u odnosu na prethodnu godinu. Navedeni podatak rezultat je sprovedene konverzije stare devizne štednje i obaveza prema Pariškom i Londonskom klubu u dionički kapital komercijalnih banaka. U prilog istaknutom svjedoči i činjenica da kapital čini čak 20% ukupne bilansne pasive bankarskog sektora. Jasno je da je došlo do signifikantnog učešća od preko 37%. Trend povećanja kapitala banaka nastavlja se i u narednoj godini i u odnosu na prethodni period povećanje iznosi 35,7%.

Struktura kapitala bankarskog sektora u 2002. godini, značajno je izmijenjena u odnosu na podatke iz prethodne, 2001. godine. Uočava se porast dioničkog kapitala od 39 milijardi RSD, od čega je čak 34 milijarde RSD po osnovu navedene konverzije, dok se ostatak povećanja zasniva na novoj emisiji dionica. Također, u odnosu na rezultate iz 2001. godine³⁸⁰ vidljivo je povećanje gubitaka, što je opravdano obzirom na otpis 15% obaveza po osnovu stare devizne štednje, ali i dodatnim izdvajanjem po osnovu posebne rezerve za pokriće potencijalnih gubitaka.

³⁸⁰ Vidjeti tabelu profitabilnost bankarskog sektora Republike Srbije

2003. godine, ukupan kapital sektora iznosio je 86.302 miliona RSD, što predstavlja, kao što je prethodno istaknuto, povećanje u odnosu na isti referentni period prethodne godine u iznosu od 23 milijarde RSD ili 35,7%.

Porast kapitala na nivou sektora rezultat je uticaja naloga za sprovođenje drugog kruga konverzije obaveza po osnovu Pariškog i Londonskog kluba povjerilaca. Poslovne banke su bile obavezne donijeti odluku o emisiji dionica, kojom je bila izvršena konverzija obaveza u kapital banke, a što je izazvalo povećanje državnog kapitala u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije. Povećanje se odnosilo i na obavezu banaka po osnovu dostizanja novčanog cenzusa, a na osnovu zakonske regulative, u iznosu od 10 miliona EUR-a. Krajem godine, učešće banaka u vlasništvu domaćih dioničara, tj. državnih banaka, iznosio je 47,5% kapitala sektora. Pored toga, na osnovu priloženih podataka, vidi se da je došlo i do drastičnog smanjenja iskazanog gubitka bankarskog sektora, za gotovo 20 milijardi RSD, odnosno povećanja dobitka.

Zaključuje se da se subkapitaliziranost jugoslovenskog bankarskog sektora značajno smanjila u odnosu na prethodno analiziranu godinu, mjerena u odnosu na prethodni period. Ista situacija se ponavlja i u narednom periodu, između ostalog i zbog odluka o sanaciji i stečaju poslovnih banaka „u naslijeđenom bankarskom sistemu iz devedesetih godina“, što će biti prikazano u nastavku rada.

2004. godine ukupan kapital na nivou sektora iznosio je 99.450 miliona RSD, što predstavlja povećanje za 15,2%, u odnosu na kraj prethodne godine. Navedeno se pripisuje promjeni u strukturi kapitala banaka, odnosno na povećanje dioničkog kapitala po osnovu dokapitalizacije određenog broja poslovnih banaka, dominantno po osnovu trećeg kruga konverzije obaveza Pariškom klubu. U strukturi kapitala primjećuje se skoro izjednačena pozicija banaka u vlasništvu domaćih i stranih lica, gdje banke s većinskim vlasništvom stranih dioničara učestvuju sa skoro 50% na nivou sektora. Navedeno učešće, predstavlja signifikantan porast u strukturi vlasništva nad kapitalom, obzirom da su u prethodnom periodu dominirale banke s većinskim državnim vlasništvom, a učešće inostranog kapitala kretalo se između 15 i 20%.

Signifikantno povećanje kapitala od 26,4% na nivou srbijanskog bankarskog sektora karakteristično je za 2005. godinu, u kojoj su poslovne banke poslije dužeg perioda ostvarile pozitivan finansijski rezultat³⁸¹ na nivou sektora. Nameće se zaključak da je navedeni porast kapitala posljedica uspješnijeg poslovanja banaka.

Od 2006. godine u Republici Srbiji učešće u strukturi kapitala poslovnih banaka drastično se mijenja. Banke s većinskim stranim kapitalom u strukturi preuzimaju dominantnu poziciju, s prosječnim učešćem oko 70% na nivou sektora. Također, primjećuju se i promjene u strukturi kapitala. Iz godine u godinu nivo knjigovodstveno iskazanog kapitala bilježi konstantan rast, najviše u dijelu dioničkog kapitala, a što je rezultat uspješnijeg poslovanja, ali i većih izdvajanja po osnovu potencijalnih rizika. Signifikantan rast kapitala za preko 95% uočljiv je u 2006. godini, u odnosu na prethodnu analiziranu godinu i predstavlja najveće povećanje (godina na godinu) u ukupnom analiziranom periodu. U narednih nekoliko godina prisutan je pozitivan trend rasta kapitala, ali nešto sporijeg intenziteta te prosječna stopa rasta na godišnjem nivou iznosi oko 20%, zaključno s 2012. godinom.

Daljnje istraživanje izvodi dokaze da je rast ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Srbije izazvan uplivom inostanog kapitala, a preko analize koeficijenta korelacije. Proizvod datih serija³⁸² iznosi:

(74)

$$\sum xy = 1.054.144.566.633$$

Aritmetičke sredine:

(75)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(76)

³⁸¹ Što je uvjetovalo povećanju dobitka i većim izdvajanjima na ime rezerve, a posljedično i smanjenju gubitka, na nivou sektora.

³⁸² Pogledati prilog br. 12

$$\bar{y} = 335.860,1$$

Kovarijansa je:

(77)

$$C_{xy} = 27.754.701.250,65$$

Standardne devijacije su:

(78)

$$\sigma_x = 152.701,92$$

(79)

$$\sigma_y = 182.106,26$$

Koeficijent korelacije je:

(80)

$$r = 0,9981$$

Dobijeni rezultata nas navodi na zaključak da je teorijska postavka rasta inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora Srbije rezultirao porastom ukupnog kapitala. Visok stepen zavisnosti između pojava odnosno koeficijent korelacije iznosi 0,9981, što pokazuje pozitivnu i jaku korelaciju između nivoa stranog kapitala i ukupnog kapitala bankarskog sektora Republike Srbije tokom posmatranog perioda, tj. visok stepen varijacija analiziranih pojava.

Prema autorima i empirijskoj građi iz Srbije može se zaključiti da je restrukturiranje naslijeđenog iscrpljenog bankarskog sistema iz perioda 90.-tih godina okončano u 2005. godini. Formiran je „zdrav“ i stabilan bankarski sistem, prije svega putem pretvaranja negativnog u realan kapital, putem priliva inostranih sredstava. 2001. godine NBJ prijelazi na iskazivanje strukture kapitala u skladu s preporukama Bazelskog sporazuma, direktivama Evropske unije i zahtjevima Međunarodnih računovodstvenih standarda, kao i na primjenu realnih pondera pri izračunavanju rizične aktive. Također, u godinama prikazanim u tabeli br. 53 izvršeno je i restrukturiranje bankarskog sektora, „očišćeni“ su bilansi isknjižavanjem obaveza po osnovu stare devizne štednje od izvora sredstava koji se nisu mogli plasirati u kamatonosnu aktivu. Izvršena je rehabilitacija kapitalnog stoka te se on realno uvećava iz godine u godinu³⁸³.

Tokom analiziranog perioda, vlasnička struktura banaka u strukturi kapitala sektora mijenja se. U 2003. godini banke s većinskim vlasništvom domaćih dioničara imaju dominantnu ulogu i učestvuju u kapitalu s preko 85%, dok se u 2006. godini lomi trend i dominantnu ulogu u strukturi vlasništva nad kapitalom preuzimaju banke u većinskom vlasništvu stranih dioničara. 2012. godine učestvuju sa skoro 74% vlasništva.

Analizom promjene vlasničke strukture i njenog uticaja na porast bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou bilansne aktive i vanbilansnih stavki, nastavljeno je dalje istraživanje.

³⁸³ Vidjeti šire Godišnji izvještaji o stabilnosti finansijskog sistema NBS – 2000.- 2012.

3.3. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukturu bankarske bilansne i vanbilansne aktive u bankarskom sektoru Republike Srbije

Kako bi se dokazala hipoteza da je s porastom inostranog kapitala došlo do porasta bankarske djelatnosti na nivou sektora, a kroz praćenje promjena u bilansnoj i vanbilansnoj aktivni, neophodno je prokomentirati strukturu bilansa stanja poslovnih banaka, „naslijeđene iz perioda 90.-tih godina. Trend smanjenja podkapitaliziranosti banaka u Srbiji započet u prvoj godini primjene državne strategije restrukturiranja, a nastavljen je i u godinama koje slijede. Naime, u 2002. godini dolazi do povećanja bilansne sume, kao i vanbilansnih stavki, do daljeg rasta i povećanja učešća kapitala u strukturi bilansne pasive i cjelokupne bilansne sume. Isknjižavanjem obaveza po osnovu stare devizne štednje iz bilansa banaka u vanbilansne stavke i konverzije dugoročnih obaveza prema Pariškom i Londonskom klubu u dionice banaka, dolazi do „čišćenja“ bilansa banaka od onih izvora sredstava koji se nisu mogli pretvoriti u kamatonosnu aktivu, tako da je struktura bilansa bankarskog sektora dobila mnogo realniju sliku.

2002. godine bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora povećane su za preko 43% s ukupnim iznosom 746.151 miliona RSD. U strukturi ukupne aktive na nivou sektora primjećuje se³⁸⁴ značajna promjena, u pravcu izjednačenja pozicija bilansne aktive i vanbilansnih stavki, tačnije vanbilansne stavke su veće od bilansnih, što je rezultat povećanja navedene pozicije za 129% i izazvano je isknjižavanjem potraživanja od SRJ po osnovu stare devizne štednje iz bilansa banaka i preknjižavanja u vanbilans.

³⁸⁴ Na osnovu tabele br. 55

Tabela br. 55 a: Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica	36	32	23	15	14
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	11	11	17	22	21
	Ukupno	47	43	40	37	35
		Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	73.916	79.844	63.358	68.943	95.958
	-Državne	41.076	39.773	32.092	37.454	48.316
	-Privatne	32.840	40.071	31.266	31.489	47.642
	Strane banke	12.386	19.605	62.303	147.345	232.535
	Ukupno kapital	86.302	99.450	125.661	216.288	328.493
		Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD
AKTIVA BANKARSKOG SEKTORA	Bilansna aktiva	367.486	510.092	775.413	1.169.271	1.563.746
	Vanbilansne stavke	378.665	510.889	726.007	1.163.308	1.579.674
	Ukupno	746.151	1.020.981	1.501.420	2.332.579	3.143.420

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 55 b: Ukupna bilansna aktiva i vanbilansne stavke bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica	14	14	12	12	11
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	20	20	21	21	21
	Ukupno	34	34	33	33	32
		Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	110.514	120.247	144.687	134.829	154.039
	-Državne	59.622	67.961	86.811	74.614	92.575
	- Privatne	50.892	52.286	57.876	60.215	61.465
	Strane banke	309.497	327.240	353.280	411.051	437.023
	Ukupno kapital	420.011	447.487	497.967	545.880	591.062
AKTIVA BANKARSKOG SEKTORA		Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD
	Bilansna aktiva	1.776.955	2.160.411	2.533.530	2.649.928	2.879.519
	Vanbilansne stavke	2.156.621	2.304.527	2.475.068	2.927.046	2.980.236
	Ukupno	3.933.576	4.464.938	5.008.598	5.576.974	5.859.755

Izvor: Narodna banka Srbije

Bilansna aktiva bankarskog sektora u 2005. godini povećana je za 265 miliona dinara, što predstavlja povećanje za nešto više od 50%, u odnosu na prethodnu godinu. Trend povećanja bilansne aktive za oko 50% nastavljen je i naredne godine. Uočava se konstantno povećanje bilansne aktive na nivou sektora, s tim što je rast daleko sporiji te u 2012. godini iznosi svega 8,67%.

Na osnovu tabele br. 54, zaključujemo da se ukupna aktiva³⁸⁵ na nivou sektora konstantno povećava i u prosjeku iznosi 20,6%. Naime, od 2004. do 2006. godine tempo rasta je znatno brži. Ukupna aktiva je godišnje bilježila porast između 36%, 83% i 55,36%. Od 2007. godine primjećuje se konstantan rast analizirane pozicije, ali daleko slabijim intenzitetom, na prosječnom godišnjem nivou oko 15%, dok u 2012. godini porast ukupne aktive na nivou sektora iznosi svega 5,07% u odnosu na prethodnu godinu.

Kako bi se izveli zaključci da je rast ukupne bilansne i vanbilansne aktive podržan rastom ukupnog kapitala, a naročito rastom sredstava inostranih investitora u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije, u nastavku istraživanja biće izvedeni dokazi o stepenu kvantitativne zavisnosti između pojava. Zbir proizvoda analiziranih serija je³⁸⁶:

$$\sum xy = 10.498.692.482402 \quad (81)$$

Aritmetičke sredine iznose:

$$\bar{x} = 231.226,5 \quad (82)$$

$$\bar{y} = 33.588.839,7 \quad (83)$$

³⁸⁵ Bilansna aktiva i vanbilansne stavke.

³⁸⁶ Prilog br. 13

Kovarijansa je:

(84)

$$C_{xy} = 273.216.500.348,15$$

Standardne devijacije serija su:

(85)

$$\sigma_x = 152.701,92$$

(86)

$$\sigma_y = 1.796.983,63$$

Koeficijent korelacije je:

(87)

$$r = 0,99$$

Rezultat ukazuje na visok stepen slaganja između posmatranih pojava. Preciznije, koeficijent korelacije od 0,99 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između porasta nivoa inostanog kapitala u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije i nivoa ukupne bilansne aktive i vanbilansnih stavki. Zaključuje se da je rast inostranog kapitala rezultirao porastom ukupne aktive, kako bilansne tako i vanbilansne, na nivou bankarskog sektora.

Nameće se nedvosmislen stav kako je promjena u vlasničkoj strukturi odnosno dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije uticalo na povećanje ukupnog nivoa kapitala u sektoru, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena bankarske bilansne i vanbilansne aktive.

U skladu s navedenim, a u kontekstu uticaja upliva inostranog kapitala u bankarski sistem Republike Srbije koji je uzrokovao povećanje aktive na nivou sektora, u nastavku istraživanja biće ispitano u kojoj mjeri je promjena vlasničke strukture uticala na nivo i strukturu kreditne aktivnosti poslovnih banaka.

3.4. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa kreditne aktivnosti u bankarskom sektoru Republike Srbije

Dolaskom inostranih banaka u Srbiju, dolazi do prave ekspanzije kreditne aktivnosti, koja se pripisuje sve većem prisustvu inostranih banaka u nacionalnom bankarskom sistemu. Povećana kreditna aktivnost bankarskog sektora u 2003. godini u odnosu na prethodni period, zabilježila je rast od 46,7%, prije svega kod kreditiranja pravnih i fizičkih lica.

Tabela br. 56 ukazuje na konstantno povećanje kreditne aktivnosti na nivou sektora. U 2003. godini ukupna kreditna aktivnost bila je na nivou od 185.591 miliona RSD, a već naredne godine povećana je za nešto više od 52%. Navedeni trend nastavljen je i naredne 2005. godine. Obzirom na visoke stope rasta zaključuje se da je u bankarskom sektoru Republike Srbije period kreditne ekspanzije trajao od kraja 2004. godine, a da je završen krajem 2008. godine.

Rast kreditne aktivnost podstaknut je mogućnostima banaka da ostvare veoma visoku zaradu s obzirom na visoke aktivne kamatne stope u poređenju sa zemljama u regionu. Kreditna ekspanzija banaka u Srbiji bila je uglavnom usmjerena na sektor stanovništva³⁸⁷, ali i kreditiranje privrede se povećalo za oko 15 puta u odnosu na period prije ekspanzije. Tako u 2006. godini kreditna aktivnost bankarskog sektora zabilježila je porast od 25,53%, dominantno po osnovu upućenih dinarskih plasmana privredi, u odnosu na prethodnu analiziranu godinu. Tokom 2007. godine kreditna aktivnost je povećana za 39,5%, prije svega na osnovu plasmana upućenih stanovništvu i privredi. Naredne godine primjetno je da je bankarski sektor usporio kreditnu aktivnost, međutim stope koje se odnose na kreditnu podršku privredi (24%) i stanovništvu (30%) i dalje su na visokom nivou.

³⁸⁷ Više aktivne kamatne stope naplaćuju se kreditiranjem stanovništva u odnosu na privredu

Tabela br. 56 a: Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Republike Srbije

Opis / Sektor		Godina		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica			36		32		23		15		14	
	Banke u vlasništvu stranih lica			11		11		17		22		21	
	Ukupno			47		43		40		37		35	
		Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %
	Domaće banke	73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2		
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	-Državne	41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7		
	-Privatne	32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5		
	Strane banke	12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8		
	Ukupno kapital	86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0		
		Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %		
KREDITNA AKTIVNOST BANKARSKOG SEKTORA	Finansijski sektor u zemlji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Privreda	140.420	75,7	197.022	69,4	281.855	64,8	322.972	59,2	437.387	57,5		
	Javna preduzeća	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Druge preduzeća	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Stanovništvo	28.439	15,3	64.283	22,6	124.651	28,7	195.873	35,9	302.543	39,8		
	Za stambenu izgradnju	-	-	-	-	23.289	5,4	47.334	8,7	89.434	11,8		
	Javni sektor	-	-	-	-	23.812	5,5	21.644	4,0	13.928	1,8		
	SCG	-	-	-	-	981	0,2	220	0,0	1	0,0		
	Republika Srbija	-	-	-	-	20.682	4,8	16.693	3,1	7.035	0,9		
	Lokalna samouprava	-	-	-	-	2.148	0,5	4.731	0,9	6.892	0,9		
	Druge finansijske organizacije	-	-	-	-	444	0,1	756	0,1	1.219	0,1		
	Neprofitne institucije	-	-	-	-	3.765	0,9	4.236	0,8	5.828	0,8		
	Strana lica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Strane banke	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ostalo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ukupno	185.591	100,0	283.832	100,0	434.537	100,0	545.481	100,0	760.985	100,0		

Izvor: Narodna banka Srbije

Napomena: Prikazane podatke za period 2003. i 2004. godinu treba uzeti s rezervom, obzirom da se odnose na nivo plasmana poslovnih banaka

Tabela br. 56 b: Sektorska struktura kreditne aktivnosti bankarskog sektora Republike Srbije

Opis / Sektor		Godina	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
BROJ BANAKA	Banku vlasništva domaćih lica		14		14		12		12		11	
	Banku vlasništva stranih lica		20		20		21		21		21	
	Ukupno		34		34		33		33		32	
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke		110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1
	-Državne		59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7
	-Privatne		50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4
	Strane banke		309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9
	Ukupno kapital		420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0
KREDITNA AKTIVNOST BANKARSKOG SEKTORA	Finansijski sektor u zemlji		Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %	Iznos	Učešće u %
	Privreda		-	-	-	-	-	-	148.7	8,9	73.0	4,2
	Javna preduzeća		632.2	61,5	750.4	58,7	936.4	55,6	857.8	51,3	961.4	54,9
	Druge preduzeća		24.3	2,4	49.7	3,9	68.9	4,1	94.2	5,6	101.0	5,8
	Stanovništvo		607.0	59,1	700.0	54,8	866.2	51,4	763.6	45,7	860.4	49,1
	Za stambenu izgradnju		364.3	35,5	395.0	30,9	501.3	29,7	493.2	29,5	532.5	30,4
	Javni sektor		160,8	15,7	188.8	14,7	251.4	14,9	269.8	16,1	303.6	17,3
	SCG		17,4	1,7	118.0	9,2	209.6	12,4	62.9	3,8	56.8	3,2
	Republika Srbija		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lokalna samouprava		8,2	0,8	106.7	8,4	191.6	11,4	39.2	2,3	33.2	1,9
	Druge finansijske organizacije		9,1	0,9	11.4	0,9	17.9	1,1	23.7	1,4	23.6	1,3
	Neprofitne institucije		10,6	1,0	9.3	0,7	23.8	1,4	-	-	-	-
Strana lica		3,1	0,3	5.6	0,4	14.5	0,9	-	-	-	-	
Strane banke		-	-	-	-	-	-	28.7	1,7	35.2	2,0	
Ostalo		-	-	-	-	-	-	12.6	0,8	10.0	0,6	
Ukupno		-	-	-	-	-	-	80.6	4,8	93.2	5,3	
Ukupno		1.027,6	100,0	1.278,3	100,0	1.685,4	100,0	1.671,5	100,0	1.751,1	100,0	

Tokom 2008. godine, uslijed smanjene privredne aktivnosti, izazvane efektima krize, došlo je do smanjene mogućnosti naplate potraživanja bankarskog sektora. Sve ovo dovelo je do povećanja izloženosti kreditnom riziku, što je primoralo banke na smanjenje kreditne aktivnosti i tokom 2009. godine³⁸⁸. Ovakav trend doveo je do smanjene zainteresiranosti banaka za kreditiranje privrede, zbog sigurne oplodnje sredstava ulaganjem u dužničke hartije od vrijednosti³⁸⁹ i to po veoma visokoj kamatnoj stopi, koja se u tom periodu kretala u visini od oko 18%. Na kraju 2009. godine, odobreni krediti bili su na nivou od 1.278,3 milijardi RSD, što predstavlja povećanje u odnosu na završni kvartal prethodne godine. Tokom godine oko 95% ukupno plasiranih sredstava upućeno je Republici Srbiji. Naime, plasmani namijenjeni privredi su praktično zamrznuti te su jedini plasmani po osnovu kojih je moguće sigurno oploditi sredstva, ulaganje u javni sektor. 2010. godine trend povećanja plasmana prema javnom sektoru je nastavljen i iznosi 12% ukupno plasiranih sredstava. Pojavom svjetske ekonomske krize došlo je do velikog odliva depozita. Time je smanjeno i kreditiranje. U istom periodu Republiku Srbiju karakterizirala je izuzetno visoka referentna kamatna stopa u odnosu na zemlje u okruženju³⁹⁰.

S obzirom na smanjenu kreditnu aktivnost, vlada Republike Srbije i Narodna banka preduzele su brojne mjere kako bi stimulirale bankarski sektor da se vrati kreditiranju privrede. To se pozitivno odrazilo na kvalitet ukupnog portfolija banaka. Usporavanje realnog kreditnog rasta započeto 2008. godine nastavljeno je i tokom 2011. godine, kada je kreditna aktivnost na nivou sektora smanjena za 0,81% u odnosu na prethodnu godinu. Naredne, 2012. godine, kreditiranje na nivou sektora, neznatno je povećano, svega 4,79%.

Struktura aktive, tokom posmatranog perioda, nije se bitno mijenjala u odnosu na period prije ekspanzije. Konstantno dominantan udio u aktivni bankarskog sektora ima kreditni portfolio banaka, s učešćem oko 60%. Retrospektivno posmatrajući, učešće u aktivni od 2011. do 2006. godine dominantno se odnosilo na plasirane kredite, s tim što se struktura mijenjala te se u posljednje 4 godine primjećuje rast plasmana upućenih Narodnoj banci Srbije³⁹¹, u odnosu na plasmane upućene privredi i stanovništvu.

³⁸⁸ Kreditna aktivnost na nivou sektora zapravo je povećana u 2009. godini za 24,39%, ali se primjećuje da su plasmani upućeni privredi i stanovništvu značajno smanjeni u odnosu na prethodno analizirani period.

³⁸⁹ Pod dužničkim hartijama od vrijednosti podrazumjevaju se obveznice stare devizne štednje i trezorski zapisi.

³⁹⁰ Videti šire Tabela 2.4. Komparativni pregled referentnih kamatnih stopa centralnih banaka u svetu (2002/novembar 2013. godine), časopis Makroekonomske analize i prognoze (2013, br. 1-2, str. 20)

³⁹¹ Misli se na depozite kod NBS i plasmane koji se mogu refinansirati.

U 2011. godini najznačajnija kategorija aktive zabilježila je relativno smanjene od 0,8%. Najveći dio navedene pozicije čine odobreni krediti u iznosu od 1.552,1 milijardi RSD.

Zaključci o stepenu zavisnosti između pojava i to prije svega u kojoj je mjeri inostrani kapital uticao na nivo ukupne kreditne aktivnosti, a potom i na plasmane upućene privredi i stanovništvu, u nastavku istraživanja pokazaće rezultat korelacione analize.

Zbir proizvoda serija³⁹² je:

(88)

$$\sum xy = 3.076.959.443.717$$

Aritmetičke sredine su:

(89)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(90)

$$\bar{y} = 962.564,6$$

Kovarijansa je:

(91)

$$C_{xy} = 85.125.500.889,80$$

³⁹² Prilog br. 14

Standardne devijacije, posmatranih serija, su:

(92)

$$\sigma x = 152.701,92$$

(93)

$$\sigma y = 575.390,02$$

Koeficijent korelacije je:

(94)

$$r = 0,9688$$

Rezultat ukazuje na visok stepen slaganja između posmatranih pojava. Koeficijent korelacije od 0,9688 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostranog kapitala u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije i nivoa ukupne kreditne aktivnosti. Vidi se da je rast inostranog kapitala inicirao porast ukupne kreditne aktivnosti na nivou bankarskog sektora. Jasno je da je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije, uticalo na povećanje ukupnog kapitala sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou i strukturi ukupne kreditne aktivnosti.

Obzirom na izvedene zaključke, očekuje se da je dominantno na nivo povećanja plasmana usmjerenih prema kreditiranju privrede i stanovništva, upravo rezultat upliva inostranog kapitala u bankarski sektor Republike Srbije. Ispitivanje navedene hipoteze uradiće se mjerenjem stepena zavisnosti između porasta inostranog kapitala na nivou sektora i plasmana privredi, potom i stanovništvu.

Zbir proizvoda, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i kreditne aktivnosti upućene privredi i stanovništvu³⁹³, iznosi:

(95)

$$\sum xy \text{ privreda} = 1.717.248.117.280$$

(96)

$$\sum xy \text{ stanovništvo} = 963.145.310.412$$

Aritmetičke sredine su:

(97)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(98)

$$\bar{y} \text{ privreda} = 551.785,6$$

(99)

$$\bar{y} \text{ stanovništvo} = 300.208,9$$

Kovarijanse su:

(100)

$$Cxy \text{ privreda} = 44.137.358.689,60$$

³⁹³ Prilog br. 15

(101)

$$C_{xy} \text{ stanovništvo} = 26.898.277.825,35$$

Standardne devijacije su:

(102)

$$\sigma_x = 152.701,92$$

(103)

$$\sigma_y \text{ privreda} = 298.103,214$$

(104)

$$\sigma_y \text{ stanovništvo} = 177.754,69$$

Koeficijenti korelacije su:

(105)

$$r \text{ privreda} = 0,9696$$

(106)

$$r \text{ stanovništvo} = 0,99$$

Koeficijenti korelacije obje posmatrane pojave ukazuje na visok stepen slaganja između nivoa inostranog kapitala i kreditnih plasmana privredi, s jedne strane, a s druge na plasmane upućene stanovništvu.

Preciznije, oba koeficijenta korelacije ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostranog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Republike Srbije i nivoa kreditne aktivnosti posmatranih u odnosu na kreditne plasmane privredi i stanovništvu. Naime, metodom proste linearne korelacije utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava. Obzirom da koeficijent korelacije teži +1, to se vidi da je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Republike Srbije uzrokovalo povećanje kapitalnog stoka sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou kreditne aktivnosti usmjerene privredi i stanovništvu. Ovo je i očekivano, obzirom na prethodno dobijeni rezultat kojim je dokazana jaka veza između nivoa kapitala u vlasništvu stranih dioničara bankarskog sektora i ukupne kreditne aktivnosti. Konstatacijom da je porast inostranog kapitala rezultirao izraženom kreditnom ekspanzijom u oba segmenta (privreda i stanovništvo), snažno je podržana hipoteza o najdirektnijem uticaju ino kapitala na performanse bankarskog sistema Republike Srbije.

U nastavku disertacije biće ispitano u kojoj mjeri je promjena vlasničke strukture u bankarskom sektoru Republike Srbije uticala na profitabilnost sektora.

3.5. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene pokazatelja profitabilnosti bankarskog sektora Republike Srbije

U periodu do 2003. godine, slično kao i u devedesetim godinama, bankarski sistem Srbije pokazuje konstantno negativan finansijski rezultat.

Zaključno s 2004. godinom, trend konstantno negativnog finansijskog rezultata na nivou sektora prekinut je te u narednom periodu poslovne banke godine završavaju pozitivnim finansijskim rezultatom. Na nivou sektora u 2004. godini negativan finansijski rezultat banaka iznosio je 4.990 miliona RSD, gdje je broj banaka s iskazanim gubitkom smanjen za dvije, a pozitivan finansijski rezultat ostvarile su trideset i dvije banke od četrdeset i tri, koje su poslovale u bankarskom sektoru Republike Srbije. Dominantan prihod banke su ostvarile po osnovu pozitivnih kursnih razlika, dok učešće prihoda po osnovu kamata čini svega 17% ukupnog prihoda na nivou sektora.

Naredne godine, trend se lomi te ostvaren pozitivan finansijski rezultat poslije pet uzastopnih godina predstavlja pokazatelj koji ukazuje da je reforma bankarskog sistema, s konstantnim uplivom inostranog kapitala, podržana i snažnom kreditnom aktivnošću dovela do evidentnog oporavka naslijeđene situacije s kraja 90.-tih godina. Broj banaka smanjen je za tri, koje su dominantno prihod ostvarile po osnovu pozitivnih kursnih razlika, s tim što se struktura ukupnog prihoda mijenja i s tendencijom povećanja prihoda od kamata.

U 2006. godini finansijski rezultat na nivou sektora povećan je za preko 127% i iznosi 16.530 miliona RSD. Trend smanjenja broja banaka na nivou sektora, povećanje učešća banaka s dominantnim inostranim kapitalom u strukturi, prouzrokovao je i u narednom period povećanje finansijskog rezultata, koji je 2007. godine uvećan za 43%, a 2008. za nešto više od 45%.

Tabela br. 57 a: Profitabilnost bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica		36		32		23		15		14
	Banke u vlasništvu stranih lica		11		11		17		22		21
	Ukupno		47		43		40		37		35
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2
	-Državne	41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7
	-Privatne	32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5
	Strane banke	12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8
	Ukupno kapital	86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0
POKAZATELJI PROFITABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA	Finansijski rezultat (mln. RSD)	- 1.090		- 4.990		7.272		16.530		23.473	
	ROA (%)	-		-		1,13		1,70		1,70	
	ROE (%)	-		-		6,46		9,67		8,54	
	NIM (%)	-		-		7,66		7,46		6,54	

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 57 b: Profitabilnost bankarskog sektora Republike Srbije

Opis	Godina	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica		14		14		12		12		11
	Banke u vlasništvu stranih lica		20		20		21		21		21
	Ukupno		34		34		33		33		32
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1
	-Državne	59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7
	- Privatne	50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4
	Strane banke	309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9
	Ukupno kapital	420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0
POKAZATELJI PROFITABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA	Finansijski rezultat (mln. RSD)	34.956		20.025		25.398		1.252		11.654	
	ROA(%)	2,1		1,0		1,1		0,05		0,43	
	ROE(%)	9,3		4,6		5,4		0,24		2,05	
	NIM(%)	7,8		6,9		6,2		6,1		5,6	

Izvor: Narodna banka Srbije

Kao indikator profitabilnosti, finansijski rezultat bankarskog sektora Srbije, u 2009. godini smanjen je u odnosu na prethodnu analiziranu godinu za 42,72%, što je izazvano većim troškovima zarada i poslovanja, ali i dalje je pozitivan i iznosi 20.025 miliona RSD. U 2010. godini primjetan je rast analiziranog pokazatelja poslovanja za 26%, dok naredne godine finansijski rezultat značajno opada i iznosi 1.252 miliona RSD. Ovaj rezultat je posljedica iskazanog visokog gubitka kod jedne banke³⁹⁴, što je nepovoljno uticalo i na ostale pokazatelje profitabilnosti. Zaključno s 2012. godinom primjetan je rast rezultata na nivou sektora, za gotovo deset puta, obzirom da je spomenuta banka, čiji je gubitak prethodne godine drastično umanjio dobit na nivou sektora, isključena iz bankarskog sistema Republike Srbije, pa je godina završena pozitivnim rezultatom, u iznosu od 11.654 miliona RSD³⁹⁵.

Pored finansijskog rezultata, u periodu kreditne ekspanzije³⁹⁶ primjećuje se oporavak ostalih pokazatelja profitabilnosti. Pokazatelj prinosa na aktivu ukazuje da se zaključno s 2008. godinom uvećava, a retrospektivno analizirajući od 2012. do 2009. opada. Pokazatelj prinosa na sopstveni kapital pokazuje da je bankarski sektor ostvarivao daleko veće prinose do 2008. godine, u odnosu na četvorogodišnji period poslije toga.

U nastavku istraživanja, na osnovu stepena kvantitativnog slaganja između inostranog kapitala i finansijskog rezultata, kao osnovnog pokazatelja profitabilnosti, biće izvedeni zaključci za ostale analizirane parametre profitabilnosti. Zbir proizvoda serija,³⁹⁷ iznosi:

(107)

$$\sum xy = 40.187.710.097$$

³⁹⁴ Agrobanka a.d. Beograd

³⁹⁵ Na profitabilnost bankarskog sektora povoljno je uticala praksa srbijanskog bankarskog sektora u posljednjih nekoliko godina, tačnije od 2007. godine, da učestalo plasira sredstva u državne hartije od vrijednosti. Prostor za zaradu u Srbiji u odnosu na zemlje u okruženju, bio je prilično veliki, s obzirom da je kamatna stopa na državne hartije od vrijednosti u jednom momentu dostigla nivo od oko 18,40%. Na ovaj način banke su po veoma visokoj kamatnoj stopi sigurno plasirale sredstva i u kratkom roku ostvarivale visoke profite. Kada se tome doda i apresijacija dinara od oko 10%, banke s većinskim ino kapitalom imale su interes da „izađu“ iz eura, kupe dinare i ulože u državne papire, kako bi na kratak rok ostvarile profit, vrativši se u euro, s obzirom da je devizni kurs bio na realno niskom nivou, a očekivala se i depresijacija dinara. Na osnovu svega navedenog, razumljivo je zašto su se banke u pomenutom trenutku uzdržavale od „plasiranja sredstava u privredu“ i okrenule prema usmjeravanju plasmana u državne hartije od vrijednosti.

³⁹⁶ Od 2005. - 2008. godine

³⁹⁷ Prilog br.16

Aritmetičke sredine su:

(108)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(109)

$$\bar{y} = 13.448$$

Kovarijansa je:

(110)

$$C_{xy} = 909.237.037,7$$

Standardne devijacije su:

(111)

$$\sigma_x = 152.701,92$$

(112)

$$\sigma_y = 12.247,73$$

Koeficijenti korelacije je:

(113)

$$r = 0,4862$$

Koeficijenti korelacije ukazuju na postojanje pozitivnog slaganja između inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi i finansijskog rezultata. Međutim, dobijeni koeficijen ne ukazuje na postojanje jake veze između pojava. Rezultat takvog odnosa objašnjava se uticajem ostvarenih finansijskih rezultata banaka u većinskom vlasništvu domaćih lica, koji utiču na visinu finansijskog rezultata na nivou sektora. Obzirom na prethodno izvedene zaključke analize, jasno se može istaći kako je promjena vlasničke strukture uticala na porast bankarske djelatnosti te u konkretnom slučaju finansijskog rezultata, kao parametra profitabilnosti, nedvosmisleno je moguće zaključiti kako je s porastom nivoa inostranog kapitala u ukupnom nivou kapitala došlo do značajnog uvećanja analiziranog pokazatelja poslovanja poslovnih banaka.

3.6. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjene u strukturi organizacione mreže i broju zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije

Intenzivan priliv inostranog kapitala doveo je do okrupnjavanja bankarskog sistema, razvoja organizacione mreže, kao i povećanja broja zaposlenih u bankarskom sektoru Republike Srbije. U smislu otvaranja novih poslovnih jedinica, filijala, ekspozitura i šaltera, primjećuje se rast organizacione mreže bankarskog sektora Srbije u period 2004. - 2008. Na osnovu tabele br. 58. može se vidjeti da je s prilivom inostranog kapitala došlo do razvoja i unaprijeđenja organizacione mreže poslovnog bankarstva.

Tabela br. 58 a: Organizaciona mreža bankarskog sektora Republike Srbije

Opis		Godina		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica			36		32		23		15		14	
	Banke u vlasništvu stranih lica			11		11		17		22		21	
	Ukupno			47		43		40		37		35	
				Mrd RSD	Učešće (%)	Mrd RSD	Učešće (%)	Mrd RSD	Učešće (%)	Mrd RSD	Učešće (%)	Mrd RSD	Učešće (%)
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke			73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2
	- Državne			41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7
	- Privatne			32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5
	Strane banke			12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8
	Ukupno kapital			86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0
ORGANIZACIONA MREŽA BANKARSKOG SEKTORA	Broj poslovnih jedinica			-		-		114		82		80	
	Broj filijala			-		-		327		413		519	
	Broj ekspozitura			-		-		1.162		1.387		1.544	
	Broj šaltera			-		-		264		276		258	
	Broj agencija			-		-		-		-		-	
	Broj menjačnica			-		-		-		-		1	
	Broj centrala			-		-		-		-		-	
	Ostalo			-		-		-		-		33	
	Ukupno			-		-		1.867		2.158		2.435	

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 58 b: Organizaciona mreža bankarskog sektora Republike Srbije

Opis		Godina		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica	14		14		12		12		11			
	Banke u vlasništvu stranih lica	20		20		21		21		21			
	Ukupno	34		34		33		33		32			
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)		
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1		
	-Državne	59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7		
	-Privatne	50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4		
	Strane banke	309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9		
	Ukupno kapital	420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0		
ORGANIZACIONA MREŽA BANKARSKOG SEKTORA	Broj poslovnih jedinica	66		68		54		89		70			
	Broj filijala	593		565		582		543		591			
	Broj ekspozitura	1.782		1.733		1.662		1.592		1.455			
	Broj filijala	285		247		153		126		93			
	Broj agencija	-		-		-		-		-			
	Broj menjačnica	-		-		-		-		-			
	Broj centrala	-		17		34		31		32			
	Ostalo	33		5		2		2		2			
	Ukupno	2.759		2.635		2.487		2.383		2.243			

Izvor: Narodna banka Srbije

Priliv inostranog kapitala rezultirao je primjetnim i konstantnim povećanjem broja zaposlenih. U 2003. godini ukupan broj zaposlenih iznosio je 22.319, a već naredne godine broj zaposlenih povećan je za 5,1%. Tokom posmatranog perioda, broj stalno zaposlenih u bankarskom sektoru Srbije godišnje se povećavao za oko 10%, u prosjeku, sve do 2010. godine, kada je broj zaposlenih u bankarskom sektoru Republike Srbije opao na 29.887, što predstavlja smanjenje za nešto manje od 5%. Trend smanjenje broja zaposlenih lica karakterističan je i za dvije posljednje analizirane godine, što ne predstavlja relevantan pokazatelj smanjenja ukupne bankarske djelatnosti, obzirom na rezultate s početka posmatranog perioda.

Tabela br. 59 a: Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije

Opis	Godina	2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
		Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica		36		32		23		15		14
	Banke u vlasništvu stranih lica		11		11		17		22		21
	Ukupno		47		43		40		37		35
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domće banke	73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2
	-Državne	41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7
	-Privatne	32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5
	Strane banke	12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8
	Ukupno kapital	86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0
BROJ ZAPOSLENIH	Broj zaposlenih	22.319		23.463		25.680		28.092		30.246	

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 59 b: Broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije

Opis	Godina	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)	Mlrd RSD	Učesće (%)
BROJ BANAKA	Banke u vlasništvu domaćih lica		14		14		12		12		11
	Banke u vlasništvu stranih lica		20		20		21		21		21
	Ukupno		34		34		33		33		32
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domće banke	110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1
	-Državne	59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7
	-Privatne	50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4
	Strane banke	309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9
	Ukupno kapital	420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0
BROJ ZAPOSLENIH	Broj zaposlenih	32.342		31.182		29.887		29.228		28.394	

Izvor: Narodna banka Srbije

U nastavku analize, metodom korelacione analize biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između nivoa inostranog kapitala i broja zaposlenih u bankarskom sektoru Republike Srbije odnosno izvešće se precizni zaključci na osnovu kojih će biti moguće dokazati hipotezu drugog reda da je upliv inostranog kapitala u kapitalnu strukturu bankarskog sektora Srbije uticao na nivo zaposlenosti i razvoj organizacione mreže. Zbir proizvoda analiziranih serija³⁹⁸ iznosi:

$$\sum xy = 68.708.542.093 \quad (114)$$

Aritmetičke sredine su:

$$\bar{x} = 231.226,5 \quad (115)$$

(116)

$$\bar{y} = 28.084,4$$

Kovarijansa je:

(117)

$$Cxy = 376.996.692,7$$

Standardne devijacije su:

(118)

$$\sigma x = 152.701,92$$

³⁹⁸ Prilog br. 17

(119)

$$\sigma y = 3.121,78$$

Koeficijenti korelacije je:

(120)

$$r = 0,7908$$

Koeficijenti korelacije ukazuje na postojanje pozitivnog slaganja između inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi i broja zaposlenih u bankarskom sektoru Republike Srbije. Dobijeni koeficijent ukazuje na postojanje jake veze između pojava. Rezultat nešto slabijeg odnosa između nivoa kapitala i zaposlenih, u odnosu na koeficijent korelacije inostranog kapitala i nivoa kreditne aktivnosti, na primjer, očekivan je obzirom da tokom posmatranog perioda, a zaključno s 2008. godinom nivo zaposlenih u bankarskom sektoru opada, tačnije nije prisutan konstantan rast pojave tokom posmatranog perioda, kao što je to bio slučaj s prethodno analiziranim parametrima.

3.7. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na promjenu nivoa i strukture depozitnog potencijala i promjene nivoa štednje stanovništva u bankarskom sistemu Republike Srbije

Zaključno s 2003. godinom, u strukturi izvora sredstava na nivou sektora dominiraju depoziti po viđenju. Druga stavka po veličini su obaveze po deponovanoj štednji, s učešćem oko 30%. Depozitni izvori predstavljaju kamen temeljac finansijskog potencijala komercijalnih banaka. Formiranje „kvalitetnog“ depozitnog potencijala banke ključno je pitanje poslovne politike, s obzirom da depoziti dominiraju u kompoziciji bankarskih izvora.

Od 2004. godine, paralelno s intenzivnim prilivom inostranog kapitala u fondove kapitala srbijanskog bankarskog sektora, vraćeno je narušeno povjerenje u sistem te je depozitni potencijal na nivou sektora konstantno jačao. Istovremeno, takav trend se pozitivno odrazio na kvalitet ukupnog portfolija poslovnih banaka. Naime, u analiziranoj godini depozitni potencijal iznosio je 313.256 miliona RSD, što predstavlja preko 61% ukupne pasive.

Također, struktura depozita na nivou sektora znatno je oporavljena te dominiraju oročeni depoziti na period od godinu dana. Naredne godine, učešće depozitnog potencijala u pasivi povećano je 1,2%, što ne predstavlja tako izrazit rast, dok se u strukturi depozita stavka kratkoročnih oročenih depozita gotovo udvostručila.

U 2006. godini najznačajnija promjena u strukturi depozita odnosi se na depozite stanovništva, koji su uvećani za nešto više od 38% ili 81.975 miliona RSD. Depozitni potencijal banaka naredne godine iznosio je 960 miliona RSD, što predstavlja povećanje od 44% u odnosu na godinu prije. Navedeni rast dominantno je izazvan deponovanjem kratkoročnih sredstava u finansijski potencijal srbijanskog bankarskog sektora, zbog čega se porast od 134 milijardi RSD pripisuje depozitima stanovništva Republike Srbije.

Nakon snažnih udara na likvidnost tokom 2008. i početkom 2009. godine, uslijed naglog odliva depozitnog potencijala i zbog bojazni da će se urušiti bankarski sistem kao posljedica krize, krajem godine primjećuje se oporavak odnosno ponovno vraćanje na štednju sredstava, naročito stanovništva, s rokom do jedne godine. U 2010. godini ukupni depozitni potencijal je povećan za nešto više od 15% na nivou sektora.

Takav trend karakterističan je i za 2011. i 2012. godinu, s tim što u navedenom periodu u strukturi depozitnog potencijala dominira štednja stanovništva, a depoziti privrednih društava čine 25% ukupnih depozita. Na osnovu svega izloženog, može se zaključiti da je struktura finansijskog potencijala poslovnih banaka s uplivom inostranog kapitala znatno oporavljena, obzirom da dominantna komponenta depozitnog potencijala nije više stavka transakcionih depozita, već oročeni depoziti do godinu dana.

Tabela br. 60 a: Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Republike Srbije

Opis		Godina		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banle u većinskom vlasništvu domaćih lica			36		32		23		15		14	
	Banle u većinskom vlasništvu stranih lica			11		11		17		22		21	
	Ukupno			47		43		40		37		35	
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
	Domaće banke	73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2		
	-Državne	41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7		
	-Privatne	32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5		
	Strane banke	12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8		
	Ukupno kapital	86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0		
DEPOZITNA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA		Mln RSD	Učešće (%)	Mln RSD	Učešće (%)	Mln RSD	Učešće (%)	Mln RSD	Učešće (%)	Mln RSD	Učešće (%)	Mln RSD	Učešće (%)
	Sektor finansija i osiguranja	21.029	9,4	30.467	9,7	72.279	14,9	98.087	14,7	123.654	12,9		
	Privreda	96.129	43,0	120.676	38,5	151.388	31,2	211.854	31,8	330.386	34,4		
	Javna preduzeća	16.565	7,4	23.411	7,5	31.526	6,5	34.022	5,1	39.686	4,1		
	Privredna društva	79.564	35,6	97.265	31,0	119.862	24,7	177.784	26,7	290.700	30,3		
	Preduzetnici	1.765	0,8	3.390	1,1	5.945	1,2	7.127	1,1	9.708	1,0		
	Javni sektor	4.998	2,2	11.137	3,6	15.028	3,1	21.831	3,3	27.435	2,9		
	Stanovništvo	83.030	37,2	123.309	39,4	206.348	42,6	287.185	43,1	418.512	43,6		
	Strana lica	6.694	3,0	13.470	4,3	17.912	3,7	22.375	3,4	31.007	3,2		
	Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima i registrovani poljoprivredni proizvođači	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Sektor drugih komitenata, ostalo do 2008	9.581	4,3	10.808	3,4	15.783	3,3	17.815	2,7	15.751	2,0		
	Ukupno depoziti	223.226	100,0	313.256	100,0	484.683	100,0	666.230	100,0	960.161	100,0		

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 60 b: Sektorska struktura depozita bankarskog sektora Republike Srbije

Opis		Godina		2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	14	14	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1	11
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	20	20	14,2	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4	21
DEPOZITNA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Ukupno	34	34	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0	32
SEKTOR FINANSIJA I OSIGURANJA	Privreda	99,0	99,0	9,7	105,5	8,1	97,2	6,5	78,7	5,2	74,0	4,4	25,0
SEKTOR DRUGIH KOMITENATA, OSTALO DO 2008	Ukupno depoziti	1.024.708	1.301.235	100,0	186,2	14,3	186,7	12,4	98,0	6,4	130,9	7,7	100,0

Izvor: Narodna banka Srbije

Kako bi se ispitalo u kojoj mjeri je rast depozita izazvan uplivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora Republike Srbije, biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između inostranog kapitala i ukupnog depozitnog potencijala na nivou sektora, a potom i na štednju stanovništva, korelacionom analizom. Zbir proizvoda analiziranih serija je³⁹⁹:

(121)

$$\sum xy = 3.004.701.385.974$$

Aritmetičke sredine su:

(122)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(123)

$$\bar{y} = 970.288,4$$

Kovarijansa je:

(124)

$$C_{xy} = 76.113.747.874,80$$

Standardne devijacije su:

(125)

$$\sigma_x = 152.701,92$$

³⁹⁹ Prilog br. 18

(126)

$$\sigma_y = 505.525,79$$

Koeficijent korelacije je:

(127)

$$r = 0,99$$

Koeficijent korelacije od 0,99 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostanog kapitala i nivoa ukupnog depozitnog potencijala, što dodatno potvrđuje hipotezu drugog reda.

Tokom posmatranog perioda, na osnovu tabele br. 61, vidi se da je štednja na nivou bankarskog sektora značajno povećana. Ukupna štednja stanovništva prosječno je godišnje rasla preko 40%, sve do 2008., nakon čega raste usporeno, iako se ukupan štedni potencijal na nivou sektora konstantno povećava, s tim da su prosječne stope rasta prepolovljene.

Tabela br. 61 a: Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije

Opis		Godina		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		36		32		23		15		14		
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		11		11		17		22		21		
	Ukupno		47		43		40		37		35		
			Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke		73.916	85,6	79.844	80,3	63.358	50,4	68.943	31,9	95.958	29,2	
	-Državne		41.076	47,6	39.773	40,0	32.092	25,5	37.454	17,3	48.316	14,7	
	-Privatne		32.840	38,0	40.071	40,3	31.266	24,9	31.489	14,6	47.642	14,5	
	Strane banke		12.386	14,4	19.605	19,7	62.303	49,6	147.345	68,1	232.535	70,8	
	Ukupno kapital		86.302	100,0	99.450	100,0	125.661	100,0	216.288	100,0	328.493	100,0	
			Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD		
ŠTEDNJA STANOVNIŠTVA BANKARSKOG SEKTORA	Kratkoročna		3.753		2.783		2.823		6.909		9.688		
	Dugoročna		480		369		444		642		1.078		
	Ukupno		4.233		3.152		3.267		7.551		10.766		
	Kratkoročna		66.161		100.830		163.160		214.207		326.557		
	Dugoročna		3.577		9.883		26.976		46.454		55.044		
	Ukupno		69.738		110.713		190.136		260.661		381.601		
	Ukupna štednja		73.971		113.865		193.403		268.212		392.367		

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br. 61 b: Nivo štednje kod poslovnih banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije

Opis	Godina	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
		Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)	Mlrd RSD	Učešće (%)
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica		14		14		12		12		11
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica		20		20		21		21		21
	Ukupno		34		34		33		33		32
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	110.514	26,3	120.247	26,9	144.687	29,1	134.829	24,7	154.039	26,1
	-Državne	59.622	14,2	67.961	15,2	86.811	17,5	74.614	13,7	92.575	15,7
	-Privatne	50.892	12,1	52.286	11,7	57.876	11,6	60.215	11,0	61.465	10,4
	Strane banke	309.497	73,7	327.240	73,1	353.280	70,9	411.051	75,3	437.023	73,9
	Ukupno kapital	420.011	100,0	447.487	100,0	497.967	100,0	545.880	100,0	591.062	100,0
		Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD		Mln RSD	
ŠTEDNJA STANOVNIŠTVA BANKARSKOG SEKTORA	Dinarska štednja	Kratkoročna	9.729	11.612	9.658	16.351	16.257				
		Dugoročna	846	787	3.702	3.004	1.374				
		Ukupno	10.575	12.400	13.360	19.355	17.630				
	Devizna štednja	Kratkoročna	363.529	500.586	614.314	570.836	731.381				
		Dugoročna	51.041	65.591	117.755	204.802	178.469				
		Ukupno	414.570	566.177	732.066	775.637	909.849				
Ukupna štednja		425.145	578.577	745.428	794.992	927.479					

Izvor: Narodna banka Srbije

Kako bi se ispitalo u kojoj mjeri je rast štednje stanovništva izazvan uplivom inostranog kapitala u kapitalne strukture bankarskog sektora Republike Srbije, u nastavku istraživanja korelacionom analizom biće izvedeni zaključci o stepenu zavisnosti između pojava, prije svega u kojoj je mjeri inostrani kapital uticao na nivo ukupne štednje, a potom i na kratkoročnu i dugoročnu štednju stanovništva.

Primijenjujući do sada korišten postupak za izračunavanje koeficijenta korelacije, zbir proizvoda analiziranih serija, nivoa stranog kapitala u kapitalnoj strukturi i ukupne štednje stanovništva bankarskog sektora Republike Srbije⁴⁰⁰:

(128)

$$\sum xy = 1.462.328.227.719$$

Aritmetičke sredine iznose:

(129)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(130)

$$\bar{y} = 451.343,90$$

Kovarijansa je:

(131)

$$C_{xy} = 41.870.152.478,55$$

⁴⁰⁰ Prilog br. 19

Koeficijenti standardnih devijacija posmatranih serija su:

(132)

$$\sigma x = 152.701,92$$

(133)

$$\sigma y = 284.255,192$$

Koeficijent korelacije posmatranih pojava iznosi:

(134)

$$r = 0,965$$

Koeficijent korelacije od 0,965 ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostanog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Republike Srbije i nivoa ukupne štednje stanovništva. Proizilazi da je rast inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi proizveo porast ukupne štednje stanovništva na nivou bankarskog sektora. Utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava.

Obzirom na izvedene zaključke, očekuje se da je dominantno nivo povećanja kratkoročne i dugoročne štednje stanovništva upravo rezultat upliva inostranog kapitala. Ispitivanje navedene hipoteze uradiće se mjerenjem stepena zavisnosti između inostranog kapitala na nivou sektora i kratkoročne odnosno dugoročne štednje stanovništva, kako bi se izmjerilo koliko je inostrani kapital doprinio vraćanju povjerenja u srbijanski bankarski sektor, kroz formiranje kvalitetnog depozitnog potencijala.

Zbir proizvoda analiziranih serija⁴⁰¹ iznosi:

(135)

$$\sum xy \text{ kratkoročna štednja stanovništva} = 31.644.977.874$$

⁴⁰¹ Prilog br. 19

(136)

$$\sum xy \text{ dugoročna štednja stanovništva} = 1.430.682.543.285$$

Aritmetičke sredine iznose:

(137)

$$\bar{x} = 231.226,5$$

(138)

$$\bar{y} \text{ kratkoročna štednja stanovništva} = 10.228,90$$

(139)

$$\bar{y} \text{ dugoročna štednja stanovništva} = 441.114,80$$

Kovarijanse su:

(140)

$$Cxy \text{ kratkoročna štednja stanovništva} = 799.305.041,55$$

(141)

$$Cxy \text{ dugoročna štednja stanovništva} = 41.070.823.026,30$$

Standardne devijacije su:

(142)

$$\sigma x = 152.701,92$$

(143)

$$\sigma_y \text{ kratkoročna štednja stanovništva} = 5.428,26$$

(144)

$$\sigma_y \text{ dugoročna štednja stanovništva} = 279.069,26$$

Koeficijenti korelacije su:

(145)

$$r \text{ kratkoročna štednja stanovništva} = 0,964$$

(146)

$$r \text{ dugoročna štednja stanovništva} = 0,9637$$

Koeficijenti korelacije obje posmatrane pojave ukazuje na visok stepen slaganja između nivoa inostranog kapitala i kratkoročne štednje te dugoročne štednje stanovništva.

U nastavku disertacije analiziraće se kako je promjena strukture vlasništva na nivou bankarskog sektora Srbije uticala na nivo kapitalne adekvatnosti.

3.8. Analiza uticaja priliva inostranog kapitala na kvalitet kapitalne adekvatnosti bankarskog sistema Republike Srbije

Koeficijent kapitalne adekvatnosti u 2000. godini bio je na izuzetno niskom nivou, čak ispod propisane minimalne vrijednosti, što je rezultat činjenice da u datom trenutku oko 60% jugoslovenskog bankarstva posluje s negativnim kapitalom, velikim gubicima i još većim potencijalnim rizicima. Već u narednoj, 2001. godini, dolazi do likvidacije izvjesnog broja komercijalnih banaka, uključujući i četiri velike banke i do prvih pomaka u pravcu adekvatnog formiranja kapitalnog stoka. Pored toga, prisutan je i trend smanjena broja neusklađenih banaka te u 2001. godinu sve pripadaju kategoriji C⁴⁰², kod njih je koeficijent kapitalne adekvatnosti negativan (-64,2), obzirom da ih karakterizira i negativno iskazan kapital. Već u narednoj godini, svega dvije banke u sanaciji ostaju neusklađene s posmatranim pokazateljem uspješnosti poslovanja, da bi se u 2003. godini taj broj sveo na samo jednu banku.

Tabela br. 62: Koeficijent adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Republike Srbije

Opis		Godina									
		2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
VLASNIČKA STRUKTURA BANKARSKOG SEKTORA	Banke u većinskom vlasništvu domaćih lica	36	32	23	15	14	14	14	12	12	11
	Banke u većinskom vlasništvu stranih lica	11	11	17	22	21	20	20	21	21	21
	Ukupno	47	43	40	37	35	34	34	33	33	32
		Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD	Mlrd RSD
KAPITAL BANKARSKOG SEKTORA	Domaće banke	73.916	79.844	63.358	68.943	95.958	110.514	120.247	144.687	134.829	154.039
	- Državne	41.076	39.773	32.092	37.454	48.316	59.622	67.961	86.811	74.614	92.575
	- Privatne	32.840	40.071	31.266	31.489	47.642	50.892	52.286	57.876	60.215	61.465
	Strane banke	12.386	19.605	62.303	147.345	232.535	309.497	327.240	353.280	411.051	437.023
	Ukupno kapital	86.302	99.450	125.661	216.288	328.493	420.011	447.487	497.967	545.880	591.062
POKAZATELJ ADEKVATNOSTI KAPITALA	Adekvatnost kapitala (%)	31,3	27,9	26,0	24,7	27,9	21,9	21,4	19,9	19,1	19,9

Izvor: Narodna banka Srbije

⁴⁰² 2001. godine NBJ izvršila je kategorizaciju banaka na kategorije A, B, C i D. U kategoriji C nalaze se banke koje su nesolventne i kao takve prenete pod upravu Agencije za osiguranje depozita, sanaciju, stečaj i likvidaciju, s ciljem da se saniraju, iz razloga njihovog značaja za makrosistem u cjelini, a posebno na finansijski sistem.

2004. godine sve poslovne banke uskladile su poslovanje u dijelu adekvatnosti kapitala te su prosječni koeficijenti na kraju perioda bili iznad propisanog minimuma⁴⁰³. Prosječna vrijednost pokazatelja adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Republike Srbije za 2005. godinu iznosila je 26,0%. Naredne godine, analizirani koeficijent smanjen je na nivou sektora i iznosi 24,7%, dok je regulatorni kapital poslovnih banaka uvećan za 1,6%, a kao rezultat povećanja učešća subordiniranih obaveza⁴⁰⁴ u strukturi kapitala. Navedeni trend⁴⁰⁵ karakterističan je i za kraj 2007. godine, dok pokazatelj adekvatnosti kapitala na nivou sektora iznosi 27,9%.

Prosječan pokazatelj adekvatnosti kapitala srbijanskog bankarskog sektora naredne godine smanjen je i iznosi 21,9%, što je rezultat povećanja ukupne rizične aktive, dominantno ponderirane kreditnim rizikom. Rast regulatornog kapitala krajem 2008. godine za 5,1% izazvan je promjenom u strukturi osnovnog kapitala⁴⁰⁶. Povećanje rizikom ponderirane aktive uvjetovalo je blagi pad kapitalne adekvatnosti na nivou sektora i iznosi 21,4% u 2009. godini, od čega je trinaest poslovnih banaka ostvarilo pokazatelj adekvatnosti kapitala 20%, trinaest s pokazateljem između 20 i 30% i osam s koeficijentom iznad 30%. U naredne tri analizirane godine, koeficijent kapitalne adekvatnosti konstantno je ispod 20%, što je daleko iznad zakonom propisanog minimuma. Naime, u 2010. godini došlo je do uvećanja osnovnog kapitala⁴⁰⁷ po osnovu nove emisije dionica, konverziju subordiniranih obaveza u kapital⁴⁰⁸, kao i dokapitalizacije određenih poslovnih banaka⁴⁰⁹. Uzimajući u obzir prosječan koeficijent kapitalne adekvatnosti na nivou sektora, zaključuje se da je sistem adekvatno kapitaliziran. Na kraju 2011. godine analizirani podatak na nivou sektora iznosi 19,1%. Od 31.12.2011. godine banke računaju pokazatelj shodno Odluci o adekvatnosti kapitala⁴¹⁰.

⁴⁰³ Odredbama člana 26. i 27. Zakona o bankama i DFO propisano je da banke moraju održavati pokazatelj adekvatnosti kapitala u visini od minimum 8% zaključno sa 2004. godinom, dok je za naredni period Zakonom minimalni iznos koeficijenta adekvatnosti kapitala povećan na 12% u odnosu na rizikom ponderiranu aktivu.

⁴⁰⁴ Subordinirane obaveze su dio dopunskog kapitala banaka

⁴⁰⁵ Uvećanja regulatornog kapitala

⁴⁰⁶ Neraspoređena dobit poslovnih banaka iz tekuće i prethodnih godina raspoređena je u okviru osnovnog kapitala.

⁴⁰⁷ Na osnovu izvještaja NBS za četvrti kvartal 2010. godine

⁴⁰⁸ Findomestic banka i Credit Agricole banka Srbija

⁴⁰⁹ NLB banka u iznosu od 1,6 mlrd RSD, Credi banka 1,1 mlrd RSD, Opportunity banka 0,3 mlrd RSD, JUBMES banka 0,3 mlrd RSD, Razvojna banka Vojvodine u iznosu od 2,1 mlrd RSD, Dunav banka ad Zvečan 0,4 mlrd RSD, Credit Agricole Banka Srbija 2,1 mlrd RSD i Findomestic banka u iznosu od 0,6 mlrd RSD.

⁴¹⁰ Odluka o adekvatnosti kapitala „Službeni glasnik RS“, br. 46/2011

Ukupan regulatorni kapital iznosi 322,4 milijarde RSD te se može uočiti smanjenje, što je posljedica primjene nove regulative zaključno s 31.12.2011. godine, koja je usklađena sa zahtjevima Bazel II standarda⁴¹¹. Smanjenju regulatornog kapitala⁴¹² doprinijeli su i znatno rigorozniji uvjeti za uključivanje subordiniranih obaveza u kapital poslovnih banaka⁴¹³. U analiziranom periodu određeni broj banaka je izvršio dokapitalizaciju⁴¹⁴. Societe Generale banka u iznosu od 6,2 mlrd RSD, OTP banka 1,0 mlrd RSD, Banca Intesa 13,3 mlrd RSD, kao i Credit Agricole banka u iznosu od 1,0 mlrd RSD.

Na kraju 2012. godine pokazatelj adekvatnosti kapitala bankarskog sektora Republike Srbije iznosi 19,9%. Oduzimanje dozvole za rad Novoj Agrobanci imalo je signifikantan uticaj na koeficijent kapitalne adekvatnosti na nivou sektora⁴¹⁵, kao i dokapitalizacija⁴¹⁶ određenih poslovnih banaka⁴¹⁷.

Na osnovu svega izloženog, zaključujemo da je bankarski sektor Republike Srbije adekvatno kapitaliziran, uzimajući u obzir realno konstantno visok koeficijent kapitalne adekvatnosti tokom analiziranog perioda.

Također zaključujemo da su poslovne banke s 31.12.2003. godine uskladile poslovanje u dijelu adekvatnosti kapitala. Od ukupnog broja banaka koje su egzistirale u bankarskom sektoru, tada države Srbije i Crne Gore, trideset i sedam je u potpunosti iskazalo adekvatno poslovanje u skladu s propisanim. U pogledu pokazatelja adekvatnosti kapitala na nivou sektora zabilježeno je učešće rizične aktive od 31,3% u kapitalu.

⁴¹¹ Do smanjenja regulatornog kapitala došlo je prvenstveno po osnovu regulatornih usklađivanja u odnosu na MSFI/MRS, koja prema novim propisima predstavljaju odbitnu stavku u obračunu kapitala. Također, smanjenju regulatornog kapitala doprinijeli su i pooštreni uvjeti za uključivanje subordiniranih obaveza u kapital banaka.

⁴¹² Narodna banka Srbije - Kvartalni izvještaj o poslovanju i radu banaka za 2011. godinu

⁴¹³ Poslovne banke koje su povećale kapital dobijanjem subordiniranih kredita su: Credit Agricole banka u iznosu od 10 mln EUR, Erste banka 15 mln EUR, ProCredit Bank 10 mln EUR, kao i Komercijalna banka 50 mln EUR, dok je Moskovska banka uvećavala kapital konverzijom subordiniranih kredita u iznosu od 5 mln EUR.

⁴¹⁴ Narodna banka Srbije - Kvartalni izvještaj o poslovanju i radu banaka za 2011. godinu

⁴¹⁵ Obzirom da je zaključno sa trećim kvartalom (Q3) analizirane godine banka prikazala negativan kapital u odnosu na 10 mlrd dioničkog, 12,8 mlrd gubitka (što predstavlja odbitnu stavku od osnovnog kapitala), kao i 16,3 mlrd potrebne rezerve za potencijalne gubitke koji mogu nastati po osnovu plasmana.

⁴¹⁶ Komercijalna banka u iznosu od 3,310 mln RSD, Alpha Bank 5,760 mln RSD, NLB banka u ukupnom iznosu od 5,065 mln RSD, kao i Dunav banka u iznosu od 36 mln RSD, Opportunity banka 25 mln RSD i Sber banka u iznosu od 328 mln RSD.

⁴¹⁷ Narodna banka Srbije – Kvartalni izvještaj o kontroli i poslovanju banaka za četvrti kvartal (Q4) 2012. godine

Pokazatelj velikih i najvećih mogućih kredita iznosio je 132,9% i značajno je smanjen u odnosu na prethodni period. Pokazatelj trajnih ulaganja zadovoljavajući je, kao i likvidnost koja je iznosila 2.45%⁴¹⁸ na nivou sektora. Odstupanja su primjetna kod pokazatelja trajnog ulaganja i deviznog rizika, ali su minorna te ne učestvuju u značajnoj mjeri na ukupne pokazatelje. Zaključno s 2012. godinom prosječan koeficijent adekvatnosti kapitala iznosi 19,9%. Od ukupnog broja banaka koje posluje u sistemu Republike Srbije dvadeset i sedam je uskladilo poslovanje s zakonom propisanim ograničenjima, a kod pet, koje pokazuju djelimično usklađeno poslovanje s propisanim limitima u strukturi kapitala, značajno učešće odnosi se na kapital u vlasništvu domaćih lica. Moguće je zaključiti da je proces privatizacije bankarskog sektora, podržan ulaskom inostranog kapitala u kapital srbijanskog bankarskog tržišta, doprinio jačanju performansi, čime je dokazana hipoteza prvog reda.

Proces svojinske transformacije, praćen intenzivnim prilivom inostranog kapitala, započeo je 2000. godine. Priliv stranih sredstava ulaskom u strukturu kapitala bankarskog sektora Republike Srbije uticao je na jačanje pojedinačnog finansijskog potencijala komercijalnih banaka. On je za kratko vrijeme modernizirao bankarsku mrežu, izmijenio način poslovanja te na taj način stvorio pogodan ambijent za povećanje konkurentnosti. Dalji doprinos ogleda se u dokapitalizaciji i realnoj mogućnosti kapitala i rezervi da apsorbiraju rizike koji tangiraju suvremeno komercijalno bankarstvo, visokoj likvidnosti, poboljšanju sistema internih kontrola i revizije, kao i suzbijanju visokog stepena kontaminiranih nenaplativih potraživanja i povećanju stepena realno kamatonosne aktive.

⁴¹⁸ Likvidnost na nivou bankarskog sektora, a u skladu sa preporukama NBJ, ne može biti manja od 1%.

Zaključna razmatranja

Disertacija je imala za cilj da dokaže teorijske pretpostavke da su priliv i dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije istovremeno imali pozitivan uticaj na performanse istih u obje države.

Osnovna, odnosno hipoteza prvog reda uspješno je odbranjena izvođenjem nedvosmislenih zaključaka koji su pokazali da je intenzivirani priliv inostranog kapitala u bankarske sisteme Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, koji je i omogućio njihovo većinsko vlasništvo, doprineo poboljšanju preformansi oba nacionalna bankarska sistema. Zaključci su testirani pomoćnim hipotezama, hipotezama drugog reda. Dokazana je prva hipoteza drugog reda, koja polazi od pretpostavke da je ulazak inostranog kapitala u nacionalne bankarske strukture kapitala pozitivno uticao na ključne finansijske pokazatelje performansi bankarskih sektora obje analizirane zemlje. Navedena pretpostavka testirana je prije svega na osnovu empirijske analize, odnosno zvanične statistike, obezbjeđene iz izvještaja Agencije za bankarstvo Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, kao i izvještaja Narodne banke Srbije gdje se jasno zaključio porast ključnih finansijskih pokazatelja na nivou bankarskog sektora obje analizirane zemlje, što je u daljem istraživanju pokazao i izračunati visok koeficijent korelacije, koji je potvrdio visok stepen zavisnosti između pojava.

Empirijska analiza bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije pokazala je snažan uticaj priliva inostranog kapitala na ukupan nivo kapitala u bankarskim bilansima obje zemlje kao i na pokazatelje performansi bankarskih sistema istovremeno s obje strane. Analizom se došlo do zaključka da obje zemlje imaju dvije ključne karakteristike. Prva se odnosi na zajedničko naslijeđe. Naime, obje zemlje su bile u sastavu SFR Jugoslavije, a jugoslovensko bankarstvo je karakterizirao nizak nivo kapitala i kapitalne adekvatnosti, što svakako nije omogućavalo dinamičan razvoj bankarskih organizacionih mreža i adekvatnog kreditiranja, kako privrede tako i stanovništva. Relativno učešće kapitala u odnosu na ukupnu bilansnu aktivu opadalo je tokom vremena, izazivajući nepovjerenje u bankarski sektor, a time i odsustvo kvalitetnog depozitno-kreditnog potencijala. Navedena struktura bankarskih sektora narušavala je monetarnu i makroekonomsku stabilnost istovjetno s obje strane.

Druga zajednička karakteristika odnosi se na proces promjena svojinske transformacije bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, započet 2000- te godine, praćen intenziviranim prilivom inostranog kapitala u kapitalne strukture obje analizirane zemlje.

Restrukturiranje bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije započeto je promjenom vlasničke strukture i intenzivnim prilivom inostranog kapitala u kapital i bilanse nacionalnih banaka. Priliv je uticao na porast ukupnog kapitala na nivou oba analizirana bankarska sektora, što je za relativno kratko vrijeme vratilo povjerenje u bankarske sisteme Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, što se prije svega vidi kroz konstantno jačanje depozitnog potencijala i štednje. Priliv je uticalo i na porast ukupne aktive na nivou bankarskih sektora obje analizirane zemlje, što je pozitivno uticalo na performanse sektora mjerene kroz nivo pokazatelja profitabilnosti, u prvom redu finansijskog rezultata, prinosa na aktivu, odnosno prinosa na kapital. Također, zaključuje se da su sa prilivom inostranog kapitala u strukturu kapitala nacionalnih bankarskih sektora, sistemi adekvatno kapitalizirani, uzimajući u obzir realno konstantno visok koeficijent kapitalne adekvatnosti tokom analiziranog perioda.

Empirijska analiza podržana je i izračunavanjem koeficijenata korelacije koji su dokazali visok stepen zavisnosti između pojava. Prije svega, ustanovljen je visok stepen zavisnosti između nivoa ukupnog kapitala na nivou oba bankarska sektora i inostranog kapitala u strukturi kapitala. Naime, visoki koeficijenti korelacije od 0,99, koji pokazuje pozitivnu i jaku korelaciju između nivoa stranog kapitala i ukupnog kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, odnosno koeficijent od 0,9981 u Republici Srbiju ukazuju na postojanje pozitivne i jake veze između nivoa inostranog kapitala u strukturi kapitala i ukupnog kapitala na nivou sektora obje analizirane zemlje.

Time je učinjen prvi korak u dokazivanju hipoteze prvog reda da je intenzivan priliv i njime prouzrokovano većinsko učešće inostranog kapitala direktno rezultiralo jačanjem performansi nacionalnih bankarskih sistema Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

Zatim, utvrđen je visok stepen slaganja između nivoa inostranog kapitala u strukturi kapitala bankarskog sektora, kako Bosne i Hercegovine, tako i Republike Srbije, i nivoa ukupne bilansne i vanbilansne aktive.

Preciznije, koeficijent korelacije od 0,98 u Bosni i Hercegovini i 0,99 u Republici Srbiji također ukazuje na postojanje pozitivne i čvrste veze između analiziranih pojava bankarskih sektora obje analizirane zemlje i nivoa ukupne bilansne aktive i vanbilansnih stavki. Metodom proste linearne korelacije utvrđen je stepen zavisnosti između analiziranih pojava, iz čega proizilazi nedvosmislen stav kako priliv inostranog kapitala koji je rezultirao promjenom u vlasničkoj strukturi odnosno dominantnim vlasništvom inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskog sektora Bosne i Hercegovine, odnosno Republike Srbije, prouzrokovao povećanje nivoa ukupnog kapitala sektora, čime je istovremeno povećan rast ukupne bankarske aktivnosti kroz praćenje promjena bankarske bilansne i vanbilansne aktive.

Analizirajući vezu između inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije i finansijskog rezultata zaključuje se da koeficijenti korelacije ukazuje na postojanje pozitivnog slaganja između pojava. Međutim, u obje analizirane zemlje, dobijeni koeficijenti ne ukazuje na postojanje jake veze između pojava. Rezultat takvog odnosa može se opravdati uticajem ostvarenih finansijskih rezultata banaka u većinskom vlasništvu domaćih lica, odnosno visoki gubici, koji utiču na visinu finansijskog rezultata na nivou sektora. Nesporno je da je sa porastom nivoa inostranog kapitala u ukupnom nivou nacionalnog bankarskog kapitala došlo se do značajnog uvježanja analiziranog pokazatelja poslovanja poslovnih banaka. Korelaciona veza, iako nije izražena, vrlo je jaka, konstantna i vidljiva. U slučaju izostanka inostranog kapitala čitav bi sistem bilježio negativan finansijski rezultat.

Zatim, utvrđen je i visok stepen slaganja između nivoa inostanog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije i nivoa ukupnog depozitnog potencijala. Naime koeficijent korelacije od 0,98 u Bosni i Hercegovini, odnosno 0,99 u Republici Srbiji, ukazuje na postojanje istovremene pozitivne i jake veze između analiziranih pojava, te je izveden nedvosmislen stav kako je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, rezultiralo povećanjem ukupnog nivoa kapitala sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou i strukturi ukupnog depozitnog potencijala, što dodatno potvrđuje hipotezu drugog reda. Posljedično, dolazi i do rasta ukupne štednje stanovništva, upravo kao rezultat prethodno izvedenih zaključaka a podržano je i izračunavanjem visokog stepena slaganja između pojava istovremeno u obje zemlje.

Preciznije, koeficijent korelacije od 0,98 u Bosni i Hercegovini i 0,965 u Republici Srbiji, ukazuje na postojanje istovremene pozitivne i jake veze između nivoa inostranog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskih sektora i nivoa ukupne štednje stanovništva u obje posmatrane zemlje.

Zaključak sprovedene analize jeste da je priliv inostranog kapitala rezultirao smanjenjem broja banaka, povećanjem nivoa kapitala a strukturu učinio savremenom i adekvatnijom, ojačao depozitni potencijal, zatim uvećao ukupnu bilansnu aktivu a time posljedično i vanbilansne stavke, te pozitivno uticao na pokazatelje profitabilnosti na nivou bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, čime je dokazana prva hipoteza drugog reda.

U disertaciji je dokazana i druga hipoteza drugog reda da su intenziviran priliv i naglašeno prisustvo inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi komercijalnih banaka Bosne i Hercegovine i Republike Srbije rezultirali pozitivanim uticajem na razvoj bankarske organizacijske mreže.

Restrukturiranje bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije započeto je promjenom vlasničke strukture i smanjenjem broja banaka koje su egzistirale u finansijskim sistemima zemalja prethodnica. Krajem 2000-te godine u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine poslovalo je 55 banaka sa dominantnim učešćem državnog kapitala u strukturi, dok je zaključno s 2012. godinom poslovalo 28 banaka, od kojih je čak 19 u većinskom vlasništvu stranih dioničara. Bankarski sektor Republike Srbije početkom 2000-te godine činilo je 106 banaka, dok je 2012. godine na nivou sektora poslovalo 32 banke, od čega sa većinskim državnim vlasništvom svega 11. Navedeno ukupnjavanje bankarskih sektora direktno je prouzrokovano prilivom inostranog kapitala u kapital nacionalnih banaka. Posljedično, došlo je do razvoja organizacijske mreže, unutar grupacija koje poslovanje obavljaju na teritoriji analiziranih zemalja, u smislu otvaranja novih poslovnih jedinica, filijala, ekspozitura i šaltera.

Također, analizom je utvrđen visok stepen zavisnosti između prirasta inostranog kapitala i povećanja broja zaposlenih lica, kako u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine, tako i Republike Srbije. Rezultat snažnog odnosa između prirasta inostranog kapitala i povećanja broja zaposlenih, opravdan je obzirom da je tokom posmatranog perioda istovremeno prisutan konstantan rast pojave.

Zaključak sprovedene analize je da je intenziviran priliv koji je rezultirao dominantnim učešćem inostranog kapitala u strukturi kapitala bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije prouzrokovao smanjenje broja banaka, širenje organizacione mreže u okviru poslovnih banaka koje poslovanje obavljaju u obje analizirane zemlje, kao i porast zaposlenosti radne snage na nivou oba sektora, čime je dokazana druga hipoteza drugog reda.

Dokazana je i treća hipoteza drugog reda da je intenziviran priliv inostranog kapitala s početka 2000-tih koji je rezultirao dominantnim prisustvom inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi komercijalnih banaka Bosne i Hercegovine i Republike Srbije prouzrokovao pozitivan uticaj na nivo kreditne aktivnosti u sektoru privrede i stanovništva.

Rezultat empirijske analize potvrđen je analizom korelacione veze, to jest ustanovljen je visok stepen slaganja između nivoa inostranog kapitala u kapitalu bosanskohercegovačkog i srbijanskog bankarskog sektora i kreditne aktivnosti u njima. Preciznije, koeficijent korelacije od 0,99 u Bosni i Hercegovini i koeficijent 0,9688 u Republici Srbiji istovremeno ukazuje na postojanje pozitivne i jake veze između analiziranih pojava. Zaključuje se da je rast inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi rezultirao porastom ukupne kreditne aktivnosti na nivou bankarskih sektora u obje zemlje. Naime, metodom proste linearne korelacije utvrđen je visok stepen zavisnosti između analiziranih pojava, te se može izvesti nedvosmislen stav kako je dominantno vlasništvo inostranih dioničara u strukturi kapitala bankarskih sektora Bosne i Hercegovine, kao i Republike Srbije prouzrokovao povećanje nivoa kapitala sektora, kao i porasta bankarske djelatnosti kroz praćenje promjena u nivou i strukturi ukupne kreditne aktivnosti. Posljedično, visoki koeficijenti korelacije ukazuju i na visok stepen slaganja između, s jedne strane nivoa inostranog kapitala i kreditnih plasmana upućenih privredi, s druge na plasmane upućene stanovništvu. Oba koeficijenta korelacije ukazuju na postojanje pozitivne i čvrste veze između nivoa inostranog kapitala u kapitalnim strukturama bankarskog sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije i nivoa kreditne aktivnosti posmatranih u odnosu na kreditne plasmane privredi i stanovništvu.

Na koncu, zaključak sprovedene analize ukazuje da je intenziviran priliv inostranih investicija koji je rezultirao dominantnim učešćem inostranog kapitala u strukturi kapitala bankarskih sektora, gotovo istovremeno u obje zemlje, prouzrokovao rast kreditne aktivnosti u njima, čime je dokazana treća hipoteza drugog reda.

U disertaciji su dokazane sve tri hipoteze drugog reda, čime je stvoren uvjet za dokazivanje hipoteze prvog reda da su intenzivirani priliv i dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnim strukturama nacionalnih bankarskih sektora imali pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

Analiza sprovedena u ovoj disertaciji dokazala je da je moguće prihvatiti hipoteze po kojima je priliv i dominantno učešće inostranog kapitala u kapitalnoj strukturi bankarskog sektora ima pozitivan uticaj na performanse bankarskih sektora, odnosno ključne finansijske pokazatelje performansi, razvoj organizacionih mreža banaka, kao i pozitivan uticaj na nivo kreditne aktivnosti u sektoru privrede i stanovništva u bankarskim sektorima Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

LITERATURA

1. Alijagić, M., (2002), **Bankarstvo**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać
2. Barać, S., Hadžić, M., Stukić, B., Ivanić, M., (2005), **Poslovno bankarstvo**, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd
3. Barjaktarović Brajović, S., Greuning Von., I., (2006), **Analiza i upravljanje bankovnim rizicima**, Mate doo, Zagreb
4. Bhatia, M., (2006), **Credit Risk Management and Basel II-An Implementation Guide**, Risk Books, London
5. Belmont, D., (2004), **Value Added Risk Management in Financial Institutions: Leveraging Basel II & Risk Adjusted Performance Measurement**, John Wiley & Sons, Canada
6. Bessis, J., (2007), **Risk Management in Banking**, John Wiley & Sons, Canada
7. Bjelica, V., (2001), **Bankarstvo**, Stylos, Novi Sad
8. Carol, A., (2001), **Mastering Risk, Volume 2: Applications**, Financial Times Prentice Hall, New York
9. Casu, B., Girardone, C., Molyneux, P., (2005), **Introduction to Banking**, Prentice Hall, New York
10. Cecchetti, S., (2011), **Money, Banking and Financial Markets**, McGraw Hill, New York
11. Chorafas, D., (2004), **Economic Capital Allocation with Basel II: Cost, Benefit and Implementation Procedures**, Elsevier Butterworth-Heinemann
12. Chorafas, D., (2004), **Operational Risk control with Basel II: Benefits and implementation procedures**, Elsevier Butterworth-Heinemann
13. Čaušević, F., (2005), **Razvoj tržišta novca u BiH**, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
14. Ćirović, M., (2001), **Bankarstvo**, Bridge Company, Beograd
15. Ćurčić, N., (2002), **Bankarski portfolio menadžment - Strategijsko upravljanje bankom, bilansima, bonitetom, kvalitetom i portfolio rizicima banke**, Feljton, Novi Sad
16. Đukić, Đ., (2007), **Upravljanje rizicima i kapitalom banke**, Beogradska berza, Beograd

17. Đukić, Đ., Bjelica, V., Ristić, Ž., (2003), **Bankarstvo**, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd
18. Džonlagić, Dž., (2006), **Evropska monetarna unija i Bosna i Hercegovina**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
19. Edwards, S., (2000), **Capital Flows and the Emerging Economies-Theory, Evidence and Contraversies**, New Jersey
20. Gup, B., Kolari, J., (2005), **Commercial Banking-The management of Risk**, John Wiley&Sons, Inc, USA
21. Hadžić, F., (2005), **Islamsko bankarstvo i ekonomski razvoj**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
22. Hadžić, M., (2007), **Bankarstvo**, Univerzitet Singidunum, FFMO, Beograd
23. Hakanoglu, E., (2006), **Steategic Risk management and Efficient Capital Structure**”, Goldman Sach and Co, New Jersey
24. Heffernan, S., (2005), **Modern Banking**, John Wily & Sons, London
25. Hemple, G.,S, G., (1999), **Bank Management**, John Wiley & Sons, New York
26. Hoflich, P., (2011), **Bank at risk-Global Best Practices in an Age of Turbulence**“, John Wiley & Sons, New York
27. Hudgins, S., (2003), **Bankarski menadžment VS upravljanje**, Prince Hall, New Jersey
28. Ivanović, P., (2009), **Upravljanje rizicima u bankarstvui**, Čigoja štampa, Beograd
29. Jović, S., (1990), **Bankarstvo**, Naučna knjiga, Beograd
30. Kozarić, K., Fabris, N., (2012), **Monetarno-kreditna politika**, Štamparija, Fojnica
31. Krstić, B., (2001), **Međunarodno bankarstvo**, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu, Niš
32. Le Roy, H.R., Van Hose, D.D., (1993), **Moderni novac i bankarstvo**, Mate doo, Zagreb
33. Leko, V., Jurković, P., (2005), **Novac, bankarstvo i finansijska tržišta**, Adverta, Zagreb
34. Lovrić, M., Komić, J., Stević, S., (2006), **Statistička analiza – metodi i primjena**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka
35. Matten, C., (1996), **Managing Bank Capital-Capital Allocation and performance Measurement**, John Wiley and Sons, Great Britain
36. Matten, C., (2000), **Risk and Capital Management**, John Wiley and Sons, Great Britain

37. Matten, C., (2004), **Economic Capital: At the heart of managing value in Financial Institutions**, PrinceWaterhouseCoopers, Stocholm
38. Miskin, S. F., Eakins, G.S., (2005), **Financijska tržišta i institucije**, 4.izdanje, Mate doo, Zagreb
39. Milojević, D., (2003), **Leksikon bankarstva sa stručnom terminologijom na nemačkom i engleskom jeziku**, MeGraf, Beograd
40. Nagle R., Petersen, B., (2002), **Capitalization problems in perspective**, Handbook for banking strategy, John Wiley& Sons, New York
41. Omerhodžić, S., (2007), **Finansijski menadžment**, Harfograd, Tuzla
42. Palferman, D., Ford, P., (1998), **Elements od banking**, Pitman Publishing, London
43. Poković, S., (2010), **Menadžment aktive i passive banaka**, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd
44. Rose, P., (2005), **Menadžment komercijalnih banaka**, Mate d.o.o. Izdavačko preduzeće, Zagreb
45. Rouzi, R., Anderloni, L., (2010), **Banking Privatisation in Europe-The Process and the Consequences on Strategies and Organisational Structures**, Springer
46. Sarajčić, S., (2000), **BiH u procesima regionalizma i globalizacije**, DES, Sarajevo
47. Sarajčić, S., (2006), **Strane direktne investicije i tranzicija**, DES, Sarajevo
48. Schooner, H., Mandanis, T., Michael W., (2009), **Global Bank Regulation: Principles and Policies**, AcademicPress, Great Britain
49. Sinkey, J., (1998), **Comercial Bank Financial Management**, Prentice Hall, Inc, New Jersey
50. Smith, R., Ingo, W., DeLonge, G., (1997), **Global Banking**, McGraw Hill, New York
51. Somun-Kapetanović, R., (2008), **Statistika u ekonomiji i menadžmentu**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
52. Vilogorac, E., (2000), **Uvod u ekonomiju**, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
53. Zaklan, D., (2000), **Bankarstvo u tržišnom makrosistemu**, Ekonomski fakultet Mostar, Mostar
54. Zaklan, D., (2012), **Bankarstvo Bosne i Hercegovine**, Ekonomski fakultet, Univerzitet "Džemal Bijedić", Mostar

Članci i izvještaji

1. Babić-Hodović, V., (2003) **Efekti direktnih stranih ulaganja u bankarski sektor zemalja u tranziciji**, Zbornik radova, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
2. Babić-Hodović, V., Burić, M., (2005), **Impact of Foreign Direct Investments on The Quality of Swrvices and Development of The Banking System in Bosnia and Herzegovina**, Sixth International Conference on “Enterprise in Transition”, Split, Hrvatska
3. Bajramović, A., (2007), **Efekti primjene informacionih tehnologija na strukturu bankarskog sektora**, Zbornik radova br. 27, Ekonomski fakultet Univerziteta Sarajevo, Sarajevo
4. **Banke u BiH**, web servis, Sarajevo, <http://www.bankeubih.com>
5. **Banking sector report 2012.**, (2012), Centralna banka BiH, Sarajevo
6. **Banking Sector: Steady For Now, But Risks Mounting**, (2001), Business Monitor International, Vol. 34, No. 4, Sarajevo
7. Barrios, V., Blanco, J., (2003), **The effectiveness of bank capital adequacy regulation: A theoretical and empirical approach**, Journal of Banking & Finance 27, doi:10.1016/S0378-4266(02)00311-4
8. Basel Committee on Banking Supervision, (2004), **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards**, ISBN print: 92-9131-669-5, ISBN web: 92-9197-669-5, Bank for International Settlements
9. Basel Committee on Banking Supervision, (2006), **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards**, ISBN print: 92-9131-720-9, ISBN web: 92-9197-720-9, Bank for International Settlements
10. Benes, J., Kumkof, M., (2011), **Risky Bank Lending and Optimal Capital Adequacy Regulation**, WP 11/130, International Monetary Fund
11. Berger, N., Klapper, F., Turk-Ariss, R., (2006), **Banking Structures and Financial Stability**, Wharton Financial Institutions Center, WP 13
12. Blum, J., (2008), **Why “Basel II” may need a leverage ratio restriction**, Jurnal of Banking and Finance, Aug2008, Vol. 32 Issue 8, p1699-1707, 9p, ISSN: 03784266, DOI: 10.1016/j.jbankfin.2007.12.003, Accession Number: 33136649
13. Burić, M., (2008), **Impact of foreign direct investments on the quality of Services and Development of the Banking Sistem in Bosnia and Herzegovina**, Ekonomski

fakultet Sarajevo, Sarajevo, Enterprise in Transition: International Conference Proceedings: 2005, p1409-1433, 25p, Accession Number: 26508884

14. Burić, M., (2010), **Implementation of Basel II Requirements and overall Basel program challenges and issues for central and eastern European countries**, Ekonomski fakultet Sarajevo, Sarajevo, Conference Proceedings: International Conference of the Faculty of Economics Sarajevo (ICES); 2008, p1-19, 19p, 3 Charts, 11 Graphs, ISBN: 9789958605376, Accession Number: 70372712
15. Cannata, F., Quagliariello, M., (2009), **The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty?**, Università Commerciale Luigi Bocconi, No.3
16. **CEE Banking sector report 2011.**, (2011), Raiffeisen research, RBI, Vienna
17. Coskun, A., Ilgun, E., (2009), **Reconstruction and Developments in the Banking Sector of Bosnia and Herzegovina**, International Symposium on Sustainable Development, Jun 9-10, Sarajevo,
18. Country Monitor, (2011), **Bosnia and Herzegovina: Risk ratings**, The Economist Intelligence Unit Limited
19. Emerah, A., (2012), **An Empirical Analysis of Capital Adequacy in the Banking Sub-Sector of the Nigeria Economy**, International Journal of Economics and Finance, Vol. 4, No. 5, Canadian Center of Science and Education, ISSN 1916-971X
20. Estrella, A., (2004), **Bank Capital and Risk: Is Voluntary Disclosure Enough?**, Journal of Financial Services Research, Vol 26, No, 2
21. Fouche C., Mukuddem-Petersen, J., Petersen, M., Senosi, M., (2008), **Bank Valuation and Its Connections with the Subprime Mortgage Crisis and Basel II Capital Accord**, Hindawi Publishing Corporation, Discrete Dynamics in Nature and Society, Vol. 2008, Article ID 740845
22. Gegenheimer, G., (2007), **Bank Regulatory Reform in the Republic of Serbia**, Jurnal of Banking and Finance, No. 17
23. Greuning, H., Brajović, S., (2003), **Analyzing and Managing Banking Risk: A Framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk**, World Bank Publications
24. Hadžić, F., Bačić, S., (2008), **Profitabilnost bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini (2003-2007)**, Zbornik radova, Br. 28, Ekonomski fakultet Univerziteta Sarajevo, Sarajevo
25. **Izveštaj o finansijskoj stabilnosti 2010.**, (2010), Centralna banka BiH, Sarajevo

26. Jakšić, D., Bomeštar, N., (2011), **Cijena tranzicije i tranzicioni gubici u zemljama CEE sa posebnim osvrtom na BIH**, Makroekonomija, Ekonomske analize, bivše jugoslovenske republike, međunarodna ekonomija
27. Jevtić, Đ., Živanović, B., (2008), Upravljanje cenom plasmana komercijalnih banaka putem kategorizacionih transformacija, **Tržište bankarskih proizvoda u Srbiji i zemljama u okruženju, Institut ekonomskih nauka, Beogradska bankarska Akademija, Beograd**, COBISS.SR-ID 1024300176, str. 89 - 109.
28. Kozarević, E., (2010), **Proet Contra Bazelskih propisa o Backtestingu zahtjevanog kapitala za tržišne rizike**, Journal of Economics & Business / Ekonomska Revija, Apr2010, Issue 15, p1-10, 10p, 2 Charts, 1 Graph, ISSN: 15128965, broj pristupa: 53337577
29. Kozarević, E., Kešetović, I., (2009), **Globalna finansijska kriza i bankarski sektor**, Ekonomska revija, god. VII, br. 13, Sarajevo
30. Kraft, E., (2006), **Kreditna ekspanzija u zemljama regiona**, Kvartalni monitor ekonomskih trendova i politika u Srbiji, Fond za razvoj ekonomske nauke, br. 4, januar – mart, Beograd
31. Kretschmar, G., McNeil, A., Kirchner, A., (2011), **Integrated models of capital adequacy-Why banks are undercapital**, Journal of Banking & Finance; Dec2010, Vol. 34 Issue 12, p2838-2850, 13p, ISSN: 03784266, DOI: 10.1016/j.jbankfin.2010.02.028, Accession Number: 53970103
32. **Makroekonomske analize i prognoze**, (2012), Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, br. 1-2, ISSN 2217-9259
33. Mpuga, P., (2002), **Banking crises in Uganda: What was the role of the new capital requirements**, International Journal of Financial regulation and compliance, 10/3, 1145-1168
34. Murić, M., (2009), **The role of the national bank of Serbia in reducing the negative effects of financial crisis in Serbia**, Faculty of trade and banking Belgrade Banking department, Vol 31, No 44, G 01, Beograd
35. Ogege, S., Tega, H., (2012), **An Empirical Analysis of Capital Adequacy in the Banking Sub-Sector of the Nigeria Economy**, International Journal of Economics and Finance, Vol. 4, No. 5, Apollos Emerah, Department of Banking and Finance, Bowen University, Iwo, doi:10.5539/ijef.v4n5p208

36. Ojo, M., (2010), **Emerald Article: Risk management by the Basel Committee: Evaluating progress made from the 1988 Basel Accord to recent developments**, Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 18, Iss: 4
37. Pehar, Ž., (2010), **Bosnia and Herzegovinas Business Environment**, GMB Publishing Ltd, London, UK
38. Petersen, J., Petersen, M., (2007), Radžić, J., Yuce, A., (2008), **Banking Development In The Former Yugoslavian Republics**, International Business and Economics Research Journal Vol. 7, No. 9
39. Rebić, M., (2011), **Finansijska kriza i njen uticaj na bankarski i realni sektor u Bosni i Hercegovini**, Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta u Istocnom Sarajevu; 2010, p139-161, 23p, ISSN: 18403557, Accession Number: 59669565
40. Rovčanin, A., Halilbašić, M., Tatić, K., (2008), **The role of foreign direct investment in raising national competitiveness**, NG. št. 1-2
41. Sarajčić, S., (2010), **Analiza priliva kapitala i politike „sterilizacije“ u uvjetima primjene valutnog odbora**, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, Business Consultant / Poslovni Konsultant, Jan2010, Vol. 1 Issue 5, p25-31, 7p, 3 Black and White Photographs, ISSN: 19865538, broj pristupa: 59578426
42. Sarajčić, S., (2011), **Analiza uticaja svjetske finansijske krize na finansijski sector u BiH**, Business Consultant / Poslovni Konsultant; Apr2011, Vol. 3 Issue 11, p18-24, 7p, 3 Charts, ISSN: 19865538, Accession Number: 60578998
43. Sarajčić, S., (2012), **Opća ocijena glavnih izazova i rizika finansijske stabilnosti BiH**, DES, Sarajevo, Business Consultant / Poslovni Konsultant; Jan2012, Vol. 4 Issue 16, p29-37, 9p, ISSN: 19865538, broj pristupa: 73875120
44. Shah, A., (1993), **Why Capital Adequacy Regulation for Banks?**, Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 4, Iss: 3, str. 278-291
45. Siddiq, A. B., (2011), **Capital Adequacy Behaviour**, Jönköping International Business School, Jönköping University, Vol. 6, Iss 9
46. **Strategija za uvođenje Medjunarodnog sporazuma o mjerenju kapitala i standardima kapitala Bazel II**, (2009), Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Banja Luka
47. Sunusi, L., S., (2002), **What was the role of the new capital requirements**, International Journal of Financial regulation and compliance, 7/2, 125-138

48. Turk-Ariss, R., (2007), **Challenges in Implementing International Capital Adequacy Guidelines: A case study of an Islamic Bank**, Journal of Banking Regulation 9/1, str. 46-59
49. Udruženje banaka Srbije, (2012), **Revizija okvira Bazel II za tržišni rizik**, Jugoslovenski pregled, Caligraph, Beograd, ISBN 978-86-7149-068-9
50. Udruženje banaka Srbije, (2007), **Bazel II Međunarodna saglasnost o merenju kapitala-Banking Regulations**, Jugoslovenski pregled, Udruženjebanaka Srbije, Beograd, ISBN 978-86-7149-032-0
51. Živanović, B., Kovačević, M., Vukoje, U., (2011), **Misconduct of the key policy rate: The case of Serbia**, Serbia and the European Union: economic lessons from the new member state, Institut ekonomskih nauka, Beograd, ISSN: 00013 – 32 – 13 - 2573, COBISS.SR-ID 1024 42 0240, str. 147 – 163.
52. Živanović, B., Jolović, A., Šakotić, M., (2011), **Gerila finansiranje- uzrok devijantnosti struktura izvora finansiranja domicilnih firmi**, Računovodstvo: časopis za računovodstvo, reviziju i poslovne finansije, God. 55, br. 9/10, Beograd, 2011., ISSN: 1450 6114, COBISS.SR-ID 39628815, str. 77 – 93.

Doktorske disertacije i magistarski radovi

1. Kozarić, K., (2008), **Uticaj kreditnog rasta komercijalnih banaka na ekonomski razvoj zemalja u tranziciji**, doktorski rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
2. Mikkonen, K., (2006), **Regulation of Multinational Banks in the European Union**, Ludwig-Maximilians-Universität München, Minhen
3. Njemčević, DŽ., (2010), **Efekti ulaska stranih bankarskih grupacija na tržište Bosne i Hercegovine**, magistarski rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
4. Tvico, M., (2008), **Adekvatnost kapitala banaka u kontekstu novog sporazuma o kapitalu-Basel II**, magistarski rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
5. Zornić, M., (2010), **Sektori finansijskog posredovanja u Bosni i Hercegovini u svjetlu uticaja globalne finansijske krize**, Ekonomski fakultet, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo

Zakoni

1. **Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine**, “Službeni glasnik Bosne i Hercegovine” broj 1/97, 29/02, 8/03, 13/03, 14/03, 76/06 i 32/07
2. **Zakon o bankama**, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 39/98, 32/00, 48/01, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03
3. **Zakon o bankama Republike Srpske**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 44/03, 74/04, 116/11 i 05/12
4. **Zakon o Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine**, „Službene novine FBiH“, broj 9/96, 27/98, 20/00, 45/00, 58/02, 13/03, 19/03, 47/06 i 59/06
5. **Zakon o Agenciji za bankarstvo Republike Srpske**, “Službeni glasnik RS”, broj 67/07 i 40/11
6. **Zakon o bankama**, “Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 107/05
7. **Zakon o privatizaciji**, „Službene novine FBiH“, broj 18/96 i 2/02
8. **Zakon o privatizaciji preduzeća i banaka**, „Službeni glasnik BiH“, broj 14/98
9. **Zakon o stranim ulaganjima u Bosni i Hercegovini**, „Službeni glasnik BiH“, broj 17/98 i 13/03
10. **Odluka o adekvatnosti kapitala**, “Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 46/2001 i 6/2013
11. **Odluka o formi izvještaja koje banke dostavljaju Agenciji za bankarstvo FBiH**, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 3/03, 18/03, 52/03, 64/03, 6/04, 14/04, 54/04, 5/05, 43/07, 55/07, 81/07, 88/08, 6/08, 86/10 i 70/11
12. **Odluka o minimumu standarda za upravljanje kapitalom banaka**, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 3/03, 18/03, 53/06, 55/07, 81/07, 6/08, 86/10, 70/11 i 48/12
13. **Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, “Službeni glasnik RS” broj 12/03, 29/03, 115/06, 61/08, 136/10, 91/11 i 127/11
14. **Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka**, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 48/12
15. **Odluka o minimalnim standardima za upravljanje koncentracijom rizika banaka**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, broj 12/03, 31/04, 01/06, 115/06, 70/11, 91/11 i 127/11

16. **Odluka o minimalnim standardima za upravljanje tržišnim rizicima u bankama**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, “Službeni glasnik RS” broj 61/08, 116/08, 112/09, 100/10 i 127/11
17. **Odluka o minimalnim standardima za upravljanje operativnim rizikom u bankama**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, “Službeni glasnik RS” broj 61/08,
18. **Odluka o superviziji banaka i postupcima agencije za bankarstvo F BiH**, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine F BiH“, broj 3/03
19. **Odluka o superviziji banaka**, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, “Službeni glasnik RS” broj 12/03
20. **Odluka o uslovima kada se banka smatra nesolventnom**, Agencija za bankarstvo F BiH, „Službene novine FBiH“, broj 3/03.
21. **Kriteriji za interno rangiranje banaka od strane agencije za bankarstvo FBiH**, Agencija za bankarstvo FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 3/03

Internet adrese

1. Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine – <http://www.fba.ba>
2. Agencija za bankarstvo Republike Srpske – <http://www.abrs.ba>
3. Bank for International Settlements - <http://www.bis.org>
4. Centralna banka Bosne i Hercegovine – <http://www.cbbh.ba>
5. European Bank for Reconstruction and Development – <http://www.ebrd.com>
6. European Central Bank – <http://www.ecb.int>
7. Hypo Alpe-Adria-Bank – <http://www.hypo-alpe-adria.ba> i <http://www.hypo-alpe-adria.rs.ba>
8. Intesa SanPaolo Banka BiH - <http://www.intesasanpaolobank.ba>
9. Narodna banka Srbije – <http://www.nbs.rs>
10. Privredna štampa - <http://www.privrednastampa.biz>
11. Raiffeisen Bank BiH - <http://www.raiffeisen.ba>
12. Revicon - <http://www.revicon.info>
13. Sberbank – <http://www.sberbank.ba>
14. Udruženje banaka Bosne i Hercegovine - <http://www.ubbih.ba>
15. UniCredit Bank - <http://www.unicreditbank.ba>

PRILOZI

Sadržaj priloga

Prilog br. 1: Upitnik za bankarske menadžere na osnovu koga je urađena anketa.....	4
Prilog br. 2: Bankarske grupacije u BiH i spisak banaka u bankarskom sektoru BiH.....	10
Prilog 2 a: Spisak banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	17
Prilog br. 3: Nivo stranog i ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	18
Prilog br. 4: Nivo stranog kapitala i ukupna bilansna i vanbilansna aktiva bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	19
Prilog br. 5: Nivo stranog kapitala i ukupna kreditna aktivnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	20
Prilog br. 6: Nivo stanog kapitala i kreditna aktivnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine upućena privredi i stanovništvu.....	21
Prilog br.7: Nivo stranog kapitala i finansijski rezultat bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	23
Prilog br. 8: Nivo stranog kapitala i broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	24
Prilog br. 9: Nivo stranog kapitala i depozitnog potencijala u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine.....	25
Prilog br. 10: Nivo stranog kapitala i štednje na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine.....	26
Prilog br. 11 Bankarske grupacije u SRJ ¹	27
Prilog 11 a: Pregled merdžera i akvizicija u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	31
Prilog 11 b: Osnovni podaci o četiri najveće poslovne banke u SRJ.....	32
Prilog br. 11 c: Spisak banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije na dan 01.03.2014. godine.....	33
Prilog br.12: Nivo stranog i ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	34
Prilog br. 13: Nivo stranog kapitala i ukupna bilansna i vanbilansna aktiva bankarskog sektora Republike Srbije.....	35

Prilog br. 14: Nivo stranog kapitala i ukupna kreditna aktivnost bankarskog sektora Republike Srbije.....	36
Prilog br. 15: Nivo stanog kapitala i kreditna aktivnost bankarskog sektora Republike Srbije upućena privredi i stanovništvu.....	37
Prilog br. 16: Nivo stranog kapitala i finansijski rezultat bankarskog sektora Republike Srbije..	38
Prilog br. 17: Nivo stranog kapitala i broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije	39
Prilog br. 18: Nivo stranog kapitala i depozitnog potencijala u bankarskom sektoru Republike Srbije.....	40
Prilog br. 19: Nivo stranog kapitala i štednje na nivou bankarskog sektora Republike Srbije.....	41

Prilog br. 1: Upitnik za bankarske menadžere na osnovu koga je urađena anketa

Beogradska bankarska akademija

Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije

UPITNIK

Da bismo procijenili način upravljanja adekvatnošću kapitala banaka u Bosni i Hercegovini, kao i uticaj koji je prouzrokovao priliv inostranog kapitala na performanse bankarskog sistema u BiH, ovaj upitnik dostavljamo menadžerima u bankama i regulatorima. Riječ je u struktuiranom upitniku sa 20 pitanja sa više ponuđenih odgovora.

Aspekti koji ispitujemo su sljedeći: koliko je rukovodstvo banaka i regulatora upoznato sa upravljanjem adekvatnošću kapitala u odnosu na aktuelne i potencijalne rizike, uticaju priliva inostranog kapitala na performanse bankarskog sistema, stavovima da li se bez njega moglo odnosno da li njegov rast i učešće nadalje treba pospješivati/ograničavati.

Podaci će biti analizirani i predstavljeni u izvještaju u agregatnom obliku, tj. **specifični podaci Vaše kompanije neće nikada biti objavljeni ili dati na uvid javnosti.**

1. Procijenite koliko ste informisani o adekvatnošću kapitala banaka

- a) Nisam informisan/a

- b) Donekle neinformisan/a
- c) Donekle informisan/a
- d) Potpuno informisan/a
- e) Bez odgovora

2. Navedite izvor preko koga se informirate o adekvatnošću kapitala i upravljanju rizicima

- a) Internet
- b) Literatura
- c) Seminari i kursevi
- d) Konferencije
- e) Preko regulatornih organa
- f) Na drugi način? Molimo navedite! _____

3. Da li Vaša banka upravlja finansijskim rizicima? (NAPOMENA: moguće je više odgovora)

- a) Da, upravljamo svim vrstama finansijskih rizika (kreditni, tržišni, valutni, kamatni, izloženosti, ulaganja, operativni)
- b) Da, ali upravljamo samo kreditnim rizikom
- c) Da, ali upravljamo samo tržišnim
- d) Da, ali upravljamo samo valutnim rizikom
- e) Da, upravljamo samo kamatnim rizikom
- f) Da, upravljamo samo rizikom izloženosti
- g) Da, upravljamo samo rizikom ulaganja
- h) Da, upravljamo samo operativnim rizicima
- i) Ne, uopšte ne upravljamo finansijskim rizicima
- j) Da li upravljate nekim drugim vrstama rizika?
Navedite kojim _____

4. Smatrate li da je sadašnja zakonska regulativa kapitala bolja od ranije?

- a) Da Zašto? _____
- b) Ne Zašto? _____

5. Koju stopu adekvatnosti kapitala smatrate odgovarajućom?

- a) 4 %
- b) 8 %
- c) 12 %
- d) Neki drugi % _____

6. Smatrate li da u BiH stopa adekvatnosti kapitala treba biti ista kao i kod ostalih zemalja u svijetu?

- a) Da
- b) Ne Zašto? _____

7. Adekvatnost kapitala BiH banaka smatram

- a) Dobro kapitalizirane
- b) Adekvatno kapitalizirane
- c) Subkapitalizirane
- d) Značajno subkapitalizirane
- e) Kritično subkapitalizirane

Dodatno pojašnjenje: _____

8. Da li je Vaša banka implementirala Bazel II?

- a) Da
- b) Ne Kada će biti završeno? _____ god.

9. Šta znate o Bazel III?

i da li je on neophodan za implementirati?

- a) Da. Zašto? _____
- b) Kada? _____
- c) Ne. Zašto? _____

10. Koliko često se Vaš Nadzorni odbor izvještava o adekvatnosti kapitala?

- a) Jednom mjesečno
- b) Jednom kvartalno
- c) Jednom godišnje
- d) Nije određeno
- e) Ne znam

11. Koliki udio Vaše banke posjeduje/posjeduju:

- a) Država _____ %
- b) Većinski dioničari _____ %
- c) Manjinski dioničari _____ %

12. Koliki udio Vaše banke posjeduju strani investitori? _____ %

13. Navedite svoj stav prema prilivu ino-kapitala u bankarski sistem BiH

- a) Veoma negativan
- b) Negativan
- c) Pozitivan
- d) Veoma pozitivan
- e) Bez odgovora
- f) Nešto drugo? Molimo navedite! _____

14. Koliki je uticaj priliva ino-kapitala na performanse bankarskog sistema BiH?

- a) Ino-kapital je doprinio povećanju kapitala da – ne
- b) Ino-kapital je doprinio povećanju kreditne aktivnosti da - ne
- c) Ino-kapital je doprinio povećanju profitabilnosti da - ne

- d) Ino-kapital je doprinio povećanju depozita da - ne
- e) Ino-kapital je doprinio boljoj organizaciji bankarskog sektora da - ne
- f) Ino-kapital je doprinio boljoj kapitalnoj adekvatnosti da – ne
- g) Nešto drugo _____

15. Da li priliv ino-kapitala u bankarski sistem ubuduće treba pospješivati / ograničavati?

- a) Da
- b) Ne

16. Molim da argumentirate Vaš stav? _____

17. Pretpostavljene perspektive u scenariju?

- a) bez njega uopšte
- b) ograničenju ubuduće?

18. Ko treba da bude dominantni vlasnik?

- a) Država
- b) Domaći privatni kapital
- c) Ino – kapital
- d) Neko drugi _____

Prikažite procentualni odnos optimalne vlasničke strukture po Vama

19. Gdje je ino - kapital postigao najveće rezultate?

20. Na kojim poljima je ino - kapital ostavio posljedice?

PITANJA O ISPITANIKU

Pol

- a) Muški
- b) Ženski

Starost

- a) 20-25 godina
- b) 26-35 godina
- c) 36-45 godina
- d) 46-55 godina
- f) 56-65 godina
- g) Preko 65 godina

Obrazovanje

- a) Srednja škola
- b) Viša škola (2-3 godine studiranja)
- c) Fakultet (3-4 godine studiranja)
- d) Master/magistar
- f) Doktor nauka

Koliko ukupno godina radite u banci/ustanovi? _____

Da li ste pohađali programe obuke za upravljanje rizicima odnosno kapitalu?

- a) Da
- b) Ne

Kakva je Vaša pozicija i u kojem odjeljenju radite?

Pozicija _____

Odjeljenje _____

NAZIV KOMPANIJE (odgovor na ovo pitanje nije obavezan; nije neophodno otkriti identitet banke/institucije): _____

Prilog br. 2: Bankarske grupacije u BiH i spisak banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
1	2000	ABS banka	Sarajevo	domaće privatno	39.294	10.127	441	119		
2		Agroprom banka	Banja Luka	državno	32.786	12.764	193	78		
3		Auro banka	Mostar	domaće privatno	117.205	6.631	-19.732	168		
4		Balkan Investment Bank	Banja Luka	inostrano	13.623	4.655	-345	14	osnovana	
5		Banjalučka banka	Banja Luka	državno	111.533	33.923	358	657		
6		Bobar banka	Bijeljina	domaće privatno	10.417	7.969	54	18		
7		BOR banka	Sarajevo	domaće privatno	33.747	11.08	375	35		
8		BSEI	Banja Luka		6.744	5.266	0	7		
9		Camelija banka	Bihać	domaće privatno	9.119	5.216	265	22		
10		Central profit banka	Sarajevo	državno	339.043	60.049	192	319		
11		Commerceban k	Sarajevo	inostrano	28.393	12.549	37	52		
12		Depozitna banka	Sarajevo	inostrano	17.183	5.283	-461	67	ugašena	
13		Ekvator banka	Banja Luka	domaće privatno	17.743	5.941	4	18	osnovana	
14		Gospodarska banka	Sarajevo	domaće privatno	53.845	7.881	873	92		
15		Hypo Alpe Adria Bank	Mostar	inostrano	117.531	6.956	-19.733			

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
16		Hrvatska Poštanska Banka	Mostar	domaće privatno	61.195	10.714	410	82		
17		Interantional Commercial Bank	Sarajevo	inostrano	8.920	4.454	-619	20		
18		Investicijska Banka FBiH	Sarajevo	državno	131.148	123.237	3.049	68		
19		Investiciono-komercijalna banka	Zenica	domaće privatno	100.668	19.269	731	204		
20		Komercijalno-investiciona banka	Velika Kladuša	domaće privatno	10.262	7.796	630	24		
21		Kredit Schweizer Bank	Sarajevo	domaće privatno	6.12	5.014	575	17	ugašena	
22		Kristal banka	Banja Luka	državno	179.167	29.39	563	398		
23		Ljubljanska banka	Sarajevo	državno	29.897	13.949	59	78		
24		LT Komercijalna banka	Livno	domaće privatno	17.29	5.196	1.178	64		
25		MEB (Micro Enterprise Bank)	Sarajevo	inostrano	27.043	6.774	1.253	73		
26		Nova banka	Bijeljina	domaće privatno	23.971	7.293	352	53	osnovana	
27		Poštanska štedionica	Banja Luka	državno	17.321	2.83	-2.318	52		
28		Postbank BiH	Sarajevo	državno	91.615	3.867	14	76		
29		Prijedorska banka	Prijedor	državno	11.420	5.572	-1.308	202		
30		Privredna banaka	Brčko	državno	4.309	1.654	3	40		

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
31		Privredna banaka	Doboj	državno	22.586	14.050	22	166		
32		Privredna banaka	Gradiška	državno	8.847	3.642	2	92		
33		Privredna banaka S.Sarajevo	Pale	državno	47.615	10.151	-2.444	419		
34		Privredna banka Sarajevo	Sarajevo	državno	66.537	13.375	93	273		
35		Raiffeisen Bank BH	Sarajevo	inostrano	224.592	26.837	4.043	247		
36		Razvojna banka	Banja Luka	državno	71.952	16.494	223	258		
37		Semblerska banka	Bijeljina	državno	13.068	5.682	73	137		
38		Šeh-in banka	Sarajevo	domaće privatno	9.958	5.17	308	73	ugašena	
39		Šipad banka	Sarajevo	državno	3.007	2.379	-969	16	ugašena	
40		Travnička banka	Travnik	državno	29.241	8.513	1.027	89	pripojena	CPB u Q4
41		Turkish Ziraat Bank Bosnia	Sarajevo	inostrano	61.784	29.272	2.577	45		
42		Tuzlanska banka	Tuzla	domaće privatno	98.331	22.935	301	351		
43		Una banka	Bihać	državno	35.800	1.65	-3.853	136		
44		Union banka	Sarajevo	državno	114.144	51.858	3.206	163		
45		Universal banka	Sarajevo	inostrano	170.090	12.304	8.000	152		Zagrebačka banka
46		UPI banka	Sarajevo	domaće privatno	85.893	14.186	954	79		
47		Vakufska banka	Sarajevo	državno	24.207	7.778	-11	70		
48		VB bank	Banja Luka	domaće privatno	25.706	7.265	940	33		

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
49		Volksbank BH	Sarajevo	inostrano	35.370	7.777	-2.223	48		
50		Zagrebačka banka BH	Mostar	inostrano	309.426	27.339	1.731	400		
51		Zepter komerc banka	Banja Luka	domaće privatno	32.404	11.582	427	55		
	2001	Agroprom banka	Banja Luka	državno					privatizirana	
		BBi banka	Sarajevo	inostrano	48	47.5	-1110	29	osnovana	Islamsko bankarstvo
		Pavlović Interantional Bank		domaće privatno	24.173	13.573		141	osnovana	
		Prijedorska banka	Prijedor	državno					oduzeta dozvola	
		Privredna banka	Sarajevo	državno					privatizirana	
		Poštanska štedionica	Banja Luka	državno					oduzeta dozvola	
		Semberska banka	Bijeljina	državno					pripojena	Pavlović banci
	2002	Nova Banjalučka banka	Banja Luka	državno	179.869	17.172		452	privatizirana	HVB
		Camelija banka	Bilhać	domaće privatno					oduzeta dozvola	Q1
		Depozitna banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	Vakufskoj banci
		Ekvator banka	Banja Luka	domaće privatno					oduzeta dozvola	Q2
		HVB Banka	Sarajevo	inostrano				44	osnovana	
		Interantional Commercial Bank							oduzeta dozvola	Q3

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
		Kristal banka	Banja Luka	državno	204.103	37.196		264	privatizirana	Hypo Alpe Adria Bank
		Prijedorska banka	Prijedor	državno					oduzeta dozvola	
		Privredna banka	Brčko	državno					oduzeta dozvola	Q4
		Privredna banka	Brčko	državno					pripojena	Pavlović banci
		Privredna banka	Doboj	državno					privatizirana	
		Privredna banka	Gradiška	državno					oduzeta dozvola	Q2
		Raiffeisen Bank HPB	Mostar	inostrano					pripojena	RBBH u Q4
		Razvojna banka Jugoistočne Evrope	Banja Luka	državno	161.018	16.143		536	privatizirana	NLB
		Šeh-in banka	Zenica	domaće privatno					pripojena	ABS banci u Q2
2003		Agroprom banka	Banja Luka	domaće privatno					pripojena	Novoj banci
		Hypo Alpe Adria Bank	Banja Luka	inostrano					promjena imena	Kristal banke
		LT Komercijalna banka	Livno	domaće privatno					pripojena	Gospodarskoj banci
		Privredna banka	Doboj	domaće privatno					pripojena	Pavlović banci
		ProCredit Bank	Sarajevo	inostrano					promjena imena	MEB
2004		Central profit banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	HVB banci u Q4

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
		Gospodarska banka	Sarajevo	domaće privatno					oduzeta dozvola	Q4
		LHB banka	Banja Luka	domaće privatno	136.23	22.896		82		
		Hypo Alpe Adria Bank	Banja Luka	inostrano	584.644	35.382		347		
		HVB Central profit banka	Sarajevo	inostrano					promjena imena	HVB banke u Q4
		Nova Banjalučka banka	Banja Luka		200.559	16.433		461		
		Privredna banka S.Sarajevo	Pale	državno					oduzeta dozvola	
		Razvojna banka Jugoistočne Evrope	Banja Luka	inostrano	295.422	24.788		430		
		Universal banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	Zagrebačkoj banci
		Nova Banjalučka banka	Banja Luka	inostrano					pripojena	HVB CPB u Q4
	2005	ABS banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	Sparkasse Bank u Q4
		Commercean k	Sarajevo	inostrano					pripojena	NLB Tuzlanskoj banci
		Komercijalna banka	Banja Luka	inostrano					osnovana	Q3
		Ljubljanska banka	Sarajevo	državno					oduzeta dozvola	Q3
		LT Gospodarska banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	Privrednoj banci Zagreb

R/b	Godina	Banka	Sjedište	Većinsko vlasništvo	Aktiva (000 KM)	Kapital (000 KM)	Dobit (000 KM)	Broj zaposlenih	Status banke	Specifičnosti
		NLB Razvojna banka	Banja Luka	inostrano					promjena imena	LHB banci u Q2
		NLB Tuzlan. banka	Tuzla	inostrano					promjena imena	Tuzlanske banke
		Razvojna banka Jugoist. Evrope	Banja Luka	inostrano					pripojena	LHB banci u Q2
	2007	IEFK banka	Banja Luka	inostrano					osnovana	Q3
		LT Gospodarska banka	Sarajevo	domaće privatno					pripojena	UPI banci u Q3
		FIMA banka	Sarajevo	domaće privatno					promjena imena	VABA banke
		Zepter komerc banka	Banja Luka						pripojena	Volksbank ad Banja Luka
	2008	HVB Central profit banka	Sarajevo	inostrano					pripojena	UniCredit ZABA Mostar u Q1
		Sparkasse Bank	Sarajevo	inostrano					promjena imena	ABS banke
		UniCredit Bank	Banja Luka	inostrano					promjena imena	Nove Banjalučke banke u Q2
		UniCredit Bank	Mostar	inostrano					promjena imena	UniCredit ZABA u Q1
	2009	Intesa Sanpaolo banka BiH	Sarajevo	inostrano					promjena imena	UPI banke u Q3
	2010	MF (Microfin) banka	Banja Luka	domaće privatno	32.186	20.385		36	promjena imena	IEFK banke u Q3
		Moja banka	Sarajevo	domaće privatno					promjena imena	FIMA banke u Q3
		Una banka	Bihać	državno					pripojena	Balkan Investment Bank u Q4

Izvor: Autor rada

Prilog 2 a: Spisak banaka u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

Spisak banaka u Federaciji Bosna i Hercegovina	
1. BOR banka dd Sarajevo	
2. Bosna bank international d.d. Sarajevo	
3. Hypo Alpe-Adria-Bank d.d. Mostar	
4. Intesa Sanpaolo Banka d.d. Bosna i Hercegovina	
5. Investiciono-komercijalna banka d.d. Zenica	
6. Komercijalno-investiciona banka d.d. V.Kladuša	
7. MOJA BANKA dd Sarajevo	
8. NLB Banka d.d., Tuzla	
9. Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo	
10. ProCredit Bank Sarajevo	
11. Raiffeisen Bank d.d. BiH	
12. Razvojna banka Federacije BiH	
13. Sberbank BH d.d.	
14. Sparkasse Bank d.d.	
15. UniCredit Bank d.d.	
16. Union banka d.d. Sarajevo	
17. Vakufska banka d.d. Sarajevo	
18. ZiraatBank BH d.d.	
Spisak banaka u Republici Srpskoj	
1. Banka Srpske AD Banja Luka	
2. Bobar banka ad Bijeljina	
3. Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Banja Luka	
4. Komercijalna banka AD Banja Luka	
5. MF banka a.d. Banja Luka	
6. NLB Razvojna banka	
7. Nova banka ad Banja Luka	
8. Pavlović International Bank a.d.	
9. Sberbank a.d. Banja Luka	
10. Unicredit Bank a.d. Banja Luka	

Izvor: Centralna banka Bosne i Hercegovine; <http://www.cbbh.ba/index.php?id=7&lang=bs>

Prilog br. 3: Nivo stranog i ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Ukupan kapital u milionima KM (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	135.00	515.00	69525.00	18225.00	265225.00
	346.50	627.10	217290.15	120062.25	393254.41
	494.10	745.80	368499.78	244134.81	556217.64
	561.60	807.30	453379.68	315394.56	651733.29
	493.20	956.90	471943.08	243246.24	915657.61
	762.10	1044.20	795784.82	580796.41	1090353.64
	947.50	1209.30	1145811.75	897756.25	1462406.49
	1085.00	1405.20	1524642.00	1177225.00	1974587.04
	1283.50	1528.20	1961444.70	1647372.25	2335395.24
	1346.60	1597.30	2150924.18	1813331.56	2551367.29
	1416.30	1719.70	2435611.11	2005905.69	2957368.09
	1416.40	1731.30	2452213.32	2006188.96	2997399.69
	1442.70	1739.30	2509288.11	2081383.29	3025164.49
Σ	11730.50	15626.60	16556357.68	13151022.27	21176129.92

Izvor: Agencije za bankarstvo FBIH i RS

Prilog br. 4: Nivo stranog kapitala i ukupna bilansna i vanbilansna aktiva bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Ukupna aktiva u milionima KM (y)	$x*y$	x^2	y^2
	135.00	3738.00	504630.00	18225.00	13972644.00
	346.50	4982.00	1726263.00	120062.25	24820324.00
	494.10	6332.00	3128641.20	244134.81	40094224.00
	561.60	8142.00	4572547.20	315394.56	66292164.00
	493.20	10796.00	5324587.20	243246.24	116553616.00
	762.10	13686.00	10430100.60	580796.41	187306596.00
	947.50	17199.00	16296052.50	897756.25	295805601.00
	1085.00	22958.00	24909430.00	1177225.00	527069764.00
	1283.50	24579.00	31547146.50	1647372.25	604127241.00
	1346.60	24112.00	32469219.20	1813331.56	581388544.00
	1416.30	24334.00	34464244.20	2005905.69	592143556.00
	1416.40	25842.00	36602608.80	2006188.96	667808964.00
	1442.70	26169.00	37754016.30	2081383.29	684816561.00
Σ	11730.50	212869.00	239729486.70	13151022.27	4402199799.00

Izvor: Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Prilog br. 5: Nivo stranog kapitala i ukupna kreditna aktivnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Ukupna kreditna aktivnost u milionima KM (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	135.00	1653.00	223155.00	18225.00	2732409.00
	346.50	2101.00	727996.50	120062.25	4414201.00
	494.10	3214.00	1588037.40	244134.81	10329796.00
	561.60	4178.00	2346364.80	315394.56	17455684.00
	493.20	5455.00	2690406.00	243246.24	29757025.00
	762.10	7054.00	5375853.40	580796.41	49758916.00
	947.50	8856.00	8391060.00	897756.25	78428736.00
	1085.00	11597.00	12582745.00	1177225.00	134490409.00
	1283.50	14040.00	18020340.00	1647372.25	197121600.00
	1346.60	13497.00	18175060.20	1813331.56	182169009.00
	1416.30	13935.00	19736140.50	2005905.69	194184225.00
	1416.40	14637.00	20731846.80	2006188.96	214241769.00
	1442.70	15213.00	21947795.10	2081383.29	231435369.00
Σ	11730.50	115430.00	132536800.70	13151022.27	1346519148.00

Izvor: Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Prilog br. 6: Nivo stanog kapitala i kreditna aktivnost bankarskog sektora Bosne i Hercegovine upućena privredi i stanovništvu

Strani kapital u milionima KM (x)	Plasmani upućeni privredi u milionima KM (y privreda)	Plasmani upućeni stanovništvu u milionima KM (y stanovništvo)	x*y privreda	x*y stanovništvo	x ²	y2 privreda	y2 stanovništvo
135.00	1164.00	379.00	157140.00	51165.00	18225.00	1354896.00	143641.00
346.50	1339.00	647.00	463963.50	224185.50	120062.25	1792921.00	418609.00
494.10	1665.00	1415.00	822676.50	699151.50	244134.81	2772225.00	2002225.00
561.60	2057.00	1976.00	1155211.20	1109721.60	315394.56	4231249.00	3904576.00
493.20	2702.00	2579.00	1332626.40	1271962.80	243246.24	7300804.00	6651241.00
762.10	3457.00	3435.00	2634579.70	2617813.50	580796.41	11950849.00	11799225.00
947.50	4300.00	4356.00	4074250.00	4127310.00	897756.25	18490000.00	18974736.00
1085.00	5564.00	5678.00	6036940.00	6160630.00	1177225.00	30958096.00	32239684.00
1283.50	6855.00	6687.00	8798392.50	8582764.50	1647372.25	46991025.00	44715969.00
1346.60	6712.00	6292.00	9038379.20	8472807.20	1813331.56	45050944.00	39589264.00
1416.30	7040.00	6314.00	9970752.00	8942518.20	2005905.69	49561600.00	39866596.00
1416.40	7282.00	6687.00	10314224.80	9471466.80	2006188.96	53027524.00	44715969.00
1442.70	7611.00	6758.00	10980389.70	9749766.60	2081383.29	57927321.00	45670564.00
11730.50	57748.00	53203.00	65779525.50	61481263.20	13151022.27	331409454.00	290692299.00
Σ							

Izvor: Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Prilog br.7: Nivo stranog kapitala i finansijski rezultat bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Finansijski rezultat u milionima KM (y)	$x*y$	x^2	y^2
	135.00	-53.3	-7195.5	18225	2840.89
	346.50	-36.6	-12681.9	120062.3	1339.56
	494.10	-11.1	-5484.51	244134.8	123.21
	561.60	27.7	15556.32	315394.6	767.29
	493.20	56.2	27717.84	243246.2	3158.44
	762.10	72.4	55176.04	580796.4	5241.76
	947.50	112.4	106499	897756.3	12633.76
	1085.00	148.6	161231	1177225	22081.96
	1283.50	81	103963.5	1647372	6561
	1346.60	21.9	29490.54	1813332	479.61
	1416.30	-124.3	-176046	2005906	15450.49
	1416.40	139.5	197587.8	2006189	19460.25
	1442.70	127.3	183655.7	2081383	16205.29
Σ	11730.50	561.7	679469.8	13151022	106343.5

Izvor: Agencije za bankarstvo FBIH i RS

Prilog br. 8: Nivo stranog kapitala i broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Broj zaposlenih lica (y)	$x*y$	x^2	y^2
	135.00	6986.00	943110.00	18225.00	48804196.00
	346.50	7315.00	2534647.50	120062.25	53509225.00
	494.10	7519.00	3715137.90	244134.81	56535361.00
	561.60	7623.00	4281076.80	315394.56	58110129.00
	493.20	7840.00	3866688.00	243246.24	61465600.00
	762.10	8395.00	6397829.50	580796.41	70476025.00
	947.50	9164.00	8682890.00	897756.25	83978896.00
	1085.00	10210.00	11077850.00	1177225.00	104244100.00
	1283.50	11060.00	14195510.00	1647372.25	122323600.00
	1346.60	10595.00	14267227.00	1813331.56	112254025.00
	1416.30	10321.00	14617632.30	2005905.69	106523041.00
	1416.40	10362.00	14676736.80	2006188.96	107371044.00
	1442.70	10336.00	14911747.20	2081383.29	106832896.00
Σ	11730.50	117726.00	114168083.00	13151022.27	1092428138.00

Izvor: Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Prilog br. 9: Nivo stranog kapitala i depozitnog potencijala u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Ukupan depozitni potencijal u milionima KM (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	135.00	2094.00	282690.00	18225.00	4384836.00
	346.50	3323.00	1151419.50	120062.25	11042329.00
	494.10	4158.00	2054467.80	244134.81	17288964.00
	561.60	5243.00	2944468.80	315394.56	27489049.00
	493.20	6912.00	3408998.40	243246.24	47775744.00
	762.10	8775.00	6687427.50	580796.41	77000625.00
	947.50	10962.00	10386495.00	897756.25	120165444.00
	1085.00	14777.00	16033045.00	1177225.00	218359729.00
	1283.50	15164.00	19462994.00	1647372.25	229946896.00
	1346.60	15270.00	20562582.00	1813331.56	233172900.00
	1416.30	15011.00	21260079.30	2005905.69	225330121.00
	1416.40	15134.00	21435797.60	2006188.96	229037956.00
	1442.70	15320.00	22102164.00	2081383.29	234702400.00
Σ	11730.50	132143.00	147772628.90	13151022.27	1675696993.00

Izvor: Agencije za bankarstvo FBIH i RS

Prilog br. 10: Nivo stranog kapitala i štednje na nivou bankarskog sektora Bosne i Hercegovine

	Strani kapital u milionima KM (x)	Ukupna štednja u milionima KM (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	135.00	524.00	70740.00	18225.00	274576.00
	346.50	1446.00	501039.00	120062.25	2090916.00
	494.10	1628.00	804394.80	244134.81	2650384.00
	561.60	1964.00	1102982.40	315394.56	3857296.00
	493.20	2547.00	1256180.40	243246.24	6487209.00
	762.10	3271.00	2492829.10	580796.41	10699441.00
	947.50	4204.00	3983290.00	897756.25	17673616.00
	1085.00	5297.00	5747245.00	1177225.00	28058209.00
	1283.50	5310.00	6815385.00	1647372.25	28196100.00
	1346.60	5761.00	7757762.60	1813331.56	33189121.00
	1416.30	6624.00	9381571.20	2005905.69	43877376.00
	1416.40	7220.00	10226408.00	2006188.96	52128400.00
	1442.70	7865.00	11346835.50	2081383.29	61858225.00
Σ	11730.50	53661.00	61486663.00	13151022.27	291040869.00

Izvor: Agencije za bankarstvo FBiH i RS

Prilog br. 11 Bankarske grupacije u SRJ

Redni broj	Banka	Novčani deo osnovnog kapitala	Koeficijent adekvatnosti kapitala	Učešće kapitala u pasivi	Odnos kratkoročnih plasmana i kratkoročnih izvora sredstava	Odnos devizne pasive i devizne aktive	Koeficijent velikih i najvećih mogućih kredita	Koeficijent trajnih ulaganja u preduzeća
	Propisani iznosi	min 300.000 RSD ¹	min 8 %	min 20 %	≥ 100	min 95 % max 105 %	max 80 %	max 15 %
1.	Beogradska banka a.d.	878,923	1.2	2.0	125.1	93.0	5,049.8	1.8
2.	BB Beobanka a.d. Beograd	-26,801,254	-141.4	-42.3	115.5	103.5	-187.5	-0.9
3.	Požarevačka banka a.d. Požarevac	-175,492	-5.4	-2.6	75.9	101.8	-1,827.5	-42.2
4.	Pirotska banka a.d. Pirot	15,407	30.1	11.1	91.2	101.2	182.9	0.2
5.	Šabačka banka a.d. Šabac	60,650	4.8	5.3	135.9	97.6	1,846.2	2.1
6.	Prokupačka banka a.d. Prokuplje	-76,065	-7.4	-2.2	74.0	101.9	-1,478.0	-17.8
7.	Čačanska banka a.d. Čačak	192,847	63.8	23.6	249.2	79.9	193.9	1.1
8.	Vranjska banka a.d. Vranje	9,629	13.8	4.3	111.4	95.8	861.4	0.7
9.	Smederevska banka a.d.	32,972	67.5	10.2	114.4	96.1	109.2	17.0
10.	Užička banka a.d. Užice	49,175	14.3	10.4	145.0	191.6	496.6	0.0
11.	Valjevska banka a.d. Valjevo	-76,520	-36.0	2.6	117.0	104.1	2,399.1	4.2
12.	Trstenička banka a.d. Trstenik	39,054	65.0	8.1	90.5	97.4	75.8	0.0
13.	Niška banka a.d. Niš	-33,329	10.6	4.4	79.9	98.0	842.7	19.8
14.	BB Investbanka a.d. Beograd	-10,114,177	-7.2	-6.2	142.3	101.2	-1,552.7	-8.0
15.	BB Agro banka a.d. Beograd	255,530	16.3	13.5	102.4	100.8	77.6	7.0
16.	BB Slavija banka a.d. Beograd	-2,043,831	-54.5	-5.8	54.1	107.3	-157.6	-1.2
17.	Jugobanka a.d. Beograd	-1,326,437	1.5	1.3	143.8	96.2	2,809.5	22.6

¹ Propisani minimum osnovnog kapitala iznosio je 5 miliona USD, što je u tom period iznosilo cca 300 miliona RSD. Novčani kapital banaka koji ima predznak “-” podrazumeva da su određeni gubici bili veći od iznosa postojećeg kapitala.

18.	Jubanka a.d. Beograd	850,709	0.9	6.1	190.0	95.1	835.6	0.7
19.	Komercijalna banka a.d. Beograd	614,058	27.1	15.2	99.2	83.0	113.2	3.3
20.	Jugobanka a.d. Kragujevac	287,743	56.2	8.1	215.5	96.3	63.1	3.1
21.	Jugobanka a.d. Kruševac	156,381	27.3	6.7	289.4	95.4	267.8	0.1
22.	Jugobanka a.d. Bor	261,145	4.1	2.4	211.5	93.6	2,625.9	6.4
23.	Privredna banka a.d. Beograd	290,475	97.3	17.9	129.1	81.3	74.6	0.0
24.	Astra banka a.d. Beograd	1,575,620	345.6	33.8	221.0	32.4	9.5	8.6
25.	Inex banka a.d. Beograd	100,258	155.5	49.9	234.2	37.9	7.1	0.0
26.	Centro banka a.d. Beograd	176,920	92.2	32.0	152.2	57.8	42.5	16.7
27.	Omega banka a.d. Beograd	54,349	54.5	36.0	177.2	95.4	139.7	0.0
28.	AS banka a.d. Beograd	3,708	56.9	51.5	111.0	99.6	0.0	0.1
29.	Societe General Yu a.d. Beograd	520,060	852.9	33.0	149.5	89.5	0.0	0.0
30.	Int. Investment banka a.d. Beograd	149,009	54.3	40.5	155.1	63.5	150.5	0.0
31.	Mešovita banka a.d. Niš	112,965	82.1	49.2	437.5	76.7	17.9	0.0
32.	Kapital banka a.d. Beograd	310,964	23.4	25.0	153.4	104.9	54.5	0.0
33.	BC Credit bank a.d. Beograd	228,568	306.3	58.5	212.0	37.5	0.0	0.1
34.	Depozitno kreditna banka a.d. Beograd	11,661	69.5	54.2	132.9	0.0	11.9	0.0
35.	Delta banka a.d. Beograd	699,147	48.9	29.7	120.9	81.4	76.0	6.5
36.	Stankom banka a.d. Beograd	89,777	41.6	53.5	212.1	13,077.8	92.4	1.5
37.	Control banka a.d. Beograd	179,179	50.3	35.2	150.4	65.7	27.4	2.3
38.	Srpska komercijalna banka a.d. Beograd	41,041	43.4	42.6	169.9	95.7	99.5	0.7
39.	Eksimbanka a.d. Beograd	318,258	32.7	29.0	140.3	95.6	33.5	0.9
40.	Yu eki banka a.d. Beograd	108,351	80.2	73.4	265.3	20.9	19.9	1.3
41.	Trust banka a.d. Beograd	327,499	38.2	37.0	161.0	95.2	60.1	5.0
42.	Prva preduzetnička banka a.d. Beograd	224,908	39.2	15.3	111.8	95.0	0.0	1.5

43.	Zepter banka a.d. Beograd	361,515	87.6	36.7	158.5	71.0	1.4	3.3
44.	Univerzal banka a.d. Beograd	97,571	51.9	27.2	149.1	86.9	109.9	4.5
45.	Izvozna banka a.d. Beograd	25,908	75.5	57.2	141.1	33.6	0.0	0.0
46.	AIK banka a.d. Niš	3,516,527	170.6	76.4	2,324.0	1.8	48.6	0.5
47.	TK banka a.d. Kraljevo	97,571	88.0	82.6	554.3	96.5	48.1	0.0
48.	Turist banka a.d. Beograd	319,332	65.2	49.2	155.6	80.1	0.0	0.0
49.	Mega Euro banka a.d. Beograd	120,299	23.3	15.2	116.0	90.1	49.9	0.0
50.	Dunav banka a.d. Beograd	88,870	82.3	12.2	110.0	98.2	47.2	0.0
51.	Atlas banka a.d. Beograd	119,860	83.2	25.7	126.1	73.2	1.3	3.6
52.	Serb banka a.d. Beograd	69,192	51.3	29.9	119.2	94.3	31.8	0.3
53.	YU garant banka a.d. Beograd	955,911	130.9	19.0	127.0	92.5	29.9	0.0
54.	Kreditno eksportna banka a.d. Beograd	79,287	67.4	22.0	435.8	0.0	24.7	0.0
55.	Inoprom banka a.d. Beograd	134,344	41.2	16.4	183.8	96.4	14.8	0.0
56.	Alco banka a.d. Beograd	242,968	47.1	37.3	142.9	95.8	90.1	4.6
57.	Postbanka a.d. Beograd	176,896	66.8	16.2	126.7	85.9	79.9	0.0
58.	Pester banka a.d. Novi Pazar	95,552	888.5	76.8	422.3	23.9	0.0	0.2
59.	Tigar banka a.d. Pirot	54,384	107.5	83.9	454.8	22.3	2.7	0.0
60.	JUBMES banka a.d. Beograd	452,006	52.9	34.1	250.4	67.0	168.3	1.5
61.	Šrpska razvojna banka a.d. Beograd	90,961	80.9	52.4	181.3	41.8	0.0	0.0
62.	Raj banka a.d. Beograd	118,901	91.2	48.3	180.7	75.6	29.3	4.6
63.	Vojvođanska banka a.d. Beograd	2,014,767	5.5	13.6	150.0	96.2	554.7	6.7
64.	BB Vršaka banka a.d. Vršac	4,792	17.6	2.8	84.1	100.3	437.4	17.7
65.	Novosadska banka a.d. Novi Sad	623,789	11.1	10.4	130.2	94.9	570.8	17.6
66.	Panonska banka a.d. Novi Sad	387,860	20.3	16.3	118.2	97.0	384.6	0.9

67.	Privredna banka a.d. Novi Sad	-172,721	3.0	0.3	33.7	102.6	1,543.8	1.5
68.	BB privredna banka a.d. Pančevo	233,876	10.4	10.4	150.1	96.7	906.6	9.5
69.	Continental banka a.d. Novi sad	193,384	2.5	2.5	112.1	101.2	791.9	13.4
70.	Dunav-Tisa-Dunav banka a.d. Beograd	149,716	141.1	141.1	167.8	34.3	30.4	0.9
71.	Metals banka a.d. Novi Sad	224,058	87.9	87.9	160.6	60.2	59.5	3.0
72.	Yuco-bank a.d. Novi Sad	323,836	94.8	70.4	373.3	95.1	0.3	0.0
73.	Dijamant banka a.d. Zrenjanin	462,967	68.8	41.8	210.1	23.9	124.8	17.6
74.	Banatska banka a.d. Zrenjanin	118,418	69.3	57.5	263.6	0.0	98.4	0.0
75.	Kulska banka a.d. Kula	1,716,326	81.0	60.3	266.1	37.4	40.2	14.4
76.	Somborska banka a.d. Sombor	133,044	112.3	42.3	170.7	69.3	20.5	2.5
77.	DDOR banka a.d. Novi Sad	66,060	74.7	70.3	363.6	0.0	53.0	0.0
78.	Polj-Invrest banka a.d. Novi Sad	105,800	64.7	31.2	393.8	0.0	114.0	0.0
79.	Bankcoop SA Vršac	73,024	83,935.6	68.6	319.1	100.5	0.0	0.0
80.	Tamiš banka a.d. Pančevo	47,206	178.0	77.4	345.1	0.0	29.8	0.2
81.	Kosovsko-Metohijska banka a.d. Zvečan	126,759	60.3	13.8	321.4	65.0	26.0	0.8

Izvor: Udruženje banaka Srbije i Agencija za osiguranje depozita

Prilog 11 a: Pregled merđžera i akvizicija u bankarskom sektoru Republike Srbije

Naziv banke	Aktiva	Osnovni kapital	Prodajna a cena	Prodajna cena / kapital	% učešća države	Kupac	Tržišno učešće na dan kupovine	Tržišno učešće na dan 30.06.2008.
Jubanka a.d. Beograd	230,6	108,2	152	1,40	88,6	Alpha bank S.A. Greece	3,6%	3,52%
Continental banka a.d. NS	92,4	28,6	49,5	1,73	98,4	Neue Ljub. bank Slovenien	1,5%	1,44%
Novosadska banka a.d. NS	130,7	26,4	73,1	2,77	83,1	Erste Bank AG Wien	2,1%	2,63%
Nacionalna štedionica a.d. BGD	99,3	14,4	41,2	2,87	36,4 (63,6)	Eurobank EFG Greece	1,6%	6,14%
Niška banka a.d. Niš	38,6	19,1	14,7	0,77	99,7	OTP bank RT Hungary	0,6%	2,73%
Atlas banka a.d. Bgd	63,4	14,1	19,5	1,39	0 (83,3)	Piraeus bank SA Greece, 83%	1,0%	1,94%
Meridian banka a.d. NS	42,5	14,0	42	3,00	0 (71%)	Credit Agricole bank Paris	0,7%	1,74%
Delta banka a.d. Bgd	685,6	112,3	333	2,95	0 (86%)	Banka Intesa Italien, 86%	10,8%	13,15%
Exim banka a.d. Bgd	160,0	13,6	24,8	1,82	0 (81%)	Bank Austria o.g. 81%	2,5%	4,78%
Centro banka a.d. Bgd	54,5	16,1	41,5	2,58	0 (90%)	Laiki Bank a.g. 90% (Marfin bank)	0,9%	1,09%
Nova banka a.d. Bgd	31,0	11,3	23,7	2,1	0 (95%)	Findomestic Bank, 95%	0,5%	0,63%
Panonska banka a.d. NS	118,0	41,8	140	3,35	87,3	San Paolo IMI Italia	1,9%	Merđžovana sa Intesom
Vojvođanska banka a.d. NS	457,0	50,3	385	7,65	99,4	National bank of Greece	7,2%	4,96
Komercijalna banka a.d. Bgd	652,8	82,5	-	-	40,1	Ugovor sa IBRD o dokapitalizaciji 25% kapitala za 70 mil. EUR	10,3%	9,46%
Čačanska banka a.d. Čačak	32,3	17,1	-	-	45,8	Ugovor sa IBRD o dokapitalizaciji 25% kapitala za 15 mil. EUR	0,5%	0,95%

Izvor: Kontić, J., Kontić, Lj., prilog br. 1

Napomena: Aktiva, kapital i prodajna cijena su iskazani u mil. EUR

Prilog 11 b: Osnovni podaci o četiri najveće poslovne banke u SRJ²

OPIS	Beogradska banka 31.03.2001	Investbanka 31.03.2001	Jugobanka Beograd 31.03.2001	Beobanka 31.03.2001	UKUPNO 31.03.2001
Bilans stanja na dan					
Ukupna aktiva	4,653,461	3,748,449	4,006,948	1,995,224	14,404,082
Vanbilansna aktiva	3,054,195	3,528,937	938,756	3,202,900	10,724,788
Ukupna bilansna i vanbilansna aktiva	7,707,655	7,277,386	4,945,704	5,198,124	25,128,870
Ukupna pasiva	4,421,169	3,969,673	3,832,085	2,828,577	15,051,503
Kapital - knjigovodstvena vrijednost	232,292	-221,224	174,863	-833,353	-647,421
Utvrđeni potencijalni gubici	3,405,897	1,709,815	1,393,931	1,056,679	7,566,322
Broj poslovnica	2	12	11	15	40
Poslovni prostor u m ²	6,245	54,438	35,986	35,443	132,112
Broj zaposlenih	779	2,427	2,129	3,905	9,240
Broj zaposlenih ispod 45	236	841	485	1,593	3,155
Broj zaposlenih preko 45	543	1,586	1,644	2,312	6,085

Izvor: Udruženje banaka Srbije i Agencija za osiguranje depozita

² Podaci u tabeli su prikazani u 000 njemačkih maraka

Prilog br. 11 c: Spisak banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije na dan 01.03.2014. godine

Spisak poslovnih banaka u bankarskom sektoru Republike Srbije	
1.	AGROINDUSTRIJSKO KOMERCIJALNA BANKA "AIK BANKA" AKCIONARSKO DRUŠTVO NIŠ
2.	ALPHA BANK SRBIJA A.D. BEOGRAD
3.	BANCA INTESA AKCIONARSKO DRUSTVO BEOGRAD
4.	"BANKA POŠTANSKA ŠTEDIONICA AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD"
5.	CRÉDIT AGRICOLE BANKA SRBIJA, AKCIONARSKO DRUŠTVO, NOVI SAD
6.	ČAČANSKA BANKA AKCIONARSKO DRUSTVO ČAČAK
7.	DUNAV BANKA AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD
8.	ERSTE BANK AKCIONARSKO DRUŠTVO NOVI SAD
9.	EUROBANK AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD
10.	FINDOMESTIC BANKA A.D. BEOGRAD
11.	HYPO ALPE-ADRIA-BANK A.D. BEOGRAD
12.	JUBMES BANKA A.D. BEOGRAD
13.	"JUGOBANKA JUGBANKA" A.D. KOSOVSKA MITROVICA
14.	KBC BANKA A.D. BEOGRAD
15.	KBM BANKA AD KRAGUJEVAC
16.	KOMERCIJALNA BANKA A.D. BEOGRAD
17.	„MARFIN BANK“ AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD
18.	NLB BANKA A.D. Beograd
19.	OPPORTUNITY BANKA A.D. NOVI SAD
20.	OTP BANKA Srbija a.d. Novi Sad
21.	PIRAEUS BANK AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD
22.	ProCredit Bank a.d. Beograd
23.	RAIFFEISEN BANKA A.D. BEOGRAD
24.	SBERBANK SRBIJA A.D. BEOGRAD
25.	SOCIÉTÉ GÉNÉRALE BANKA SRBIJA A.D. BEOGRAD
26.	SRPSKA BANKA A.D. BEOGRAD
27.	UNICREDIT BANK SRBIJA A.D. BEOGRAD
28.	VOJVOĐANSKA BANKA A.D. NOVI SAD
29.	VTB Banka a.d. Beograd

Izvor: Narodna banka Srbije - http://www.nbs.rs/internet/cirilica/50/50_2.html

Prilog br. 12: Nivo stranog i ukupnog kapitala u bankarskom sektoru Republike Srbije

Strani kapital u mlrd RSD (x)	Ukupan kapital u mlrd RSD (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
12386	86302	1068936572.00	153412996.00	7448035204.00
19605	99450	1949717250.00	384356025.00	9890302500.00
62303	125661	7829057283.00	3881663809.00	15790686921.00
147345	216288	31868955360.00	21710549025.00	46780498944.00
232535	328493	76386119755.00	54072526225.00	107907651049.00
309497	420011	129992144467.00	95788393009.00	176409240121.00
327240	447487	146435645880.00	107086017600.00	200244615169.00
353280	497967	175921781760.00	124806758400.00	247971133089.00
411051	545880	224384519880.00	168962924601.00	297984974400.00
437023	591062	258307688426.00	190989102529.00	349354287844.00
2312265	3358601	1054144566633.00	767835704219.00	1459781425241.00
Σ				

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 13: Nivo stranog kapitala i ukupna bilansna i vanbilansna aktiva bankarskog sektora Republike Srbije

	Strani kapital u mlrd RSD (x)	Ukupna aktiva u mlrd RSD (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	12386	746151	9241826286.00	153412996.00	556741314801.00
	19605	1020986	20016430530.00	384356025.00	1042412412196.00
	62303	1501420	93542970260.00	3881663809.00	2254262016400.00
	147345	2332579	343693852755.00	21710549025.00	5440924791241.00
	232535	3143420	730955169700.00	54072526225.00	9881089296400.00
	309497	3933576	1217429971272.00	95788393009.00	15473020147776.00
	327240	4464938	1461106311120.00	107086017600.00	19935671343844.00
	353280	5008598	1769437501440.00	124806758400.00	25086053925604.00
	411051	5576974	2292420739674.00	168962924601.00	31102638996676.00
	437023	5859755	2560847709365.00	190989102529.00	34336728660025.00
Σ	2312265	33588397	10498692482402.00	767835704219.00	145109542904963.00

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 14: Nivo stranog kapitala i ukupna kreditna aktivnost bankarskog sektora Republike Srbije

Strani kapital u mlrd RSD (x)	Ukupna kreditna aktivnost u mlrd RSD (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
12386	185591	2298730126.00	153412996.00	34444019281.00
19605	283832	5564526360.00	384356025.00	80560604224.00
62303	434537	27072958711.00	3881663809.00	188822404369.00
147345	545481	80373897945.00	21710549025.00	297549521361.00
232535	760905	176937044175.00	54072526225.00	578976419025.00
309497	1027600	318039117200.00	95788393009.00	1055961760000.00
327240	1278300	418310892000.00	107086017600.00	1634050890000.00
353280	1685400	595418112000.00	124806758400.00	2840573160000.00
411051	1671900	687236166900.00	168962924601.00	2795249610000.00
437023	1752100	765707998300.00	190989102529.00	3069854410000.00
2312265	9625646	3076959443717.00	767835704219.00	12576042798260.00
Σ				

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 15: Nivo stanog kapitala i kreditna aktivnost bankarskog sektora Republike Srbije upućena privredi i stanovništvu

Strani kapital u mlrd RSD (x)	Plasmani upućeni privredi u mlrd RSD (y privreda)	Plasmani upućeni stanovništvu u mlrd RSD (y stanovništvo)	x*y privreda	x*y stanovništvo	x ²	y ² privreda	y ² stanovništvo
12386	140420	28439	1739242120.00	352245454.00	153412996.00	19717776400.00	808776721.00
19605	197022	64283	3862616310.00	1260268215.00	384356025.00	38817668484.00	4132304089.00
62303	281855	124651	17560412065.00	7766131253.00	3881663809.00	79442241025.00	15537871801.00
147345	322972	195873	47588309340.00	28860907185.00	21710549025.00	104310912784.00	38366232129.00
232535	437387	302543	101707786045.00	70351836505.00	54072526225.00	191307387769.00	91532266849.00
309497	632200	364300	195664003400.00	112749757100.00	95788393009.00	399676840000.00	132714490000.00
327240	750400	395000	245560896000.00	129259800000.00	107086017600.00	563100160000.00	156025000000.00
353280	936400	501300	330811392000.00	177099264000.00	124806758400.00	876844960000.00	251301690000.00
411051	857800	493200	352599547800.00	202730353200.00	168962924601.00	735820840000.00	243246240000.00
437023	961400	532500	420153912200.00	232714747500.00	190989102529.00	924289960000.00	283556250000.00
Σ 2312265	5517856	3002089	1717248117280.00	963145310412.00	767835704219.00	3933328746462.00	1217221121589.00

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 16: Nivo stranog kapitala i finansijski rezultat bankarskog sektora Republike Srbije

Strani kapital u mlrd RSD (x)	Finansijski rezultat u mlrd RSD (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
12386	-1090.00	-13500740	153412996.00	1188100
19605	-4990.00	-97828950	384356025.00	24900100
62303	7272.00	453067416	3881663809.00	52881984
147345	16530.00	2435612850	21710549025.00	273240900
232535	23473.00	5458294055	54072526225.00	550981729
309497	34956.00	10818777132	95788393009.00	1221921936
327240	20025.00	6552981000	107086017600.00	401000625
353280	25398.00	8972605440	124806758400.00	645058404
411051	1252.00	514635852	168962924601.00	1567504
437023	11654.00	5093066042	190989102529.00	135815716
2312265	134480.00	40187710097	767835704219.00	3308556998
Σ				

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 17: Nivo stranog kapitala i broj zaposlenih lica u bankarskom sektoru Republike Srbije

Strani kapital u mlrd RSD (x)	Broj zaposlenih lica (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
12386	22319	276443134	153412996.00	498137761
19605	23463	459992115	384356025.00	550512369
62303	25680	1599941040	3881663809.00	659462400
147345	28092	4139215740	21710549025.00	789160464
232535	30246	7033253610	54072526225.00	914820516
309497	32342	10009751974	95788393009.00	1046004964
327240	31183	10204324920	107086017600.00	972379489
353280	29887	10558479360	124806758400.00	893232769
411051	29238	12018309138	168962924601.00	854860644
437023	28394	12408831062	190989102529.00	806219236
2312265	280844	68708542093	767835704219.00	7984790612
Σ				

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 18: Nivo stranog kapitala i depozitnog potencijala u bankarskom sektoru Republike Srbije

	Strani kapital u mlrd RSD (x)	Ukupan depozitni potencijal u mlrd RSD (y)	$x \cdot y$	x^2	y^2
	12386	73971.00	916204806.00	153412996.00	5471708841.00
	19605	113865.00	2232323325.00	384356025.00	12965238225.00
	62303	193403.00	12049587109.00	3881663809.00	37404720409.00
	147345	268212.00	39519697140.00	21710549025.00	71937676944.00
	232535	392367.00	91239060345.00	54072526225.00	153951862689.00
	309497	425145.00	131581102065.00	95788393009.00	180748271025.00
	327240	578577.00	189333537480.00	107086017600.00	334751344929.00
	353280	745428.00	263344803840.00	124806758400.00	555662903184.00
	411051	794992.00	326782256592.00	168962924601.00	632012280064.00
	437023	927479.00	405329655017.00	190989102529.00	860217295441.00
Σ	2312265	4513439.00	1462328227719.00	767835704219.00	2845123301751.00

Izvor: Narodna banka Srbije

Prilog br. 19: Nivo stranog kapitala i štednje na nivou bankarskog sektora Republike Srbije

Stran kapitalu mlrd RSD (x)	Kratkoročna štednja stanovništva u mlrd RSD (y kratkoročna štednja stanovništva)	Dugoročna štednja stanovništva u mlrd RSD (y dugoročna štednja stanovništva)	x*y kratkoročna štednja stanovništva	x*y dugoročna štednja stanovništva	x ²	y ² kratkoročna štednja	y ² dugoročna štednja
12386	4233.00	69738.00	52429938.00	863774868.00	153412996.00	17918289.00	4863388644.00
19605	3152.00	110713.00	61794960.00	2170528365.00	384356025.00	9935104.00	12257368369.00
62303	3267.00	190136.00	203543901.00	11846043208.00	3881663809.00	10673289.00	36151698496.00
147345	7551.00	260661.00	1112602095.00	38407095045.00	21710549025.00	57017601.00	67944156921.00
232335	10766.00	381601.00	2503471810.00	88735588535.00	5407252225.00	115906756.00	145619323201.00
309497	10575.00	414570.00	3272930775.00	128308171290.00	95788393009.00	111830625.00	171868284900.00
327240	12400.00	566177.00	4057776000.00	185275761480.00	107086017600.00	153760000.00	320556395329.00
353280	13360.00	732066.00	4719820800.00	258624276480.00	124806758400.00	178489600.00	535920628356.00
411051	19355.00	775637.00	7955892105.00	318826364487.00	168962924601.00	374616025.00	601612755769.00
437023	17630.00	909849.00	7704715490.00	397624939527.00	190989102529.00	310816900.00	827825202801.00
Σ	102289.00	4411148.00	31644977874.00	1430682543285.00	767835704219.00	1340964189.00	2724619202786.00

Izvor: Narodna banka Srbije